PERRY PIERIK

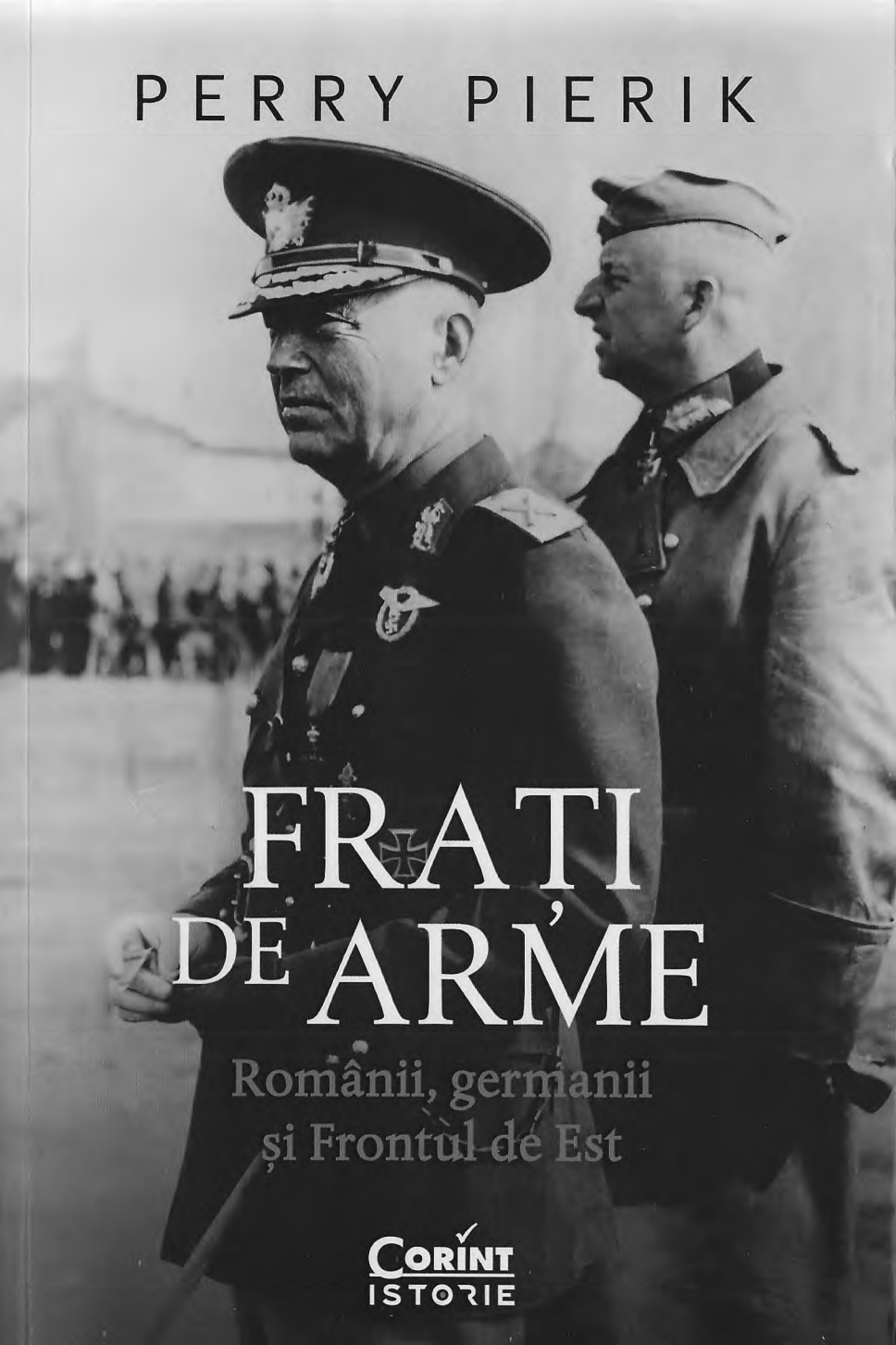

FRAȚI DE ARME

Românii, germanii și Frontul de Est

CORINT ISTORIE

Coordonator Corint Istorie
Ion M. Ioniță

PERRY PIERIK

FRAȚI DE ARME

Românii, germanii și Frontul de Est

Traducere din limba neerlandeză de Cătălina Oșlobanu
Prefață de Manuel Stănescu

CORINT ISTORIE
2024

Redactare: Alexandru Gheorghe, Andrei Pogăciaș
Lectură: Gabriela Trășculescu
Tehnoredactare: Mihaela Ciufu
Design copertă: Dan Mihalache
Ilustrație copertă: Ion Antonescu și Erich von Manstein, șeful Statului Major al Grupului de Armate Sud, în cadrul unei întâlniri în Crimeea, probabil la începutul lunii aprilie 1942. © Photo by ullstein bild via Getty Images

Wapenbroeders
Copyright © Perry Pierik
Copyright © 2021, Uitgeverij ASPEKT
All rights reserved

Toate drepturile asupra acestei ediții în limba română aparțin
CORINT ISTORIE, un imprint al CORINT BOOKS,
str. Mihai Eminescu, nr. 54 A, București.
www.edituracorint.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PIERIK, PERRY

Frați de arme: românii, germanii și Frontul de Est / Perry Pierik; trad. lb. neerlandeză de Cătălina Oșlobanu; pref. de Manuel Stănescu. - București: Corint Istorie, 2024

ISBN 978-606-088-175-9

I. Oșlobanu, Cătălina (trad.)
II. Stănescu, Manuel (pref.)

Prefață

Popularitatea celui de-Al Doilea Război Mondial rămâne o constantă printre pasionații de istorie. Cu cât apar mai multe studii, analize și documentare, cu atât apetitul publicului pare să crească. Nici nu e de mirare că se întâmplă astfel: influența ultimei conflagrații mondiale asupra societăților contemporane, cu predilecție în Europa (dar nu numai) e o certitudine și pentru cei mai puțini inițiați. Conflictul declanșat de Federația Rusă împotriva Ucrainei nu a făcut decât să accentueze această percepție, iar apelul la istorie e din ce în ce mai prezent în discursul public.

Lucrarea pe care Editura Corint a decis să o ofere publicului din România prezintă câteva particularități care, cu certitudine, vor stârni interesul cititorilor. Fără a avea pretenții de exclusivitate în privința subiectului, cartea istoricului Perry Pierik abordează istoria României dintr-o perspectivă occidentală, tratând cea mai controversată și mai dramatică perioadă a ei, când țara a fost condusă de voința generalului (și, ulterior, mareșalul) Ion Antonescu. În majoritatea cazurilor, România rămâne un subiect tangențial, mai degrabă analizat superficial și invariabil prin integrarea în politica și acțiunile Germaniei. O abordare exhaustivă a destinului României în perioada 1941–1944 este, cu certitudine, necesară cititorilor

din Occident, pentru care istoria Europei de Est pare să se deruleze cu mai multe viteze. Dacă soarta Cehoslovaciei sau a Poloniei, de exemplu, au fost subiecte dezbătute, cu efecte benefice pentru percepția generală a publicului, România pare a fi trecută adesea la necunoscute.

În cazul de față, întrebarea cu adevărat importantă e alta: cât de necesară poate fi o astfel de lucrare pentru cititorul din România? Iar aici răspunsul este fără echivoc: foarte importantă! Istoriografia noastră rămâne o reflecție a unei societăți care a dezvoltat o anumită sensibilitate în privința istoriei, îndeosebi a perioadei celui de-Al Doilea Război Mondial. Reacțiile sunt mai mult emoționale decât raționale, iar argumentele depășesc întotdeauna sfera cercetării științifice, intrând invariabil pe terenul disputelor politice și ideologice. Studiile și analizele aparținând specialiștilor occidentali oferă o perspectivă cu totul inedită, debarasată de viziunea, aș spune, până la un punct, firesc limitată, pe care o avem despre noi înșine. Această oglindă pe care istoricii din afara țării o pun în fața noastră obligă la reflecție și la autoevaluarea propriilor puncte de vedere, iar avantajele sunt evidente.

Lucrarea acoperă perioada 1941–1944, dar face și incursiuni în timp pentru explicarea contextului, iar abordarea este interesantă. Părând să facă parte din categoria celor care încă acordă importanță geopoliticii, Perry Pierik ne introduce în subiect printr-o analiză a relațiilor româno-germane din perspectiva geopoliticii celui de-Al Treilea Reich. Pentru a familiariza cititorul cu istoria României, cel de-al doilea capitol analizează felul în care Bucureștiul a evoluat în arena internațională încă din 1914 – deși capitolul se intitulează „De la regele Carol al II-lea la generalul Antonescu". Aici se observă multe dintre percepțiile specialiștilor occidentali cu privire la motivațiile și

argumentele factorilor de decizie de la București în perioada Primului Război Mondial și în cea imediat următoare, în care s-au semnat tratatele de pace, unele dintre ele fiind (mai mult sau mai puțin argumentat) contestate de istoricii români.

Și problema petrolului românesc e abordată într-un capitol separat, dar acolo unde Pierik într-adevăr inovează (din perspectiva istoriografiei românești referitoare la cel de-Al Doilea Război Mondial) este introducerea – înainte de analiza participării României la Campania din Est – a unui capitol intitulat „Holocaustul românesc". Folosind atât surse din România, cât și lucrări și studii inedite, autorul creionează rolul regimului antonescian în Holocaust, încercând să facă și o analiză a antisemitismului din perspectivă românească. Deși inițial afirmă că „Holocaustul din România este o poveste de stătătoare. Spre deosebire de multe alte țări din zona Europei dominate de Germania nazistă, România a implementat propria politică a evreilor", ulterior precizează: „Holocaustul din regiunile românești nu a existat separat de Holocaustul implementat de Germania. Pentru etapele importante, Bucureștiul s-a consultat cu Berlinul". Problema Holocaustului și a crimelor de război comise de unii militari români în timpul Campaniei din Est rămâne un subiect extrem de sensibil pentru publicul din România. Mă feresc să utilizez termenul „controversat", întrebarea la care se caută încă răspuns fiind nu dacă, ci în ce măsură armata română a fost implicată. Cu certitudine, cercetarea este încă în fază incipientă, iar mărturiile unor personaje implicate în mod activ în Holocaust (precum Otto Ohlendorf, comandantul *Einsatzgruppe D*, care a acționat în zona de operații a trupelor germano-române), referitoare la implicarea autorităților și militarilor români, deși trebuie analizate cu mult spirit critic, nu pot fi ignorate în totalitate.

În privința participării armatei române la Campania din Est, autorul folosește o abordare cronologică, insistând mai mult pe aspectele legate de relațiile româno-germane în context tactic și strategic. Deși anumite afirmații sunt discutabile și ar fi necesitat o analiză mai riguroasă, cititorul va găsi și elemente inedite sau care completează informațiile deja cunoscute publicului din România. Situația frontului în iulie–august 1944 și ieșirea României din alianța cu Germania sunt analizate folosind cu predilecție surse germane, ceea ce inevitabil conferă analizei o doză crescută de subiectivism, dar viziunea autorului, aflată deseori în contradicție cu „mitologia" istoriografică autohtonă, atrage și invită la dezbatere.

Lucrarea istoricului Perry Pierik, dincolo de structura nu foarte convențională și confuză pe alocuri, și dincolo de anumite puncte de vedere, uneori scoase din context, reprezintă o lectură interesantă, chiar necesară. Ținând cont de numărul relativ mic de lucrări referitoare la România publicate în Occident, orice studiu care vine să completeze o zonă puțin explorată merită atenția cercetătorilor și iubitorilor de istorie deopotrivă și poate (și trebuie!) să contribuie la crearea unui cadru de dialog atât în mediile de specialitate, cât și în rândul opiniei publice. Într-un climat geopolitic complex și imprevizibil, ce pare să semnaleze o schimbare profundă de paradigmă pentru securitatea Europei și implicit a lumii, „apelul la istorie" a devenit o armă pe care doar dialogul și deschiderea sinceră spre marile dezbateri științifice și academice din Occident o pot combate eficient.

Vă invităm la lectură!

Manuel Stănescu

„Ce se întâmplă aici nu este decât răzbunarea trecutului."

Jan Romein, *Machten van deze tijd*

[„Marile puteri ale acestor timpuri" – n. tr.]

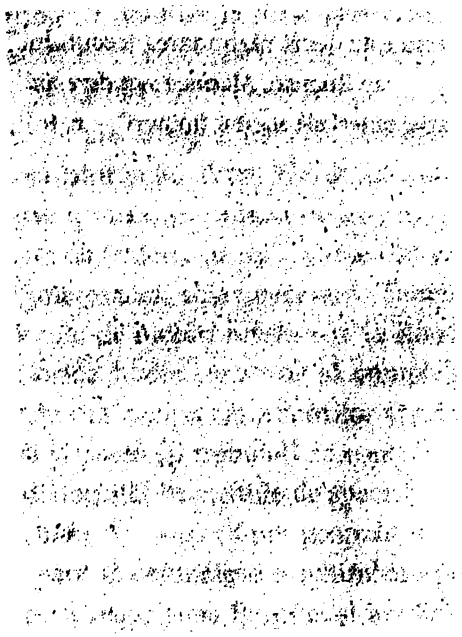

Introducere

Între 1940 și 1944, Germania nazistă și România au fost frați de arme. Istoricul german Eberhard Jäckel, care a studiat politicile lui Hitler, a ajuns la concluzia că Germania nazistă a avut de fapt două obiective principale: cucerirea acelui *Lebensraum* (așa-numitul „spațiu vital") și exterminarea iudaismului european. Sub conducerea mareșalului Ion Antonescu, România avea să joace un rol important pe ambele planuri. România a fost unul dintre cei mai importanți aliați în ceea ce privește numărul de trupe ce i-au venit în ajutor Germaniei naziste în timpul Operațiunii Barbarossa, invazia Germaniei în Uniunea Sovietică din iunie 1941. În plus, România a fost singura țară în care germanii, practic, nu au fost nevoiți să ridice nici cel mai mic deget pentru a pune Holocaustul pe picioare.

Pe măsură ce s-a scurs timpul, iar șansele de izbândă s-au întors împotriva lui Hitler, politica românească a luat, de asemenea, o altă turnură. În decursul anului 1942, Holocaustul fusese atenuat în regiunile ocupate de România, numeroși evrei din inima României fiind cruțați. Elanul inițial s-a transformat și pe front într-o atitudine din ce în ce mai critică și reticentă. De îndată ce românii au ocupat Odessa și și-au văzut „revendicările istorice" duse la bun sfârșit, avântul acestora

de a înainta spre Răsărit s-a diminuat considerabil. Generalul german von Manstein* a numit acest lucru „obișnuita frică a țărilor central-europene față de marea Rusie".

Această frică s-a dovedit însă a fi îndreptățită. Campania din vara lui 1942 a început energic, dar în timpul înaintării spre Volga, Hitler a împărțit *Heeresgruppe Süd* (Grupul de Armate Sud) în două grupări, dintre care una a luat calea Caucazului, iar cealaltă și-a continuat drumul. În cele din urmă, niciunul dintre grupuri nu a fost suficient de puternic pentru sarcina primită. La Stalingrad lucrurile au decurs foarte prost. Numeroase armate au fost încercuite, iar două dintre corpurile de armată române au fost aproape complet distruse.

Începând din acel moment, între români și germani a existat o distanțare crescândă. A început o retragere anevoioasă, singurul punct de sprijin fiind cursurile râurilor perpendiculare direcției de înaintare a sovieticilor. Situația a devenit dramatică în Crimeea, a cărei ocupație fusese cândva mândria colaborării dintre România și Germania. Sevastopolul a fost asediat de Armata Roșie, iar garnizoana a trebuit salvată printr-o evacuare anevoioasă pe mare.

În august 1944, frontul s-a spart în apropierea orașului Iași, astfel că linia de apărare germano-română s-a rupt, având consecințe și pentru situația politică. Tânărul rege român l-a demis

* Erich von Manstein (1887–1973) a fost mareșal german. Cunoscut prin executarea unor acțiuni de anvergură cu trupe motorizate și de blindate, a avut un rol esențial în întocmirea planului de operații împotriva Franței (1940). A fost comandantul Corpurilor de armată Don și Sud pe Frontul de Est. A încercat să despresureze trupele germane încercuite la Stalingrad (1942), dar a fost înfrânt. Condamnat la 18 ani de închisoare în 1949 pentru crime de război, de un tribunal militar britanic, a fost eliberat în 1953, lucrând și participând la crearea noii armate a Republicii Federale Germania (n. red.).

pe mareșalul Antonescu, iar pentru România a început un nou capitol, cel al regimului comunist. Germania și-a pierdut cel mai important frate de arme. Răzbunător ca întotdeauna, la mânie, Hitler a dat ordinul de a bombarda Palatul Regal. Fasciștii români au fost scoși din lagărele de concentrare pentru a forma un guvern în exil, însă acest lucru nu a mai ajutat la nimic. Războiul era pierdut în România, iar armata germană s-a retras spre Budapesta.

Povestea dramatică a României din Al Doilea Război Mondial este relatată cronologic și prezentată într-un capitol ceva mai general, legat de geopolitica Germaniei în regiune. Pentru Germania, România a fost o verigă într-un lung drum spre *Lebensraum* către Răsărit și a avut o importanță majoră prin câmpurile sale petrolifere de la Ploiești. Germania nazistă a însemnat pentru România posibilitatea de a-și recâștiga teritoriile pierdute, care îi fuseseră luate în 1940. România făcuse o trecere uimitoare de la aliată a puterilor Antantei, în Primul Război Mondial, la aliată a Germaniei naziste, în Al Doilea Război Mondial. Toate acestea au avut de-a face cu politica eșuată de conciliatorism a Occidentului și cu modul abil în care Berlinul a jucat România și a controlat-o. Fiecare dintre părțile implicate a avut propria agendă, dar ceea ce au avut în comun a fost ura față de iudaism și comunism, ceea ce în ideologia și propaganda național-socialistă însemna cam același lucru.

Istoria s-a transformat într-un altar sângeros pentru populație, care a fost devastată de pogromuri și un regim autoritar; atât pentru evrei și romi, cât și pentru soldații de pe front.

Faptul că România a mai rămas atâta vreme de partea Germaniei naziste se datorează circumstanțelor. Berlinul și Bucureștiul aveau nevoie unul de celălalt. Hitler nu se putea

descurca fără petrolul românesc, iar pentru Antonescu nu mai era cale de întoarcere. Acesta își legase viitorul de rezultatul războiului și a sperat până în ultima clipă că Armata Roșie va putea fi respinsă. La rândul său, Hitler s-a arătat relativ binevoitor față de România. Führerul îi purta personal o mare admirație incoruptibilului, dar antisemitului Antonescu, și voia să și-l țină aproape[1]. În plus, căderea României ar fi avut consecințe și pentru țările vecine, pentru Bulgaria și Turcia în special. Era, așadar, obligatoriu să mențină Bucureștiul de partea Germaniei.

Doar că nici diplomația, nici forțele armate nu au putut întoarce soarta războiului. Istoria a fost scrisă pe câmpul de luptă. În parte, prin strategia nesăbuită a lui Hitler, care a rămas, de pildă, mult prea mult timp pe capul de pod din Kuban (ultima rămășiță teritorială a atacului din Caucaz și, mai târziu, a celui din Crimeea). Pe frontul principal lipseau trupele de care era nevoie pentru a putea balansa supremația sovieticilor cu rezerve mobile. Este motivul pentru care trupele germane au fost nevoite să încerce să se salveze în repetate rânduri. Consecința a fost că germanii, de o disciplină nemaivăzută, dar perdanți, în cele din urmă, s-au retras de pe un aliniament pe altul, iar în toată această poveste au fost implicați și românii. Hitler i-a promis de nenumărate ori lui Antonescu că armata germană avea să reziste, numai că, în practică, lucrurile s-au dovedit a fi diferite.

Interesul personal față de această frăție de arme izvorăște din lucrări anterioare care s-au concentrat, de asemenea, pe partea sudică a Frontului de Est, așa cum este, de pildă, cartea *Hongarije 1944–1945, de vergeten tragedie* [„Ungaria 1944–1945, tragedia uitată" – n. tr.] apărută în 1994. Am fost interesat

mai apoi şi de Stalingrad, şi de Crimeea, precum şi de voluntarii musulmani din serviciul militar german, înrolaţi atât în Caucaz, cât şi în Balcani. Am rămas impresionat de imensitatea dramei care s-a petrecut acolo, o dramă ce se răsfrânge dincolo de Bătălia de la Stalingrad, cunoscută majorităţii oamenilor. Restul poveştii este mai mult sau mai puţin necunoscut sau neauzit. Participarea românilor a fost ani de-a rândul un subiect tabu chiar şi în România. Remarcabil este faptul că Gerhard Schröder – cancelarul federal german între 1998 şi 2005 – povesteşte în memoriile sale despre faptul că el nu şi-a cunoscut niciodată tatăl, deoarece acesta a fost ucis în România. Cum anume şi de ce, nu ştie. Există destul de puţină literatură despre acest subiect.

Cu privire la diferitele capitole şi teme abordate în această lucrare s-ar putea scrie ample monografii. Scopul cărţii este acela de a oferi o introducere, astfel că, într-o oarecare măsură, atenţia este concentrată pe o seamă de domenii militare mai puţin cunoscute. Un astfel de exemplu ar fi retragerile de pe *Miusfront* (frontul de pe râul Mius) şi din Wotan (linia Panther–Wotan) până în România, elaborate destul de detaliat, pentru a arăta că acest front a avut o importanţă majoră şi pentru România, că nu totul s-a limitat la Stalingrad. Inclusiv eliberarea Crimeii de către Armata Roşie a fost inclusă în această lucrare.

Printre sursele folosite se numără multe materiale de arhivă. În acest scop, au fost consultate mai cu seamă arhivele germane, acestea fiind şi cele care conţin cele bine documentate dosare militare despre această perioadă. Este vorba despre *NARA-Archief*, diferite *T-rollen*, precum şi documente din *Bundesarchiv* şi materiale puse la dispoziţie gratuit de

programul *Germandocsinrussia,* un program germano-rus de digitalizare a surselor istorice. În plus, a fost folosită și literatura de specialitate, toate aceste surse fiind incluse în bibliografie.Procesul de scriere al cărții mi-a adus o serie de noi prieteni români, care au fost amabili și mi-au răspuns cu răbdare la întrebări. Recunoștința mea față de ei a fost exprimată în cuvintele de mulțumire.

Dr. Perry Pierik
Soesterberg, 2021

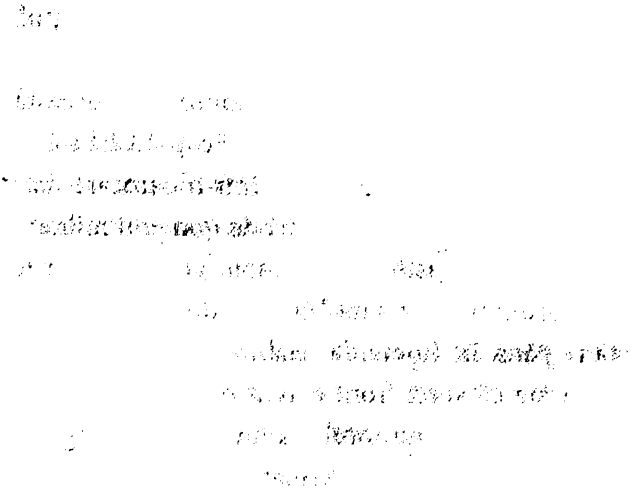

Capitolul 1

România şi Germania nazistă din perspectiva geopoliticii celui de-Al Treilea Reich

„Războiul ar fi trebuit evitat cu orice preţ. Germania ar fi trebuit să primească *Lebensraum* fără luptă, numai că noi n-avem diplomaţi."

(Dintr-o conversaţie a ofiţerilor germani interceptată de Oficiul de Servicii Strategice – OS, septembrie 1944)

Südost-Politik, sau politica lui Hitler de cucerire a Sud-Estului, în care a fost inclusă şi România, a făcut parte din geopolitica germană, considerată o pseudoştiinţă a filosofiei de cucerire în anii care au urmat celui de-Al Doilea Război Mondial. Termenii *Heim ins Reich* (o singură graniţă pentru toţi germanii) şi *Lebensraum* au fost văzuţi ca un motor spiritual periculos, ce a alimentat setea de cucerire a lui Hitler. Cu toate acestea, geopolitica anilor de după Primul Război Mondial nu a fost un eveniment minor sau obscur. Această ştiinţă a făcut furori tocmai din pricina turnurii dezamăgitoare pe care a luat-o sfârşitul războiului, o turnură resimţită în mod dramatic, ca o mare nedreptate (Tratatul de pace de la Versailles, prin care germanii au fost nevoiţi să ia asupra lor vina integrală pentru război, actul fiind perceput ca un „dictat").

Încă de la finele secolului al XIX-lea, acestea au fost primele contribuții în domeniul geopoliticii. Friedrich Ratzel este, în general, considerat unul dintre primii oameni de știință care s-au dedicat disciplinei numite încă, la acea vreme, „geografie politică". Ideile sale s-au făcut remarcate printr-un puternic caracter social darwinist, plecând de la premisa unei „ascensiuni și [a unui] declin" al civilizațiilor și al imperiilor. La baza acestui raționament stătea nu individul, ci forma de viață politică a omului în interacțiunea sa cu spațiul. Din punct de vedere social, lucrurile se împart în permanență între supraviețuire și dispariție sau, după cum a formulat Karl Haushofer, un important reprezentant al geopoliticii, este vorba despre ceea ce este veșnic „și despre întreg". Prof. Albrecht Penck, angajat al Institutului de Oceanografie din Berlin, a susținut încă din timpul Primului Război Mondial că acest conflict era o luptă împotriva „germanismului"[1] însuși.

Faptul că lucrurile au mers atât de departe se datorează consecințelor Primului Război Mondial. Conform geopoliticianului elvețian Rudolf Kjellén, decedat în 1922, statul a fost perceput ca o *Lebensform*, ca o formă de viață care trebuia să „supraviețuiască". Astfel că o țară nu era nici ea ceva „abstract" sau „inert", ci era formată din *Volksgemeinschaft*, comunități rasiale umane, așadar supusă legilor și influențelor naturii. În *Einführung in die Geopolitik [„Introducere în geopolitică" – n. red.]*, lucrarea lor de bază din 1935, dr. Richard Hennig și dr. Leo Körholz susțineau că și statele „se nasc". Ideea de state nou-născute făcea, firește, referire în mod indirect și la consecințele Tratatului de la Versailles și la alte tratate de pace de după 1918, de pe urma cărora au rezultat noi state. Lista noilor țări a fost una considerabilă și a făcut ideea de „state vii" ceva mai ușor de înțeles, pe măsura ideilor vremii. După 1900, printre aceste țări s-au numărat Albania, Ucraina, Finlanda,

Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia, Islanda și Irlanda; până și Danzig a fost prezentat ca „stat". La nivel politic, interacțiunea comunităților rasiale a fost monitorizată îndeaproape în acest proces. Dovada faptului că statele nu doar *se năsteau*, ci *se și destrămau* o face Manciuria, cel mai tânăr stat al acelor vremi, stat care a fost înghițit degrabă de Japonia[2]. În plus, oamenii de știință erau de părere că tinerele state, din categoria cărora făceau parte și Germania și România, aveau tendința de a se extinde, și că multe state mai mari, cum erau considerate Olanda și coloniile sale, se mulțumeau cu poziția lor. Unele dintre aceste „vechi state" aveau tendința de a se micșora, „precum bătrânii". Dar statele se mai și înmulțeau, așa cum a fost cazul celor care au luat ființă din Imperiul Britanic de peste mări. De fapt, astfel s-a întâmplat de multe ori în istorie, încă din vechime, ca în cazul Cartaginei, care s-a desprins cândva de Tir[3].

Pentru Karl Haushofer, învățătura desprinsă din perioada 1914–1918 a fost că Germania nu și-a înțeles lecțiile de geopolitică și că aceasta trebuia reeducată. Printre noile idei formulate se numără și lecții specifice pentru Germania ca putere centrală în Europa, o țară tipică, „de trecere", cu mulți vecini, după cum s-a exprimat prof. Z.R. Dittrich. Situarea sa în centrul Europei (un concept controversat în sine – de cine aparținea Germania, de fapt, de Vest sau de Est?) avea consecințe „geopolitice". Trebuia să se țină cont de numeroase țări învecinate, care s-au înmulțit după 1918. Se vorbea, așadar, despre o „centură a diavolului" formată în jurul Germaniei, în care granița lingvistică și cea teritorială nu coincideau[4]. Potrivit mai multor geopoliticieni însă, „formată" nu era tocmai cuvântul potrivit. Dreptul wilsonian la autodeterminare, care a făcut furori după noiembrie 1918, ar fi fost utilizat pentru a crea un cordon de state în jurul Germaniei. Chiar și un istoric precum olandezul Jan

Romein indică aici influența franceză, fiind vorba despre un *cordon sanitaire* de jur împrejurul Germaniei. În lupta pentru hegemonia Europei, Parisul a încercat astfel să rămână cu un pas înaintea Berlinului, și se vorbea atunci despre „cercul francez", „blocul francez" sau despre „pseudo-imperiul francez"[5].

În cadrul acestor premise complexe, tânăra Germanie a trebuit să se transforme într-un Kernraum, într-un spațiu central, în așa fel încât puterea să fie dispersată pornind din acest „loc geometric". Kjellén a accentuat importanța unei căi ferate între Berlin și Bagdad, ceea ce a oferit instant o privire de ansamblu despre cum erau gândite lucrurile.

Viziunea lui Kjellén a fost influențată de lipsa de colonii a Germaniei. Deoarece a luat ființă abia în 1871, aceasta nu a avut un rol maritim și a dispus de mult mai puține colonii decât puteri mici, precum Belgia și Olanda. Germania ajunsese „prea târziu"[6] la împărțirea teritoriilor lumii și era un *Volk ohne Raum*, un popor fără spațiu, după cum scria Hans Grimm în cartea sa din 1926, care s-a bucurat de popularitate[7]. După calculele prof. Albrecht Penck, afiliat Institutului de Oceanografie din Berlin, germanii trebuiau să se descurce cu a mia parte din suprafața Pământului, în consecință aceștia locuind într-o țară „îngustă și mică"[8]. De aceea s-a îndreptat Germania nazistă către continentul eurasiatic, așa cum a fost acesta definit de sir Halford Mackinder*. Acesta a făcut o distincție între *heartland* [zona principală a Eurasiei, între fluviile Volga și Yangtze – n. red.] și *The World Island* [Insula lumii, teritoriu mai larg, format din Europa, Asia și Africa – n. red.]. Germanii considerau că exista un *Kontinentalblok Europa* (Blocul continental Europa), cu un *Kernraum Europa*

* Sir Halford Mackinder a fost geograf și politician britanic, considerat unul dintre întemeietorii geopoliticii și geostrategiei. A trăit între anii 1861–1947 (n. red.).

(Spațiul central-european). Prin *Weltinsel*, sau „Insula lumii", germanii se refereau îndeobște la America de Nord și de Sud. Înfăptuirea unui *Lebensraum* pentru *Kontinentalblock Europa*, de al cărui spațiu economic extins trebuia să se ocupe Germania, a fost pe agenda politică externă a lui Hitler. Această viziune era una definitorie, deoarece menținerea statu-quo-ului nu a fost o opțiune și avea să însemne declinul Germaniei naziste. Politica *Lebensraum* care a dus la acest declin și din care făcea parte regiunea de sud-est a Europei, implicit România, a cunoscut numeroase fațete. A făcut parte din *Raumpolitik* („politica spațiului") ca răspuns la lipsa coloniilor germane, în care *Auslandsdeutschtum* („etnicii germani de dincolo de granițe") au avut un rol important.

Românii de etnie germană, făcând parte dintre așa-numiții *Volksdeutschen*, au jucat un rol însemnat. La 6 octombrie 1939, sub influența victoriei din Polonia, Hitler deja vorbise despre „importanta sarcină" a reorânduirii „legăturilor etnice", ceea ce în practică a provocat o relocare a naționalităților în cadrul unui program de deportări și repopulări. Poate că aici ar fi bine de subliniat faptul că aceste decizii au fost luate fără a se ține seama de părerea acestor cetățeni de etnie germană, așa cum s-a procedat când aceștia s-au văzut obligați să intre în serviciul militar german.

În teritoriile ocupate ale Poloniei, care fuseseră alipite celui de-Al Treilea Reich ca *Reichsgau* („subdiviziuni administrative"), au fost colonizați etnici germani din România. La 15 noiembrie 1940, aproape 300 000 de polonezi din zonele respective fuseseră deja deportați în 303 trenuri pentru a le face loc etnicilor germani. Până în octombrie 1942 aveau să fie strămutați 81 089, 75 533, 12 581, respectiv 32 366 de etnici germani din regiunile Basarabia, nordul Bucovinei, sudul Bucovinei, Dobrogea și centrul României. Interesele lor au fost reprezentate de *Volksdeutsche*

Mittelstelle – VoMi (Centrul de coordonare pentru etnicii germani) –, sub conducerea generalului *SS-Obergruppenführer* Werner Lorenz și a *SS-Oberführer*-ului dr. Helmuth Behrens, mâna lui dreaptă. Pe teren, acesta i-a numit responsabili cu aducerea [în Reich a] etnicilor germani pe anumiți ofițeri, precum *SS-Oberführer*-ul Hoffmeyer, *SS-Oberführer*-ul Siekmeier și mica lor armată de 600 de persoane. Pentru *Reichsführer*-ul SS*, acesta a fost un vârf de lance important al strategiei sale. Încă din 9 octombrie 1939, acesta a fost desemnat comisar al Reichului pentru consolidarea națiunii germane.

Himmler avea o idee romanțată în minte, făcând comparație cu „misiunea spre est" a țăranilor saxoni din Evul Mediu. Se vorbea acum din nou despre *Wehrbauern*, un soi de țărani-soldați care trebuiau să apere „germanismul" în noile teritorii ocupate. Generalul Artur Phleps**, responsabil – în anul 1944 – pentru retragerea spre vest (în direcția Budapesta) a etnicilor germani rămași în urmă din cauza avansului sovietic, era de părere – în 1940 – că cetățenii români de etnie germană formau o „sursă dinamică de energie". Prin intermediul lor ar fi fost posibilă o dominație a *Südostraum*, așa-numita regiune de sud-est, și o încercuire a spațiului maghiar, care le făcea concurență. Phleps a întrevăzut în asta o oportunitate pentru germani, în special în „direcția sud-estică", făcând aici referire la Ucraina, Bosfor și Dardanele[9].

* Comandant al Organizației SS. Între 1934 și 1945, această funcție a fost deținută de Heinrich Himmler (n. red.).

** Artur Martin Phleps (1881–1944) a fost ofițer de origine săsească, participant în cadrul armatei imperiale austro-ungare la Primul Război Mondial. În 1919 a fost integrat în armata română, devenind ulterior comandant al trupelor de vânători de munte, fiind unul dintre cei care s-au ocupat de dezvoltarea și eficientizarea acestor unități. A părăsit armata română în 1941 și s-a înrolat în trupele Waffen-SS. A fost capturat de armata sovietică în 1944 și ucis în apropiere de Arad (n. red.).

Planurile germanilor au mers, într-adevăr, mult mai departe de „germanii basarabeni" și alți *Volksdeutschen* din zona României. Aceștia sperau să includă degrabă în politica etnică și germanii din Uniunea Sovietică, și plănuiau, de asemenea, să ducă o parte din germanii basarabeni în URSS, pentru a putea înainta astfel înspre est. Ar fi fost vorba de 3 000 de familii, dar „noile pământuri trebuiau obținute [întâi] cu sabia"[10].

La 22 octombrie 1940, Hoffmeyer a anunțat Berlinul că ultimul convoi de *Volksdeutschen* trecuse Prutul. Ultimele trenuri din nordul Bucovinei au pornit spre Cracovia la 17 noiembrie ale acelui an. De altfel, Hoffmeyer n-a fost doar un funcționar „pasiv" în slujba lui Himmler. Acesta s-a implicat în execuția evreilor din Transnistria alături de unitățile de lucru formate din prizonieri ai lagărelor de exterminare – *Sonderkommando R* (Rusia) –, unități care au continuat să vâneze bolșevicii în zonă, dar au combătut și renașterea religioasă în Ucraina, inclusiv a catolicismului. Cea din urmă a fost de cele mai multe ori sarcina etnicilor germani, care – făcând abstracție de lucrurile la care Himmler visa cu ochii deschiși – au avut și o voință proprie. *Sonderkommando* a căzut sub jurisdicția șefilor superiori ai SS și ai poliției, care se ocupau de „Rusia-Sud"[11]. Execuțiile evreilor efectuate de *Sonderkommando R* au fost autorizate de Berlin în ianuarie 1942. Deși raportările a numeroase *Einsatzgruppenkommandos* (așa-numitele „grupuri de intervenție") încă mai există, nu este și cazul raportărilor celor din *Sonderkommando R*. Se crede că acestea au fost distruse la sfârșitul războiului.

Într-un discurs din data de 22 octombrie 1940 pentru Grupul Național al Partidului Nazist (NSDAP) din Madrid, poziția lui Himmler cu privire la viitor a fost una foarte clară. Acesta a vorbit despre „reunificarea" etniei germane prin Legile rasiale de

la Nürnberg. Prin câştigarea războiului (cu polonezii), au fost „eliberate noi ogoare". Ce-i drept, Germania a fost nevoită să primească 8 milioane de „compatrioţi" (prin anexarea teritoriilor poloneze), dar aceştia aveau să fie ţinuţi departe unii de ceilalţi printr-o separare evidentă. În practică, acest lucru însemna transformarea Poloniei în *Generalgouvernement* (Guvernământ general – stat-marionetă polonez), acolo unde erau strânse laolaltă toate etniile diferite, mai cu seamă evreii. În „Guvernământul general", aceştia din urmă aveau să fie ţinuţi din nou în ghetouri, ei fiind, după cum sublinia Himmler, cu toţii, evrei din Marele Reich German. Pentru repopularea noilor teritorii fuseseră aduşi 250 000 de etnici germani din Basarabia, sudul Bucovinei şi Dobrogea. După părerea *Reichsführer*-ului SS, această „transplantare" (*verpflanzt*, după cum o numeşte Himmler) avea să atragă după sine „schimbări revoluţionare". Solul avea să fie îmbogăţit, pentru ca ogoarele să devină roditoare, iar pământul avea să fie complet reamenajat. Dintr-o stepă bătută de vânturi avea să se transforme într-un teritoriu cultural, ceea ce urma să ducă la creşterea imperiului în direcţia Răsăritului: „Nu vor mai exista colonii [...], doar spaţii economice."[12]

Într-adevăr, pe măsură ce înaintau în Uniunea Sovietică, trupele germane au intrat în contact cu o parte din comunitatea ruso-germană, care fusese parţial deportată spre est de către Stalin. Diferitele autorităţi naziste au început imediat să se amestece în chestiunile care îi priveau pe aceştia, astfel că şi ei au devenit nişte marionete ale politicii internaţionale. În cele din urmă, cea care a avut influenţa cea mai mare a fost unitatea de muncă forţată *Sonderkommando R.* Era dificil de ajuns la o adevărată „politică", deoarece etnicii germani trăiau dispersaţi pe o suprafaţă vastă, o parte dintre ei locuind în sfera de influenţă românească, iar ceilalţi, în zona ocupată de Wehrmacht[13].

Între timp, comunitatea de etnici germani din România a devenit mai strâns legată de Germania. *Volksgruppenführer*, sau liderul etnicilor germani, era Andreas Schmidt*, ajuns în această funcție la numai 30 de ani și fără vreo educație remarcabilă, lucru pe care nu l-a realizat prin forțe proprii. Acesta avea conexiuni cu Gottlob Berger la Berlin, șeful *SS-Hauptamt*, care îi era totodată socru și care l-a propulsat mai apoi în politica românească. Berger susținea că etnicii germani trebuiau să opereze în conformitate cu *Reichsführer*-ul *SS* Heinrich Himmler. Schmidt a avansat rapid în rândurile apropiaților SS, la nunta sa în 1943 fiind prezent *Reichsführer*-ul *SS*, care îl considera una dintre figurile cele mai de încredere din spațiul politic românesc.

Doar o parte dintre etnicii germani îl percepeau pe Schmidt ca pe reprezentantul lor, dar nu a existat o forță reală care să i se opună acestuia[14].

În plus, mai exista și factorul militar. Din cauza Blitzkriegului, Hitler avea la dispoziție armata pentru a-și pune în practică politicile. Toate campaniile până la cea din URSS au fost încheiate în șase săptămâni, o realizare nemaiîntâlnită. La nevoie se formau coaliții, însă Hitler era atât de convins de victoria Germaniei, încât pentru el acestea nu contau. Pe măsură ce evoluția războiului s-a înrăutățit pentru Germania, s-a apelat din ce în ce mai mult la români.

Condițiile economice de bază pentru susținerea Blitzkriegului fuseseră stabilite în economia planificată germană, mai ales în așa-numitul *Vierjahresplan*, planul de patru ani care a pregătit Germania nazistă pentru război, accentul fiind pus pe

* Andreas Schmidt (1912–1948) a fost politician sas, membru al SS, care a condus Grupul Etnic German din România. A fost cel care s-a ocupat de recrutarea bărbaților de origine germană din România pentru Waffen-SS (n. red.).

fabricarea sintetică a materiilor prime de care țara ducea lipsă. Prin câmpurile de la Ploiești și printr-o serie de companii petroliere, Bucureștiul era deosebit de important pentru Berlin în ceea ce privește livrările de petrol. Pe plan internațional, poziția ocupată de România în industria petrolului era în vremurile acelea cu totul alta decât cea din zilele noastre. În anii '30, aceasta era la același nivel cu Persia (Iranul), de exemplu[15]. Începând cu sfârșitul anilor '30, influența germană asupra industriei petroliere românești s-a intensificat. Alături de Uniunea Sovietică, România era cel mai important furnizor de petrol al Germaniei naziste. Prin atacul asupra Uniunii Sovietice, importanța României a sporit. O parte din elita militară avertizase, încă dinainte de 1933, cu privire la un posibil conflict cu sovieticii. Însă, pentru Germania, o bună relație cu Moscova era, de fapt, indispensabilă. În afara pericolului unui război pe două fronturi, generalul Hans von Seeckt* a atras atenția și cu privire la o ideologizare a relației cu Uniunea Sovietică[16]. Acest sfat înțelept a fost ignorat, dar poziția Germaniei în România a fost în schimb consolidată. Multe interese străine din industria petrolieră română au fost cumpărate de Germania[17].

Țărănimea era conștientă de poziția sa în ansamblu și era puternic încărcată ideologic. Oamenii aspirau la autarhie în acea zonă, iar România, ca furnizoare de alimente, a jucat un rol semnificativ în acest proces. În cartea sa, *Das Agrarpolitische Weltbild* [„Viziunea globală a politicii agrare" – n. red.], Heinz Haushofer, fiul lui Karl Haushofer, trata acest aspect pe larg. În esență, problema Berlinului era faptul că Germania abia dacă își asigura nevoile, în proporție de 83%, din propria producție de alimente[18].

* Generalul Hans von Seekt (1866-1936) a fost șeful Marelui Stat-Major german în anii 1920–1926, perioadă în care a favorizat normalizarea relațiilor cu Uniunea Sovietică, drept măsură de a contrabalansa încercuirea politică și militară a Germaniei, realizată prin Tratatul de la Versailles (n. red.).

Inclusiv din punct de vedere al infrastructurii existau tot soiul de aspirații. Am amintit deja de calea ferată pe linia Berlin–Bagdad, iar Hitler visa, într-adevăr, la trenuri de mare viteză și foarte late, în care *Herrenmenschen*, cei care aparțineau rasei superioare, să se poată deplasa în „Blocul continental". În plus, asigurarea controlului navigației pe Dunăre juca un rol extrem de important, mai ales pentru materia primă. Marea Neagră era, de asemenea, integrată în conceptul geopoliticii germane, Berlinul încercând să sporească interesul german în aceste sectoare strategice printr-o serie de reprezentanți speciali. Pe Dunăre, transportul mergea spre interiorul continentului din acel *Kernraum*, iar pe Marea Neagră avea să fie aprovizionat mai ales frontul dinspre Răsărit.

De partea cealaltă, Uniunea Sovietică și ideologia comunistă au operat în mod clar ultranaționalist și au urmărit să se extindă la nivel mondial. Din Moscova au existat patru direcții de expansiune: programul Mării Mediterane, orientat către Crimeea, Marea Neagră și Dardanele; programul Atlanticului, orientat către vest, cu războiul ruso-polonez [din 1919–1921] ca punct culminant provizoriu; programul asiatic, prin care se dorea avansarea în direcția Oceanului Pacific; și programul indian, prin care sovieticii au răzbit în direcția sudică prin Transcaucazia[19].

Această dorință de expansiune a popoarelor slave și a Moscovei, acest *Bewegungslust*, a fost privit cu oarecare admirație de către geopoliticienii germani. Nu le mergea deloc rău, ghidându-se după instinctul lor migrator, care a „adus comunismul spre vest sub amenințarea baionetei"[20]. În acest sens, se vorbea și despre „prădătorii nomazi"[21], care pentru Germania reprezentau o mare provocare. Pe scurt, pe baza ideilor lui Kjellén, Mackinder și Haushofer s-a ajuns la concluzia că, în cele din

urmă, bătălia finală pentru „Blocul continental" se va da între Germania și Rusia (Uniunea Sovietică), iar majoritatea intelectualilor plecau de la premisa că Rusia avea cei mai mulți ași.

Pe de altă parte, datorită circumstanțelor geopolitice, Germania a fost „silită" să acționeze ofensiv. Haushofer era de părere că „mai mult spațiu pare să păstreze viața"[22]. Factorii specifici menționați mai sus au jucat aici un rol important: *Auslandsdeutschtum* (comunitățile germane din afara granițelor), politica resurselor, viziunea asupra lumii agrare, producția de alimente și evoluția pe plan militar. Inițial, în timpul viitorului război de coaliție cu România împotriva Uniunii Sovietice, prin intermediul mareșalului Antonescu a existat un sprijin entuziast pentru această operație, în care Bucureștiul și-a impus, de fapt, mai mult sau mai puțin singur prezența. Hitler a fost puțin reticent, date fiind cunoscutele probleme ale conflictelor de coaliție, în care se suprapun structuri de comandă și în care ulterior pot apărea revendicări (teritoriale). Se mai adaugă și faptul că partenerii din coaliție nu aveau încredere unii în alții, în special animozitățile dintre Budapesta și București fiind foarte mari.

Din punct de vedere ideologic, atât Antonescu, cât și Garda de Fier aveau afinități cu Berlinul. În linii mari, mișcarea legionară se potrivea mai bine cu național-socialismul, motiv pentru care atât *Reichsführer*-ul SS, cât și subordonații săi au căutat să aibă o legătură strânsă cu Garda de Fier, oferindu-i protecție atunci când s-a aflat în pericol, la scurtă vreme după preluarea puterii de către generalul Antonescu. Cu toate că era un antisemit înfocat, Antonescu a urmat o direcție naționalistă ceva mai pragmatică, motiv pentru care a putut conta pe sprijinul structurilor de partid germane. Din pricina acestei duble susțineri, s-a ajuns frecvent la tensiuni și în interiorul taberei germane.

Dacă pericolul sovietic a fost amenințător în România interbelică, el s-a accentuat în vara anului 1940, când a avut loc Săptămâna Roșie (invazia sovietică în Basarabia și nordul Bucovinei). Mai târziu însă, omonimul lui Antonescu și mâna sa dreaptă, Mihai Antonescu*, s-a dat de gol în două discursuri cu privire la ambițiile românești. La 17 iunie, înainte de Operațiunea Barbarossa, acesta a anunțat că era timpul ca România să-și mute granița spre est, referindu-se la râul Bug. România trebuia să-și revendice „teritoriul istoric" și trebuia să meargă până în pânzele albe în „lupta împotriva poporului slav"[23].

*

În încheiere – „chestiunea evreiască". Aceasta a avut, de asemenea, parte de componenta sa geopolitică. Poate că unii teoreticieni importanți ai geopoliticii nu au fost neapărat într-atât de antisemiți, însă aspecte precum mitul cuțitului înfipt în spate (în care motivul înfrângerii germane din 1918 era căutat în afara propriei culpabilități, aruncând vina în special pe comuniști, evrei și socialiști) au fost adânc înrădăcinate. Până și cineva precum Friedrich Ebert**, politician al Republicii de la Weimar, credea în acest mit. Consecința a fost că, în urma lecțiilor sângeroase din 1914–1918, nu prea s-a văzut vreo urmă de autoreflecție. În „gândirea [militaristă] a rasei germane", relațiile internaționale, din ce în ce mai tensionate, au

* Mihai Antonescu (1904–1946), jurist și om politic. A fost principalul colaborator al lui Ion Antonescu și a deținut portofoliile de ministru al propagandei și de ministru de externe, fiind și viceprim-ministru. Arestat la 23 august, a fost judecat, condamnat și executat la 1 iunie 1946, alături de Ion Antonescu, Gheorghe Alexianu și Constantin Z. Vasiliu (n. red.).

** Om politic german, Friedrich Ebert (1871–1925) a fost președinte al Partidului Social-Democrat și primul președinte al Germaniei, din 1919 până la moartea sa, în 1925 (n. red.).

fost privite tot mai mult în aceşti termeni, în care între iudaism şi bolşevism a fost pus semnul egal şi în care membrii familiei ţarilor care conduseseră cândva Rusia au fost declaraţi „arieni". S-a consolidat astfel revendicarea unei „Rusii europene", ce fusese „furată" de evrei şi panslavism.

Ecourile s-au resimţit şi în România, unde antisemitismul deja prinsese rădăcini creştin-ortodoxe de ceva vreme. Pe fondul liniei de gândire din România Mare, acesta a cunoscut o creştere intensă în secolul XX. Odată cu Garda de Fier, antisemitismul a luat proporţii mistice. La finele anilor '20 şi începutul anilor '30, Codreanu mergea călare din sat în sat, îmbrăcat în verde, cu o cruce albă la gât, pentru a ţine prelegeri pe la biserici, îndreptate împotriva evreilor şi în favoarea României Mari, afirmând că el nu venea cu „promisiuni electorale", că „prea puţin îi pasă lui de ele", acestea fiind vorbele politicienilor pe care el îi disprețuia. Codreanu era ceea ce germanii numeau *Tatmensch*, „om al faptelor". Pentru el primau faptele, loialitatea şi încrederea în propriile calităţi, care trebuiau folosite într-o manieră nouă şi mai măreaţă. Codreanu se exprima în termenii lui Erich Obst cu privire la „făurirea unei noi lumi" şi la „omul nou". Tinerii îi urmau exemplul şi formau grupuri pentru a merge prin ţară, călare şi cântând, în timp ce populaţia îi întâmpina la marginea drumului cu lumânări aprinse. „Avem înfăţişarea unor cruciaţi, care luptă în numele crucii pentru eliberarea României de sub evreimea fără de Dumnezeu", spunea acesta într-una din călătoriile sale prin Basarabia. Antipatia lui faţă de comunism era la fel de mare precum cea faţă de iudaism. „Când spun «comunist», vreau de fapt să spun «evreu»", era o vorbă de-a lui[24].

România luptase pentru locul ei sub soare de partea aliaţilor, motiv pentru care participarea la Primul Război Mondial din

1916 trebuie văzută în această lumină. Iredentismul românesc a dus la o relaţie mai mult decât tensionată cu ţările vecine. De fapt, românii nu aveau niciun prieten în regiune, astfel că prin intermediul politicii şi al operaţiilor militare s-a încercat întărirea propriei poziţii. Deşi participarea din 1916 de partea Antantei părea oportună, o reacţie militară germană rapidă a pus imediat capăt ambiţiilor româneşti. Abia prăbuşirea celor trei monarhii – Rusia, Austro-Ungaria şi Germania – în 1917 şi în 1918 a adus o turnură neaşteptată.

Înfăptuirea României Mari avea să fie ulterior anihilată de diplomaţia tunurilor, promovată de Molotov, care a dus, pe neaşteptate pentru România, la pierderea Basarabiei şi a nordului Bucovinei în Săptămâna Roşie din iunie 1940. Un an mai târziu, România a implementat, asemenea Germaniei naziste, propria politică etnică, întărită de viziunea mistico-naţionalistă asupra lumii, pe care o avea Garda de Fier a lui Corneliu Zelea Codreanu. Acest lucru a creat condiţiile propice masacrelor, care au început cu pogromuri sângeroase în oraşul Iaşi, acelaşi oraş în care, în 1944, românii şi nemţii au suferit o înfrângere cruntă în faţa Armatei Roşii.

Europa şi întreaga lume au fost în slujba „forţelor care puneau lumea în mişcare", alimentate de „tensiuni insuportabile", după cum au fost descrise de geopoliticieni[25]. Acel *Raumschicksal* („destin teritorial") putea fi năruit[26]. Consecinţa a fost o direcţie deterministă, caracterizată printr-un pesimism cultural periculos, în care lupta era mai presus de orice[27]. „Trăsăturile proprii" erau mai presus decât cele ale „corpului străin", iar „omul german" (arian) era mai presus decât „omul slav". „Spaţiul central" era mai presus de „Insula lumii", iar în interiorul „Spaţiului central", Germania era mai presus decât Rusia. Germanul era mai presus decât evreul, naţionalismul, mai presus decât internaţionalismul,

iar „etnicul german", mai presus decât țara sa adoptivă. În cartea sa, *Weltpolitik von Heute* [„Politica mondială de astăzi" – n. red.], în consens cu Kjellén, Haushofer le-a numit „reguli de conduită ale statului biologic". Comunitatea germană era dispersată pe teritoriul a 18 țări, ceea ce era perceput ca fiind problematic deoarece, în general, etnicii germani din afara Germaniei erau asupriți de populațiile majoritare ale țărilor în care locuiau[28]. O accepțiune generală era faptul că aceștia „se nășteau în etnicitatea lor", deci, asimilarea de către majoritari nu trebuia permisă. Acest fapt a aruncat lumea într-o schismă puternică, iar consecința a fost războiul.

Uniunea Sovietică a fost obiectivul suprem al lui Hitler, un obiectiv cu posibilități extraordinare din punct de vedere geopolitic. Erich Obst a numit-o „spațiul predestinat" al Rusiei, unică prin faptul că extinderea sa spre vest și spre est a avut drept consecință o contopire a coloniilor cu țara-mamă (spațiul central al Rusiei). Prin comparație, după cum susținea Obst, în timp ce în Rusia se produsese „misiunea civilizatoare" pe ruta eurasiatică, Imperiul Britanic era fărâmițat. În Rusia, un lanț muntos precum cel al Uralilor sau o cale de navigație precum Volga nu reprezentau o graniță. În cazul Rusiei era vorba despre colonii continentale „unice în lume"[29].

Românii au fost de acord cu acest lucru în măsura în care ei încă mai aveau revendicări istorice înspre Răsărit. Puțini români au fost cei care au protestat la ocuparea Odessei și intrarea în Transnistria. Cu toate că interesul românilor nu s-a întins mai mult spre est, campania împotriva Uniunii Sovietice nu a cunoscut limite, România fiind târâtă în scenariul „totul sau nimic".

Planurile Germaniei cu privire la cuceririle spre est au fost concentrate în jurul câtorva concepte precum *Heim ins Reich* („înapoi acasă în Reich"), *Lebensraum* („spațiul vital") și *Ostraum* („spațiul estic"), la care adesea se făcea referire în termeni generali.

În spatele acestor concepte se ascundea o ideologie expansivă ce viza distrugerea structurilor sociale existente în regiunile estice care trebuiau cucerite (la est de Germania). Aceste planuri au fost formulate în *Generalplan Ost*, „Planul general pentru Est", al cărui artizan principal și expert agricol a fost Konrad Meyer. „Planul general pentru Est" suna mai nevinovat decât s-a dovedit a fi în realitate. Nu degeaba Meyer a fost numit șeful Biroului Principal pentru Planificare al Comisariatul Reichului pentru consolidarea naționalității germane de către *Reichsführer*-ul SS Heinrich Himmler. Numele celei din urmă instanțe deja ne aduce mai aproape de miezul problemei. „Planul general pentru Est" a fost un program bazat pe „evacuarea" și „relocarea" la scară foarte mare a persoanelor din Europa de Est, cu precădere a celor din Uniunea Sovietică. În cadrul acestui plan, slavii și evreii au fost în mod nemilos sacrificați pentru spațiul care avea să fie construit pentru „coloniștii" germani [acei *Wehrbauern*/țărani-soldați menționați mai sus – n. red.] obligați să se stabilească în est, în „sate principale", „fortificații" și „ferme fortificate".

În cadrul acestei strategii de strămutare, numită *Umvolkung-Strategie* în limba germană, aproximativ 50% dintre polonezi au fost izgoniți, iar zeci de milioane de ruși trebuiau să „dispară". Teritoriile poloneze de la graniță au fost anexate de Germania (*Altreich*, sau „Vechiul imperiu") și au fost construite zone de legătură est-vest prin care s-au stabilit punți între *Altreich* și regiunile nou-cucerite unde urmau să se stabilească germanii. Noile zone – pe care Konrad Meyer le-a numit *Grenzkreise* („comitate de graniță") – au apărut în mare parte de-a lungul liniei Kaunas–Białystok–Lublin–Zamość–Liov. Procente uriașe din populația Ucrainei și din cea a Bielorusiei au fost deportate aici.

Acest lucru a transformat conflictul dintre Germania nazistă și Uniunea Sovietică într-unul care nu s-a rezumat la a fi

o încleştare obişnuită de graniţă sau un război clasic, ci a devenit un război ideologic. Regimul mareşalului Antonescu a sprijinit aceste operaţii din convingeri iredentiste tradiţionale (Basarabia, nordul Bucovinei şi Transnistria), dar, la fel de bine, şi din convingeri ideologice. *Raumpolitik*, sau „politica spaţiului", nu i-a fost străină Bucureştiului. Cu toate că i-a lipsit misiunea mondială pe care a cunoscut-o programul de cucerire german, acţiunea românească s-a bazat mai mult pe politica unei (mari) puteri regionale de aproape 20 de milioane de locuitori. Crimele comise pe teren, împotriva evreilor din Uniunea Sovietică, în mare parte de grupările paramilitare de intervenţie, *Einsatzgruppen*, au pus bazele politicilor de relocare care fuseseră planificate anterior. România a mers într-atât de departe, încât a folosit regiunile cucerite din Uniunea Sovietică drept zonă în care să alunge evreii nedoriţi, mai ales pe cei care locuiau în regiunile recucerite (nordul Bucovinei şi Basarabia). Germanilor nu le-au convenit aceste deportări în zonele lor de interes, rezultatul fiind un du-te-vino între sferele de influenţă, cu toate dramele umane ale acestora.

România şi-a oferit astfel serviciile în calitate de frate de arme, contribuind la idealul german cu privire la *Kernraum Europa*, aşa-numitul „spaţiu central-european" sub hegemonie germană, lucru care a dus la o dublă „prestaţie". Nicio altă ţară nu a furnizat Germaniei naziste mai multe trupe decât România.

Capitolul 2

De la regele Carol al II-lea la generalul Antonescu

Inițial, nimic nu dădea de bănuit că sub conducerea dictatorului militar Antonescu, România avea să se transforme într-unul dintre cei mai loiali aliați ai Germaniei naziste. După Pacea de la Versailles, în care fuseseră trasate noile sfere de influență în Europa, România nu a făcut altceva decât să profite de situația nou-creată. Se număra printre câștigătorii Primului Război Mondial, în ciuda faptului că propria prestație militară fusese departe de a fi una de succes. Cu toate acestea, din punct de vedere teritorial, Bucureștiul a putut profita de deznodământul războiului și de năruirea Puterilor Centrale, precum și de slăbirea Rusiei ca urmare a revoluției.

Atitudinea românilor a fost una oportunistă în timpul Primului Război Mondial. Aceştia căutau o cale către România Mare, la care deja visau de decenii, iar Marele Război părea să ofere oportunități. Totul era să se sincronizeze bine. În vara anului 1916 părea că sosise momentul. Trupele germane fuseseră complet absorbite de luptele de la Verdun și de războiul de poziții, în timp ce trupele austro-ungare aveau de a face cu Ofensiva Brusilov, lansată împotriva lor cu un efectiv de 600 000 de soldați și 1 770 de piese de artilerie. Din pozițiile

din jurul oraşelor Rivne, Dubno şi Ternopil, Armatele 8, 11, 7 şi 9 ruse s-au aliniat pentru o ofensivă din zona Pripiat până la Marea Neagră*. Un front enorm fusese pus în mişcare, iar operaţiunile erau bine pregătite. Într-un răstimp extrem de scurt, Armata 4 austro-ungară a fost mai mult sau mai puţin spulberată[1]. Zeii războiului păreau a fi de partea Antantei, iar tratativele între România, Franţa, Marea Britanie, Rusia şi Italia erau în plină desfăşurare.

Bucureştiul întocmise o listă frumuşică a regiunilor de care era interesat. Voia să aibă mână liberă în Bucovina, Banat şi în cea mai mare parte a Transilvaniei, până la linia Debreţin–Seghedin, în inima regiunii ungare. Un plan destul de ambiţios! Însă Antanta nu a vrut să lase momentul să-i scape. Primul Război Mondial devenise un război extenuant după eşecul Planului Schlieffen** din 1914, şi orice sprijin era mai mult decât binevenit. Bucureştiul putea pune la dispoziţie trupe, după cum la fel de bine îşi putea retrage sprijinul economic acordat Puterilor Centrale. Astfel că Antanta a fost de acord cu lista de cerinţe a românilor, dar cu condiţia ca aceştia să declare aproape imediat (în 10 zile) deschiderea ostilităţilor împotriva Puterilor Centrale. În consecinţă, la 27 august 1916, România a declarat război Austro-Ungariei[2].

Românii s-au lăsat orbiţi de „comorile" care le făceau cu ochiul şi au apreciat greşit situaţia. Spus în cel mai elegant mod cu

---

* În realitate, sectorul sudic al Ofensivei plănuite de generalul Aleksei Brusilov a fost reprezentat de Galiţia (n. red.).

** Planul german în cazul unui război cu Rusia şi Franţa a fost realizat de mareşalul Alfred von Schlieffen, fost şef al Statului-Major Imperial în anii 1891–1906. Planul prevedea o victorie rapidă în Vest, prin încălcarea neutralităţii Belgiei. Deşi surprinşi, francezii au reuşit să-l neutralizeze prin victoria de pe Marna (septembrie 1914). Eşecul planului Schlieffen a dus la războiul de uzură care s-a desfăşurat în următorii patru ani (n. red.).

putinţă, gândul că războiul s-ar fi putut limita la Austro-Ungaria (care era destul de slăbită) şi că ar fi putut ţine Germania în afara ostilităţilor a fost unul naiv. Germania a reacţionat ca muşcată de şarpe, iar la 5 septembrie, deasupra Bucureştiului s-au ivit zeppelinele germane pentru a bombarda capitala. A fost mai mult sau mai puţin aceeaşi reacţie precum cea pe care Hitler a avut-o cu privire la „trădarea" românească din august 1944, atunci când a bombardat Palatul Regal şi ministerele din Bucureşti din cauza faptului că românii întorseseră armele[3].

Istoria e un amalgam de coincidenţe care converg în timp. La momentul intrării României în război, în conducerea militară germană tocmai avusese loc o importantă schimbare de poziţie. Planul generalului von Falkenhayn*, comandantul suprem de la Verdun, se transformase literalmente într-o maşinărie de tocat (carne). În cele din urmă, până şi împăratul Wilhelm al II-lea şi-a pierdut răbdarea cu generalul său favorit. Von Falkenhayn trebuia să facă loc altcuiva. Schimbarea de putere a fost o „necesitate", după cum s-a exprimat istoricul ceh Karl Tschuppik, iar mareşalul Paul von Hindenburg**, secondat de generalul Erich Ludendorff***, i-a preluat funcţia[4].

---

* Erich von Falkenhayn (1861–1922), general german. În timpul Primului Război Mondial a fost şef al Marelui Stat-Major (1914–1916), comandant al Armatei 9 în campania din România (1916–1917), iar din martie 1918, al Armatei 10 pe frontul rusesc (n. red.).

** Paul von Hindenburg (1847–1934), feldmareşal şi om politic german. A fost şeful Statului-Major General în perioada 1916–1919, succedându-i lui von Falkenhayn. În timpul Primului Război Mondial a obţinut o serie de victorii prestigioase în faţa ruşilor, cea mai importantă fiind cea de la Tannenberg. În 1925 a devenit preşedinte al Germaniei, funcţie pe care a deţinut-o până la moartea sa, în 1934 (n. red.).

*** Erich Ludendorff (1865–1937), general german. A fost adjunctul lui Paul von Hindenburg la conducerea Statului-Major General şi a condus

Ambii ofițeri de rang înalt erau perseverenți, iar împreună au format un cuplu militar de succes. Încă din luna august a anului 1914, aceștia stabilizaseră situația pe front, în Prusia Orientală, prin victoriile de la Tannenberg și de la Lacurile Mazuriene. Cu mijloace limitate, aceștia au ținut pe linia de plutire atât Frontul de Est, cât și pe aliații lor slăbiți, austro-ungarii. Îndată instalați în vârful ierarhiei militare, cei doi au luat trei decizii:

1) masacrul de la Verdun trebuia să ia sfârșit;

2) Frontul de Vest avea să fie redus, iar anumite trupe urmau să devină disponibile, crescând astfel puterea de foc pe fiecare kilometru de front (în consecință, Germania s-a apărat cu succes până în toamna anului 1918);

3) încheierea socotelilor cu trădarea României[5].

La 28 august, generalul român Averescu a invadat Transilvania. Regiunea – numită Siebenbürgen de către germani – fusese dintotdeauna un teritoriu disputat. Părerile erau împărțite chiar și cu privire la alcătuirea populației din punct de vedere etnic – o simplă chestiune de statistică, teoretic. Poate că în regiune a existat o superioritate numerică a românilor, însă și ungurii puteau, pe bună dreptate, să aibă pretenții asupra teritoriului. Harald Roth, monograful regiunii, a numit Transilvania o „intersecție culturală". O abordare mult prea prietenoasă pentru fractura adâncită ce o străbătea[6].

În 1526 a avut loc bătălia istorică de la Mohács între maghiari și otomani, bătălie cu un impact profund pentru Budapesta*. A urmat contraofensiva împotriva turcilor, iar Buda (viitoarea Budapesta) a fost recâștigată. Pentru Austria, Transilvania

---

operațiuni militare pe frontul răsăritean. Ulterior, l-a sprijinit pe Adolf Hitler, participând la „puciul de la berărie" din 1923 (n. red.).

* În 1526, după victoria de la Mohács, otomanii au jefuit Buda și Pesta și s-au retras. Ulterior, în 1541, au asediat și au ocupat Buda (n. red.).

devenise o „țară a coroanei", astfel că orice acțiune în regiune a românilor avea prin definiție o anumită încărcătură. Românii se temeau de „maghiarizarea" provinciei sau de limitarea acesteia la a deveni un avanpost habsburgic. La finele secolului al XVIII-lea a avut loc răscoala condusă de Vasile Ursu Nicola, cunoscut și sub numele de Horea, iar în 1791 a fost întocmită petiția *Supplex Libellus Valachorum Transsilvaniae,* care insista asupra drepturilor românilor. Revoluția de la 1848 a accentuat și mai mult lucrurile. Poziția ocupată în monarhia habsburgică a fost una discutabilă, iar „naționalismul lingvistic" era la apogeu. În acea perioadă s-a ajuns la răscoală și în Banat. Lucrurile erau atât de sensibile, încât scânteia s-a aprins imediat. Banatul (azi parte a României, Serbiei și Ungariei) a fost o zonă de frontieră disputată, împresurată de râurile Tisa și Mureș, Dunăre și Munții Carpați, aflată în jurul orașului Timișoara. În pragul anului 1848, naționaliștii români sub conducerea lui Eftimie Murgu au încercat să se alieze cu Transilvania [în sensul colaborării cu Lajos Kossuth – n.red.]. Având în vedere că și Rusia s-a amestecat atunci în toată această afacere, Viena a luat-o ca pe un iredentism slavic ce trebuia eliminat[7].

În 1916 se părea că, în sfârșit, venise vremea Bucureștiului! La începutul ostilităților, Alexandru Averescu, comandantul Armatei [a 2-a] române, care era originar din Basarabia, părea să aibă rezultate bunicele. Românii din Transilvania au primit trupele cu entuziasm, în timp ce maghiarii au luat-o la sănătoasa. Brașovul, sau Corona (Kronstadt), întemeiat în secolul al XIII-lea de coloniștii sași, a fost ocupat de români. Armata română, o forță de 370 000 de suflete, deborda de încredere. Dubla Monarhie abia reușise să strângă la repezeală un efectiv de 34 000 de oameni care să lupte, marea majoritate fiind alcătuită din etnici maghiari. Lucrurile nu păreau promițătoare,

însă noul comandament suprem al armatei (condus de von Hindenburg și Ludendorff) avea scenariul pregătit. În timp ce germanii de pe Frontul de Vest s-au concentrat pe „consolidarea internă" (ceea ce în practică însemna o retragere pe un front mai bine apărat prin intermediul Operațiunii Alberich și extinderea noii linii Hindenburg), lui von Falkenhayn, care era deja iritat după eșecul de la Verdun, i s-a dat șansa de a se revanșa față de România. În fruntea Armatei 9, germanii s-au grăbit să vină în sprijinul trupelor austro-ungare. Simultan, pe Frontul de Sud, la ordinul mareșalului August von Mackensen*, au fost raliate trupele germane, bulgare și otomane, care au avansat în Dobrogea[8].

„Excelentă victorie!", a conchis tânărul german Erwin Rommel** (cunoscut mai târziu drept comandantul *Afrika Korps*) cu privire la campania împotriva românilor[9]. Trupele române din Transilvania au dat de probleme la scurt timp. Armatele române avansau fără să aibă habar despre cartografie. Căile ferate, stațiile și măsurile de subzistență au fost complet ignorate. În scurt timp, situația proviziilor a devenit catastrofală pentru

* August von Mackensen (1814–1945), feldmareșal german. În timpul Primului Război Mondial a comandat trupele austro-germane în Galiția și Serbia (1915) și trupele germano-bulgaro-turce, care au atacat, dinspre Dunăre, România (1916). A condus ofensiva de la Mărășești (august 1917), oprită de armata română (n. red.).

** Erwin Rommel (1891–1944), viitor mareșal german. În timpul Primului Război Mondial, ca tânăr ofițer, s-a aflat pe frontul din România în anii 1916 și 1917. În Al Doilea Război Mondial a fost unul dintre cei mai străluciți conducători militari germani. A comandat o divizie blindată în campania din Franța (1940), iar în 1941–1943 a comandat corpul expediționar *Afrika Korps*. A fost supranumit „Vulpea deșertului" pentru temerarele sale atacuri-surpriză. În 1943–1944 a comandat trupele din Franța, care se pregăteau pentru debarcarea Aliată. Implicat în conspirația generalilor împotriva lui Hitler (iulie 1944), a fost nevoit să se sinucidă (n. red.).

atacatorii românii. Aceştia erau în mare măsură dependenţi de aliaţi în ce priveşte muniţia, care ajungea destul de greu pe front. „Românii sunt soldaţi slabi", era de părere atunci Erich Ludendorff[10]. „Sunt un inamic pe care îl putem învinge pe câmpul de luptă", a conchis von Falkenhayn aprobându-l[11]. Între timp, von Falkenhayn a continuat înaintarea spre Bucureşti. Germanii au rechiziţionat bărci pentru a putea trece Dunărea, iar în timp ce o traversau, comandantul a cerut unei fanfare militare să cânte piese vesele. La 6 decembrie 1916, în spiritul tradiţiei lui Blücher*, von Mackensen a intrat în Bucureşti ca un mareşal *Vorwärts* [„tot înainte", germ. în original - n. red.] modern (Blücher fiind supranumit *Marschall Vorwärts* pentru atitudinea sa ofensivă pe câmpul de luptă). Spre marea lui mirare, terasele şi restaurantele oraşului erau pline. „Ce popor frivol şi superficial", ar fi spus acesta cu oarecare mirare[12]. Românii o luaseră la fugă, iar reputaţia lui von Falkenhayn a fost salvată[13].

Cât de important era petrolul din punct de vedere strategic s-a dovedit încă de pe atunci, prin faptul că, odată cu ocuparea Bucureştiului, în mâinile germanilor a căzut şi Ploieştiul cu câmpurile sale petrolifere. Însă, înainte de intrarea germanilor în Bucureşti, câmpurile, rafinăriile şi sondele de foraj fuseseră sever avariate de britanici. Rezervoarele de petrol erau în flăcări[14].

În timp ce acest fiasco [românesc] era în plină desfăşurare, în cele din urmă, nici Ofensiva Brusilov nu a decurs întocmai conform planurilor. Iniţial, ruşii au câştigat teren considerabil provocând pierderi substanţiale armatei austro-ungare, care

* Gebhard Leberecht von Blücher (1742–1819), începând din anul 1814, prinţ Blücher von Wahlstatt, a fost un general prusac care şi-a condus armata împotriva lui Napoleon Bonaparte în Bătălia de la Waterloo din 1815 (n. a.).

nu a putut fi stabilizată de intervenţia germanilor. În cele din urmă, ofensiva rusă s-a poticnit pe măsură ce s-a îndepărtat de propriile baze de aprovizionare. Aşa că ruşii nu prea au putut face mare lucru pentru a-şi ajuta noii aliaţi români, iar puterile vestice ale Antantei, cu atât mai puţin[15].

Împreună cu regele Ferdinand, guvernul lui Ion I.C. Brătianu, descendent al unei mari familii boiereşti, s-a retras în Moldova şi s-a stabilit la Iaşi – oraş care, în august 1944, avea să dea numele unei dramatice şi decisive bătălii de pe frontul românesc. La 7 mai 1918 a fost încheiat Tratatul de la Bucureşti. În urma acestui tratat, România pierdea sudul Dobrogei [Cadrilaterul – n. red.], care a revenit bulgarilor, şi toate trecătorile din Carpaţi – pasurile strategice –, care au fost cedate Austro-Ungariei. Petrolul şi grânarele româneşti au fost puse la dispoziţia Puterilor Centrale. Câmpurile petrolifere din Ploieşti au fost „închiriate" germanilor pe o perioadă de 90 de ani.

Părea că totul avea să se sfârşească într-o catastrofă absolută, însă succesul Puterilor Centrale împotriva României nu a fost decât un pas intermediar în scenariul Marelui Război. În 1918, Puterile Centrale au fost mult mai slabe. SUA trecuse, între timp, de partea Antantei, iar ofensivele Germaniei din primăvara anului 1918, prin care von Hindenburg şi Ludendorff ar fi vrut să schimbe cursul evenimentelor, eşuaseră.

*

Aşadar, schimbarea de putere [din 1917] în Rusia a avut drept consecinţă ieşirea ruşilor din război; românii, acum pe cont propriu, nu au avut încotro şi au încheiat un armistiţiu separat cu Germania. Acesta a intrat în vigoare la 9 decembrie 1917 şi a fost urmat de Tratatul [de pace] de la Bucureşti, semnat la 7 mai 1918. Un amănunt interesant este faptul că

acest tratat nu a fost niciodată ratificat de regele Ferdinand, dar noul guvern, instalat ulterior, a fost întru totul de acord cu cerinţele germanilor. Era vorba despre plata reparaţiilor de război şi acordarea liberei treceri a trupelor bulgare şi austro-ungare, închirierea pe o durată de 90 de ani a puţurilor de petrol, precum şi demobilizarea armatei române. Cea din urmă cerinţă permitea, totuşi, românilor să menţină patru divizii în Basarabia pentru a combate influenţa rusă în această zonă. Bucureştiul deja câştigase un avans cu privire la felul în care aveau să decurgă lucrurile în Basarabia în luna februarie a anului 1918.

Asemenea Transilvaniei, şi Basarabia a fost un teritoriu disputat. În 1812, Basarabia a fost obţinută de Rusia în urma unui război cu otomanii*. De atunci, regiunea a avut o orientare rusească, dar acum că ţaratul rus se prăbuşise, patru divizii româneşti care nu mai trebuiau să se concentreze asupra germanilor îşi puteau exercita autoritatea în Basarabia.

În cele din urmă, tratatul din 7 mai 1918 nu s-a dovedit a fi mai mult decât un petic de hârtie, pentru că Germania nu a putut câştiga războiul. Acest lucru a făcut posibil că România să poată fi capabilă de a declara război Germaniei, ceea ce s-a şi întâmplat la 10 noiembrie 1918. Românii aveau acum în vizor şi Transilvania, pentru că atât tronul Habsburgilor din Viena, cât şi cel din Budapesta căzuseră.

În timpul tratativelor de la Paris, acolo unde harta Europei era trasată din nou, românii s-au folosit de prilej pentru a-şi întări revendicările prin ocuparea Transilvaniei şi atrăgând-o

---

* Desfăşurat în perioada 1806–1812, Războiul Ruso-Turc s-a finalizat cu Tratatul de pace de la Bucureşti din 1812, în urma căruia partea orientală a Principatului Moldova a devenit provincie a Imperiului Rus, având numele de Basarabia (n. red.).

în totalitate de partea României. După o bună rețetă a cuceritorilor, Bucureștiul a consolidat cucerirea printr-un referendum. Însă ceea ce a fost, poate, și mai important e faptul că Bucureștiul și-a putut înainta Antantei cheltuielile de război. Ocuparea Basarabiei a fost consimțită de către cei care au întocmit Tratatul (dictatul) de pace de la Versailles, în care doar Rusia nu a recunoscut noua cucerire*. Aproprierea Basarabiei de către România avea să rămână o dispută teritorială. Nu mai mult de 44% din populație era formată din etnici români, astfel că au existat mari grupuri „minoritare" **.

În Rusia, Cristian Racovski*** a înființat Comitetul Eliberării Basarabiei, iar situația a rămas tensionată în regiune. Într-un raport francez din acea vreme scria că „poporul îi detesta pe români și că românii și-au dat toată silința să merite acest lucru". Ura a fost într-atât de mare, încât în detrimentul leului românesc, oamenii preferau rubla rusească. Într-o încercare de a menține ordinea, politicienii au luat măsuri brutale[16].

* Unirea Basarabiei cu România a fost recunoscută prin Tratatul semnat la 28 octombrie 1920, la Paris, de către Consiliul Ambasadorilor Franței, Imperiului Britanic, Italiei și Japoniei, cu România. În cele din urmă, Tokio nu a ratificat Tratatul, preferând o apropiere de regimul comunist de la Moscova, cu care va semna un tratat de neagresiune (și, implicit, o recunoaștere a regimului sovietic) în 1925 (n. red.).

** La referendumul din 1930, populația de etnie românească din Basarabia a înregistrat procentul de 56,2%; urmau etnia rusă cu 12,3%, ucraineană cu 10,9% și evreiască cu 7,1% (n. red.).

*** Pe numele său adevărat Krăstio Stancev (1873–1941), Cristian Racovski a fost militant socialist și comunist de origine bulgară, care a dus o campanie puternică de propagandă în favoarea unei revoluții în România după model sovietic. Pentru o scurtă vreme, Racovski a fost cel dintâi premier al Ucrainei aflate sub control bolșevic, funcție pe care a mai deținut-o de încă două ori. Ulterior avea să cadă victimă „marii terori" staliniste, fiind executat în 1941 (n. red.).

România a recunoscut Tratatul de la Versailles, fiindcă se bizuia în mare măsură pe puterile Antantei, în special pe Franţa. Mai mult, românii au susţinut şi Liga Naţiunilor, care garanta integritatea teritorială după Versailles. La 4 iunie 1920 s-a semnat Tratatul de la Trianon, prin care mai ales Ungaria a avut de pierdut. Contele Albert Apponyi, negociatorul maghiar trimis la conferinţă, a fost nevoit să constate că nu avea ce să negocieze. Corespondentul A.G.M. Abbing spunea că ţării „i se luase şi pielea de pe ea"[17]. Transilvania şi Banatul i-au revenit României, zone din nord sau din Ungaria de Sus (la nord de Dunăre) şi Transcarpatia i-au fost cedate Cehoslovaciei. În această privinţă, poziţia românilor s-a bătut cap în cap cu atitudinea revizionistă a Germaniei şi a statelor trunchiate Austria şi Ungaria, rezultate din Imperiul Habsburgic[18].

După Trianon au urmat alte tratate. Tratatul de pace de la Saint-Germain-en-Laye cu Austria, Tratatul de pace de la Neuilly-sur-Seine cu Bulgaria, Tratatul de la Sèvres, înlocuit mai târziu cu Tratatul de la Lausanne, în care au fost reglate disputele teritoriale cu turcii. Una dintre urmările tuturor acestor tratate şi a conferinţelor internaţionale a fost apariţia României Mari pe hartă. Faptul că în cele din urmă România avea să sfârşească prin a i se alia Germaniei revizioniste a avut mai multe cauze, două dintre cele mai importante fiind ascensiunea Germaniei naziste şi tensiunile permanente cu Uniunea Sovietică pentru Basarabia. România a încercat să atenueze aceste tensiuni prin intermediul înţelegerilor cu Iugoslavia şi Cehoslovacia, dar strategia nu a echilibrat suficient balanţa*. Acest lucru a avut de-a face mai ales cu faptul că puterile vestice

* Este vorba despre o serie de convenţii bilaterale, încheiate în perioada 1920–1921 între Cehoslovacia, Iugoslavia şi România, care priveau securitatea regională a părţilor semnatare şi purtau denumirea generică de „Mica Antantă" (n. red.).

ale Antantei nu erau pregătite să acționeze împotriva influenței crescânde a Germaniei asupra Balcanilor și a Europei Centrale după 1933.

După incendierea Reichstagului din 1933, urmată de „Noaptea cuțitelor lungi" în 1934, Germania nazistă a lucrat la consolidarea unui *Führerstaat* în care Hitler să aibă putere totală. Revizuirea Tratatului de la Versailles a fost unul dintre obiective. Această revizuire se făcea în spiritul construirii Marelui Reich German (*Grossdeutsche Reich*), a năzuinței la un *Lebensraum* și la o singură graniță pentru toți germanii din afara țării-mamă.

Germania a revenit în forță în rândul țărilor importante pe scena mondială, grație unor măsuri care s-au succedat cu rapiditate. Acestea au urmărit aspirația la autarhie, reînarmarea, înființarea a numeroase organizații, precum *Hitlerjugend*/ Tineretul Hitlerist, SS și RAD [*Reichsarbeitsdienst* – Serviciul Muncii Reichului], precum și un lung șir de tratate prin care, după cum ne învață istoria, Hitler a știut să le gestioneze diplomatic: Concordatul cu Vaticanul, tratate cu Polonia (1934), Marea Britanie (1935), Italia (1936), Japonia, (1936), Pactul Anticomintern (1936) urmat de Acordul de la München din 1938.

Anschluss Österreichs, adică „Anexarea Austriei", și politica față de germanii sudeți și Cehoslovacia au arătat clar faptul că nu a fost vorba doar despre manipularea unor hârtii. Acest lucru le-a fost limpede românilor în special prin Dictatele de la Viena. Primul Dictat de la Viena, cel din 2 noiembrie 1938, a avut loc sub supravegherea Germaniei și a Italiei și a fost coordonat de ministrul german de externe, Joachim von Ribbentrop, și de omologul său italian, Galeazzo Ciano. Scopul conferinței a fost revocarea tratatelor de pace din 1919 și a

celor din anii următori. Această conferinţă le-a adus câştiguri teritoriale mai ales maghiarilor, îndeosebi în ce priveşte teritoriile din Cehoslovacia. Arbitrajul de la Viena din 30 august 1940 a fost dezavantajos în special pentru România, de vreme ce mari părţi din Transilvania şi din alte regiuni au fost alocate maghiarilor. Germania nazistă era deja cea care tăia şi spânzura peste întinderi mari ale Europei, iar o împotrivire era de prisos.

Însă urmările Dictatelor de la Viena au fost dublate de o altă problemă. Începând cu a doua jumătate a lunii iunie 1940, Uniunea Sovietică începuse din nou să pună presiune pentru a primi înapoi atât Basarabia, cât şi Bucovina*. Animozităţi cu privire la aceste chestiuni au existat pe întreaga perioadă de după ocupaţia românească**, astfel că Moscova s-a pus, deloc subtil, pe treabă. La 29 martie 1940, ministrul sovietic de externe a amintit Bucureştiului că între cele două ţări nu exista un pact de neagresiune şi că acest lucru era consecinţa unei „dispute juridice nerezolvate". Molotov nu a făcut acest anunţ în mod direct, ci printr-un discurs pentru Sovietul Suprem. Era clar că despre Basarabia era vorba, iar mesajul nu a trecut neînţeles la Bucureşti. Neştiind că Berlinul era legat de Uniunea Sovietică prin Pactul Ribbentrop–Molotov şi că Italia avea să fie de partea Berlinului, cei de la Bucureşti au căutat să

---

* Bucovina a făcut parte din Principatul Moldovei până în anul 1774, când intră în componenţa Austriei. Anul următor, în urma unei convenţii cu Imperiul Otoman, această anexare a fost confirmată. În 1940 fost solicitată de Moscova fără nicio justificare istorică. Întâmpinând opoziţie din partea Berlinului, Stalin a renunţat la sudul Bucovinei, mulţumindu-se cu jumătatea de nord a acestei provincii (n. red.).

** În realitate, armata română a intrat în Basarabia la solicitarea Sfatului Ţării, din 13 ianuarie 1918, având ca obiectiv combaterea haosului instituit de resturile bolşevizate ale armatei ţariste (n. red.).

intre în legătură directă cu Roma şi cu Berlinul, pentru a încerca să echilibreze lucrurile. Pentru Hitler, situaţia prezenta un dublu avantaj. Se puteau face afaceri cu Uniunea Sovietică, Polonia putea fi anihilată şi, lăsând România „de izbelişte", ţara tocmai ajungea pe mâna lor. La rândul său, Hitler a ocupat Danemarca şi Norvegia în aprilie 1940, creând un precedent periculos, lucru care nu le-a scăpat oficialilor de la Moscova.

Între timp, Bucureştiul fusese îndrumat „în direcţia cea bună" de către cei de la Berlin. În luna mai a avut loc o întrevedere între baronul Manfred von Killinger*, trimisul special al lui Hitler la Bucureşti, şi şeful serviciului român de informaţii, Mihail Moruzov**.Von Killinger a dat clar de înţeles că România avea mai multe de câştigat de la Germania decât de la Occident (sau de la Uniunea Sovietică). Acest lucru a fost din nou subliniat de Wilhelm Fabricius***, care în 15 mai 1940 declara că „viitorul României era alături de Germania", afirmaţie pecetluită de invazia Germaniei în Vest****. În plus, au existat şi încercări de sabotaj din partea Franţei şi a Marii Britanii, cu scopul de a împiedica aprovizionarea Germaniei cu petrol românesc, încercări care au reprezentat o încălcare a neutralităţii româneşti. Propunerile anterioare ale Franţei de a sprijini România cu

* Manfred von Killinger (1886–1944), militar, diplomat şi om politic german. A fost numit ambasador al Germaniei la Bucureşti în decembrie 1940 (n. red.).

** Mihail Moruzov (1887–1940) a fost directorul Serviciului Secret de Informaţii (1924–1940). În noiembrie 1940 a fost asasinat de legionari, împreună cu alţi demnitari, la închisoarea Jilava (n. red.).

*** Wilhelm Fabricius (1882–1964), diplomat german. A fost ministru al celui de-Al Treilea Reich la Bucureşti, în perioada 1936–1940 (n. red.).

**** La 10 mai 1940, armatele germane au declanşat o puternică ofensivă în Vest, în urma căreia au fost ocupate Luxemburg, Olanda, Belgia şi Franţa (n. red.).

trupe, făcute în martie de către Maxime Weygand, comandantul suprem al armatei franceze (17 mai 1940), s-au dovedit a fi nerealiste. Contingentul urma să se deplaseze dinspre Siria spre România peste teritoriul turc, ceea ce Turcia nu a permis[19].

La 9 iunie existau deja semnale cum că Moscova mobilizase numeroase trupe la granița cu România. Între timp, sovieticii au testat și felul în care ar reacționa Berlinul la eventuale acțiuni sovietice, de vreme ce Germania nazistă era singura țară care ar fi putut reacționa serios împotriva lui Stalin. La jumătatea lunii iunie, la Moscova au avut loc mai multe discuții cu ambasadorul german Friedrich-Werner von der Schulenburg. Germanii au semnalat faptul că nu erau foarte entuziasmați de planurile sovietice și de maniera directă în care Moscova și-a exprimat dorințele. În cele din urmă au cedat, pur și simplu pentru că la acel moment, datorită campaniei din Vest împotriva Franței și a Marii Britanii, Germania nazistă nu își mai permitea un nou conflict. Mai mult, cu un an înainte, la 23 august 1939, când fusese încheiat Pactul Ribbentrop–Molotov, o clauză secretă stipula faptul că Uniunea Sovietică era interesată de Basarabia, iar Berlinul preciza că nu avea nicio revendicare asupra teritoriului. Astfel, Basarabia a ajuns definitiv în sfera de influență a Moscovei[20]. Acum, că avea cale liberă, la 26 iunie 1940 Moscova s-a adresat direct Bucureștiului, dându-i un ultimatum la care să se răspundă în 24 de ore.

Sovieticii nici măcar nu și-au dat osteneala de-a argumenta conținutul ultimatumului. A fost un exercițiu clar de manifestare a politicii de putere. Atât în timpul Războiului Civil Rus, cât și ulterior, în Rusia, existaseră diferite viziuni cu privire la chestiunea Basarabiei. Lev Troțki și Maxim Litvinov fuseseră dintre cei care înclinau să recunoască revendicările românilor. Alți lideri sovietici, precum bulgarul Cristian Racovski, cel care

tăia şi spânzura în Ucraina comunistă, au fost de altă părere. În cele din urmă s-a continuat în această direcţie, la care se adaugă şi faptul că iredentismul Bulgariei şi al Ungariei faţă de România a fost sprijinit de Uniunea Sovietică. Ba chiar, într-un stadiu incipient, fuseseră deja elaborate planuri militare de a aduce Basarabia sub influenţă sovietică prin forţa armelor. Generali precum Mihail Frunze* şi Kliment Voroşilov** au elaborat planurile în acest sens, însă, la final, le-au abandonat.

Moscova s-a simţit totuşi suficient de puternică pentru a tensiona Bucureştiul. Printr-un şir de proteste diplomatice nesfârşite, chestiunea a fost ţinută în viaţă[21]. În plus, lucrurile au fost în totalitate precedate de nesfârşite provocări la graniţă.

Deoarece la Bucureşti nu mai exista cineva care să îndrăznească să înfrunte ţara vecină comunistă, nu au avut încotro decât să cedeze în faţa acestei diplomaţii a tunurilor, dusă de ministrul afacerilor externe, Veaceslav Mihailovici Molotov. În Basarabia, românii se simţeau şi mai slabi. Virusul comunismului câştigase în această regiune mai mult teren decât în alte părţi ale ţării, iar motivul a fost prezenţa unei numeroase comunităţi slave şi a unei mari comunităţi de evrei. Aceste două grupuri s-au arătat mai deschise influenţei ruseşti. În plus, situaţia a fost pregătită de agenţi comunişti care au trecut Nistrul şi au încercat să extindă elanul revoluţionar.

---

* Mihail Vasilievici Frunze (1885–1925), fiu al unui felcer de origine română, a fost lider bolşevic în timpul Revoluţiei Ruse din 1917, comisar politic, comandant militar important al Armatei Roşii, membru în Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (n. red.).

** Kliment Voroşilov (1881–1969) a fost un important lider militar şi politician sovietic, apropiat al lui Iosif Stalin. Participant la Revoluţia Rusă din 1917, a fost ales membru în Comitetul Central al Partidului Comunist în 1921, iar în 1926 a devenit membru al Politburo. În 1935 a primit gradul de mareşal al Uniunii Sovietice (n. red.).

Bucureştiul încercase să remedieze cele mai grave inechităţi sociale din regiune prin reforme agrare, dar măsurile luate nu au fost suficiente pentru a ţine comunismul pe deplin în frâu. Moscova oferise găzduire (de faţadă) multor organizaţii comuniste basarabene şi româneşti care lucrau la permanenta subminare a autorităţii din Bucureşti. În oraşe precum Odessa, Harkov şi Moscova, aceste bastioane revoluţionare erau active şi lucrau împotriva Bucureştiului. O parte dintre agitatori a fost racolată din lagărele de prizonieri din timpul Primului Război Mondial, aşa cum s-a întâmplat şi în cazul comunistului maghiar Béla Kun[22].

Oamenii s-au pus pe treabă, siguri pe ei, bazându-se pe ideea că revoluţia mondială era pe cale să izbucnească. La scurt timp după Primul Război Mondial, organizaţiile revoluţionare grefate pe România, anticipând cursul evenimentelor, au întemeiat un guvern provizoriu în Odessa. Înainte de asta, între comunişti şi autorităţile române s-a ajuns de trei ori la conflicte. Primele două au avut loc imediat după Primul Război Mondial: incidentul de la Hotin, din ianuarie 1919, în care comuniştii au format un cap de pod şi au făcut contrabandă cu arme în Basarabia, şi Răscoala de la Tighina (Bender) din luna mai a aceluiaşi an. Această ultimă revoltă a fost reprimată numaidecât de către armata română. Cel mai serios incident a avut loc în septembrie 1924 în timpul răscoalei de la Tatarbunar, în sudul Basarabiei, incident ce s-a extins cu repeziciune în împrejurimi, fiind proclamată Republica Socialistă Sovietică Basarabeană. Abia după săptămâni bune de luptă a reuşit armata română să recapete controlul. După consfătuiri la Viena, lucrurile au fost din nou aplanate între Moscova şi Bucureşti, dar Stalin plănuia încă din 1925 să exporte revoluţia

în România și mai ales în Basarabia. Evoluția lucrurilor pe plan internațional i-a pus însă bețe în roate[23].

Moscova a pus la cale o altă strategie în acest scop. În Transnistria a fost înființată așa-numita Republică Sovietică Socialistă Moldovenească. Aceasta avea un dublu rol: cel de catalizator al sentimentelor revoluționare ale concetățenilor de peste Nistru și, totodată, cel de răspuns la naționalismul ucrainean, de care sovieticii nici nu voiau să audă. De altfel, Moscova învinuia România că ar acorda sprijin elementelor naționaliste din Ucraina, care opuneau rezistență comuniștilor. Conducerea noii inițiative avea sediul în orașul Bălți, și totul a pornit mai ales la inițiativa lui Racovski și a generalului și comandantului militar comunist Frunze. Ambițiile Uniunii Sovietice cuprindeau de altfel întregul teritoriu al Basarabiei[24].

Ocupația ce a urmat în 1940 a fost una brutală, întru totul în acord cu stilul caracteristic al lui Molotov. În 48 de ore, teritoriul a fost ocupat. Contrar învoielii, unitățile au traversat și Prutul, trecând peste orașul Herța și în alte părți, către municipiul Dorohoi. În jur de 300 000 de civili au fost pur și simplu deportați în Gulag, pentru că ar fi putut constitui o potențială amenințare. Minoritățile germane din regiune s-au putut folosi de politica *Heim ins Reich*, aceștia fiind evacuați. Noul teritoriu dobândit de Uniunea Sovietică a fost împărțit între autoritățile comuniste din Ucraina și cele din Moldova, iar faptul că teritoriul nu a revenit în totalitate Moldovei se datorează noului conducător comunist al Ucrainei, Leonid Brejnev, care voia să își exercite pe cât de mult posibil propria influență (din Kiev)[25].

În Săptămâna Roșie, așa cum a rămas agresiunea sovietică în istorie pentru români, au avut loc evenimente umilitoare pentru mândrul popor român și armata sa, care, de bine, de

rău, putea trimite la luptă un efectiv de 1,2 milioane de soldați. Basarabia a fost pur și simplu inserată în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, având râul Prut pe post de graniță la vest.

Sovieticii nu le-au dat românilor decât patru zile pentru a se retrage din zonă, astfel că ofițerii, poliția și preoții au început să organizeze retragerea în mare grabă. Românii au avut două planuri de evacuare: Tudor (pe drum) și Mircea (pe calea ferată). Însă, în practică, s-a dovedit a fi o retragere haotică, ceea ce a avut de-a face și cu Moscova. Ce-i drept, românii au primit o zi în plus după negocierile de la Odessa cu sovieticii (până la 3 iulie 1940), dar asta nu a schimbat faptul că, în același timp, în noaptea de 27 spre 28 iunie, trupele sovietice au trecut pur și simplu granița. O serie de localități precum Cernăuți, Hotin, Chișinău erau deja sub ocupație sovietică a doua zi.

Între timp, trupele motorizate au avansat, deplasându-se în direcția Prutului. În timpul retragerii, românii au fost nevoiți să treacă pe lângă posturile militare sovietice, iar soldații români au fost înjosiți, amenințați și deposedați de arme. La București, știrile alarmante nu mai conteneau să sosească. Trupele române în retragere au fost din ce în ce mai afectate de dezertări. Numeroși soldați care se trăgeau din Basarabia au ales să dezerteze și să se întoarcă la familiile lor, așa încât un număr de cinci divizii și-au pierdut jumătate din efective. În total, a fost vorba despre aproximativ 50 000 de persoane, mare parte din echipament fiind lăsat pur și simplu în urmă, în Basarabia. Din lipsă de comunicare între unitățile române, numeroși soldați au pornit prea târziu la drum. Sovieticii au închis granițele exact la momentul convenit, timp în care circa 15 000 de soldați români încă nu trecuseră granița. Majoritatea nu s-au mai întors acasă[26].

România era în stare de şoc. Acţiunea sovieticilor a avut consecinţe semnificative. În ce priveşte politica externă, românii nu mai aveau la cine să apeleze în afară de Germania nazistă. Acesta avea să fie începutul misiunii *Deutsche Heeresmission in Rumänien,* adică „Misiunea militară germană în România", care a început în octombrie 1940 şi în cadrul căreia trupele germane ar fi trebuit să-i apere, dar şi să-i instruiască pe români.

Pe plan intern, îngenuncherea în faţa Moscovei a avut consecinţe serioase, mai cu seamă pentru regele Carol al II-lea. Chiar la 6 ianuarie în acelaşi an, regele Carol afirmase vitejeşte că Basarabia avea să fie „apărată cu orice preţ"[27]. Contrastul dintre evoluţia accelerată a evenimentelor şi felul în care lucrurile se desfăşurau la Bucureşti a fost unul izbitor. Politica impusă acolo era una de pace şi echilibru, care se presupune că ar fi trebuit să rezulte atât în urma protecţiei din partea puterilor vestice, cât şi în urma rezultatului neutralităţii după cucerirea cu succes a Poloniei de către Germania în 1939. Regele Carol al II-lea a formulat aceste politici împreună cu asistenţii săi direcţi, printre care se numărau Armand Călinescu* şi ministrul de externe Grigore Gafencu**. Acest plan politic s-a

* Armand Călinescu (1899–1939), om politic. Membru marcant al Partidului Naţional Ţărănesc, a fost de mai multe ori ministru, iar în perioada martie–septembrie 1939 a fost prim-ministru. A fost asasinat de legionari, cu care se afla în conflict, în data de 21 septembrie 1939 (n. red.).

** Grigore Gafencu (1892–1957), avocat, diplomat, om politic şi publicist român. A fost unul dintre cei mai importanţi membri ai Partidului Naţional Ţărănesc şi a îndeplinit mai multe funcţii în stat, precum cea de ministru de externe (1938–1940) şi de ministru al României la Moscova (1940–1941). În 1941 s-a stabilit în Elveţia, unde a desfăşurat o intensă activitate diplomatică pentru ieşirea din război. S-a numărat printre cei care au susţinut interesele naţionale în cadrul Conferinţei de Pace de la Paris, precum şi în rezistenţa împotriva regimului comunist (n. red.).

năruit precum un castel de nisip, fiind o lovitură fatală pentru reputația regelui, care nu era, în niciun caz, cea mai bună.

Istoria acestuia a fost una destul de frivolă. Carol al II-lea a fost fiul regelui Ferdinand al României și al reginei Maria. Carol nu s-a însurat cu o descendentă a familiei regale, așa cum ar fi trebuit de fapt, ci cu fiica unui general*. Cu oarecare dificultate, această „greșeală" a fost îndreptată câțiva ani mai târziu sub pretextul unei „căsnicii invalide". În cele din urmă, Carol s-a căsătorit cu Elena a Greciei, nunta având loc la Atena. Însă nici această căsătorie nu a reușit să liniștească apele. Viitorul rege a avut o relație extraconjugală cu Magda Wolff, fiica unui farmacist evreu, cunoscută ca Elena Lupescu.

În România tradiționalistă, această relație a fost privită ca fiind una scandaloasă. Garda de Fier, înființată în 1927 de către Corneliu Zelea Codreanu**, reprezenta curentul conservator, împotrivindu-se corupției larg răspândite din țară. Într-o măsură din ce în ce mai mare, gardiștii au format o societate paralelă în România[28]. Gurile rele din Garda de Fier susțineau că Lupescu ar fi fiica nelegitimă a lui Carol I, care era frate cu bunicul lui Carol al II-lea, acest lucru amplificând și mai mult scandalul. Presiunile ulterioare asupra regelui l-au făcut pe acesta să renunțe la dreptul de moștenitor al tronului, în favoarea fiului său, Mihai, care nu era decât un copil pe atunci***.

---

* Este vorba despre căsătoria regelui Carol al II-lea cu Ioana Maria Valentina Lambrino, cunoscută ca Zizi, fiica generalului Constantin Lambrino și a Eufrosinei Alcaz (n. red.).

** La 24 iunie 1927, C.Z. Codreanu a înființat Legiunea Arhanghelului Mihail. Ulterior, în 1930, a apărut Garda de Fier, ca structură politico-militară a mișcării legionare (n. red.).

*** În 1925, când principele Carol a renunțat la drepturile sale de moștenitor al tronului, fiul său, Mihai, avea 4 ani (n. red.).

Carol s-a exilat la Paris, iar în București a urmat o perioadă de guvernare dificilă, marcată [după moartea regelui Ferdinand, din iulie 1927] de regenți și cabinete. În cele din urmă, lucrurile au culminat în 1930 cu o solicitare adresată principelui Carol, în care acestuia i se cerea să se întoarcă în țară. Ceea ce a și făcut, fără Elena Lupescu, după cum i s-a solicitat. Însă în luna august, la două luni de la întoarcerea regelui, aceasta era deja înapoi în țară și în viața suveranului. Soția lui, principesa Elena [de care Carol a divorțat în 1928], a părăsit România, noua situație devenind astfel un fapt împlinit.

Carol al II-lea oricum nu a urmat Constituția prea îndeaproape. Ideea unei Românii Mari mergea mână-n mână cu renașterea grupărilor puternic naționaliste, care aveau adesea chiar un caracter antisemit. În România era – așa cum am văzut – Legiunea Arhanghelului Mihail, înființată de Corneliu Zelea Codreanu. Acesta fusese activ în grupări fasciste și de extremă dreaptă încă din timpul studenției sale la Iași și s-a opus, printre altele, desființării principiului *numerus clausus** pentru evrei în universități. Guvernele apărute din grupările fasciste s-au caracterizat printr-un haos malițios, asasinatele politice fiind la ordinea zilei.

În acea perioadă își au originea evenimentele dezastruoase de mai târziu, inclusiv cele care au avut de-a face cu Holocaustul din România. Aspirația spre un nou stat românesc (România Mare) a fost similară cu evenimentele desfășurate în statele tinere din Europa, mai cu seamă Germania și Italia. Noul stat a fost corelat cu ideea de „om nou". O politică irațională

* Principiu folosit în special în cadrul universităților, prin care numărul studenților este limitat, în funcție de procentul etniei în cadrul unei națiuni. În acest context se referă la limitarea numărului studenților de origine evreiască (n. red.).

plină de simbolism (cultul ortodoxismului format în jurul Arhanghelului Mihail), cu sloganele specifice, a pus bazele unei revoluții culturale în care noua identitate – cea a omului pur în România Mare – se opunea conceptelor de diversitate precum „liberalism" și „democrație". Acest fapt a dus la o reacție viscerală de supraidentificare cu unicitatea, combinată cu setea de acțiune. Scriitorul italian Gabriele d'Annunzio a numit această reacție „hrănirea propriei exaltări în mod constant"[29].

Pentru ziarul *La Stampa*, Codreanu a spus că el era puternic influențat de Mussolini, cel care, la rândul său, îl influențase și pe Hitler. Totul a pornit de la conceptul de „individ ideal", concept cu repercusiuni periculoase pentru cei ce nu se încadrau în el. Conceptul a fost asemănător cu vitalitatea fascismului și cu *Tatmensch,* care în Germania a izvorât din mentalitatea prusacă de cazarmă, corelată cu gândirea rasială în plină ascensiune, găsindu-și expresia în gândirea „în funcție de etnii", pervertită mai apoi în ariosofie și în Legile rasiale de la Nürnberg.

În practică, Garda de Fier a elaborat ideea că statul ar fi un organism viu (deci, o perspectivă organicistă), și, în consecință, *omogen*. Democrația și sistemul pluripartit erau văzute ca o amenințare pentru unitatea națională. Chestiuni precum drepturi egale și protejarea minorităților stăteau la fel de bine în calea omogenității țării, fiind respinse în mod sistematic și de către fasciștii români. În această privință, învățătura fascistă românească a fost identică altor asemenea mișcări din diferite părți ale Europei. Ascensiunea mișcării legionare a urmat un model familiar. În materie de ideologie, faza incipientă a fost una haotică și bazată pe intuiție, fără prea multe instituții. Această fază s-a desfășurat între anul 1927 și începutul anilor '30. Lucrurile s-au precipitat după anul 1933. Studenții români

puteau merge la studii în Germania nazistă, intrând astfel în contact direct cu nazismul german real, excitant, și adoptând din comportamentul acestora. „Revoluția națională", așa cum a fost ea realizată de NSDAP, a fost copiată în România.

Ceva mai târziu în decursul aceluiași an, România era deja ajunsă în a treia fază, în care au fost puse pe picioare infrastructura și instituțiile țării, inclusiv mișcări ale tineretului și tabere de formare. Scopul a fost atingerea purității morale prin muncă asiduă, luptă și sacrificiu de sine, ceea ce avea să călească poporul și să înfăptuiască palingeneza, „regăsirea" poporului român. În acest sens, legionarii nu au fost un partid politic, ci o mișcare, o școală a gândirii și a faptelor care era vitalistă și care avea să exercite o influență însemnată asupra situației politice tensionate din țară. Legionarii au format un motor puternic în spatele antisemitismului, deoarece minoritățile erau acum considerate „dușmani" ai unității naționale. Istoricul Marius Turda, la fel ca istoricul Constantin Iordachi, a caracterizat aceasta drept o „politică sacrală"[30].

Potrivit mai multor observatori, regele jucase partidele extremiste foarte convenabil unele împotriva celorlalte. Revendicarea unui om puternic venise pe fondul haosului, iar regele a reușit să umple acest gol cu brio. În cele din urmă s-a intervenit în forță, iar Codreanu a fost ucis și stropit cu acid sulfuric, la fel cum s-a întâmplat și cu alți fruntași ai Gărzii de Fier. Carol al II-lea s-a instalat temeinic pe tronul său, iar partidele politice au fost interzise*.

* La 30 martie 1938, regele Carol al II-lea a dat decretul prin care partidele politice erau dizolvate. La 15 decembrie 1938 și-a creat un partid, numit Frontul Renașterii Naționale, entitate care nu avea o ideologie clară și nici un program de guvernare. Partidele tradiționale continuau să existe, dar își desfășurau activitatea în afara cadrului parlamentar (n. red.).

Chestiunea Basarabiei a zguduit însă tronul prea puțin iubitului rege. Dar asta nu a fost singura problemă. Stilul său promiscuu de viață nu prea era apreciat de românii tradiționaliști, iar elementul fascist din țară nu i-a luat în nume de rău doar reglarea de conturi cu Garda de Fier, ci și relația cu iubita lui evreică. În plus, renunțarea la Basarabia a încurajat Bulgaria și Ungaria la iredentism. Practic, România a pierdut o treime din teritoriu într-un timp scurt, trei milioane de români devenind, în consecință, rezidenți ai țărilor vecine. Carol al II-lea eșuase lamentabil în ochii românilor[31].

Ca monarh dictatorial, Carol al II-lea nu s-a putut ascunde după nimeni, iar la 6 septembrie 1940 regele a abdicat. Fiul său de 19 ani, Mihai, a devenit noul monarh. Împreună cu doamna Lupescu, Carol al II-lea s-a mutat în străinătate, de unde nu s-a mai întors niciodată, încetând din viață la Lisabona*. Acesta a fost momentul generalului Antonescu, un soldat incoruptibil care provenea dintr-o familie de militari, servise drept atașat militar la Londra și fusese ministru al apărării în anii 1937–1938. Acesta avea o reputație bună printre forțele armate, care au fost motorul din spatele ideii de România Mare. Antonescu a devenit „regent" în loc ca tânărul rege să devină șef de stat, iar la 14 septembrie 1940 s-a autoproclamat „conducător al statului". Pe această cale, Antonescu s-a transformat într-un alt Mussolini.

Inițial, Antonescu s-a folosit de forțele din interiorul mișcării legionare, având multe în comun cu liderii acesteia, precum aspirația la o Românie Mare, antisemitismul și atitudinea antislavă. Împreună cu legionarii, aflați sub conducerea lui Horia Sima, care era membru al mișcării încă din anul 1928, Antonescu a condus țara. La 14 septembrie, România a fost

* Fostul suveran, Carol al II-lea, a decedat la Estoril, lângă Lisabona, la 3 aprilie 1953 (n. red.).

proclamată Stat Național-Legionar. Pentru Antonescu, aceasta a fost o chestiune de compromis cu elementele lipsite de disciplină ale Gărzii. Țara căzuse în nelegiuire – jafurile, asasinatele și pogromurile fiind un fenomen recurent.

A fost vorba și despre o luptă obișnuită pentru putere. Ca om al armatei, Antonescu voia să controleze totul, însă legionarii nu aveau de gând să renunțe la poziția lor cu una, cu două. Așa cum a fost adesea cazul în România, jocul s-a desfășurat într-un mod foarte personal.

Într-un conflict mai vechi de-al regelui Carol al II-lea cu Antonescu, primul s-a folosit de căsnicia anterioară a soției generalului. Aceasta fusese căsătorită înainte cu un evreu din Franța, și regele dorea să demonstreze că Antonescu nu era cel mai strict în ceea ce privește viața matrimonială, arătând că separarea legală a soției nu fusese niciodată pronunțată*. Pentru a-și salva onoarea, Antonescu a fost atunci nevoit să furnizeze actele potrivite, lucru care i-a și reușit, criza fiind atenuată. Acum, cu legionarii, căsătoria a fost din nou scoasă la iveală, sugerându-se legături între general și iudaism.

Totodată, numele lui Antonescu ar fi fost corelat cu francmasoneria, care reprezenta internaționalismul, umanismul, și era considerată o organizație evreiască de fațadă[32]. Erich Ludendorff, somitate germană din timpul Primul Război Mondial, care a îndeplinit un rol politic și după 1918, îi descria pe masoni drept „evrei necircumcișI". Numeroase documente

* Este vorba despre căsătoria dintre Ion Antonescu și Maria Niculescu, fiica Anghelinei și a căpitanului Teodor Niculescu, văduva lui Gheorghe Cimbru, ofițer de poliție, decedat în 1919. În același an, aceasta s-a căsătorit la Paris cu bijutierul francez de origine evreiască Guillaume Auguste Fueller. După șapte ani de căsnicie, Maria a divorțat de Fueller, dar divorțul a fost atacat în instanță. Mareșalului i s-a intentat un proces de bigamie, iar cel care l-a reprezentat a fost Mihai Antonescu (n. red.).

ale vremii, care au fost la mare căutare în cadrul direcției de gândire „în funcție de etnii" și a celei ariosofice, împărtășeau antipatia față de lumea masonică, lume care era percepută ca un *deep state** ce se poziționa împotriva intereselor poporului.

Garda de Fier intrase în posesia unor documente ale francmasonilor, motiv pentru care mulți români cunoscuți riscau să fie discreditați. În urma percheziților la domiciliu, șeful serviciului de securitate, Ghica**, găsise materiale compromițătoare despre francmasoni cunoscuți. Aceste materiale urmau să fie făcute publice, ceea ce a tensionat climatul politic. Masonii au primit sprijin dintr-o direcție neașteptată. Este vorba chiar despre diplomatul german Wilhelm Fabricius, care a protestat vehement împotriva acestor acțiuni și a făcut-o în mod public, fiind de părere că totul trebuia oprit.

Potrivit cercurilor de apropiați, gestul făcut de Fabricius nu a fost neapărat justificat de motive ideologice, din moment ce era considerat un admirator al Führerului, ci din motive amoroase. Fabricius era prins în mrejele românceI Lilette Butculescu, recrutată cândva ca agentă de către ministrul Urdăreanu***. Aceasta avea o personalitate și o frumusețe care impresiona bărbați de vază, precum fostul ministru de externe al României, Grigore Gafencu, sau ambasadorul Franței,

---

* În orig. în lb. engleză. Sintagmă ce denumește o presupusă rețea de oficiali nonguvernamentali și persoane din diferite domenii, precum finanțele, care încearcă să influențeze și să manipuleze politica guvernamentală pentru îndeplinirea propriilor scopuri (n. red.).

** Descendent al unei vechi familii fanariote, principele Alexandru Ghica (1903–1982) a fost jurist, om politic și conducător al Siguranței Statului și Poliților în perioada 1940–1941 (n. red.).

*** Ernest Urdăreanu, ortografiat și Urdărianu (1897–1985), a fost adjutant regal, mareșal al Palatului Regal și ministru al Casei Regale. A fost unul dintre apropiații regelui Carol al II-lea, făcând parte din camarilă (n. red.).

domnul Adrien Thierry, avându-l acum pe Fabricius care să-i ciugulească din palmă. Naziștii nu erau chiar cei mai buni prieteni ai masonilor, însă au reacționat destul de blând la escapada oarecum curioasă a acestui diplomat. „Am putea trece cu vederea această scăpare", se menționează într-un raport intern pe această temă. Fabricius era „de modă veche" și nu și-a dat seama. Acesta a fost înlăturat pe motiv că ar fi naiv. Având în vedere relația bună pe care o aveau cu Antonescu, celor de la Berlin nu le convenea să se lase cu tam-tam cu privire la chestiunea francmasonilor[33].

Antonescu a căutat o cale de ieșire din această situație. La fel ca în cazul tuturor problemelor recente, rezolvarea venea de la Berlin. Generalul nu ar fi putut acționa fără sprijinul lui Hitler. Însă lucrurile au fost de așa natură încât, având în vedere asemănările ideologice, și mișcarea legionară se baza acum pe o anumită simpatie din partea Germaniei naziste. Așa se face că în timpul Războiului Civil Spaniol au luptat și o seamă de gardiști, Germania fiind, de asemenea, reprezentată de legiunea Condor. Gardiștii români au fost trimiși pe front pentru a-l sprijini pe generalul Franco, mânați de crezul „apărării creștinismului" și de cel al apărării împotriva „amenințării iudeo-bolșevice". Lideri ai legionarilor, precum Ion I. Moța și Vasile Marin, au murit pe câmpul de luptă. Trupurile lor au fost repatriate cu un tren german, iar membrii SA (*Sturmabteilung* – Batalioanele de asalt) și SS i-au salutat cu o gardă de onoare[34].

Hitler era un om realist și și-a dat seama că pentru îndeplinirea planurilor sale de anvergură atât cu privire la Europa de Est, cât și la viitoarea campanie împotriva Uniunii Sovietice, era mai bine să lucreze cu armata decât cu ideologii. Wilhelm Fabricius deja avertizase Berlinul că Sima era „instabil" și că nici măcar în interiorul propriei mișcări nu avea parte de suficientă

susținere. Ba mai mult, din pricina acțiunilor anarhiste al legionarilor, care preluau din ce în ce mai mult conducerea țării, acesta a subliniat faptul că în România se crease panică în rândul populației. Ambasada germană de la București a avertizat la 8 ianuarie 1941 că Garda de Fier era pe cale să devină un soi de „stat în stat". În plus, pentru Germania, prioritatea era „eficiența economică", accentul fiind pus pe petrol. Sima i-a cerut lui Antonescu o poziție de monopol pentru Legiune, cu privire la economie, însă Antonescu a refuzat. Berlinul avea și el propriile motive de a fi îngrijorat cu privire la acest aspect. În plus, pe naziști îi irita faptul că tensiunile erau în creștere între legionari și cei 740 000 de etnici germani din România[35]. Altfel, în cercurile etnicilor germani se vorbea și de bine despre Garda de Fier. Gândirea lor era mai apropiată de cea a germanilor decât gândirea celor din anturajul lui Antonescu. Andreas Rühig, șeful statului-major în cadrul „grupului de germani etnici din România", scria la 1 februarie o scrisoare lungă adresată *SS-Obergruppenführer*-ului Lorenz, ofițerul Centrului de coordonare pentru etnicii germani, scrisoare în care îi lua partea lui Sima și îi portretiza pe legionari ca fiind „disciplinați". Cu Antonescu, „evreii ar răsări din nou". Acesta susținea că mâna dreaptă a lui Antonescu, omonimul său, Mihail Antonescu, era mason sau avea legături strânse cu francmasoneria[36].

Hitler era în dubii, astfel că i-a invitat atât pe Antonescu, cât și pe Horia Sima la reședința sa din Berghof*. Sima, care a fost informat pe deplin abia mai târziu, s-a temut de o întrevedere împreună cu Antonescu, așa că nu s-a prezentat. În schimb, acesta a trimis o scrisoare critică la adresa lui Antonescu. Absența lui Sima i-a dat lui Antonescu un avânt, mai cu seamă ținând cont

* Reședința de vacanță preferată a lui Adolf Hitler, aflată în Alpii Bavarezi (n. red.).

că Hitler îl prețuia foarte mult pe Antonescu încă de la prima lor întâlnire, din noiembrie 1940[37]. La 14 ianuarie 1941, Antonescu l-a vizitat pe Hitler pentru a rezolva lucrurile. Această vizită i-a oferit generalului acoperire pentru planurile sale[38]. Grosolănia legionarilor, care exercitau o violență necontrolată asupra oricui li se opunea, i-a fost, de asemenea, de ajutor. În special evreii au fost victimele acestei violențe. Antonescu oricum nu a fost neapărat împotriva măsurilor antievreiești, dar s-a putut folosi de lipsa disciplinei și de haosul care se intensifica pentru a efectua acțiuni de curățire în favoarea armatei.

Antonescu avea nevoie de un pretext direct care să îl constrângă să acționeze, ceea ce s-a și întâmplat. În noaptea de 19 ianuarie 1941, maiorul german Helmut Döring, șeful departamentului de transport al *Deutsche Heeresmission*, a fost ucis la București. Împrejurările morții sale au rămas mereu neclare, dar a fost prins un criminal care s-a dovedit că avea pașaport și identitate duble: Dimitri Sarandos sau Dimitros Sarandopoulos. Actele sugerau atât Turcia, cât și Grecia. Ancheta a scos la iveală faptul că acesta era un boxer profesionist de origine greacă și că intrase în România la 16 octombrie 1940 prin Brașov (Kronstadt), cu puțin timp înaintea venirii *Deutsche Heeresmission*. Döring ieșise să bea ceva cu un coleg de serviciu, iar după ce a ieșit din restaurant a fost împușcat pe la spate, aproape de sediul Misiunii. A decedat în urma unei împușcături în partea inferioară a corpului.

La nouă ore de la asasinat, Antonescu a acționat. L-a demis pe Constantin Petrovicescu*, ministrul român de interne, urmat de șeful Poliției, Alexandru Ghica, șeful Poliției București,

* General, jurist și politician, Constantin Petrovicescu (1883–1949) a fost ministru de interne în perioada 14 septembrie 1940– 20 ianuarie 1941 (n. red.).

Radu Mironovici*, şi şeful Siguranţei Statului, Constantin Maimuca**. Aceştia erau cu toţii apropiaţi ai mişcării legionare şi au reacţionat ca muşcaţi de şarpe. Ghica şi Maimuca s-au baricadat în sediul Siguranţei Statului, în timp ce din ţară soseau îndemnuri la rezistenţă. Se spunea ar fi existat elemente sataniste în joc şi s-a arătat cu degetul spre Eugen Cristescu***, şeful serviciilor secrete. Asasinatul lui Döring ar fi fost „efectuat de serviciile secrete britanice". Asasinatul a fost condamnat de Garda de Fier şi a fost cerută instaurarea unui guvern [pur] legionar[39].

Atât Antonescu, cât şi Sima aşteptau reacţia Berlinului. Legătura generalului cu Berlinul era prin Fabricius, iar cea a lui Sima, prin Neubacher****. Cea mai simplă soluţie ar fi fost ca Antonescu să restabilească ordinea şi să conducă el însuşi Garda de Fier. Astfel, mişcarea legionară ar fi fost păstrată, iar ordinea, restabilită. Prin intermediul lui Franz Halder*****, *Deutsche Heeresmission* a primit ordin să rămână neutră, să nu intervină decât dacă era inevitabil, şi aceasta numai la cererea

---

* Radu Mironovici (1899–1979) a fost avocat şi politician român. Colaborator apropiat al lui Corneliu Zelea Codreanu, a fost unul dintre membrii marcanţi ai Mişcării Legionare, iar în perioada 28 noiembrie 1940 – 20 ianuarie 1941 a fost prefectul Poliţiei Bucureşti (n. red.).

** Constantin Maimuca (1896–1962) a fost jurist. În perioada interbelică a îndeplinit mai multe funcţii de conducere în cadrul Siguranţei Statului, ultimul fiind cel de director adjunct al Siguranţei, superiorul său fiind Alexandru Ghica (n. red.).

*** Eugen Cristescu (1895–1950) a fost şeful Serviciului Special de Informaţii al României (1940–1944) (n. red.).

**** Hermann Neubacher (1893–1960) a fost politician nazist de origine austriacă. A fost unul dintre diplomaţii cu rol important în Balcani, în perioada în care această regiune a fost dominată de Berlin (n. red.).

***** Franz Halder (1884–1972), general german, care între 1938 şi 1942 a fost şeful Înaltului Comandament al Trupelor de Uscat (n. red.).

lui Antonescu. Legionarii nu au mai așteptat. În dimineața zilei de 21 ianuarie, aceștia au pornit spre cartierele și casele evreiești, unde oamenii au fost brutalizați și uciși, iar casele le-au fost incendiate. Și în alte câteva locuri din țară era agitație; la Iași, de pildă. În total, în pogromul de la București au murit 120 de evrei. Generalul împreună cu cei mai fideli ofițeri ai săi au fost puși în încurcătură de cocktailurile Molotov și de teroarea stradală din București, ajungând în cele din urmă să fie chiar ei amenințați. Poziția lui Antonescu devenise una deosebit de nesigură[40].

În timp ce gardiștii s-au adunat în jurul lui Constantin Petrovicescu, ministrul de interne demis de Antonescu la 21 ianuarie, unități ale armatei s-au strâns în afara Bucureștiului. Până atunci, militarii se ținuseră în mare măsură departe de acest conflict, însă fuseseră adesea amenințați și umiliți de legionari. În timp ce gardiștii, studenții, romii și alții se făceau vinovați de crime și tâlhării, un detașament sub conducerea lui Ilie Șteflea* a intrat pe neașteptate în București. Această forță de asalt avea la dispoziție tancuri, iar legionarii nu au avut nicio șansă de a i se împotrivi. În jur de 200 dintre ei și-au pierdut viața, iar Sima a fost destituit**. O unitate militară germană cantonată în oraș ca parte din *Heeresmission* a mărșăluit pe

* Generalul Ilie Șteflea (1887–1946) era, la momentul rebeliunii legionare, secretar al Ministerului Apărării Naționale. Ulterior a fost comandant al Diviziei 3 Infanterie (1941–1942), apoi șef al Marelui Stat-Major (1942–1944). A fost comandant al Armatei 4 pentru o scurtă perioadă, la sfârșitul lunii august 1944. A fost apoi destituit, arestat și trecut în poziția de ofițer în retragere. Din motive de sănătate, în ianuarie 1945 a fost internat la domiciliu, unde a decedat la 21 mai 1946, în timp ce se afla sub anchetă (n. red.).

** După conflictul cu Garda de Fier, guvernul Ion Antonescu a format un nou guvern la 27 ianuarie 1941, fără membri legionari în componența sa (n. red.).

străzi pentru a susţine poziţia lui Antonescu. Tentativa de „mediere" pe care Neubacher i-a transmis-o lui Antonescu a fost respinsă[41].

Tactica urmată de Hitler a fost asemănătoare cu modul de operare din timpul „Nopţii cuţitelor lungi"*. A ales să fie de partea „militarului", în detrimentul miliţiilor. Berlinul l-a sprijinit, aşadar, pe Antonescu, dar a închis ochii şi a permis ca SS-ul să-şi sprijine în continuare camarazii din Garda de Fier, oferind liderilor săi refugiu în Germania. În afară de liderul Sima, printre ei s-a mai numărat, spre exemplu, şi gardistul Traian Boeru, responsabil pentru uciderea lui Nicolae Iorga, fost premier şi om de încredere al regelui Carol al II-lea. Acesta din urmă fusese asociat, la rândul său, cu asasinatul liderului legionar Codreanu**. Asasinarea lui Iorga avusese loc lângă Strejnicu la 27 noiembrie, ziua deshumării lui Codreanu şi a altor 12 legionari, executaţi de forţele loiale regelui[42].

Acum, Antonescu putea conduce autoritar în România. Acesta a onorat şi a menţinut monarhia, aducând-o din Grecia pe regina Elena***, pentru a fi alături de ei. În practică, puterea

---

* Denumire sub care este cunoscută acţiunea prin care au fost eliminaţi, la ordinul lui Hitler, Ernst Röhm şi principalii comandanţi din SA (trupele de asalt), care deveniseră un pericol în calea obţinerii puterii depline în stat. Majoritatea asasinatelor au fost comise de către SS (Schutzstaffel). În urma evenimentelor, susţinerea armatei pentru Hitler a fost consolidată (n. red.).

** În 1938, parchetul militar l-a arestat pe Corneliu Zelea Codreanu pe baza unei plângeri a lui Nicolae Iorga, care-l acuza pe liderul legionar de calomnie. În mai 1938, Codreanu a fost condamnat la şase luni de închisoare. Ulterior a fost rejudecat, fiind acuzat de fapte mai grave, şi condamnat la 10 ani de muncă silnică. În noaptea de 29/30 noiembrie 1938, C.Z. Codreanu şi încă 13 legionari au fost asasinaţi din ordinul regelui Carol al II-lea (n. red.).

*** Elena (1896-1982) a fost – între anii 1921 şi 1928 – soţia principelui Carol, moştenitorul tronului României. După ce la 8 iunie 1930 fostul soţ a devenit rege, ea şi-a păstrat titlul de principesă, nefiind însă considerată

tânărului monarh a fost mai cu seamă simbolică, dar făcând acest lucru, Antonescu şi-a mărit aria de influenţă. Încă din timpul luptei împotriva legionarilor, acesta a avut de suferit din lipsa sprijinului organizat care să vină din rândul populaţiei, sprijin care să-l ajute să-şi pună bazele autorităţii, reuşind pe această cale să şi-o extindă. Totodată, acesta aspira la un guvern naţional în cadrul căruia, deasupra tuturor, să se afle el, ca părinte al patriei. Politica sa externă a fost una foarte practică şi simplu de sintetizat. Antonescu urmărea restaurarea României Mari, iar pentru a restabili ordinea era pregătit să colaboreze chiar şi cu comunitatea de evrei. Pe Wilhelm Filderman*, preşedintele asociaţiei evreieşti din România, l-a asigurat că nu avea de gând să facă rău nimănui şi că evreilor nu avea să li se întâmple nimic, atât timp cât aceştia nu se vor întoarce împotriva României. „Transmite-i domnului Filderman că Antonescu se ţine de cuvânt", a spus generalul[43].

Soarta nefastă a evreilor a fost înrăutăţită de relaţia cu Germania. La 23 noiembrie 1940, România a aderat la Pactul Tripartit, alături de cele trei puteri ale Axei – Germania, Italia şi Japonia –, pact care a fost mai ales un sprijin financiar şi a dus la dezvoltarea militară a Pactului Anticomintern încheiat anterior împotriva Uniunii Sovietice şi împotriva comunismului. România a fost astfel atrasă definitiv în tabăra puterilor Axei, cu

regină. A plecat în exil în 1932, stabilindu-se la Florenţa, în Italia. A revenit în România în toamna anului 1940, după plecarea regelui Carol al II-lea şi urcarea pe tronul de la Bucureşti a fiului ei, Mihai. Din 1940 şi până în 1947, titulatura sa a fost de regina-mamă Elena (n. red.).

* Jurist şi om politic român de origine evreiască, Wilhelm Filderman (1882–1963) a fost preşedinte al Uniunii Evreilor Români, al Comunităţilor Evreieşti din România şi al Consiliului Central al Evreilor din România. A absolvit Liceul „Matei Basarab", unde a fost coleg de clasă cu Ion Antonescu (n. red.).

toate că pe atunci Germania nazistă și Uniunea Sovietică încă aveau în vigoare un pact de neagresiune. Concret, acest lucru a însemnat că în România a sosit o *Deutsche Heeresmission* care avea să ajute românii să-și modernizeze forțele armate și să-și apere țara în timp de război. O astfel de solicitare fusese înaintată anterior și din partea regelui Carol al II-lea, însă Hitler o refuzase. Acum că Antonescu era la putere, Hitler a profitat de ocazie. La 19 septembrie 1940, acesta a dat ordinul de a începe misiunea. În practică, acest ordin era clar direcționat împotriva Uniunii Sovietice. *Deutsche Heeresmission* (DHM) a fost condusă de Erik Oskar Hansen*, consolidată de *Luftwaffemission* (Misiunea forțelor aeriene) sub comanda generalului Wilhelm Speidel, *Wirtschaftsstab* (Organizația economică) comandată de *Oberst*** Karl Spalck și o *Marinemission* (Misiunea forțelor marine) condusă de amiralul Friedrich Wilhelm Fleischer[44].

* Generalul de cavalerie Erik Oskar Hansen (1889–1967) a fost, în două rânduri, șeful misiunii militare germane în România: octombrie 1940–iunie 1941 și ianuarie 1943–august 1944 (n. red.).

** Grad militar prezent în câteva țări germanice și scandinave, echivalent celui de colonel (n. red.).

Capitolul 3

Petrolul de la Ploiești

Pentru Germania, România era o țară importantă din mai multe motive: poziția geografică a țării, fiind o zonă vastă și populată din sud-estul Europei, în care Berlinul avea interese majore ca parte din planul *Grosswirtschaftsraum* Europa; în plus, România era un producător major de alimente și dispunea și de petrolul de la Ploiești.

Prin cei 20 de milioane de locuitori ai săi, România era una dintre cele mai populate țări din regiune. Pe teritoriul cuprins între granițele existente la 1940, 72% din populație era formată din etnici români, 8% erau maghiari, 5,5% ruși și ruteni, iar 4% etnici germani. În ceea ce privește populația activă, 78% lucra în agricultură, ceea ce a dus la un aport semnificativ de șeptel: 2,6 milioane de cai, 4,1 milioane de bovine și 12,8 milioane de oi. Din punct de vedere economic, țara era destul de puțin industrializată[1]. Conform unui recensământ german din 1938, țara număra în același an 3 767 fabrici, dintre care 974 făceau parte din industria alimentară, număr care nu era neapărat unul excepțional pentru regiune. Într-o oarecare măsură, România nu se descurca atât de rău. Pentru fiecare 777 români, în țară exista un vehicul. Ungaria se descurca mai bine (1: 438), la fel și Grecia (1: 496), dar Iugoslavia

şi Bulgaria erau cu mult în urma României, cu o proporţie de 1: 1034 şi 1: 1484. Comparativ cu Germania, decalajul Europei de Sud-Est era foarte vizibil: 1 la 41. Reţeaua de căi ferate a României era de 11 216 km lungime, în comparaţie cu cei 9 471 ai Iugoslaviei, 7 823 ai Ungariei şi 54 556 km ai Germaniei.

Ţara era autarhică din punct de vedere agrar şi, de asemenea, exporta. Populaţia era în creştere, iar 51,9% din aceasta avea vârste sub 40 de ani în 1940[2]. Datorită schimbărilor care aveau loc în relaţiile de putere din Europa, Germania a devenit pentru România o ţară din ce în ce mai importantă din punct de vedere comercial, lucru care, în consecinţă, a dus la acorduri comerciale între cele două ţări. În 1938–1939 comerţul chiar s-a dublat. Atunci când anul 1938 a adus agriculturii României o recoltă record, pe plan internaţional era recesiune. Astfel că România căuta acum să stabilească legături şi cu Marea Britanie şi Franţa, pentru a-şi putea vinde o parte din recoltă. Englezii şi francezii şi-au protejat însă piaţa internă, iar Germaniei nu i-a convenit deloc acest lucru. Berlinul a ameninţat deschis cu îngheţarea contractelor comerciale, ceea ce pentru România (şi pentru Berlin, de altfel) ar fi fost deosebit de nefavorabil. Astfel, relaţia dintre cele două ţări a devenit una mai strânsă, în ciuda faptului că motivul a fost, de fapt, un joc de putere politică[3].

Principalul interes al Germaniei era industria petrolieră. Germania, la fel ca Japonia, avea un deficit enorm de petrol, iar câmpurile petrolifere aveau o mare importanţă strategică. Hitler era obsedat de ele. În timpul Operaţiunii Barbarossa s-a ţinut în permanenţă cont de vulnerabilitatea câmpurilor petrolifere româneşti. În parte, strategia germană a fost determinată de petrol sau, după cum spunea Heinz Guderian, expertul german în Blitzkrieg, „pentru Hitler, petrolul era scris cu P mare".

Până la sfârşitul războiului, petrolul avea să influenţeze masiv deciziile militare germane. Ceea ce s-a şi văzut în operaţiunile din Caucaz, acolo unde germanii s-au apropiat până la 20 de kilometri de Groznîi şi de câmpurile petrolifere. Caucazul producea 86,5% din petrolul Uniunii Sovietice[4]. Inclusiv bătălia finală, Operaţiunea *Frühlingserwachen** din Ungaria, din martie 1945, a stat sub semnul protejării câmpurilor petrolifere din sudul lacului Balaton, aproape de Nagykanizsa, în sud-vestul Ungariei. În plus, Budapesta, capitala Ungariei, a fost sacrificată şi transformată în oraş *Festung,* sau fortăreaţă, fiind ocupată de 70 000 de militari germani şi maghiari care operau sub ordinele Corpului 11 Munte [*Gebirgskorps*] pentru apărarea obiectivelor strategice. La 13 februarie 1945, când a căzut ultima rezistenţă, abia 100 dintre soldaţi au reuşit să ajungă din nou în liniile germane[5]. Ulterior, Hitler avea să insiste asupra păstrării instalaţiilor petroliere din Austria, a celor de la Zisterdorff şi Mauthausen. După pierderea petrolului de la Ploieşti, Hitler depindea în proporţie de 80% de petrolul din Austria şi de cel din Ungaria. Câmpurile petrolifere maghiare au produs în 1944 şi 1945 undeva între 810 162 şi 655 772 tone de petrol nerafinat[6].

Datorită ascensiunii Germaniei naziste, evoluţia economică germano-română a fost din ce în ce mai strânsă. Dacă la mijlocul anilor '30 Germania încă era al 17-lea partener de comerţ al României, la finele anilor '30 se poziţiona pe locul al patrulea. În timpul războiului, lucrurile nu au făcut decât să

* Operaţiunea *Frühlingserwachen* („Deşteptarea primăverii"), cunoscută şi sub numele de Operaţiunea Lacul Balaton, s-a desfăşurat în prima jumătate a lunii martie 1945 şi a reprezentat ultima ofensivă majoră a Germaniei naziste în Al Doilea Război Mondial (n. red.).

escaladeze, punctul culminant fiind exportul de petrol către Germania şi către regiunile ocupate de aceasta în Europa. În tone, a fost vorba despre:

- 1939: 988 000 tone;
- 1940: 1 050 300 tone;
- 1941: 2 717 000 tone;
- 1942: 2 047 800 tone;
- 1944: 987 100 tone[7].

Cifrele cu privire la livrările făcute de România pot varia, ceea ce se explică în parte prin livrările făcute în zonele din-afara Reichului german, cum ar fi Protectoratul*, precum şi prin diferenţierea făcută între petrol brut, benzină şi altele asemenea. Astfel că, după calculele lui Jonathan Morales, aproape de jumătate din exportul de petrol românesc din anul 1941 a ajuns în Germania. Este vorba despre 3,6 milioane de tone pe an[8]. În *Das Ölproblem* s-a vorbit despre produse obţinute din 5 648 538 tone de petrol brut în anul 1942 şi produse obţinute din 5 315 382 tone în anul 1943. Dat fiind faptul că jumătate din acest petrol ajungea în Germania, cifrele se apropie de estimările lui Hillgruber. Livrările din acea perioadă pentru Italia s-au ridicat undeva la aproximativ 403 610 tone, pentru Bulgaria la 24 157 tone, pentru Slovacia la 35 647 tone, pentru Finlanda la 4 484 tone, iar pentru Franţa la 14 936 tone. Într-un raport al OKW (Înaltul Comandament al Wehrmachtului) din anul 1940 se vorbea despre o livrare de 848 459 de tone de petrol românesc pentru Germania în anul 1939 şi o livrare de 436 584 de tone pentru Protectorat. În total, 30,8% din exportul de petrol românesc în 1938[9].

* Protectoratul Boemiei şi Moraviei – denumire sub care a fost încorporată celui de-Al Treilea Reich cea mai mare parte a Cehiei (n. red.).

Colaborarea germano-română în domeniul petrolului nu s-a realizat chiar fără nicio problemă. În octombrie 1939, între Berlin şi Bucureşti a fost semnat un acord comercial, numai că, în practică, românii nu şi-au respectat înţelegerea privind aprovizionarea cu petrol. Acest lucru a avut de-a face cu poziţia puternică a Aliaţilor în ceea ce priveşte deţinerea câmpurilor petrolifere. Din septembrie 1939, Germania a fost în război cu Franţa şi Marea Britanie, iar regele Carol al II-lea şi guvernul Tătărescu* nu au făcut nimic pentru a îmbunătăţi relaţiile cu Berlinul. Situaţia era dramatică. La Karinhall, în casa de la ţară a lui Hermann Göring, a avut loc o întâlnire „furtunoasă". Acolo s-au întrunit liderii economiei de război naziste, cei care iniţiaseră *Vierjahresplannen* /„Planul de patru ani". Ceva trebuia să se întâmple, asta era clar. În decembrie, Hermann Neubacher, un nazist proeminent care era pe atunci primarul Vienei, a fost trimis la Berlin pentru o audienţă cu ministrul german de externe, Joachim von Ribbentrop. La Berlin s-a luat decizia ca Neubacher să fie învestit în funcţia de *Sonderbeauftragter* (reprezentant special) în chestiunea petrolului. Pentru ca acest lucru să poată fi realizat, el a primit concediu din funcţia pe care o ocupa în Viena. Hitler era de părere că un austriac îi înţelegea mai bine pe români.

Alegerea lui Neubacher a fost şi inteligentă, şi strategică. Primarul Vienei se bucura de anumite favoruri care aveau de-a face cu faptul că, în trecut, fostul primar al Vienei, Karl Lueger, se exprimase public în favoarea românilor cu privire la chestiunea Transilvaniei. În Bucureşti, gestul său nu fusese dat uitării, în capitală existând chiar şi o stradă redenumită

* Gheorghe Tătărescu (1886–1957) a îndeplinit funcţia de prim-ministru în două rânduri (1934–1937 şi 1939–1940) (n. red.).

după acesta*. Neubacher s-a folosit de această moștenire pozitivă pentru a perturba sentimentele latine dintre Franța și România, fiind ajutat în acest scop de tensiunile crescânde din regiune. România a conștientizat iredentismul națiunilor înconjurătoare și se simțea din ce în ce mai amenințată. Acest lucru i-a dat lui Neubacher prilejul de a încheia înțelegerea petrol-pentru-arme, prin care România să primească arme în schimbul petrolului, înțelegere pe care a încheiat-o expeditiv cu generalul Georg Thomas, șeful Biroului economic și de armament din OKW (*Wi-Rü-Amt*). Germanii au furnizat României în special tunuri antitanc (*Pak*) și tunuri antiaeriene (*Flak*), dar a apelat și la cantitățile mari de arme capturate în Polonia, țară care în septembrie 1939 fusese călcată în picioare de Germania nazistă. În martie 1940, Neubacher și-a putut anunța rezultatul misiunii: pactul „Armament-Petrol" cu România, sau, în limba germană, *Öl-Waffen-Pakt*. Odată cu *Deutsche Heeresmission* în România, care a urmat după intrarea armatei sovietice în Basarabia, controlul german asupra țării a fost și mai puternic[10].

Prin sporirea influenței Germaniei în România, existau speranțe să poată fi controlată și industria petrolieră. Cea mai mare parte a producției de petrol a fost, până în anul 1940, mâinile marilor companii finanțate de țări străine: 35% erau proprietăți olandezo-britanice, 25% românești, 22% belgiano-franceze, 10% americane. Restul de 8% era împărțit între alte țări, printre care și Germania. Principalele companii au

* Karl Lueger (1844–1910), om politic austriac. A fondat Partidul Social Creștin și a fost primar al Vienei în perioada 1897–1910. Pentru că a fost un susținător al românilor transilvăneni, Strada Fântânii din București a primit numele său. Din 1918 a fost redenumită General Henri Berthelot. În perioada comunistă s-a numit Alexandr Popov, apoi Nuferilor, pentru a reveni la denumirea din 1918 după prăbușirea comunismului (n. red.).

fost: Astra Română, Unirea, Dacia, Danube Oil, Concordia, Columbia, Foraj Lemoine, Româno-Americană şi altele asemenea, care au format împreună un grup de 19 întreprinderi.

Acum că stăpânirea germană asupra ţării se întărise prin intermediul *Heeresmissison*, Berlinul a reuşit să preia producţia. Doar 4,5% din producţia românească de petrol provenea din companii de foraj mai mici; însă acest lucru nu a împiedicat ca, până la urmă, producţia să fie distribuită între 150 de companii. Printre acestea s-au numărat Buna Speranţă, Craiova, Petrolina, Sospiro şi Voinţa. În ţară au existat şi 60 de rafinării. Exista riscul unei supracapacităţi de producţie, dar nu toate firmele erau funcţionale[11].

Firește, toată atenţia structurilor germane de securitate era îndreptată asupra acestor rezerve strategice. De altfel, în România exista deja un centru de apărare clar orientat asupra petrolului încă dinaintea înţelegerilor cu Antonescu. Este vorba despre *Ölschutz Organisation Rumänien* din cadrul *Amt Ausland/Abwehr* (Serviciul militar de informaţii al OKW). Aceasta a fost pus sub conducerea maiorului dr. Hans Wagner, care era afiliat *Ausland Abwehr Sektion* III/F (Informaţii militare externe secţia III/F). Organizaţia-umbrelă la adăpostul căreia a activat *Ölschutz Organisation* se numea *Kriegorganisation Rumänien* (Organizaţia de război din România), abreviată KOR, iar această KOR nu s-a ocupat doar cu protejarea petrolului. A fost situată în avanpostul românesc al serviciului german de informaţii şi a raportat despre tot ceea ce afla prin intermediul diplomaţiei, al spionajului şi al *Vertrauens Leute* (*V-Leute*)*. Organizaţia a operat în secret şi a ieşit pentru prima dată la iveală într-o telegramă adresată fostului ministru

* „Oameni de încredere" (în orig. în lb. germană) – agenţi de influenţă şi simpatizanţi ai Berlinului (n. red.).

german Wilhelm Fabricius, care era avertizat cu privire la concentrările de trupe rusești la granița cu Polonia. Organizația condusă de dr. Wagner a continuat să țină sub observație chestiunile legate de petrol până la instalarea regimului Antonescu în România, când situația politică de la București s-a stabilizat pentru Germania. În decursul anului 1940, când România a intrat în sfera de influență germană, KOR s-a transformat în *Abwehrstelle Rumänien*[12].

Și Hermann Neubacher, reprezentantul special *Sonderbeauftragter,* a raportat la Berlin diverse misiuni secrete de sabotaj care vizau câmpurile petrolifere. Încă dinaintea Operațiunii Barbarossa, germanii constataseră faptul că sute de lăzi fuseseră încărcate în două bărci de pe Dunăre. Bucureștiul a fost înștiințat cu privire la aceste activități suspecte, dar nu a luat nicio măsură. Neubacher a blocat însă bărcile cu șlepuri nemțești, după care a stăruit ca oficialii de la București să le percheziționeze, amenințându-i că, altfel, va fi oprită aprovizionarea cu arme. Acest lucru i-a pus pe români în mișcare, iar în bărci au fost găsiți peste 100 de marinari britanici, substanțe explozive, materiale grele, până și o piesă de artilerie.

Românii i-au expulzat pe britanici[13], însă aliații italieni le-au dat și ei bătăi de cap. În perioada în care luptau împotriva Greciei*, italienii au cerut germanilor permisiunea ca, pe viitor, transporturile de petrol pentru Italia să fie făcute de companiile italiene. Neubacher nu prea a avut de ales. La puțin timp după aceea, s-a descoperit că petrolul era, de fapt,

* La 28 octombrie 1940, armata italiană din Albania a atacat Grecia. Beneficiind de sprijin britanic, grecii i-au oprit pe italieni, apoi au trecut la contraofensivă, intrând pe teritoriul albanez. Războiul s-a încheiat la sfârșitul lunii aprilie 1941, după intervenția Germaniei în conflict, de partea Italiei (n. red.).

vândut în Marea Egee, de unde ajungea direct în rezervoarele tancurilor britanice[14].

Datorită acestor tipuri de afaceri neobișnuite, Erwin Rommel, comandantul *Afrika Korps*, a găsit, într-o bază militară britanică din Africa de Nord, butoaie de petrol cu inscripția *Deutsche Wehrmachtsmission Rumänien*. S-a mai descoperit și că livrările pentru *Heeresmission* din Finlanda se desfășurau pe căi neobișnuite, dar nu ajungeau în Helsinki. În urma investigațiilor, se pare că înșelătoria se întindea până în Elveția. Neubacher a soluționat aceste chestiuni cu tactul cuvenit, o „atitudine pedantă" neavându-și locul aici. Românii au fost înștiințați prudent că afacerile ilicite fuseseră scoase la iveală, după care lucrurile au fost soluționate pe cale pașnică[15].

Serviciile britanice erau bine informate cu privire la utilajele germane din câmpurile petrolifere. Acest lucru a ajuns la urechile lui Neubacher prin intermediul unui inginer olandez care lucra la [rafinăria] Astra Română din Ploiești. Acesta i-a spus că ducea lipsă de oameni care să poată răspunde la cererile diverselor ministere românești cu privire la progresul producției, al reparațiilor și al transportului. Era clar că o parte din aceste date ajunseseră direct la Aliați. Inclusiv transporturile feroviare de petrol au fost împiedicate de serviciul secret britanic. Roțile vagoanelor fuseseră unse cu o substanță inflamabilă, astfel încât trenul să ia foc după ce se punea în mișcare[16].

Existau speranțe ca producția câmpurilor petrolifere românești să poată fi majorată. Cei de la Berlin erau optimiști în această privință și se vorbea chiar despre o dublare a producției, numai că în practică lucrurile nu s-au dovedit a fi așa. Noile instalații de foraj, prevăzute pentru 1943, s-au lăsat așteptate, iar producția a rămas în urmă cu planificarea, motiv pentru care Germania nazistă a ajuns într-o situație paradoxală: aveau

nevoie de petrol pentru a transporta petrolul. Însă penuria nu a făcut decât să se intensifice.

În toamna anului 1941, generalul Georg Thomas, responsabilul pe partea economică pentru planurile *Generalplan Ost* (planurile germane cu privire la Uniunea Sovietică), avertiza deja că Germania nu va mai avea rezerve de combustibil decât pentru două luni[17]. Faptul că Thomas nu exagera s-a dovedit în timpul Ofensivei *Fall Blau*, atacul din vara anului 1942. În stepa din Kalmîkia, în drum spre Stalingrad și Volga, Armata 6 a fost nevoită să staționeze aproape o săptămână pentru simplul motiv că nu aveau combustibil[18].

După Stalingrad, odată cu apropierea frontului, s-a pus presiune pe câmpurile petrolifere de la Ploiești, care în repetate rânduri au fost țintele unor atacuri aeriene la scară mare. Ca de obicei, Berlinul căuta să-și rezolve problemele prin intermediul trimișilor speciali. Aceștia puteau trece peste cuvântul oricui folosindu-se de împuterniciri, fentând astfel obstacolele birocratice pentru a putea ajunge la chestiunile de producție. La 31 mai 1944, Hitler i-a încredințat această misiune lui Edmund Geilenberg, care prin decentralizarea industriei germane (devenită astfel mai puțin vulnerabilă în fața atacurilor aeriene) și prin trecerea la o producție subterană, voia să dea un impuls industriei (petroliere) germane. În ciuda faptului că au lucrat la un moment dat în jur de 350 000 de persoane la acest program Geilenberg, problemele legate de deficit au rămas în continuare de natură structurală, probleme la care au contribuit și probabilitățile destul de șubrede de a câștiga războiul.

Până în ultima clipă, structurile sensibile germane (armata, partidul, economiștii și SS-ul) au fost interesate de câmpurile petrolifere de la Ploiești. Interesul era evident, ținând seama că a fost vorba despre un post însemnat, râvnit de toată lumea.

Acest lucru a dus la o concurență acerbă între instanțele germane, provocând tensiuni mari inclusiv în interiorul SS-ului, *Reichsführer*-ul SS Heinrich Himmler fiind nevoit să intervină. Pentru a păstra câmpurile în siguranță, a fost implicată chiar și opinia publică internațională. Așa se face că membri ai Crucii Roșii internaționale au fost invitați la Ploiești pentru a investiga consecințele „bombardamentelor teroriste" ale armatei aliate. Sigur că examinările s-au concentrat mai ales pe daunele civile, precum gimnaziul care fusese afectat[19]. Protejarea câmpurilor petrolifere a avut destul de multe consecințe și în plan militar, nefiind vorba doar despre câmpurile de la Ploiești, ci și despre conducte precum cele care duc de la Ploiești la Constanța. Conductele treceau de-a lungul podurilor de pe Dunăre în direcția Fetești și erau păzite de trupele de securitate. Totodată, pe diferite poziții de-a lungul traiectoriilor petrolului erau staționate echipaje de pompieri, ceea ce a necesitat eforturi enorme. Conducta, care a fost montată între Ploiești și Vâlcea și care ducea spre Sibiu și Cluj sub supervizare germană, nu avea decât 400 km lungime. La începutul *Heeresmission* în 1940, România dispunea de peste 2 770 de conducte de gaz, din care 2 015 km erau în mâinile întreprinderilor, iar 755 km, în mâinile statului român. Câteva dintre traiectoriile importante erau Băicoi–Constanța (320 km), Băicoi–Giurgiu (180 km) și Băicoi–București (875 km)[20].

În calitate de comandant al sitului de la Ploiești, comandantul Regimentului *Flak* 180, *Oberstleutnant* von Grapow era cel care ținea frâiele. Printre ceilalți ofițeri implicați în apărarea antiaeriană se numără maiorul Hoffmann (Detașamentul antiaerian *Flak Abteilung* 191) și maiorul Tepper (Detașamentul antiaerian *Flak Abteilung* 125). Trupele terestre erau formate din Divizia Vânători de Tancuri Lehr, Detașamentul 1 condus

de *Oberstleutnant* Scholz, și din unități teritoriale precum Regimentul „Landschaft" 108 (Stab), Batalionul „Landschaft" 235, 514 și 563 (poziția de pe 6 martie 1941). În plus, au fost implicate și trupe speciale de securitate numite *Sicherungskräften*, formate în parte din români conduși de maiorul von Gregory. Printr-o rețea de *Standortältesters* care erau ochii și urechile misiunii *Heeresmission*, germanii au încercat să pună stăpânire pe situația securității în întreaga România[21]. La 6 martie 1941, în vederea viitoarei bătălii împotriva Uniunii Sovietice, apărarea aeriană din preajma Ploieștiului a fost întărită de jur împrejur atât cu tunuri antiaeriene, cât și prin intermediul aeronavelor de luptă[22]. Flotila 52 vânătoare (*Jagdgeschwader 52*) a fost cea mai importantă unitate aeriană din zonă. În decursul războiului, măsurile de securitate din jurul Ploieștiului aveau să se intensifice din ce în ce mai mult. Odată cu pierderea câmpurilor petrolifere în august 1944, situația deja slăbită a germanilor în ceea ce privește materiile prime s-a înrăutățit.

În afară de petrol și agricultură, economia României nu era neapărat prea importantă pentru Germania nazistă. O atenție sporită a fost acordată industriei metalelor, importantă pentru producerea armelor. În ajunul celui de-Al Doilea Război Mondial, România nu era capabilă să își acopere propriul necesar de muniție. Producția de muniție pentru cartușe de pușcă era de 15 milioane de piese pe lună. Muniția de artilerie era produsă în 11 fabrici precum Malaxa din Tohanu Vechi, unde se produceau 120 000 de piese pe lună. Este vorba despre calibre de 7,5 cm, 10,5 cm și 15 cm. Tunurile erau produse în fabricile Astra din Brașov. Praful de pușcă provenea de la Pulberea și Rupul, două întreprinderi de stat din București. Mai existau și trei fabrici mici de avioane, I.A.R Aeronaut, I.C.A.R și Set, toate trei cu sediul în București și care puteau

produce, cu eforturi suplimentare pe timpul războiului, în jur de 50 de aeronave pe lună. În acest caz este vorba despre aeronava tip I.A.R. 80, care în şase minute se putea ridica de la sol la o înălţime de până la 3 000 de metri şi care opera cu o viteză de 540 de kilometri la oră. Tancurile erau produse în fabrica Malaxa din Budapesta*. Este vorba despre tancuri construite cu licenţă de la firma franceză Renault. Ceea ce România producea cu vârf şi îndesat, dar, în cele din urmă, nu s-a dovedit a fi de folos, au fost măştile de gaze, cu o producţie de 50 000 de piese pe lună[23].

* Este vorba despre Uzinele Malaxa din Bucureşti (n. red.).

Capitolul 4

Holocaustul românesc

„Îmi este indiferent dacă în istorie vom intra ca barbari."
Mihai Antonescu, *8 iulie 1941*

Holocaustul din România este o poveste de sine stătătoare. Spre deosebire de multe alte țări din zona Europei dominate de Germania nazistă, România a implementat propria politică a evreilor, cu caracteristici preluate din ceea ce Goldhagen numea „antisemitism de distrugere"[1], al cărui scop a fost eradicarea iudaismului. Citind documentele din acea vreme, se poate observa că și Antonescu vedea iudaismul ca pe un *Fremdkörper*, ca pe un corp străin în societatea românească. Ca atare, acesta a fost considerat o amenințare pentru România Mare la care râvneau naționaliștii. Antisemitismului ceva mai convențional, care a existat în regiune de când lumea, i s-a adăugat astfel o nouă dimensiune, influențată de forțele ultranaționaliste din care a rezultat și Garda de Fier. Ascensiunea comunismului, în cadrul căruia evreii au fost percepuți ca reprezentanți ai acestuia, a înrăutățit și mai mult lucrurile, la fel cum aceleași consecințe le-au avut și situația geopolitică incertă și schimbările de putere rezultate în urma tratatelor de pace din 1919.

Curând a devenit destul de clar că sub Antonescu, în noua Românie Mare, n-avea să existe prea mult loc pentru evrei.

Tensiunile au escaladat foarte serios în iunie 1940, atunci când Uniunea Sovietică a revendicat cu fermitate Basarabia de la România. Acest afront public a dus la un val de naționalism și la pogromuri în țară[2]. În timp ce numeroși etnici români au trecut Prutul spre vest, fugind din calea Armatei Roșii, evreii (care adesea vorbeau rușește) au rămas în mare parte în Basarabia. Din observațiile istoricului Petru Negură, care a studiat asociațiile de scriitori din regiune, ne putem face o idee cu privire la relațiile dificile dintre români și evrei. Potrivit lui Negură, majoritatea autorilor de orientare românească se refugiaseră, iar în opera multora dintre cei rămași în urmă a existat o turnură majoră și imediată în ceea ce privește lucrările și alegerile lor scriitoricești. Dacă mulți dintre ei se pronunțaseră ca fiind autonomiști (pentru o Basarabie independentă), aceștia predicau acum mesajul comunist. Marea majoritate a acestor autori erau evrei, elita uniunii scriitorilor înființate de Moscova fiind în întregime evreiască. Scriitorii din regiune rămași în Basarabia riscau să fie persecutați din pricina „decadenței lor burgheze". După părerea lui Negură, inteligheția evreiască din Basarabia se bucura de anumite favoruri ce aveau de-a face cu neîncrederea sovieticilor în etnicii români din regiune. NKVD-ul (serviciul secret sovietic) și Agitpropul (departamentul Uniunii Sovietice pentru agitație și propagandă) s-au întors împotriva acestora din urmă. O mulțime de evrei care suferiseră sub stăpânirea românească trăgeau nădejde ca regimul sovietic să le asigure protecția și legitimitatea. Astfel, în urma unei istorii îndelungate de integrări dificile (segregare permanentă) și antisemitism istoric, a luat ființă un „pact" neobișnuit.

Istoria Basarabiei a fost rescrisă pe repede înainte. Perioada românească a fost prezentată drept „ocupație", iar noua

perioadă sovietică, drept „eliberare". Istoricii comuniști susțineau totodată că între regiunea ocupată și Rusia exista deja o „legătură străveche", încă de pe vremea otomanilor, când moldovenii le-ar fi cerut ajutorul rușilor. Panslavismul era și el în floare. Au mai existat tentative anterioare de a introduce alfabetul chirilic, însă acestea au eșuat. A fost o încercare alternativă de „construire a națiunii", în care mai bine s-ar fi potrivit regionalismul. Istoricul Marina Fărîmă vorbea despre istoria regiunii ca despre cea a unei „crize identitare"[3]. În orice caz, acestea au fost exemple de „incluziune forțată", după cum le-a descris Igor Caşu. Întrucât majoritatea intelectualilor, în afară de scriitori, au fugit din Basarabia, autoritățile sovietice s-au bazat foarte mult pe inteligența evreiască. În plus, au mai fost aduse 5 000 de cadre comuniste din Ucraina și Rusia. Cultura evreiască a înflorit în timpul comunismului, înființându-se până și un colectiv al scriitorilor idiș. Prosperitatea a fost însă de scurtă durată, fiindcă după 1945, atunci când nu doar Basarabia, ci și toată România a căzut pradă sferei de influență sovietică, statutul special al evreilor nu a mai fost necesar, aceștia îndurând aceeași soartă de care au avut parte alte grupuri de populație[4].

Prima întâmplare însemnată s-a petrecut la Dorohoi, în 1 iunie 1940. Aceasta a fost precedată de un alt incident la graniță cu Armata Roșie, care s-a soldat cu morți. Spiritele s-au aprins la înmormântare, aproximativ 10 militari evrei români fiind uciși de alți militari. Gloata furioasă a trecut apoi prin Dorohoi. Conform cifrelor oficiale, în urma incidentului și-au pierdut viața 51 de persoane, iar conflictul nu a luat sfârșit decât la intervenția generalului Constantin Sănătescu*, comandantul

* Constantin Sănătescu (1885–1947), general. A condus Corpul IV armată (1941–1943), care a participat la eliberarea Basarabiei, precum și la

Corpului VIII armată. „Sunt uimit că asemenea lucruri se petrec din cauza unor unități pe care le consideram trupe de elită", a menționat acesta posomorât. La 30 iunie, lucrurile au mers prost la Galați, acolo unde un grup de evrei ar fi perturbat marșul unei unități românești. Soldații au tras la întâmplare în grupul de evrei. La fel cum s-a întâmplat și la Dorohoi, nici la Galați nu a existat un ordin din partea superiorilor, fiind vorba de frustrările unităților locale și ale ofițerilor. Și în acest caz, cel care a pus capăt tulburărilor publice și masacrului a fost un ofițer cu grad înalt, și anume generalul Aurelian Son, comandantul Corpului XI armată[5].

În ianuarie 1941, în timpul rebeliunii Gărzii de Fier, a avut loc un pogrom în Iași. A început la 21 ianuarie, atunci când mai multe sinagogi au fost arse din temelii. În jur de 2 000 de evrei din diferite locuri au fost hăituiți, legați și maltratați. Scenele cele mai îngrozitoare s-au petrecut într-un abator, în care 15 evrei au fost torturați până la moarte și atârnați în cârligele de măcelărie. Fasciștii români s-au referit atunci la ei numindu-i „carne sacrificată cușer". Alți evrei au fost duși în pădurea de la Jilava, unde 68 dintre ei au fost executați. În total au fost uciși 125 de evrei[6].

Al Doilea Război Mondial a amplificat aceste evenimente. La 19 iunie 1941 a avut loc o întrunire a mareșalului cu cei mai importanți consilieri ai săi. Se știa că Operațiunea Barbarossa urma să înceapă curând, iar Antonescu nu avea încredere în loialitatea comunității evreiești, motiv pentru care a dat ordin ca activitatea acestora să fie monitorizată îndeaproape. Totodată, s-a decis ca evreii de seamă să fie ținuți ostatici, pentru a putea

operațiunile militare de la Odessa și Cotul Donului. În perioada 1943–1944 a fost comandant al Armatei 4, iar între 23 august și 6 decembrie 1944 a fost prim-ministru, fiind un personaj esențial în planificarea și realizarea loviturii de la 23 august (n. red.).

fi folosiți ca mijloc de constrângere în cazul tulburărilor liniștii publice, amenințând cu execuția lor[7]. La 3 iulie 1941, Mihai Antonescu s-a dat de gol, spunând că pentru România se ivise o șansă istorică de a purifica definitiv țara[8].

Începutul ostilităților împotriva Uniunii Sovietice din 22 iunie 1941 a dat și startul unei uriașe campanii de defăimare antisemite în România. Peste tot în țară fuseseră atârnate afișe în care se dădea vina pe evrei pentru război. S-a produs o atmosferă de pogrom. Evreii au fost adunați laolaltă în orașe precum Târgu Jiu, Craiova, Caracal, Turnu Severin și nu numai. Situația s-a înrăutățit la 24 iunie din pricina atacurilor aeriene sovietice asupra țării, evreii fiind învinovățiți că ar fi incitat la aceste bombardamente și că i-ar fi informat pe piloți unde să bombardeze[9].

Acest lucru nu avea niciun sens, după cum s-a dovedit în urma bombardamentului din 26 iunie asupra Spitalului Sfântul Spiridon, în care au fost 38 de evrei printre victime. Însă propaganda a funcționat. O atenție sporită a fost acordată cartierului general al Diviziei 14 române, care a fost bombardat, și unei centrale telefonice. Acolo unde era cantonată divizia, în Iașiul afectat de tulburări publice, după cum s-a văzut deja că s-a întâmplat în luna ianuarie, tensiunile au escaladat enorm. La 27 iunie, ziarul ieșean *Prut* a publicat un apel al comandantului Divizei 14 Infanterie, Gheorghe Stavrescu*, în care acesta susținea faptul că inamicii „trebuiau prinși" și că oricine „lucra pentru inamic avea să fie făcut bucățele"[10]. Militarii români și

* Gheorghe Stavrescu (1888–1951) a fost general român, comandantul Corpului VI în Al Doilea Război Mondial. Decorat cu Ordinul Militar Mihai Viteazul, ulterior a fost condamnat la muncă silnică pentru crime de război și implicarea în masacrul evreilor din Iași. A murit în 1951 la penitenciarul Aiud (n. red.).

membrii Gărzii de Fier au început să vâneze evreii, cei din Iaşi fiind consideraţi „cea mai mare ameninţare"[11].

Un amestec periculos de paranoia şi ultranaţionalism a dus la excese idioate. În cele din urmă, trei evrei au fost arestaţi de autorităţile militare pentru că ar fi trimis „semnale" forţelor aeriene sovietice. Suspecţii, rezidenţi ai oraşului Iaşi, Iosub Cojocaru, Leon Schachter şi Herşcu Wolf, au fost aduşi în faţa conducerii militare române din judeţ. După interogatoriu se pare că nu a existat nici măcar o singură dovadă pentru aceste învinuiri lipsite de raţiune. Dar acest lucru nu l-a împiedicat pe generalul Stavrescu să confişte comunităţii evreieşti toate telescoapele şi binoclurile. În zilele următoare au avut loc şi o seamă de execuţii din pricina „spionajului"[12]. Cei trei cetăţeni au fost escortaţi în afara zonei militare interzise şi aduşi înapoi în oraş. Pe drumul de întoarcere însă, escorta militară a ales de fapt un drum ocolitor şi a încercat să-i împuşte pe cei trei. Cojocaru a murit pe loc, Herşcu a fost împuşcat şi şi-a pierdut cunoştinţa, iar Schachter a reuşit să scape prin lanurile de porumb[13].

Însă măsurile luate la Iaşi nu au fost doar nişte acţiuni spontane împotriva aşa-zisei implicări a evreilor în atacurile aeriene. După neînţelegerea cu germanii, la 27 iunie 1941, mareşalul Antonescu a dat personal ordinul care a dus la acţiunile antievreieşti din oraşul Iaşi. Acesta a luat legătura telefonic cu colonelul Constantin Lupu, care a primit ordin să evacueze evreii din Iaşi, cu menţiunea ca oricine s-ar fi opus să fie executat. Atunci când lucrurile nu s-au mişcat pe cât de repede şi-ar fi dorit Antonescu, Lupu a fost demis, la 2 iulie 1941.

Între timp începuseră acţiunile cu scopul de a scăpa Moldova de evrei. Comanda a venit prin Mihai Antonescu. Evreii au fost goniţi spre gară în acest scop, dar având în vedere că nu toate

instituțiile românești fuseseră informate, s-a creat un adevărat haos. Zvonurile cum că evreii ar fi fost niște comuniști trădători au fost mereu alimentate, jucând un rol în cele ce aveau să se întâmple. Spre gară, drumul era ticsit de cadavre. Pe peron, evreii au fost siliți să stea întâi culcați la pământ, urmând ca alți pasageri să treacă peste ei. Aceștia au fost după aceea îngrămădiți claie peste grămadă în vagoane închise, în timp ce trenurile se puneau în mișcare. Unele dintre ele nu aveau vreo destinație anume, iar altele se îndreptau de exemplu spre sud, spre Călărași. Acele trenuri au fost supranumite „trenurile morții"[14]. Dintre cei 5 000 de evrei mânați în vagoane, doar 1 011 au supraviețuit. Mulți dintre aceștia au pierit de foame și de sete. Alte trenuri făceau același drum în sus și-n jos la nesfârșit, așteptând pur și simplu ca marea majoritate a evreilor să moară.

Scenele erau de nedescris. În pogromul de la Iași și-au pierdut viața 14 850 de evrei[15]. Întâmplările de la Iași au dus la depășirea unei limite. Vechea problemă a antisemitismului și a pogromurilor a fost implementată la o scară fără precedent. Simon Geissbühler de la Institutul Yad Vashem pentru Comemorarea Holocaustului a numit aceste acțiuni „o schimbare definitivă de paradigmă, atât din punct de vedere calitativ, cât și cantitativ"[16].

Intrarea în Basarabia și nordul Bucovinei a mers mână-n mână cu crimele (de război) împotriva evreilor. La București, cele două regiuni erau percepute ca fiind parte integrantă din România, existând îngrijorări serioase cu privire la Basarabia. Bucureștiul susținea că sub comunism se ducea o politică antireligioasă „condusă de evrei", din cauza căreia basarabenii nu s-ar mai simți „români" și, drept urmare, ar „uita disciplina". Intenția a fost de a regresa „bolșevizarea". Mareșalul

Antonescu a făcut apel ca demnitarii cei mai buni să fie trimiși în Basarabia (și Bucovina) cu acest mesaj. Basarabia trebuia să fie „reabilitată". O parte din consiliul administrației a fost pus la dispoziție de elita basarabeană, elită care, după ocupația sovietică din 1940, a fugit mâncând pământul. Aceștia aveau socoteli de încheiat cu cei pe care îi considerau răspunzători pentru catastrofa ce avusese loc. De altfel, gândul că oamenii locului din Basarabia aplaudaseră invazia sovietică era o neînțelegere. Orice brumă de entuziasm fusese temperată după un an de represiune fără margini din partea serviciilor de securitate sovietice. Asta nu schimbă faptul că NKVD-ul a fost înlocuit cu varianta românească, Siguranța[17]. Majoritatea acestor crime au fost comise de armată și de poliția română. Trupele germane și grupul de intervenție *Einsatzgruppe D* și-au adus de asemenea aportul sângeros, precum și milițiile populare formate din români, ucraineni, și milițiile etnicilor germani. Grupul *Einsatzgruppe D* l-a avut comandant pe Otto Ohlendorf, economist la bază, care înainte de acțiunea sângeroasă se ocupase cu studiul teoriilor economiei național-socialiste, mergând pe linia de gândire a lui Jens Peter Jessen. *Einsatzgruppe D* era format din 5 comandouri. Acestea au executat zeci de mii de oameni, printre care s-au numărat evrei, comuniști (comisari), „asiatici inferiori" și „guri inutile" (ce trebuiau hrănite). În procesul *Einsatzgruppen*, Ohlendorf a apărut în calitate de martor și a declarat că, la ordinul său, crimele trebuiau efectuate cu o precizie militară pentru a putea fi vorba de „execuții umane". Ohlendorf a urmat planul *Generalplan Ost*, în care Europa de Est trebuia transformată într-un *Grossraum*, un „mare spațiu", în care Germania să poată exista în detrimentul altor popoare. În timpul procesului, acesta a explicat cum, la nivel intelectual, pentru el a fost o provocare să se gândească la problematica legată de existența

Germaniei și a popoarelor în general. O punte de legătură cu privire la „ascensiunea și declinul" popoarelor s-a căutat încă din vremurile de demult. Scopul final era „politica autarhică", pentru care Ohlendorf era pregătit să ucidă, ceea ce s-a și întâmplat în Basarabia și mai apoi în Ucraina și Crimeea, unde acesta a avut o colaborare neîntreruptă cu milițiile locale, inclusiv cu unitățile tătare din Crimeea[18].

În afară de unitatea lui Ohlendorf, în regiune mai opera și unitatea specială *Sonderkommando R* (Rusia), sub conducerea *SS-Brigadeführer*-ului Horst Hoffmeyer. Această unitate specială a funcționat în colaborare cu unitățile de autoapărare a minorităților germane, numite în limba germană *Volksdeutsche Selbstschutz*. Se pare că în jur de 50 000 de evrei și-au pierdut viața ca urmare a operațiunilor acestei unități. Principalele locuri în care au avut loc masacrele au fost Mostovoi, Balaiciuc Cihrin, Zaharovca, Rastadt și Vasilinovo[19].

Luate în ansamblu, toate crimele din partea de nord a Bucovinei și a Basarabiei au fost practic comise de români. Cele mai multe dintre acestea au fost execuții în masă care au avut loc după retragerea Armatei Roșii, fără să implice prea multe ordine și hârțogărie. Conform lui Geissbühler, acestea au fost descrise astfel: „Din punct de vedere ideologic și politic, oamenii au simțit că au dreptul să omoare." Războiul a creat împrejurările favorabile în acest sens[20].

Unul dintre primele abuzuri de putere a avut loc la Stânca Roznovanu. Populația din târgul Sculeni a fost evacuată ca urmare a luptelor, făcându-se diferențe între locuitorii creștini și cei evrei. În timp ce creștinii au fost escortați în satele Cârlig și Copou, evreii au fost puși într-un transport separat, în direcția Stânca Roznovanu. La ordinul căpitanului Stihi și al locotenentului Mihăilescu, românii, conduși de foști membri ai milițiilor

basarabeano-române, s-au răzbunat aici pe „insultele aduse de evrei", încasate în ajunul celui de-Al Doilea Război Mondial, atunci când Basarabia a fost revendicată de la România. Patruzeci de evrei au fost siliți să sape o groapă comună, în care au fost aruncate cadavrele după execuție. Aceasta a fost dezgropată în septembrie 1945, fiind scoase la iveală 311 cadavre, dintre care șapte bebeluși, mai mulți copii și 91 de femei. Comandantul la ordinul căruia s-au întâmplat toate acestea a fost colonelul Emil Matieș din cadrul Regimentului 6 Munte român. Ulterior, el s-a scuzat că ar fi comis „prea puține crime" în campania din Basarabia[21].

La scurt timp după declanșarea Operațiunii Barbarossa – atacul asupra Uniunii Sovietice din iunie 1941 –, a început deportarea evreilor și a romilor din România în Transnistria, regiunea dintre râurile Nistru și Bug care fusese obținută în timpul avansului împotriva Moscovei. Bucureștiul l-a numit aici guvernator pe Gheorghe Alexianu*, care își avea reședința în Odessa, oraș cucerit cu greu de români. La data invadării Uniunii Sovietice, Odessa era un oraș cu 600 000 de locuitori. Aproximativ 200 000 erau evrei, dintre care mulți fugiseră după invazia germană a Uniunii Sovietice. Regiunea Transnistriei a fost apoi divizată în 13 județe, împărțite la rândul lor în raioane. Masacrele ar fi avut loc în această regiune, cu precădere în regiunea sudică. Istoricul Svetlana Suveică se referea la Transnistria ca la „mormanul de gunoi etnic" al României[22].

La fel cum Germania nazistă a deportat evreii în Polonia ocupată, la fel i-au expulzat și românii pe evrei în Transnistria

* Doctor în drept, profesor și conferențiar universitar, Gheorghe Alexianu (1897–1946) a fost guvernatorul Transnistriei în perioada 1941–1944. În 1946, acesta a fost inculpat și condamnat la moarte pentru crime de război, fiind executat prin împușcare (n. red.).

ocupată. Acest lucru s-a întâmplat pe etape. Primii evrei care au ajuns în regiune și au fost „primiți" acolo în ghetourile pe care românii le numeau „colonii" au fost evreii din Basarabia și nordul Bucovinei. Aceste deportări au început în luna septembrie a anului 1941. În 1942 aveau să urmeze evreii din sudul Bucovinei. Între 1941 și 1942 ar fi fost vorba despre un total de 195 000 de evrei, în afara celor care deja locuiau în Transnistria. Este neclar câți evrei locuiau cu exactitate în Basarabia și Bucovina înainte de începerea deportărilor. Recensământul din 1930 indică 206 958 de evrei în Basarabia și 69 151 în nordul Bucovinei, un număr de 277 949 de persoane în total. Odată cu deportarea a 195 000 de persoane de către regimul Antonescu între anii 1941–1942, cea mai mare parte acestei comunități a fost afectată de deportările în Transnistria.

Așa cum s-a întâmplat în Germania nazistă și în timpul deportărilor în Polonia, scopul final al acestei politici a fost unul neclar, ceea ce, desigur, era în avantajul autorităților. Regimul Antonescu s-a exprimat limpede în ceea ce privește planurile de deportare a evreilor „mai la est", adică la est de râul Bug, ca evreii să ajungă în Ucraina, în regiunea ocupată de germani. Până atunci au fost construite ghetouri în care să fie primiți evreii pe măsură ce ajungeau și au fost înființate batalioane de muncitori formate din evrei. Între timp, masacrul evreilor care mai erau prezenți în Transnistria începuse deja. După calculele lui Jean Ancel, care a calculat numărul evreilor rămași în Transnistria, aproximativ 35 000 de evrei au rămas în nordul Transnistriei, o parte în inima Transnistriei, 4 000 de evrei în Moghilău, grosul (100 000 de persoane) în sud, aproape de Odessa, și 70 000 de persoane în alte locuri din sud. Marea majoritate a acestora a fost ucisă în iarna dintre anii 1941–1942[23].

Cei 195 000 de evrei nou-sosiți din Basarabia și Bucovina au fost adăpostiți în ghetouri „construite" de regulă în cartiere incendiate de Armata Roșie în retragere. Condițiile de trai erau extrem de proaste. În plus, deportații fuseseră victimele pogromurilor în regiunile din care proveneau, astfel că, din punct de vedere psihic, majoritatea deja erau zdrobiți. În special evreii din Basarabia erau într-o stare foarte proastă. Aceștia se aflaseră o perioadă sub conducerea sovietică, iar persecuția fusese aspră și atunci. Structurile sociale ale comunității au fost distruse de Moscova, iar ei au fost surghiuniți în gulaguri. În practica organizațiilor evreiești din ghetoul transnistrean, tot evreii din Bucovina au fost cei care au îndeplinit în mare parte funcțiile „oficiale". Asta în măsura în care se poate vorbi despre funcții în haosul „administrației" românești. În plus, orientarea evreilor bucovineni a fost una mai degrabă germano-română inclusiv în ceea ce privește limba, în timp ce evreii basarabeni vorbeau adesea doar rusă sau ucraineană. Suicidul era la ordinea zilei, iar evreii au fost afectați de o epidemie de tifos. În practică, ghetourile nu funcționau decât parțial, mii de evrei hoinărind literalmente pe câmpuri, hăituiți și prădați în permanență de miliții și militari. Uneori se întâmpla ca aceștia să fie siliți să treacă Nistrul înapoi în Basarabia, de unde veneau, astfel că pe malul vestic al râului s-au format din nou lagăre temporare și campamente[24].

Haosul a fost simbolizat de un grup de evrei care a ajuns în ghetoul de la Moghilău la 25 iulie 1941. Grupul fusese format din 25 000 de evrei atunci când fusese trimis în Transnistria, dar la sosire mai rămăseseră doar 21 000 dintre ei în viață. Restul muriseră în timpul călătoriei. Această primă fază, soldată cu cele mai multe victime, a Holocaustului din România s-a încheiat în jurul datei de 15 noiembrie 1941, atunci când

cifra finală a evreilor deportați în Transnistria crescuse la aproximativ 119 000 de suflete. Restul au fost ținuți închiși în lagăre temporare pe Nistru, au fost uciși ori au sucombat în timpul deportării. Evreii care au fugit în regiunea montană de la est de râul Bug au căzut victime ale miliției germane și ucrainene care operau în zonă. Aceia dintre ei care s-au mai întors au relatat evenimentele, astfel că evreii din Transnistria și-au dat seama că erau prinși în capcane precum șobolanii[25].

Persecuția evreilor nu a decurs uniform. Antonescu a fost ceva mai reticent în a-i persecuta pe evreii din Vechiul Regat[26]. În această parte a României, evreii erau o parte indispensabilă a economiei, iar Antonescu s-a temut să nu se creeze haos dacă ar fi intervenit prea mult acolo. Ca urmare a acestei politici, din cei aproximativ 50 000 de membri ai comunității evreiești aflați în ghetoul din Cernăuți și în împrejurimi, 30 000 au fost în cele din urmă deportați. Restul au primit permisiunea de a rămâne în calitate de „specialiști"[27].

Paradoxul era că România lucra la o românizare a economiei încă din anii '20, totul din dorința de a avea o Românie mare și independentă față de străinătate. Având în vedere că românii gândeau pe atunci doar prin prisma naționalității românești, și nu dintr-o perspectivă a etnicității, cetățenii evrei aparțineau și ei acestei naționalități. Ei au finanțat o parte destul de însemnată a economiei, astfel că încă din acea perioadă aportul lor la economia românească nu a făcut decât să sporească. După cum reiese din calculele lui Hans Schuster din cartea sa *Die Judenfrage in Rumänien* [„Problema evreiască în România" – n. red.], aportul capitalului evreiesc în societățile comerciale era de 78,1%, de 81,5% în domeniul asigurărilor, 74,4%, în domeniul transporturilor și 68,2% în industria chimică. Aportul acestora se ridica la peste 25% și în alte sectoare

strategice, precum producția de petrol și exploatarea cărbunelui. Aportul relativ scăzut în acest sector se datorează faptului că în aceste domenii se investise masiv din străinătate. Prin politica de românizare, diferite guverne (conservatoare de dreapta) din România au dorit să diminueze influența străină, motiv pentru care contribuția evreiască a crescut implicit[28], de unde și necesitatea economică de a salva o parte dintre evreii români.

Holocaustul din regiunile românești nu a existat separat de Holocaustul implementat de Germania. Pentru etapele importante, Bucureștiul s-a consultat cu Berlinul. La 12 iunie 1941, Antonescu a fost informat despre directivele cu privire la felul în care trebuiau să fie tratați evreii din Est. În august s-a luat legătura cu *Reichsführer*-ul SS Heinrich Himmler, iar în 23 și 24 septembrie a avut loc o consfătuire între ministrul german de externe von Ribbentrop și Mihai Antonescu, în care s-a discutat colaborarea privind chestiunea evreiască.

Toate acestea au avut drept consecință îngrozitoare faptul că în România au murit mai mult de 200 000 de evrei, la care se adaugă și victimele grupărilor de intervenție *Einsatzgruppen* din Transnistria*. Având în vedere faptul că au mai murit oameni și în regiunile din România ocupate de țările vecine, numărul final depinde de granițele avute în vedere. Cert este că în România, Holocaustul s-a desfășurat aproape fără intervenția germanilor (cu acordul lor însă) și a avut consecințe teribile. În Europa nu a existat o altă țară în care germanii să trebuiască să intervină mai puțin decât în România. Pe de altă parte, începând cu luna octombrie 1942, Holocaustul s-a stins încet-încet în România. Pentru supraviețuitori, viața în ghetouri s-a

* După calculele Krisztei Zach, numărul evreilor a fost de 211 214, în cartea cu același nume a lui Wolfgang Benz, p. 409 (n. a.).

îmbunătăţit treptat. De parcă ar fi bănuit apropierea declinului, românii au fost din ce în ce mai rezervaţi, iar trenul cu evrei români nu mai circula spre Auschwitz, după cum a menţionat pe drept cuvânt un istoric. Însă asta nu schimbă faptul că avusese loc un masacru, chiar dacă a fost un „Holocaust uitat", după cum l-a numit Alexandru Şafran*, rabinul-şef român[29].

Despre soarta romilor se cunosc şi mai puţine lucruri în cadrul acestui Holocaust „uitat" din regiune. Şi ei au fost victimele igienizării rasiale implementate de Al Treilea Reich. În martie 1936 exista deja Legea romilor în Reich, *Reichszigeunergesetz*, în care drepturile acestora fuseseră restricţionate. Au urmat întâi lagărele de concentrare şi abia apoi planurile de viitor. Publicaţia *Artzeblatt* din anul 1938 oferea deja crâmpeie din viitorul deloc roz, vorbind în termenii „Soluţiei finale". Iniţial au existat discuţii cu privire la sterilizarea a 30 000 de romi aflaţi pe teritoriul german. Însă după Conferinţa de la Wannsee din ianuarie 1942, romii aveau să fie deportaţi în lagărele de exterminare şi concentrare, cu toate consecinţele aferente[30].

* Alexandru Şafran (1910–2006), doctor în filosofie la Facultatea de Filosofie a Universităţii din Viena, a fost teolog, filosof, istoric şi scriitor român. În 1940 a devenit rabinul-şef al cultului mozaic din România. A luptat pentru apărarea intereselor populaţiei evreieşti din România, fiind ataşat de limba şi cultura naţională. În 1948 a devenit conducătorul religios al comunităţii evreieşti din Geneva, primind ulterior şi cetăţenia elveţiană (n. red.).

Capitolul 5

Operațiunea Barbarossa

La 12 iunie 1941, chiar înainte de invadarea Uniunii Sovietice de către Germania, la München a avut loc o întrevedere între Hitler și generalul Antonescu. Românul era un bărbat pe placul lui Hitler: era ferm, puternic anticomunist, antisemit și, în plus, loial Germaniei. Subiectul discuției a fost legat de viitoarele planuri ale Germaniei în Est. Lui Antonescu i-a fost dat să audă ceea ce bănuia deja de multă vreme: Germania nazistă avea să invadeze Uniunea Sovietică printr-un atac-surpriză, Operațiunea Barbarossa.

La finalul lunii aprilie, Antonescu avusese o lungă întrevedere cu ataşatul său militar la Berlin*. Discuția a stat întru totul sub semnul tensiunilor crescânde din Europa, existând numeroase indicii că Germania nazistă se pregătea de asaltul către Est. Antonescu și-a întrebat ataşatul ce știa despre asta, iar el a confirmat faptul că zvonuri existau din plin, dar că, desigur, nici el nu putea da un răspuns definitiv. Acum, că zarurile fuseseră aruncate, Antonescu era foc și pară. Hitler i-a spus generalului că nu se aştepta la eforturi militare din partea României, dar că insista în mod special pe o cooperare facilă

* În anii 1940-1943, ataşat militar al României la Berlin a fost generalul Ion Gheorghe (n. red.).

privind circulația trupelor germane pe teritoriul românesc. Pentru Antonescu însă, acest lucru nu era suficient. El l-a înștiințat de îndată pe Hitler că România nu avea să stea deoparte, ci li se va alătura în lupta împotriva Uniunii Sovietice. Pentru România, acesta avea să fie un „război sfânt". Hitler putea conta, așadar, pe aliatul său român. Nu că asta ar fi fost pe deplin îmbucurător pentru Führer. Acesta a fost oarecum reticent în a le acorda aliaților săi din Europa Centrală prea multă libertate de mișcare. Dictatorul german avea cunoștințe de istorie și, după experiența Primului Război Mondial, era destul de temător în ceea ce privește războaiele de coaliție. Colaborarea între armate diferite a dus adesea la conflicte între ele. Hitler își dorea o conducere unică, iar faptul că această conducere trebuia să fie numai și numai în mâinile Germaniei nici nu intra în discuție. Participarea României a fost îngăduită și folosită în scop propagandistic, iar Bucureștiul trebuia să se resemneze cu asta. Pentru Antonescu, în afara motivelor ideologice, această colaborare a însemnat și șansa de a implementa politici revizioniste de frontieră. Astfel că, în aprilie 1941, deja exista o revendicare a regiunii din Banatul sârbesc, regiune care, odată cu invazia Germaniei în Iugoslavia din 6 aprilie, intrase sub sfera de influență germană. Pentru această regiune, Bucureștiul a rivalizat cu Budapesta, problema războiului de coaliție devenind astfel una evidentă. De altfel, între Ungaria și România existau nenumărate incidente la frontieră[1].

Cu românii trecând de partea sa, Berlinul a mai câștigat un aliat. Ceea ce, în principiu, pentru germani a fost un succes, având în vedere că inițial, după 1918, România părea să cadă mai ales în sfera de influență a [țărilor occidentale ce aparținuseră] Antantei. Însă ceea ce a împins România în mâinile germanilor a fost de fapt politica iredentistă a Uniunii

Sovietice. Au existat o serie de dispute teritoriale cu Moscova, iar în iunie 1940, Stalin le-a forțat mâna românilor. Fără prea multe ocolișuri, Bucureștiul a fost înștiințat la 23 iunie că Bucovina și Basarabia aparțin Uniunii Sovietice, „cererea" transformându-se într-un ultimatum la câteva zile după aceea. Românii au înțeles că în afară de Germania nazistă nu îi putea ajuta nimeni. Regele Carol al II-lea a apelat în grabă la Hitler, însă nici măcar el nu mai putea întoarce demersurile făcute de Moscova, care deja erau avansate.

Pierderea acestor două teritorii majore la granită a dus la tulburări politice enorme în România. Oamenii au ieșit masiv în stradă. În mod clar fuseseră lezați în mândria lor națională. În august 1940, când lucrurile s-au suprapus și cu Al Doilea Dictat de la Viena, prin care milioane de locuitori au revenit țărilor vecine, în special Ungariei, s-a creat o adevărată debandadă. Atât guvernul român, cât și regele au fost înlăturați de mareșalul Antonescu, care a profitat de aceste tulburări pentru a întoarce haosul în favoarea sa. Guvernul Gigurtu a fost trimis acasă, iar Carol al II-lea a abdicat. Începând cu 4 septembrie 1940, Antonescu a devenit oficial cel mai puternic om de la București[2].

Acum că România intrase în tabăra Axei, acest lucru a influențat și planurile militare germane. La 28 august 1940, numele România apărea în Planul Marcks (atacul asupra Uniunii Sovietice), în care se sugera că România, indiferent de regimul la putere, trebuia folosită ca bază de operațiuni pentru atac. Cu Antonescu la guvernare, lucrurile au devenit mai simple. Sosirea la 15 septembrie în România a armatei germane pregătite de generalul Kurt von Tippelskirch a prevestit ceea ce avea să se întâmple. După prima întâlnire dintre Antonescu și Hitler din 22 noiembrie, legăturile au devenit și mai strânse.

Dovada încrederii politice și militare crescânde o face faptul că la data de 27 decembrie a aceluiași an, Bucureștiul a fost informat oficial despre planurile de atac ale Germaniei cu privire la Grecia. Tot atunci, generalul Hansen a adus prudent în discuție și subiectul Uniunea Sovietică. Nu că Germania s-ar fi dat de gol, însă antipatia mutuală față de Moscova era evidentă.

Acest lucru a fost confirmat din nou de aderarea României la Pactul Tripartit din care mai făceau parte Italia și Japonia. Atunci când, în februarie 1941, Statul-Major General german a prezentat noile planuri privind viitorul conflict cu Uniunea Sovietică, s-a ținut reciproc cont de contribuția românească, una care momentan era mai ales teritorială. Hitler voia să folosească România pe post de bază de operații. Germanii s-au ocupat de calitatea armatei române, în timp ce problematica războaielor de coaliție atârna ca un nor de furtună deasupra colaborării. În timpul unei întrevederi la Obersalzberg din februarie 1941, în care Hitler a stat de vorbă cu militarii săi de top, acesta și-a exprimat dezamăgirea cu privire la calitatea armatei române – sau, mai bine spus, la lipsa de calitate a acesteia. Românii, după cum spunea Hitler, nu știau ce-i aia „forță de apărare", motiv pentru care aceștia nu puteau fi întrebuințați în conflicte decât foarte limitat. Românii ar face mai bine să stea ascunși după obstacole naturale și să se limiteze la defensivă. A mai existat și ceva critică mascată la adresa politicii românești de apărare, care era foarte axată pe extinderea armatei mai degrabă decât pe îmbunătățirea acesteia. Cantitatea prima în fața calității[3]. În timpul întâlnirii de la Obersalzberg, Hitler a făcut și câteva declarații profetice. Acesta a susținut că soarta armatei germane nu trebuia să depindă niciodată de perseverența românilor. Asta avea să se întâmple însă cu exactitate ceva mai târziu, la Stalingrad.

La 9 iunie 1941, planurile germanilor cu privire la atacul asupra Uniunii Sovietice au fost din nou analizate. S-a decis ca în continuare românii să nu fie informați. Era însă clar că aceștia aveau să opereze în colaborare cu Armata 11 germană la comanda *Heeresgruppe Süd*, condus de Gerd von Rundstedt*. După cum bine știm deja, la data de 12 iunie, Hitler a hotărât să joace pe față cu mult prea entuziastul Antonescu.

Entuziasmul acestuia s-a văzut la scurt timp după aceea, când la 22 iunie a început atacul asupra Uniunii Sovietice. Antonescu a anunțat „războiul sfânt" prin stațiile radio, după care el însuși a călătorit spre est cu un tren special, pentru a fi personal alături de trupe. Omonimul său, profesorul de drept internațional Mihai Antonescu, în vârstă de 37 de ani, a fost numit în funcția de supraveghetor temporar. În toată tevatura iscată, cei de la București uitaseră cu totul să-l avertizeze pe Grigore Gafencu, propriul ambasador de la Moscova. Acesta a fost complet luat prin surprindere de război, mai cu seamă că a trebuit să audă veștile de la un diplomat german. Proporțiile luate de amploarea confuziei s-au văzut totodată și din faptul că nici Moscova nu părea să știe foarte bine cu cine era în război. Sigur că ambasadorul sovietic de la București avertizase frecvent despre prezența în țară a trupelor germane care se deplasau spre est, dar acele avertismente au fost ignorate de Stalin. La data de 22, ambasada germană de la Moscova a fost imediat încercuită de Armata Roșie, însă Ambasada României a rămas neatinsă. Abia în data de 4 iulie a fost clar ce anume

* Karl Rudolf Gerd von Rundstedt (1875–1953) a fost unul dintre principalii comandanți ai armatei germane din Al Doilea Război Mondial. A condus grupuri de armate în Polonia (1939), Franța (1940) și URSS (1941). A condus Ofensiva din Ardeni și a fost capturat în 1945. A fost eliberat din cauza stării sale precare de sănătate (n. red.).

se petrecea, și rușii s-au prins că la granița de pe Prut fuseseră implicate și unitățile române în operațiunile militare. Gafencu a fost convocat de Molotov, ministrul rus de externe, care i-a strâns calm mâna cu o față palidă și extenuată și l-a întrebat dacă țările erau în război. Gafencu i-a jurat lui Molotov că nu era la curent cu nimic, dar a ținut să sublinieze diplomat faptul că politica sovietică față de Bucovina și Basarabia din iunie 1940 nu merita vreun premiu.

Românilor înșiși li s-a amintit degrabă că și ei erau acum în război. În primă instanță, cea care a intrat cu adevărat în acțiune împotriva Armatei Roșii a fost Armata 3 română de pe Prut. Aceasta a reușit să câștige ceva teren datorită faptului că sovieticii fuseseră luați prin surprindere, dar la scurt timp a fost confruntată cu o rezistență bine organizată. La 26 iunie, primele aeronave sovietice și-au făcut apariția deasupra Bucureștiului, iar zona guvernamentală a fost bombardată din aer. A fost un bombardament la scară mică și mai curând simbolic, soldându-se cu patru morți și 12 răniți. Cu toate astea, războiul devenise acum o certitudine, iar asta n-o mai putea nega nimeni[4]. Înainte de izbucnirea războiului, sovieticii își aduseseră întăriri la granițele cu România. La 10 iunie, conform *Deutsche Heeresmission* în România, aceste mișcări la graniță erau finalizate. Având în vedere faptul că această condensare a puterilor sovietice la graniță putea fi percepută și drept ofensivă, pentru a întări frontul românesc, acesta a fost prevăzut cu 168 de tunuri antitanc la data de 30 aprilie a acelui an. Buncărele românești de la graniță au fost prevăzute cu mitraliere și tunuri antitanc vopsite în culori de camuflaj. Zona strategică petroliferă din împrejurimile Ploieștiului, o zonă de mare importanță strategică pentru Germania, era păzită de unități germane ale Diviziei 72 Infanterie, care a preluat

poziţiile Infanteriei 22. Divizia 4 Infanterie română aflată la Bucureşti trebuia să asiste în caz de urgenţă[5]. După izbucnirea ostilităţilor, strategia comunistă avea oricum un puternic element ofensiv, sovieticii încercând întotdeauna să deplaseze războiul pe teritoriul inamic cât mai repede cu putinţă[6].

„Nu aş fi iertat niciodată dacă am sta cu mâinile-n sân aşteptând să vedem cum decurg lucrurile", le-ar fi spus Antonescu oamenilor săi pe care îi vizita pe front în permanenţă. Românii aveau să îşi obţină partea lor de izbândă, dar încă de la început, conflictul din Est nu a părut a fi o operaţiune uşoară. Trupele sovietice au luat iniţiativa şi au încercat în mod constant să împingă unităţile Armatei 3 române pe malul vestic al Prutului. Armata 4 a rămas iniţial în rezervă. Pe lângă unităţile române au fost active şi unităţile germane ale Armatei 11. Scopul lui von Rundstedt era de a sparge „linia lui Stalin" – un lung şir de buncăre –, obstacolele antitanc şi câmpurile minate pentru a putea avansa astfel adânc în Uniunea Sovietică. Marile râuri precum Prutul, Nistrul, Niprul au servit drept puncte importante, avansând mai apoi până la Volga, Kuban şi până în Crimeea. Coasta Mării Negre a avut o importanţă la fel de mare. Germanii i-au văzut pe români chinuindu-se. Încă din data de 23 iunie, un ofiţer german de legătură a constatat cu un anumit cinism faptul că armata română nu se putea măsura cu Armata Roşie din niciun punct de vedere. În consecinţă, la data de 29 a aceleiaşi luni, Hitler a hotărât să mai insiste o dată şi să-i atragă atenţia lui Antonescu asupra faptului că pe Frontul de Sud comanda generală era în mâini germane[7]. Mai mult ca sigur, mareşalul a fost atins în orgoliul propriu, dar ca militar era suficient de realist încât să ştie că Hitler avea de fapt dreptate.

În ciuda pericolelor iniţiale, lucrurile au decurs fără probleme, ceea ce s-a datorat şi avansului germanilor în alte părţi.

Linia Stalin a fost străpunsă la 5 iulie, urmând avansul către Berdicev şi Jitomir, oraş care a căzut după patru zile. Armata 6 germană, care mai târziu avea să fie distrusă atât de nemilos la Stalingrad, a avansat apoi spre Kiev, capitala Ucrainei. Acum că succesele prindeau contur, a intrat în acţiune şi Armata 4 română. La ordinul generalului Nicolae Ciupercă*, armata a încercat să străpungă din direcţia capului de pod de pe Prut. Între timp, frontul sovietic s-a mutat, după care a urmat o înaintare. Basarabia a fost evacuată de Armata Roşie, şi aliaţii au ajuns la râul Nistru în 18 iulie, marcând un moment simbolic. Mareşalul Antonescu a decis să părăsească trupele şi să se dedice din nou afacerilor de stat de la Bucureşti.

Pe hârtie, România a avut o mulţime de realizări. Într-o singură lună, regiunile contestate de Uniunea Sovietică au căzut din nou în mâinile Axei şi au fost încredinţate României cu oarecare rezerve. Opinia publică a fost extrem de entuziasmată de rezultate, iar Antonescu putea conta pe laude. A existat însă şi o parte mai puţin plăcută. Începutul e relativ uşor, dar cum să pui capăt unui război? Pentru numeroşi români lucrurile se aranjaseră acum, iar continuarea unei lupte împotriva Uniunii Sovietice nu mai servea la nimic. Numai că Operaţiunea Barbarossa nu fusese gândită astfel. Trupele germane au încercuit Kievul într-o gigantică încleştare, au răzbit până în Crimeea, iar din centru au înaintat în direcţia oraşului

* Nicolae Ciupercă (1882–1950) a fost politician şi general român. A participat la Al Doilea Război Balcanic, la Primul şi la Al Doilea Război Mondial. A fost ministru al apărării pentru scurtă vreme (1938–1939), iar apoi a fost comandantul mai multor corpuri de armată. În 1941 a demisionat din funcţia de comandant al Armatei 4, nefiind de acord cu decizia de a continua războiul dincolo de Nistru. În 1948 a fost arestat de către comunişti, după ce s-a alăturat unei grupări anticomuniste, „Graiul Sângelui", iar în 1950 a decedat la spitalul penitenciarului Jilava (n. red.).

Smolensk, mai la nord, spre Leningrad. Acest război abia începuse. Inițial, germanii au fost optimiști. La 3 iulie, Halder își nota în jurnal că în două săptămâni războiul se va fi încheiat. Însă realitatea s-a dovedit a fi mult mai îndărătnică. Pentru România, lucrul acesta a fost clar atunci când s-au creat așteptări ca Armata 4 să ocupe orașul-port Odessa. Garnizoana sovietică a orașului s-a apărat cu înverșunare, iar pierderile Armatei 4 aflate sub comanda lui Ciupercă au continuat. Deoarece s-a câștigat destul de puțin teren, germanii au început să se amestece din ce în ce mai mult în această chestiune. Presiunea a crescut într-atât de mult, încât conducerea armatei a fost înlocuită de Iosif Iacobici*, ministrul român al apărării, și de Nicolae Tătăranu**, noul șef al Marelui Stat-Major[8].

Decizia nu a mișcat însă lucrurile prea mult. Cu toate că armata română era la porțile Odessei, nu reușea să avanseze. Situația s-a rezolvat de la sine, deoarece sovieticii au decis de bunăvoie să renunțe la portul de la Marea Neagră, acesta fiind rezultatul unui progres în altă parte pe front. Kievul a căzut la 26 septembrie, peste 600 000 de ruși fiind luați prizonieri, iar Crimeea era amenințată de germani (și de Armata 3 română) prin cucerirea *Tatarengrab* [Șanțul Tătarilor – n. red.] din istmul

---

* Iosif Iacobici (1884–1952) a fost general român care a deținut funcția de ministru al apărării (27 ianuarie – 22 septembrie 1941). După ce generalul Alexandru Ioanițiu a murit într-un accident, Iacobici i-a succedat în funcția de șef al Marelui Stat-Major, poziție avută până la 20 ianuarie 1942, când a demisionat în urma unor disensiuni cu Ion Antonescu. În 1949 a fost condamnat la opt ani de temniță grea, iar la 11 martie 1952 a murit în penitenciarul din Aiud (n. red.).

** Generalul Nicolae Tătăranu (1890–1953) a îndeplinit funcția de șef al Marelui Stat-Major. În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial a comandat Divizia 20 Infanterie, pe care a condus-o pe drumul spre Stalingrad. În martie 1945 a fost trecut în rezervă și a murit la 14 mai 1953 (n. red.).

de la intrarea în Crimeea. Atenția lui Stalin pur și simplu nu mai era îndreptată asupra Odessei, ci asupra Sevastopolului.

Modul în care sovieticii au părăsit Odessa a fost magistral. Pentru a induce în eroare, la 2 octombrie 1941 aceștia au deschis asupra asediatorilor români un atac-surpriză de la periferia orașului Dalnik. Aceștia au fost complet luați pe nepregătite și au suferit pierderi însemnate. În timp ce luptele haotice erau în plină desfășurare, grosul garnizoanei s-a îmbarcat și a fugit. La 15 octombrie, toate obiectivele strategice din oraș au fost aruncate în aer. Abia în ziua următoare au intrat românii în oraș, doar că nu mai exista rezistență. Armata Roșie se retrăsese, iar Odessa putea fi declarată ocupată. Armata 4 română a înregistrat 110 000 de morți și răniți, printre care mai bine de 4 000 de ofițeri. Dacă armata n-ar fi fost întărită în mod constant, aceasta ar fi încetat să existe[9].

Odată cu Odessa, un oraș important a căzut în mâinile germano-române. Orașul avea în jur de 600 000 de locuitori și era considerat cel mai important port al Uniunii Sovietice după Leningrad. Odessa era un oraș important în regiune, deoarece puțina industrie din zonă era concentrată acolo, precum și în orașele Pervomaisk și Voznesensk, care erau ceva mai mici[10].

Ocupația românească din Odessa a mai atras după sine o serie de consecințe majore. În primul rând, orașul lăsa o impresie fantomatică. Depozitul de anvelope fusese incendiat, nori negri de fum planau deasupra orașului, iar zona portului era plină de arme sovietice dezactivate, printre care 15 obuziere. O mulțime de automobile și camioane au fost împinse în mare de pe chei. Suspiciunea românilor a crescut când au întâlnit mulți tineri la vârsta înrolării, îmbrăcați în civil. Aceștia au fost arestați, fiind vorba cam de 7 000 de „prizonieri".

Ce a stârnit, de asemenea, îngrijorarea Bucureştiului a fost informaţia că sub oraş se găsea un număr infinit de catacombe pe o lungime de aproximativ 200 km în total şi cu 160 de ieşiri, lucru care nu prea putea fi trecut cu vederea. Înainte de război, în oraş locuiau în jur de 300 000 de evrei, iar numărul acestora era în continuare unul mare. La scurt timp după ocupaţie, raporturile au fost unele rezonabile, dar atmosfera s-a schimbat rapid. Cert este că în oraş a persistat agitaţia, care a dus la împuşcături, mici incendii şi mici explozii. Mai circula şi zvonul că NKVD-ul prevăzuse cu explozibil marile clădiri guvernamentale de pe strada Engels. Statul-Major General român voia să se folosească de clădirile maiestuoase în care iniţial fuseseră adăpostiţi comuniştii. În urma avertismentelor, după efectuarea de verificări, clădirile au fost din nou evacuate temporar. Părea să fie alarmă falsă. La 22 august au primit o avertizare din partea a doi comunişti arestaţi care susţineau că NKVD-ul urma să arunce clădirile în aer. Acestora nu li s-a dat crezare, astfel că nu s-au luat măsuri, dar în aceeaşi zi, la ora 17.50, au explodat bombele. Clădirile erau atunci date în folosinţă, ducând la moartea a numeroşi ofiţeri germani de marină, precum şi a generalului Glogojanu*, comandantul Diviziei 10 Infanterie şi a întregului său stat-major. Românii au început pe dată operaţiunile de salvare, dar multe dintre victime, printre care numeroşi ofiţeri, nu au mai putut fi salvate. În total ar fi fost vorba despre aproximativ 80 de victime.

La Bucureşti, furia a fost enormă, imediat insistându-se pe luarea de măsuri drastice. Dar faţă de cine? Cei care au

* Ion Glogojanu (1888–1941) a fost general român, participant la Al Doilea Război Balcanic şi la cele două războaie mondiale. A murit în 1941, la Odessa, în urma exploziei din clădirea comandamentului militar al oraşului (n. red.).

trebuit să tragă ponoasele au fost evreii, cu atât mai mult după ce în cazul unuia dintre ei a fost găsită o conexiune prin telefon cu NKVD-ul, care, chipurile, ar fi reușit să planifice acest atentat din catacombe și de la distanță. Răzbunarea a fost cruntă și disproporționată. În plus, au avut de suferit „persoanele greșite". Cu toate acestea, dispoziția de la București a fost una clară: „Toți evreii din Basarabia care se află în Odessa să fie executați." Un alt punct pe ordinea de zi din telegrama cu dispoziția a fost: „Distrugeți acest ordin după ce-l citiți." Ordinul a fost semnat de colonelul Davidescu. Aproximativ 19 000 de evrei au fost adunați în zona portului și executați, iar trupurile lor au fost stropite cu benzină și incendiate. Odessa a făcut astfel cunoștință cu noul regim[11].

Această izbucnire de violență nu a fost un incident izolat. România cunoștea o tradiție antisemită, iar Antonescu, cel mai puternic om al României, era orbit de ideea unei rase românești pure. Acesta afirmase foarte clar în repetate rânduri că voia să gonească evreii inclusiv din zonele anexate. În Al Doilea Război Mondial, în mâinile românilor au pierit în total aproximativ 250 000 de evrei. Cei care au supraviețuit execuțiilor din Odessa au fost deportați, majoritatea în faimosul lagăr de concentrare Bogdanovca[12].

Acum că o regiune însemnată căzuse pradă Germaniei naziste și a aliaților săi, românii au fost implicați în ocupația acestei regiuni. În acest scop a fost desfășurată Armata 4 română care era formată din Corpurile VI și II de armată, stabilite în Nikolaev și Tiraspol. Armata 4 își avea sediul în Odessa.

De contactul cu autoritățile germane s-a ocupat Comandamentul German de Legătură, prescurtat D.V.K. [„Deutsche Verbindungskommando" – n. red.] în limba germană. Pentru

fiecare unitate românească exista un ofițer de legătură. Cel care s-a ocupat de Armata 4 a fost *Hauptmann** I.G. Hofmann, cu interpretul său, *Gefreiter***Bemischek[13].

Colaborarea germano-română nu a fost mereu una lipsită de dificultăți, nici pe departe. Din documentele păstrate reiese că germanii trebuiau să insiste neîncetat ca trupele române de ocupație să ocupe pozițiile corecte. Acestea erau plasate sub comanda Armatei 11 germane, a celor cinci divizii de infanterie (1, 2, 4, 10 și 18) și sub comanda a două brigăzi de cavalerie (1 și 9). Ele trebuiau să staționeze în Odessa, Nikolaev, Krivoi Rog, Tiraspol, Balta, Berezivka și Tulcin, în regiunea dintre râurile Bug și Nipru. După cum i-a fost semnalat generalului român Pălăngeanu de către *Deutsche Heeresmission in Rumänien* la data de 23 octombrie 1941, nu a durat mult până s-a ajuns la o serie de incidente de jaf[14].

Germanii își făceau griji cu privire la situațiile care ar putea provoca haos, deoarece regiunea din mâinile românilor nu era tocmai una nesemnificativă. Era o regiune fertilă, cu pământ negru. Din punct de vedere al etnicității, doar fâșia strâmtă spre nord de Tiraspol, de-a lungul Nistrului, era româno-moldovenească. Restul regiunii (80%) era ucraineană. Orașele, mai puțin Krivoi Rog, erau ruso-evreiești. Krivoi Rog avea o industrie siderurgică deloc nesemnificativă, de unde se extrăgea lignitul. Zona rurală era bogată în bovine, în special vaci de lapte, și se asemăna cu zona fertilă a regiunii Kubanului. Autoritățile germane se temeau că românii nu aveau să fie capabili de a administra și de a ține regiunea sub control așa cum trebuie. Ucrainenii erau percepuți de naziști ca fiind „mai

* „Căpitan", în orig. în lb. germană (n. red.).

** Grad militar în forțele armate, elveține și austriece, echivalent de obicei celui de-al doilea rang sau grad în care putea fi promovat un soldat, aviator sau marinar (n. red.).

inteligenți și mai talentați". În plus, nici „problema evreiască" nu a fost încredințată Bucureștiului. Germanii se temeau și de apariția grupurilor de partizani. Încă de la mijlocul lunii august, aceștia au observat că în hinterlandul zonelor ocupate de români erau lansați cu regularitate parașutiști ruși. Era vorba, așadar, de partizani în haine de civili[15].

Îngrijorarea germanilor nu era nefondată. De exemplu, grupările de intervenție *Einsatzgruppen*, active în urma armatelor care avansau în Corpurile Korück (*Korpsrückwärts*), au raportat acest lucru la 11 iulie, 17 iulie și 31 iulie 1941. Primul raport a fost despre jefuirea la scară mare a localității Fălești, grav afectată de război. În Hotin s-a ajuns la „măsuri fără rost împotriva evreilor" și, din nou, la jafuri la scară largă. Ucrainenii au fost de asemenea maltratați de români. La 17 iulie, jafurile s-au întețit la Bălți. Peste tot în oraș existau incendii produse de români fără niciun scop. Din cei 60 000 de cetățeni, dintre care 32 000 erau evrei, mulți au fugit. Pentru a preîntâmpina jafurile care se petreceau peste tot, a fost adusă jandarmeria de la Iași. În haosul creat, când s-a crezut că s-a tras în trupele românești, acestea au vrut să împuște 400 de ostatici evrei, în special pe cei mai în vârstă. Comandantul Diviziei 170 Infanterie germane, generalul Walter Wittke, a reușit să împiedice acest lucru în ultimul moment. Românii s-au mulțumit atunci să împuște 15 evrei, în timp ce 70 dintre ei au fost ținuți permanent ostatici[16].

Cruzimea cu care au putut acționa românii i-a alarmat până și pe germani. Serviciul de securitate SD a raportat Corpului de armată Korück 553 că evreii „trebuiau abordați cu îndârjire și cu cea mai mare neîncredere", însă totodată considera că purtarea românilor cu evreii era una dură, într-un mod care germanilor nu li se părea „simpatic"[17]. În Bălți s-a ajuns la

45 de execuții în preajma zilei de 15 iulie 1941[18]. În raportul evenimentelor SD-ului din data de 31 iulie 1941 au fost menționate din nou jafurile, precum și haosul în rândul trupelor de aprovizionare și transport, care a dus la insuficiența proviziilor și mai ales a combustibilului[19].

Critica germanilor la adresa românilor era lipsită de autoreflecție. În timp ce autoritățile germane se plângeau de atrocitățile românești, mai multe grupări de intervenție *Einsatzgruppen* și comandouri erau active pe Frontul de Est, asasinarea evreilor și a comuniștilor fiind în plină desfășurare. La 10 octombrie 1941 a fost emis memoriul (așa-numitul *Reichenau-Befehl*, cunoscut în limba română ca „Ordinul de severitate") în care se vorbea despre eliberarea Germaniei de sub „pericolul asiatico-evreiesc" și despre necesitatea de a distruge erezia bolșevică și statul sovietic[20]. Pe lângă masacrul evreilor și al comuniștilor, atât în grupul *Heeresgruppe Süd*, cât și pe alte fronturi germane s-a pus problema numărului enorm de prizonieri. După cucerirea Kievului de către germani, sute de mii de ruși au căzut în mâinile acestora, ceea ce a dus la condiții catastrofale în lagărele de prizonieri, unde se murea de foame[21].

Pe lângă toate problemele cu privire la disciplina românească, nici eficientizarea înțelegerilor dintre români și germani nu a fost una simplă. Am discutat deja despre D.V.K. și despre *Deutsche Heeresmission* în România. Au mai existat în plus ordinele militare directe, OKW-ul, OKH-ul, *Heeresgruppe Süd*, Armata 11, politica din cadrul *Reichskommissariat Ukraine* stabilit la Rivne și administrația militară (Korück). Cu toții aveau propriile dorințe în ceea ce-i privește pe români, lucru care, desigur, nu era în favoarea unei acțiuni unificate a românilor. Din punct de vedere militar, la sfârșitul lui 1941 s-a insistat ca un regiment din cadrul Diviziei 18 a armatei române să fie desfășurat

în zona estuarului Niprului. În ianuarie 1941 s-a stăruit asupra eliberării Diviziei 113 germane sub conducerea generalului Günzel, din regiunea Odessei. Divizia avea să fie detaşată Armatei 6, iar în mai 1941, să se implice în luptele de apărare din jurul Harkovului în timpul ofensivei de primăvară a generalului rus Timoşenko[22].

OKH-ul a intervenit cu regularitate în legătură cu problemele războiului de coaliţie. În ianuarie 1942 a fost trimisă o scrisoare oficială întocmită de Claus Schenk von Stauffenberg, cel care mai târziu avea să devină cunoscut prin atentatul împotriva lui Hitler, către diferite armate, corpuri de armată, unităţi Korück *şi* comandanţi din Ostland* şi Ucraina. În scrisoare s-a pus accentul pe camaraderie şi pe colaborarea dintre germani, „statele aliate" şi „asociaţiile de voluntari străini". S-a insistat pe prevenirea conflictelor, căci aliaţii luptau împreună pentru destinul unei comunităţi europene, o *Schicksalsgemeinschaft Europa,* şi erau un aliat în lupta împotriva bolşevismului[23].

Un alt proiect uriaş a fost şi construirea reţelei feroviare ruseşti cu ecartament european. Numai în zona *Heeresgruppe Süd* au existat 5 034 km de linii ferate până la data de 8 octombrie 1941, dintre care 270 km au fost de cale ferată simplă şi 1 149 km de cale ferată dublă. La acea vreme, acestea erau cele mai lungi rute ale Frontului de Est, deoarece în cadrul *Heeresgruppe Nord* era vorba de 4 959 km, iar în cadrul *Heeresgruppe Mitte,* de 4 414 km (un total de 16 148 km). Lucrările au continuat pe tot parcursul anului, fiindcă în cele din urmă, la data de 31 decembrie 1941, 7 702 km au fost transformaţi în căi ferate în zona *Heeresgruppe Süd.* O parte din aceste lucrări au fost executate de geniştii români.

---

* Ostland era teritoriul alcătuit din ţările baltice şi Bielorusia, aflate sub ocupaţia autorităţilor germane din 1941 (n. red.).

La 31 octombrie 1941, 1 500 km fuseseră transformați în rețele feroviare, urmând ca până la finalul anului să se ajungă la 2 003 km. Românii au construit astfel aproape o treime din căile ferate de pe Frontul de Sud, ceea ce, proporțional, a reprezentat o contribuție relativ semnificativă. Din câte se poate verifica, unitățile române de genişti şi-au continuat activitatea şi în anul 1942, adăugând linia Odessa–Karolino Bugaz, o linie scurtă de 46 km[24]. În „Tagesbefehl* nr. 45", Hitler a făcut referire la munca depusă de genişti şi ingineri, menționând atunci cele 2 000 de poduri de peste 12 metri, 405 de poduri de cale ferată şi cei 15 000 km de cale ferată construiți. În afară de unitățile slovace, ungare şi italiene, au fost amintite mai ales unitățile române[25].

Pe lângă munca depusă în calitate de forțe de ocupație, după bătăliile de la graniță din 1941, trupele române încă se aflau pe front. Acestea făceau parte din Armata 11 germană, care începând cu data de 17 septembrie 1941 era sub comanda lui von Manstein. Trupele sale au avansat atât în direcția orașului Rostov, cât şi înspre Crimeea, spre istmul Perekop, de unde trebuiau să cucerească Cheiul Tătarilor (*Tatarengrab*: o veche linie de apărare îndreptată în principal împotriva cavaleriei, formată dintr-un şanț adânc, plus buncăre), pentru a putea avansa astfel spre Simferopol şi Sevastopol. În special acest ultim oraş avea o importanță majoră atât din punct de vedere istoric, cât şi strategic, ca port la Marea Neagră şi simbol al Războiului Crimeii dintre anii 1853–1856.

Corpul LIV armată aflat sub conducerea generalului Hansen a fost cel dintâi corp pus la dispoziție pentru asaltul Crimeii, operațiune în timpul căreia germanii au primit asistență de la români. Von Manstein avea rezervele sale cu privire la aliați.

* „Ordinul de zi", în orig. în lb. germană (n. red.).

Acesta considera că în armata română lucrurile erau cam aristocratice, deoarece existau diferențe enorme de rang. Soldații simpli erau pur și simplu buni de șters pe jos cu ei. Nici echipamentul trupelor române nu părea a fi unul prea bun, lucru pe care, de altfel, von Manstein i l-a reproșat Germaniei. De ce nu-i dotaseră pe români cu arme mai bune? În plus, după cum spunea el, românii, la fel ca alte popoare central-europene, aveau o teamă istorică față de marea Rusie. Von Manstein a simțit că după cucerirea Basarabiei românii și-au pierdut interesul în expediție, dar războiul încă nu se terminase.

Capitolul 6

Atacul asupra Crimeii

Bătălia pentru Crimeea a fost departe de a fi uşoară. Terenul nu se preta pentru purtarea unui război motorizat, astfel că acesta a fost mai ales o luptă a infanteriei şi a artileriei. La 24 septembrie 1941, germanii au atacat Perekopul, iar două zile mai târziu au ocupat zona *Tatarengrab*. În timp ce restul armatei lui von Manstein a trecut la est de Nipru*, celelalte trupe au intrat în Crimeea. Numai că germanii trebuiau să opereze prudent, pentru că din punct de vedere numeric Armata Roşie era mai puternică. Unităţile a trei armate ruseşti fuseseră deja detectate pe front, în timp ce von Manstein opera de fapt cu o mână de divizii. A fost adusă Armata 3 română, care a îndeplinit în special sarcini de supraveghere al flancului trupelor germane, pe litoralul Mării Azov. La 1 noiembrie, Divizia 72 Infanterie germană a ocupat oraşul Simferopol şi, încet-încet, s-a pus din ce în ce mai multă presiune pe oraşul-port Sevastopol. Cu toate acestea, avea să mai dureze până la 17 decembrie 1941 înainte de a putea fi pornit un atac în toată regula. Deja din 29 octombrie[1] în oraş fusese declarată starea de urgenţă. Unităţi române au întreprins acţiuni de curăţare în

* La 6 octombrie 1941, oraşul Melitopol a fost ocupat de Armata 3 română. 06.10.1941, *KTB Heeresgruppe Süd*, în T311/R259 (n. a.).

munții Laila, locul unde la 15 noiembrie Brigada 1 Munte română a luat 300 de prizonieri[2].

În raportul *Zwischenmeldung* din 16 noiembrie, Armata 11 împreună cu Corpul XXXXIII și cu unitățile române au fost lăudate de *Heeresgruppe Süd* pentru rezultatele obținute până atunci. Acest lucru s-a petrecut în ziua în care a fost capturat orașul Kerci, oraș industrial și nod maritim. Comandamentul armatei a raportat mai bine de 60 000 de prizonieri, numărul prizonierilor sovietici din 21 septembrie ridicându-se până la 100 000 de persoane[3]. Întrebuințarea românilor nu s-a limitat însă doar la acțiuni de curățire și la acoperirea flancurilor. În anumite situații, românii s-au aflat direct pe front, cu toate că, de obicei, a fost vorba mai mult de operațiuni limitate. La finele lunii noiembrie, de exemplu, Corpul I al Regimentului 1 Vânători de Munte român a operat împreună cu Divizia 72 Infanterie pe Dealul Capelei (Kamarî–Radikova–Balaklava), unde trebuiau să cucerească dealul 118. De la cartierul general al regimentului din Warnutka au fost desfășurate două batalioane (1 și 4), un batalion de mitraliere (14) și o divizie de artilerie de munte[4], care au închis o porțiune de front descoperită între diviziile 50 și 72 infanterie germane. În „Tagesbefehl nr. 109" din 25 noiembrie, s-a dat dispoziție ca Brigada 1 Munte română să curețe zona litoralului de partizani și să garanteze siguranța traficului pe aliniamentul Alsu–Baidari. În acest scop a fost desfășurat Batalionul 24 Vânători de Munte. Detașamentul 2 Vânători de Munte apăra linia țărmului Ialta–Alupka. Regimentul 3 Infanterie motorizat, întărit de o baterie antiaeriană, supraveghea drumurile Foros–Ialta–Aluşta și Aluşta–Simferopol[5]. Pentru sarcina de supraveghere, românii au primit destul de mult sprijin din partea populației locale. În regiunea în care se aflau unitățile de vânători de munte române,

civilii chiar s-au oferit benevol să lupte împotriva partizanilor. Printre altele, acest lucru a avut de-a face cu poziția tătarilor din Crimeea care fuseseră asupriți în mod sistematic de către Stalin. Germanii le-au oferit o mai mare libertate religioasă, iar tătarii din Crimeea s-au întors atunci masiv împotriva comuniștilor[6].

Sovieticii nu aveau de gând să aştepte cu mâinile-n sân acțiunile germanilor la Sevastopol. Von Manstein putea conta pe o rezistență înverşunată, care a izbucnit din nou la Rostov, forțând unități valoroase să se mute din Sevastopol pe celălalt front. În plus, sovieticii au făcut două debarcări, Kerci şi la Feodosia, în estul Crimeii*. Operațiunile au avut loc la 26 şi 29 decembrie 1941. În timp ce grupul de armate germane *Mitte* lupta în apropierea Moscovei, situația în sud era, de asemenea, foarte tensionată. La Feodosia, Divizia 170 Infanterie germană a reuşit cu greu să-i împingă pe sovietici înapoi spre mare. Lucrurile erau tensionate şi la Kerci. Divizia 46 Infanterie germană a generalului Hans von Sponeck avea probleme atât de mari, încât a trebuit să se retragă. Von Manstein a întărit frontul exact la timp, noul atac din 13 martie 1942 fiind respins cu greu. Frontul se clătina, iar sosirea Diviziei 22 Blindate germane în zonă a schimbat lucrurile. Un nou atac al sovieticilor a urmat la 26 martie, dar a fost respins, iar la 9 aprilie lucrurile s-au întors în favoarea germanilor. Situația Armatelor 44 şi 51 sovietice era din ce în ce mai dificilă. Prin intermediul Operațiunii *Trappen-jagd* („Vânătoarea de dropii"), 26 de unități sovietice au fost prinse într-un zonă strâmtă. Ofensiva germană a început la data de 8 mai şi a avut parte de un sprijin extrem de eficient din partea Luftwaffe şi mai ales din partea

* Aflat pe litoralul Mării Negre, oraşul-port Feodosia este situat în sud-estul Crimeii, la vest de Kerci (n. red.).

bombardierelor în picaj Stuka comandate de Wolfram Freiherr von Richthofen. Îngrămădite, trupele au fost supuse unui adevărat măcel, aproximativ 170 000 de soldați sovietici fiind luați prizonieri[7].

Ca urmare a acestui succes, la 20 mai 1942 a fost reluat atacul asupra Sevastopolului. În parte datorită sprijinului artileriei de cel mai greu calibru, enormele fortărețele au fost doborâte una câte una de către atacatorii germano-români. Românii erau poziționați în centrul atacului și au ocupat în principal o poziție de apărare. Von Manstein a dezlănțuit atacul din flancuri, de unde fuseseră poziționate unitățile germane. Peste 100 de baterii de artilerie au luat orașul cu asalt. „Pământul s-a prefăcut în fier", nota von Manstein, privind retrospectiv.

La 26 iunie, suburbiile au căzut în mâinile germanilor. Sovieticii erau disperați. Atunci când trupele germane au izbutit să intre în beciurile cu vin, aceștia au aruncat în aer propria muniție. Consecința a fost o explozie îngrozitoare, soldată cu mii de morți; majoritatea celor din beciuri era formată din ruși răniți. Marina rusă a început evacuarea celor rămași în viață, iar aceasta a fost etapa finală a bătăliei. La 4 iulie 1942 s-a încheiat asediul[8].

Acestea fiind spuse, iată-ne ajunși în timp la campania germană de vară din 1942. Slăbiți de iarna din 1941–1942, germanii nu au mai fost în stare să avanseze pe tot frontul*, astfel că planurile de atac s-au concentrat pe frontul *Heeresgruppe Süd*. Atacul a fost îndreptat în direcția Volgăi, iar în Caucaz avea să se producă o separare a armatelor. Acestea aveau să

* Spre deosebire de celelalte fronturi, *Heeresgruppe Süd* a oprit campania de vară din 1941 încă din data de 27.10.1941. Vezi *Oberkommando der Heeresgruppe Süd*, 27.10.1941: Betr: *Führung der Operationen im Winter 1941/21, T311/R263* (n. a.).

fie împărțite în A și B (*Heeresgruppe Don*), Armata A urmând să înainteze spre Caucaz, iar Armata B, să continue atacul spre est, care a culminat în cele din urmă cu Bătălia de la Stalingrad. Această operațiune, *Fall Blau*, a început cu un ghinion, având în vedere faptul că, în mai 1942, sovieticii au atacat în regiunea Harkovului. Această ofensivă a cunoscutului general Timoșenko* nu s-a soldat cu rezultatul dorit și s-a încheiat cu un masacru al rușilor. Atacul grupului *Heeresgruppe Süd* a fost apoi grăbit înspre est, continuând energic. Cu privire la acest atac, trebuie observat faptul că înaintarea rapidă înspre est a fost asemenea unei bătălii aeriene. Sovieticii nu mai puteau fi încercuiți cu la fel de multă ușurință precum vara precedentă.

Românii din cadrul Armatelor 3 și 4 au înaintat și ei înspre est. Potrivit unui comunicat românesc, se pare că aceștia dispuneau de efective de 267 727 de oameni pe front (cifrele ruseşti indicau un număr semnificativ mai mare de militari: 355 877 de persoane). Istoricul Gosztony cita dintr-un raport al generalului Petre Dumitrescu** în care acesta dezvăluia informații cu

* Semion Konstantinovici Timoșenko (1895–1970) a fost unul dintre cei mai importanți comandanți militari ai Armatei Roșii din Al Doilea Război Mondial. Prieten foarte bun cu Stalin, a condus armata sovietică în mai multe bătălii, precum cea din războiul fino-sovietic (înlocuindu-l pe Voroșilov), cea pentru apărarea Smolenskului și contraofensiva de la Harkov. După război a fost numit în funcții mai degrabă onorifice. A fost decorat de mai multe ori cu Ordinul Erou al Uniunii Sovietice, Ordinul Victoria, Ordinul Lenin etc. (n. red.).

** Generalul Petre I. Dumitrescu (1882–1950) a fost participant la cele două războaie mondiale. A contribuit la victoriile de la Mărăști și Oituz din 1917. Comandant al Armatei 3 în Al Doilea Război Mondial, a condus pe Frontul de Est luptele pentru eliberarea Bucovinei, luând apoi parte la acțiunile militare de dincolo de Nistru. După război a fost pus sub acuzație de Tribunalul Poporului pentru crime de război, dar a fost achitat, în lipsa probelor (n. red.).

privire la starea în care se aflau de fapt diviziile. Multe dintre ele veneau dinspre frontul din Odessa și fuseseră reîmprospătate în România. În realitate, diviziile erau mai slăbite decât ar fi trebuit să fie. Regimentele aveau la dispoziție doar două batalioane în loc de trei, iar lucrurile mergeau prost și în ceea ce privește capacitățile antitanc ale unităților. Acestea nu dispuneau de tunuri antitanc aproape deloc, iar minele promise de germani au ajuns târziu și în cantități prea mici. Artilerie românească era destulă, dar exista un deficit de trupe care să aprovizioneze bine unitățile aflate mai departe de stații. Îmbrăcămintea era, de asemenea, insuficientă pentru a putea face față condițiilor meteo aspre din Rusia[9].

Cu toate acestea, românii au înregistrat câteva succese în august. Aceștia au mărșăluit de-a lungul coastei Mării Azov. Mai la nord, la Kalaci, în momentul acela avea loc o mare măsurare de puteri cu armata sovieticilor, care a format un avanpost la Stalingrad. Armata 6 germană a dus aici una dintre ultimele bătălii clasice de încercuire ale Wehrmachtului din timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. În timp ce lupta era în plină desfășurare, au existat nemulțumiri cu privire la viteza de operare în cadrul *Heeresgruppe A* (grupul de armate care avea să înainteze în Caucaz). În jurnalul OKW se poate citi despre Hitler, care s-a plâns de mai multe ori în zilele acelea. Generalul Warlimont* nota sec că inactivitatea avea de-a face cu nepotrivirea dintre țintele stabilite și potențialul militar disponibil. Statul-Major a înghițit critica lui Hitler pe tăcute, conștient fiind

* Walter Warlimont (1894–1976) a fost ofițer de stat-major german, promovat succesiv ca general-maior în 1940, general-locotenent în 1942 și general de artilerie în 1944. Acuzat în cadrul Procesului de la Nürnberg, a fost condamnat pe viață pentru rolul avut în cadrul Operațiunii Barbarossa. Pedeapsa i-a fost comutată în 1951 la 18 ani, iar în 1954 a fost eliberat (n. red.).

de faptul că suprasolicitarea frontului fusese cauzată chiar de Hitler cu cele două mari obiective ale sale (Volga și Caucazul). Foarte puține unități mai erau disponibile pentru a putea readuce lucrurile pe linia de plutire. Hitler a dat indicații ca Divizia 3 Munte română, aflată încă în Crimeea, să fie adusă pe teren. Nu a vrut să mai aștepte ca strâmtoarea Kerci să cadă în mâinile germanilor pentru ca transportul maritim să poată avea loc. Faptul că unele unități românești încă mai aveau câștiguri de teren le-a dat germanilor un licăr de speranță. Un astfel de câștig ar fi, de exemplu, la Baksan, acolo unde trupele românești au operat în colaborare cu Divizia 23 Blindate germană[10].

Istoricul Stephen Walsh subliniază faptul că românii au operat relativ solidar și că au curățat coasta Mării Azov, urmând cucerirea porturilor Temriuk și Anapa la 31 august 1942. Generalul Petre Dumitrescu, cel care conform jurnalului OKW a condus atacul personal, a primit Crucea de Fier în grad de Cavaler (*Ritterkreuz*, în limba germană) pentru asta*. În această operațiune, trupele germane, inclusiv forțele aeriene, nu au jucat un rol prea mare[11]. După acest succes, sovieticii au fost împinși înapoi până dincolo de Kuban. Succesele în regiunea Taman au fost direct urmate de Operațiunea Blücher II, în care marina germană a trecut unități ale Corpului III Munte român și ale Diviziei 46 Infanterie germane peste strâmtoarea Kerci. Pentru a preveni orice altă întârziere (până la urmă și Divizia 3 Munte română a trecut cu barca), ofițerul OKH (*Oberkommando des Heeres* – Înaltul comandament al armatei germane), *Oberst* Freiherr Treusch von Buttlar-Brandenfels, și ofițerul de marină, *Kapitän zur See*** Junge, au fost direcționați către sector, pentru

---

* În KTB-ul OKW, cucerirea orașului este menționată la data de 01.09.1942 (n. a.).

** *Kapitänzur See* reprezintă cel mai înalt rang de ofițer din marina germană (n. red.).

a facilita o traversare mai rapidă[12]. Potrivit unei declaraţii făcute în captivitatea americană de generalul Franz Mattenklott, germanii strânseseră în acest scop 80 de nave din zona Constanţa şi Odessa. Debarcarea a avut loc în vecinătatea satului Kuciugurî[13]. Marea fusese agitată în zilele precedente, ceea ce provocase întârzieri, dar debarcarea pe partea opusă nu mai suporta amânare, conform ordinelor cartierului general al Führerului. În *Führerweisung 43*, directivele lui Hitler din iulie 1942, trecerea strâmtorii Kerci (Operaţiunea Blücher) era deja prevăzută pentru începutul lui august 1942. Luptele neîntrerupte din Crimeea au împiedicat însă acest lucru. Această omisiune era acum rectificată prin Operaţiunea Blücher II[14].

În rândul germanilor exista un oarecare optimism care i-a molipsit şi pe aliaţii lor români. Într-un raport interesant datat din anul 1942, serviciile de informaţii germane clarificau cum stătea treaba cu trupele române. Atenţia era concentrată pe unităţile române desfăşurate încă de la început în „1. Welle"/primul val. Între timp, pe front se aflau 36 de unităţi române mai mari, dar acest raport cuprindea primele patru corpuri de armată române, Corpurile VI şi VII, Corpul de Munte şi Corpul de Cavalerie, alcătuite din şapte divizii de infanterie (1, 2, 4, 10, 18, 19 şi 20), cele trei divizii de cavalerie (5, 6 şi 8) şi cele două divizii de vânători de munte (1 şi 4) care fuseseră prezente încă de la invazia Uniunii Sovietice şi care luptau în Ucraina, în Crimeea pe Don şi pe coasta Mării Negre. În ciuda pierderilor considerabile, aceste unităţi „1. Welle" fuseseră suplimentate constant şi fuseseră întărite cu arme capturate de pe front[15].

Exista şi respectul necesar pentru ofiţeri. Generalul Dragalina*, comandantul Corpului VI armată român, era perceput

* Fiul lui Ioan Dragalina (1860–1916), erou al Primului Război Mondial, Corneliu Dragalina (1887–1949) a fost la rândul său general al armatei române. A condus Corpul VI armată pe Frontul de Est. După război, precum

ca un bărbat abil, cu o vastă educație. În raport, acesta era descris ca fiind „mare, puternic și o apariție arătoasă", „foarte curajos" și un bărbat care „nu se menajează pe sine". Dragalina nu a condus numai din cartierul general, acesta putea fi găsit adesea în primele linii ale frontului, unde își convingea soldații de necesitatea luptei. A sprijinit pe deplin colaborarea cu Germania și, la nevoie, nu s-a ferit de măsuri drastice. Singura critică adusă lui Dragalina era faptul că, în mod evident, acesta aparținea de „școala franceză", făcându-se referire la pregătirea sa după principiile franceze, motiv pentru care comandantul era „reținut și prea axat pe certitudine". Acest lucru a cauzat uneori întârzierea de rigoare în felul în care a operat Corpul VI armată. De asemenea, Dragalina a predat câțiva ani în școlile militare românești. Germanii i-au menționat și pe ofițerii săi de stat-major, de exemplu pe maiorii Frunză și Rașcu, fost comandant al Regimentului 26 Infanterie al Divizei 2 Infanterie române. Rașcu era considerat un bărbat tăcut, cam liniștit și foarte muncitor. Acesta nu era doar ager, ci și un om prudent și cu o atitudine progermană. La fel ca în cazul șefului său, Dragalina, și acestuia îi lipsea elanul. Frunză era „mare, puternic și priceput" și de neclintit. A fost un om oarecum greu de înțeles, nu era neapărat cel mai mare prieten al germanilor și, asemenea șefului său, fusese școlit pe linie franceză[16].

Despre comandantul Corpului VII, generalul de infanterie Mitrănescu, au existat la fel de multe discuții. Acesta avea o personalitate „energică și soldătească", era de statură mijlocie, o prezență plăcută, liniștit și sigur pe sine. Lucra neîncetat la pregătirea și disciplinarea trupelor sale și executa ordinele fără obiecții. Era văzut ca un „erou" și un militar înzestrat.

mulți alți generali, a fost hărțuit de autoritățile comuniste, dar nu a fost arestat. A murit în 1949 la București (n. red.).

În măsura în care se putea vedea din regulile destul de rigide ale aparatului militar român, trupele îl cinsteau și se încredeau în el. Ofițerii săi de stat-major Mihai Cămărașcu și maiorul Paul Anastasiu erau apreciați, de asemenea, cu toate că primul era un tip cam rigid, lipsit de maniere și care nu era capabil de vreo camaraderie militară. Avea însă cunoștințe solide în domeniu și era cooperant. Germanii s-au acomodat rapid cu faptul că acesta nu era prea îndrăgit. La cei 40 de ani ai săi, Anastasiu, mai tânăr decât Cămărașcu, era pe cât de modest, pe atât de muncitor și mai ales de încredere. Cu toate că starea lui de sănătate cam lăsa de dorit, acesta nu se dădea bătut. Una peste alta, Corpul VII armată a avut o prestație bună în Peninsula Kerci, impunând respect[17].

Generalul de cavalerie Mihail Racoviță* era o figură deosebită. Era orgolios, se ofensa repede și era temut de subalternii săi. Acesta nu s-a dat în lături de la concedierea unui comandant de divizie din postul său pentru că dăduse niște rapoarte incorecte. Avea cunoștințe tactice temeinice, iar ordinele sale erau clare. Îndârjirea acestuia s-a văzut la 7 octombrie 1941, atunci când a ignorat un ordin al Armatei 3 române și și-a lăsat trupele să avanseze fără oprire, lucru care a dus la un număr semnificativ de prizonieri sovietici. De o importanță majoră pentru aliații germani a fost faptul că acesta vorbea germana fluent, de vreme ce fusese educat la academii militare germane și servise în regimentul de cavalerie din Saarbrücken. Ofițerul său de stat-major, Ioan Eftimiu, și maiorul Georgescu au fost, de asemenea, apreciați. Eftimiu era în postul său din decembrie

* Ioan Mihail Racoviță (1889–1954) a fost un distins general român, ministru al apărării în perioada 23 august 1944–5 noiembrie 1944, în guvernul Constantin Sănătescu. În 1950 a fost arestat și închis la Sighet, iar în 1954 a decedat (n. red.).

1941, fiind un om liniştit şi chibzuit care conducea cu mână fermă. Acesta era conştiincios şi neobosit. Georgescu a servit abia din iunie 1942 în Corpul de Cavalerie al lui Racoviţă, însă îşi câştigase gradele ca profesor la Academia Militară din Bucureşti. Ştia ce-nseamnă să munceşti din greu[18].

Legat de comandantul trupelor montane române, generalul Avramescu*, raportul era mai critic, fiind văzut ca o figură ceva mai „slabă". Acesta era şovăielnic şi nu îşi ducea suficient de riguros planurile şi indicaţiile la bun sfârşit, motiv pentru care ordinele sale erau îndeplinite cu ezitare, influenţa lui Avramescu asupra diviziilor sale fiind, aşadar, una limitată. Pe plan personal, acesta era curajos şi îl găseai adesea în primele linii. Îi lipsea ceva mai multă fermitate faţă de comandanţii săi de divizie şi în acelaşi timp avea tendinţa de a da prea mare importanţă propriilor pierderi. Această lipsă de „elan" a devenit vizibilă mai ales în timpul luptelor pentru Sevastopol. Ştefan Constantinescu, cel care era şeful statului său major, nu prea a reuşit să compenseze acest lucru. Constantinescu era descris de serviciile germane de spionaj ca fiind un „bărbat bolnăvicios", care era foarte puţin în contact cu comandantul său Avramescu sau cu alţi ofiţeri ai statului-major. Acesta a făcut parte din Corpul de armată din iulie şi era considerat un om „tăcut" şi „solitar". Maiorul Alexandru Constantinescu (purtau acelaşi nume fără a fi înrudiţi) era considerat un bărbat muncitor şi sigur pe sine. Acesta şi-a însuşit în totalitate

* Generalul Gheorghe Avramescu (1884–1945) s-a distins în luptele din Al Doilea Război Mondial. A participat la eliberarea nordului Bucovinei şi la atacul asupra Crimeii. Ulterior, a condus Armata 4 în operaţiuni ofensive de eliberare a Transilvaniei. A fost decorat cu Ordinul Militar Mihai Viteazul pentru modul în care şi-a comandat trupele. A fost arestat în Slovacia şi executat cel mai probabil de către serviciul de contrainformaţii sovietic (n. red.).

stilul de lucru german, îndeplinind ordinele fără șovăială. În cadrul statului-major era o „prezență pozitivă". Una peste alta, raportul conchidea că în timpul luptelor pentru Sevastopol, Corpul s-a dezvoltat bine și a învățat multe.

Armata a fost luată la puricat și la nivel de comandanți de divizie. Generalul Diviziei 1 Infanterie, Ioan Mihăescu, era descris ca fiind un om mic de statură, prietenos, energic și sever. Spre deosebire de majoritatea ofițerilor români, acesta avea „elan". De când unitatea a avut ghinion la Lozovaia, el a fost noul comandant al diviziei. În timpul încercuirii Harkovului, unitatea avusese o prestație bună. Ion Georgescu, de la Divizia 2 Infanterie română, era un fost ofițer de artilerie al Corpului V armată. Era la fel de mic de statură și, cu toate că nu prea aducea a soldat era un om liniștit, plin de umor și destul de indiferent la pericol. Acest lucru a fost foarte apreciat de unități, astfel că în general oamenii se încredeau în el. Gheorghe Cealac a fost comandantul Diviziei 4, un om energic, plin de inițiativă, dar care suferea de o afecțiune la stomac. Octavian Georgescu era făcut pentru viața de soldat. Acesta era sever cu sine însuși și era apreciat de trupele sale. Lăsa însă impresia că dădea prea multă ascultare spuselor subalternilor, motiv pentru care felul său de a conduce era uneori șovăielnic. Radu Băldescu a fost comandantul Diviziei 18 Infanterie. Era un bărbat deschis, liniștit și curajos, dar nu era vreun neînfricat. Cu soldații săi avea o relație părintească. Divizia 19 Infanterie era comandată de Carol Schmidt, un ofițer liniștit și sigur pe sine, cu o strălucire părintească. Din punct de vedere tactic, acesta era foarte puternic și greu de influențat. De obicei nu prea băga în seamă sfaturile. Vorbea fluent germana. Nicolae Tătăranu a fost comandantul Diviziei 20 Infanterie, un comandant foarte conștient de lipsurile interne ale armatei române. Acesta a

încercat necontenit să îmbunătățească nivelul de educație al soldaților, cu care era sever atunci când aceștia dădeau greș. În ciuda faptului că a servit nu mai puțin de șapte ani conform principiilor militare franceze, a interiorizat pe deplin gândirea militară germană. Avea tendința de a supraestima inamicul, motiv pentru care acționa destul de prudent.

Comandantul Diviziei 5 Cavalerie, Vasile Măinescu, era un om disciplinat, perseverent și energic. Comandantul Diviziei 6 Cavalerie, N. Christu Cantuniar, nu figurează în raportul serviciilor secrete germane, iar comandantul Diviziei 8 Cavalerie, Corneliu Carp, era perceput ca fiind o persoană „rezervată" și lipsită de inițiativă. În iarna din 1941–1942, Carp a fost comandantul orașului ocupat Odessa. Acesta s-a bazat foarte mult pe ofițerii săi de stat-major, dintre care șeful de stat-major, maiorul Pleșoianu, nu era prea apreciat, pe când *Rittmeister*-ul* Goermann era catalogat drept un om muncitor și inteligent. În ceea ce privește diviziile de munte, Constantin Vasiliu-Rășcanu a comandat Divizia 1 Munte. Acesta s-a bucurat de încrederea deplină a trupelor sale și a lucrat în cadrul statului-major împreună cu Iorgu Enculescu și Alexandru Evolceanu. Divizia 4 Munte a fost comandată de Gheorghe Manoliu, instruit în tactica franceză, consecvent în modul de a comanda, dar lipsit de inițiativă. Acesta admira armata germană și lucra bine cu șeful său, Octavian Catană, și cu Constantin Dinulescu. Unitatea a luptat foarte bine la Sevastopol, acționând apoi eficient și împotriva partizanilor[19].

Înrolările ulterioare ale armatei române au fost conduse din ce în ce mai mult de DHM, iar din punct de vedere cultural,

* Grad militar de ofițer de cavalerie prezent în armatele unor țări germanice și scandinave, precum Germania, Austro-Ungaria ori Suedia, fiind echivalentul gradului de căpitan (n. red.).

s-au situat ceva mai aproape de direcţia de gândire a trupelor germane. Printre acestea s-au numărat, de exemplu, Divizia 3 Infanterie (general I. Boiteanu), 8 (general D. Carlaonţ) şi 21 (general R. Niculescu-Cociu). Aceştia au fost şcoliţi în iarna dintre 1941 şi 1942, precum şi în primăvara anului 1942 de către instructori germani. Problema majoră era armamentul incomplet, astfel că existau lipsuri în ceea ce priveşte mitralierele uşoare (85%), mitralierele grele (67%), şi în cazul mai multor tipuri de mortiere de la 60 de mm la 81,4 mm şi 120 de mm, care lipseau în proporţie de 83% şi 90%. Şi mai grav era poate faptul că lipseau tunurile antitanc (*Pak*) în proporţie de 87% şi tunurile antiaerian (*Flak*) în proporţie de 66%. În plus, în hinterland mai erau active încă trei divizii de securitate, „Divizia 1 Fortificaţii" şi „Divizia Infanterie de Gardă". Multe bucăţi de *Pak* şi *Flak* lipseau acolo. Cu excepţia „Diviziei Fortificaţii de Gardă", aceste unităţi nu erau potrivite pentru a servi pe front. Diviziile de securitate, sau *Sicherungsdivisionen* în limba germană, erau sub comanda coloneilor A. Năstasă, N. Vlădescu şi D. Dumitrescu-Polihron. Diviziile de fortificaţii erau sub comanda generalului G. R. Gheorghiu şi au fost cantonate în Odessa. Divizia de Gardă, comandată de generalul Nicolae Şova*, decorat cu Crucea de Fier clasa I şi clasa II, era compusă din trupe din toată ţara şi, în ciuda pierderilor

* Nicolae Şova (1885–1966), general român, comandant (1941–1943) al Diviziei de Gardă, care a participat la luptele pentru eliberarea Basarabiei şi la operaţiunile de la Odessa, şi, totodată, al Corpului VII armată (1944–1945), remarcându-se în operaţiunile din vestul României, apoi din Ungaria. În condiţiile căderii iminente a Budapestei, forţelor române li s-a ordonat de către comandamentul sovietic să se retragă, decizie care l-a nemulţumit profund pe generalul român. A fost destituit, iar în 1946 a fost arestat, fiind acuzat de participare la guvernarea mareşalului Antonescu. A părăsit penitenciarul Aiud în 1956 fiind grav bolnav, iar în 1966 a murit (n. red.).

grele suferite, aceasta s-a purtat exemplar în timpul campaniei împotriva Uniunii Sovietice. În jurul datei de 1 octombrie, germanii promiseseră noi livrări de arme pentru suplimentarea unităților, dar acest lucru avea să rămână o problemă constantă[20].

Odată cu victoria germanilor în bătălia de la Kalaci, înaintarea spre Stalingrad a devenit o certitudine. „*Lebensraum* s-a extins enorm", titra presa germană[21]. Pentru operațiunile următoare au fost propuse grupări. La data de 3 septembrie s-a sugerat ca armatele 3 și 4 române să facă parte din *Heeresgruppe B* german, grup de armate care ulterior (21 noiembrie 1942) avea să se numească *Heeresgruppe Don*. Acest lucru a fost important, deoarece a adus trupele române pe front la Stalingrad în loc de Caucaz. Operațiunea a fost planificată pentru finele lunii septembrie[22].

Capitolul 7

Stalingrad – Punct de cotitură

La 1 octombrie, unitățile germane au ajuns la periferia Stalingradului. În curând, orașul avea să acționeze precum un magnet. Ca punct strategic de transbordare la cotul Volgăi și simbol al prestigiului, orașul a atras armate din ce în ce mai mari. Armata 6 germană sub conducerea generalului Paulus* a fost mistuită treptat în lupte de stradă. Flancurile pe care fuseseră desfășurați aliații și implicit trupele române deveniseră lungi și vulnerabile. La 2 octombrie a mai fost respinsă o ofensivă sovietică violentă, pornită în direcția Orlovka, în timpul căreia sovieticii au pierdut 65 de tancuri. Germanii au sărbătorit-o ca pe un mare succes, dar realitatea se pare că a fost una cu totul diferită. Această urmă de îndoială nu a fost altceva decât un semn de rău augur. 9 din 10 părți ale orașului erau cucerite, dar sovieticii rezistau cu îndârjire în ultimele bastioane de pe Volga. Puterea unităților germane s-a diminuat rapid. Remarcabilă a fost puterea tancului în cazului Diviziei 24 Blindate, care la 3 octombrie mai avea la dispoziție doar 29 de tancuri, în timp ce 100 de tancuri nu mai puteau fi

---

* Friedrich Paulus (1890–1957) a fost unul dintre principalii autori ai planului Barbarossa. Comandant al Armatei 6 germane care, fiind încercuită, a capitulat la Stalingrad, în pofida ordinelor primite de la Hitler de a rezista. Internat în lagăr în URSS până în 1953, s-a stabilit apoi în RDG (n. red.).

întrebuințate, deoarece le lipseau componente[1]. La 22 octombrie, acest număr s-a redus la 13 tancuri[2].

Succesul apărării din 2 octombrie a fost discutat pe larg atât în cadrul *Deutsche Heeresmission* în România, cât și pe calea unei directive (nr. 4) împărtășite cu Statul-Major General român și adresate generalului Șteflea. Obiectivul era ca trupele, învingându-și teama de tancuri, pur și simplu să poată rezista unui astfel de atac. Tancurile sovietice, în cea mai mare parte de fabricație britanică și americană, au străpuns Diviziile 3 și 60 Infanterie motorizată germane, însă aceste unități au respins ulterior infanteria sovietică. Tancurile sovietice care operau solitare în hinterland au fost apoi distruse rând pe rând. În cele din urmă, conform mesajului către Șteflea, numărul de tancuri sovietice distruse crescuse la 110[3].

Directiva nr. 4 părea să aibă mai ales scopul de a-și calma propriile griji. Privind documentația care a fost păstrată după bătălia din jurul Stalingradului, cu greu se poate pretinde că ofensiva sovieticilor ce avea să urmeze curând a fost cu adevărat o surpriză. Operațiuni de testare a vigilenței de pe flancuri a trupelor germane și a aliaților fuseseră efectuate în mod constant. În cele din urmă, la data de 18 noiembrie a pornit ofensiva sovietică. Prima armată vizată de Frontul Sud-Vest sovietic a fost Armata 3 română, cea din vestul Stalingradului. La data de 20 a urmat ofensiva în regiunea din sudul Stalingradului, pe Frontul Stalingrad. Acolo a fost atacată Armata 4 română.

Situația a devenit imediat foarte amenințătoare. Operațiunea Uranus a fost o ofensivă sovietică minuțios pregătită, cu un efectiv de peste un milion de soldați. Flancurile lungi erau greu de apărat și multe unități au dat înapoi cuprinse de panică. Directiva nr. 4 părea un monstru de jucărie aflat acum la ceasul adevărului. Germanii au început abia foarte târziu

să formeze o rezervă în hinterlandul aliaților săi. Practic, este vorba despre Corpul XXXXVIII Blindate care fusese cedat cu reticență și foarte târziu de către generalul Hoth. Acest corp de armată nu era cu mult mai mare decât o divizie, iar cu sprijinul tancurilor românești (Divizia 1 Blindate) a încercat să dea tot ce poate. Pe flancul nordic însă nu a putut fi prevenită întoarcerea a trei armate sovietice în direcția sud-vestică prin Cernișevskaia și Osinovski, în timp ce alte unități se grăbeau în direcția Kalaci. Acolo, acestea au luat contact cu unitățile de pe Frontul Stalingrad și cu Armata 51, armată care, după spargerea liniilor românești ale Armatei 4, a fost întoarsă din Abganerovo, în direcție nordică. Între timp, atacurile Armatei 66 sovietice au încercuit trupele lui Paulus la Stalingrad. La data de 22, inelul de încercuire de la Kalaci a fost închis. În jur de 250 000 de soldați fuseseră prinși în Stalingrad, iar fronturile de pe flancuri se prăbușiseră complet[4].

În prima zi a atacului, Divizia 13 Infanterie română din Armata 3 a pierdut 115 ofițeri și 3648 de oameni, Divizia 14 a pierdut 98 de ofițeri și 2163 de oameni. Divizia 1 Cavalerie a trebuit să se retragă lângă Kletkaia, iar comandantul armatei, Dumitrescu, a insistat să primească sprijinul unităților germane mobile. Numai Corpul XXXXVIII a fost disponibil, iar în timpul intervenției, acesta s-a ciocnit imediat de Armata 5 Tancuri sovietică. Orice posibilitate de mișcare s-a năruit. O parte din Armata 3 română a fost încercuită de impetuosul avans sovietic în așa-numita zonă Raspopinskaia Kessel. Între 20 și 25 noiembrie, mai multe divizii au luptat pentru viața lor. Supremația sovietică era de 6:1 până la 9:1 în funcție de sector, iar românii nu au avut nicio șansă. Cea mai estică parte a Armatei 3, cea din regiunea Kletkaia și din Serafimovici, a fost cea mai afectată. Trei divizii române au luptat aici pentru viața

lor sub comanda generalului român Mihai Lascăr, cel care a fost și comandantul Diviziei 6 române. Lascăr a fost un adevărat maestru care purta atât Crucea de Fier în grad de cavaler, cât și varianta cu frunze de stejar. Istoricul Gosztony a citat un ofițer de legătură care menționa eroismul cu care au luptat românii în situația lor lipsită de perspectivă. Atunci când li s-a terminat muniția, aceștia s-au năpustit asupra rușilor cu baionetele. Un locotenent al Infanteriei 5 române a scos din funcțiune un tanc rusesc cu un topor[5].

Comandantul român local a vrut să se rupă de grupul Lascăr. Acesta a ales direcția sud-vestică (cea care se îndepărta de Stalingrad), însă nu a primit permisiune. Divizia 1 Tancuri română, care a fost nevoită să se bazeze pe propriile forțe și nu a mai putut stabili contactul cu Corpul XXXXVIII Blindate din pricina defecțiunii stației radio, a încercat să elibereze grupul Lascăr. Atacul a eșuat complet, iar divizia a fost practic nimicită[6]. Trupele din zona Raspopinskaia Kessel nu prea aveau ce aștepta de la germani. Aceștia erau șovăitori. Încă sperau să stabilizeze frontul, dar răsturnarea situației era inevitabilă. Armata 3 română a hotărât atunci să i se adreseze direct lui Antonescu. La rândul său, acesta și-a asumat responsabilitatea și a pus presiune pe Hitler, care și-a dat acordul la 23 noiembrie. Chiar înainte de a obține permisiunea, unitățile lui Lascăr spărgeau deja liniile. Pentru asta, au încercat să profite de noaptea dintre 22 spre 23 noiembrie. În mare parte, ieșirea a eșuat. Numeroase unități au fost distruse, iar generalii Lascăr și Mazarini au fost luați prizonieri. Un mic grup de aproximativ 3 400 de oameni sub comanda generalului Sion* a reușit

* Ioan Al. Sion (1890–1942) a fost general român, participant la cele două războaie mondiale. În Al Doilea Război Mondial acesta a comandat

să ajungă la Divizia 22 Blindate germană. Pe drum, aceştia îşi pierduseră practic tot echipamentul. Împreună cu trupele motorizate ale Diviziei 22, oamenii lui Sion s-au retras la Cernişevskaia, acolo unde Sion a murit cu arma în mână[7].

După cum suna ordinul dat, Statul-Major General german a încercat să oprească retragerea „cu forţa dacă este necesar". Sperau să poată construi un nou front în spatele râului Cir. Unităţile germane, aşa-numita „Gruppe Hollidt", fuseseră eliberate de pe frontul italian, dar nu prea mai puteau conta pe diviziile române. Divizia 6 Infanterie sub comanda generalului Gheorghe Sănătescu* capitulase în mare parte, iar majoritatea celor din Divizia 14 căzuseră prizonieri. Germanii ameninţau cu tribunale militare şi, pe hârtie, le-au luat ofiţerilor români trupe care efectiv nu mai existau. Toate aceste măsuri nu au putut împiedica însă o breşă din front de aproximativ 50 de kilometri.

La 20 noiembrie, catastrofa a început la sud de Stalingrad, unde frontul se învecina cu Stepa Calmucă. Şi aici, ofensiva sovietică a fost îndreptată mai ales contra românilor, Armata 4 fiind cea care a tras ponoasele. Din punct de vedere administrativ, această armată era subordonată Armatei 4 Blindate germană. Liniile armatei române s-au rupt imediat. Divizia 20 era atât de dezechilibrată, încât avea să sfârşească având trupele încercuite în Stalingrad. Şi aici situaţia a fost complicată. A izbucnit panica, iar românii s-au grăbit să dea înapoi, alte unităţi ţinând însă piept cu îndârjire. Aşa raporta Gosztony despre Regimentul 2 Artilerie al Diviziei 20 Infanterie române,

---

Divizia 15 Infanterie şi a fost ucis pe câmpul de luptă, la Cotul Donului, fiind înaintat post-mortem la gradul de general de divizie (n. red.).

* Gheorghe Sănătescu (1858–1942) a fost unul dintre generalii armatei române din Primul Război Mondial şi tatăl lui Constantin Sănătescu (n. red.).

care a rezistat în fața tancurilor sovietice T-34 până la ultimul obuz. Și de pe acest front au lipsit rezervele strategice și trupele motorizate[8].

La 26 noiembrie 1942, când comandantul german Erich von Manstein a sosit la Rostov pentru a pune lucrurile în ordine, acestuia i-a fost dat să audă că ambele armate române fuseseră distruse în mare parte. Din cele 22 de divizii pe care Bucureștiul le avea pe front, doar patru mai puteau fi folosite, nouă erau distruse, iar alte nouă fuseseră puse pe fugă. Ca urmare, nici von Manstein nu a reușit să obțină altceva decât o poziție ferită în spatele râului Cir, desfășurarând unitățile „Hollidt" și „Hoth"[9].

Nici bine nu s-au liniștit apele, că s-a și iscat o ceartă apropo de vina pentru această catastrofă. Românii nu se înțelegeau prea bine cu ofițerii Statului-Major german și se enervau unii pe alții. Un telex interesant din data de 6 decembrie 1942 a făcut lumină cu privire la acest subiect. *Heeresgruppe B* s-a plâns de soldații Armatei 3 române (diviziile 9 și 14 Infanterie), unități care operau în zona de lângă Novo Petrovka și Novo Aidar, care jefuiau toate ogoarele (legume și vite) și luau ce se mai găsea de mâncare. Legat de asta nu existase nicio formă de comunicare cu autoritățile germane, iar pe ruși oricum nu i-a întrebat nimeni nimic. „Grupul de armate le cere din nou românilor să se îndepărteze de zona *Heeresgruppe B*", au solicitat germanii[10].

Generalul german Dorr le-a luat apărarea românilor. Acestuia i s-a părut „necavaleresc" ca vina pentru catastrofa ce se contura să fie pusă pe seama românilor, chiar dacă spargerea frontului se produsese acolo. Românii, spunea el, fuseseră niște „aliați loiali", însă diviziile lor fuseseră prea slabe. În plus, artileria antitanc avută la dispoziție era insuficientă și mai era

și prea ușoară (tunuri de calibru 3,7 cm). Mai mult, diviziile fuseseră dispersate pe un front lung, fiecare divizie având de păzit 20 km de linie de front, ceea ce era foarte mult. Sovieticii au ales bine unde să atace. I-au preferat pe români, ținându-se departe de diviziile germane. Felul în care s-au petrecut lucrurile a reieșit poate cel mai clar din memoriile lui Frido von Senger und Etterlin, comandantul Diviziei 17 Blindate. Într-o misiune de recunoaștere, din câmpurile nesfârșite de zăpadă a apărut cineva într-o mașină. Von Senger und Etterlin s-a oprit, iar din mașină a coborât un comandant de divizie român, o siluetă înaltă și slabă. „Salutul a fost formal și rigid. Bărbații își vorbeau între ei în franceză. Ca urmare a înfrângerii armatei sale, postura generalului român trăda o rezervă și o lehamite față de alianță."[11]

Pentru a-i veni în ajutor, Divizia 14 Blindate a atacat în direcția Diviziei 1 Cavalerie române care se afla la strâmtoare, dar balanța nu a mai putut fi înclinată. Lucrurile nu stăteau mai bine nici pentru Armata 4 română condusă în stepa calmucă de Constantinescu. Infanteria 29 motorizată germană a fost întrebuințată pentru a-i sprijini pe români, dar nici acest sprijin nu a fost decât o picătură într-un ocean[12]. Singura rezervă „adevărată", Corpul XXXXVIII Blindate aflat sub generalul Ferdinand Heim (Corpul Heim) nu a putut repune în luptă decât vreo 10 tancuri și în jur de 40 de tancuri Škoda ale Diviziei 1 Blindate române, cu care însă, după cum am văzut, legătura fusese întreruptă. Instalația radio fusese călcată în picioare de sovietici. Unitățile lui Heim abia și-au putut salva pielea. Divizia 22 Blindate a reușit cu greu să răzbească spre vest, după care a fost nevoită să se întoarcă pentru a ajuta Divizia 15 Infanterie română care rămăsese în urmă. Din acest motiv, Divizia 22 a avut din nou probleme. Hitler l-a folosit

drept țap ispășitor pe nefericitul Heim, care ulterior a dispărut o vreme în închisoare pentru ca mai apoi, în timpul războiului, să ocupe din nou o funcție militară[13].

Singura decizie corectă ar fi fost aceea de a retrage Armata 6 din Stalingrad cât încă se mai putea. Corpul XIV Blindate care era slăbit ar fi putut fi folosit pentru a sparge gheața, dar Hitler a ales o altă soluție. Stalingradul a fost declarat oraș *Festung* (fortăreață), iar ajutorul trebuia să vină din exterior. În scopul reorganizării a fost format Grupul de armate Don din care făceau parte armatele 3 și 4 române, Armata 6, Armata 4 Blindate și părți ale Armatei 11. Reorganizările au fost extrem de importante. Cifrele arată că pierderile grupului *Heeresgruppe A* în Caucaz crescuseră între timp la 85 000 de soldați, din care aproape 12 000 morți. Generalul Antonescu a pus noi trupe la dispoziție, dar având în vedere pregătirea și echipamentul slab, acestea nu au înclinat balanța[14]. În timp ce Paulus solicita în zadar permisiunea de a acționa liber la Stalingrad, în 12 decembrie a început o contraofensivă din regiunea Kotelnikovo, cu scopul de a elibera Stalingradul prin intermediul Operațiunii *Wintergewitter* sau, în limba română, Operațiunea Furtuna de Iarnă, la care au luat parte și Corpurile VI și VII ale armatei române.

Contraofensiva diviziilor blindate conduse de Hoth a înregistrat oarecare progrese, însă și aceste divizii au avansat șovăielnic. Căile navigabile perpendiculare direcției de înaintare au încetinit și mai mult avansul. În plus, sovieticii au introdus imediat trupe blindate pentru a întări flancul sudic al Frontului Stalingrad. Odată cu ocuparea Stalingradului, germanii sperau la o minune. „O să vină Manstein", se șoptea făcându-se referire la generalul german Erich von Manstein, dar momentul hotărâtor nu mai venea. La 21 decembrie, Regimentul 11 Tancuri

al Diviziei 6 Blindate, „grupul Hünersdorff" din Vassilievka, a semnalat că muniţia era aproape pe terminate. Ruşii erau la 15 metri distanţă de sediul lui Hünersdorff, iar rezervele de combustibil erau de asemenea extrem de limitate. Au fost nevoiţi să renunţe la asediul Stalingradului[15].

Între timp au fost atacaţi şi italienii de pe flancurile frontului (16 decembrie 1944), menţinându-se şi presiunea pe Armata 4 română, care fusese mai mult sau mai puţin spulberată. Drept urmare, partea sudică a Donului a fost evacuată, iar retragerea trupelor *Heeresgruppe A* din Caucaz a început. Toate aceste lucruri au dus la scene dramatice precum cea în care unităţile germane au fost încercuite la Milerovo. La mijlocul lunii ianuarie 1943, în desfăşurarea evenimentelor dramatice au fost implicaţi şi maghiarii, cu străpungerea Armatei 2 ungare la Storojevoi. În timp ce Stalingradul a fost pierdut în februarie 1943, armata sovietică a împins frontul până la Harkov şi până la porţile Rostovului. În iarna lui 1943, ofensiva de vară a naziştilor s-a transformat într-un enorm fiasco, iar acest lucru s-a petrecut şi cu preţul românilor care fuseseră prinşi în toată această poveste[16].

Încă din timpul luptelor, germanii au încercat să-i îndemne pe români să se calmeze, pentru că tensiunea se simţea, desigur, şi de la Bucureşti. La 28 decembrie 1942, după o discuţie în prealabil cu Hitler în data de 21, generalul Arthur Hauffe a mers în audienţă la Antonescu. Înainte de asta, Hitler încercase să-l liniştească pe Antonescu asigurându-l că, de fapt, eşecul germane de la Stalingrad n-ar fi avut neapărat o cauză militară, ci mai curând una logistică. În plus, după cum îl asigura Hauffe, Berlinul nu atacase Stalingradul din motive politice sau care să ţină de prestigiu, ci pentru a „apăra pe flanc" *Heeresgruppe A* în Caucaz. În cele din urmă, lipsa de aprovizionare le-a fost fatală germanilor. Ca urmare a activităţilor

partizanilor, noile căi ferate nu funcționau decât la 60% din capacitate, proviziile fiind întârziate mai ales în preajma orașului Kiev. „Românii n-au făcut foamea în altă parte în afară de Stalingrad", l-a înștiințat Hitler pe Antonescu. „Și nicăieri n-au făcut foamea mai mult decât germanii"[17].

Von Manstein a încercat să prea din nou controlul asupra Grupului de armate Don. Trebuia oprită în special fuga masivă a soldaților. Între von Manstein și diferiți comandanți români s-au păstrat corespondențe interesante, precum cea cu generalul Șteflea din cartierul general și cea cu Dumitrescu, comandantul Armatei 3. Aceste corespondențe au avut mai ales de-a face cu întrebarea de ce românii nu se retrăseseră mai înainte de pe flancurile exterioare mult prea extinse. Von Manstein susținea că românii ar fi trebuit să facă asta mult mai devreme, deoarece în timpul retragerii sau aproape de momentul acesteia ei pur și simplu deveniseră o pradă ușoară pentru unitățile sovietice blindate. Pentru români nu existase o altă alternativă decât să lupte așa cum au făcut-o, a concluzionat von Manstein cu logică militară. Drept consolare, acesta le-a spus românilor că, în timp ce ei dădeau bir cu fugiții, germanii (Armata 4 Blindate) încă mai luptau[18].

Din această corespondență reiese faptul că Armata 4, formată din Corpurile VI și VII (diviziile 1, 2, 4 și 18) Infanterie și Corpul de Cavalerie Popescu (diviziile 5 și 6 Cavalerie) fuseseră complet desființate din punct de vedere militar. La 31 decembrie 1942 s-a hotărât ca trupele române să intre sub comanda Corpului II armată german. Von Manstein le-a mai comunicat românilor că toate unitățile și toți soldații care se vor întoarce individual vor fi prinși în capul de pod german de la Rostov, unde vor fi regrupați. Acolo, românii au fost folosiți pe post de „echipaj de securitate"[19].

Situația românilor era una destul de gravă. Un document datat din 2 ianuarie 1943 arată că Divizia 1 Blindate, parte a grupului *Armeegruppe Hollidt* (Corpul XVII armată), mai era compusă doar din 2 500 de oameni, dintre care 666 aparțineau trupelor combatante. Acestea mai aveau la dispoziție trei tancuri PzKpfw IV și câteva piese de artilerie, grosul acesteia fiind cedat diviziilor 5 și 7 Cavalerie[20]. Un raport întocmit după bătălie a oferit mai multe informații cu privire la pierderile materiale. Pe câmpul de luptă, trupele române au lăsat în urma lor 189 000 de puști, 6 813 mitraliere ușoare, 2 184 mitraliere grele, sute de piese de artilerie, iar 114 de tancuri fuseseră pierdute, dintre care 106 odată cu Armata 3 română[21]. Și unitățile române care nu fuseseră lovite direct la Stalingrad erau într-o stare abominabilă. Primul ofițer de stat-major al Diviziei 9 Infanterie germane, cantonată pe Frontul din Caucaz, a scris Corpului V despre situația Diviziei 3 Munte române. Divizia 9 Infanterie germană era separată de unitatea română și nici nu era implicată sau răspunzătoare pentru aprovizionarea unității. Cu toate acestea, divizia era atât de îngrijorată, încât a raportat acest lucru.

Se pare că numărul ofițerilor și al subofițerilor ajunsese la un nivel îngrijorător de scăzut. Subofițerii erau de mult timp prea puțini, iar ofițerii plecau remarcabil de des în permisie. Marea majoritate a comandanților de campanie ai armatei române aveau rangul de *Gefreiter* (fruntaș), acesta fiind și motivul pentru care trupele românești aveau adesea o prestație proastă. Pierderile majore suferite de divizie au fost înlocuite cu recruți. Acesta nu era un lucru rău în sine, dar, din această cauză, 20% din trupele de pe front erau compuse din soldați prost pregătiți. Puterea de luptă scădea din acest motiv.

Catastrofală era și situația cailor din cadrul diviziei. În septembrie 1942, Divizia 3 Munte venise pe front cu 7 000 de cai. Până în februarie 1943, 3 000 dintre aceștia muriseră deja. La

ordinul Corpului V armată german, din cei 4 000 de cai rămaşi, 2 000 au fost luaţi din divizie pentru a fi folosiţi la Taman. Nu s-a putut avea grijă nici de cei 2 000 de cai rămaşi, astfel că la momentul raportului Diviziei 9 Infanterie, zilnic mureau în jur de 10 cai. În consecinţă, Divizia 3 Munte nu s-a mai putut aproviziona singură şi devenise imobilă. Speranţa era acum îndreptată către o primăvară timpurie, pentru ca animalele să poată paşte.

În apărarea românilor trebuie spus faptul că aceştia fuseseră împărţiţi şi li se încredinţaseră porţiuni de teritoriu al căror sol fusese „epuizat" de către unităţile germane. Din acest motiv, românii de-abia reuşeau să trăiască din roadele pământului. Rezultatul a fost că unităţile române stăteau prost cu muniţia şi cu proviziile, iar artileria nu prea se putea muta. Într-un raport din 19 martie 1943 către Corpului XXXXIV armată scria că toate cele 22 de tunuri *Pak* (4,7 cm) ale Diviziei 3 Munte deveniseră de nestrămutat. Acest lucru era valabil atât pentru 12 mortiere de 12,2 cm, cât şi pentru aruncătoarele de flăcări ale pionerilor. Doar patru *Pak*-uri de 7,5 cm se mai puteau deplasa pe drumuri bune[22].

Acest lucru a avut consecinţe majore. Regimentul 57 Grenadieri german avea să fie înlocuit cu Batalionul 21 Vânători de Munte român. La sosire însă românii aproape că nu mai aveau deloc muniţie la ei. Din această cauză, regimentul german a trebuit să rămână pe poziţii şi să asigure muniţia din propriile rezerve. Batalionul 6 Vânători de Munte român a fost desfăşurat laolaltă cu Regimentul 116 Grenadieri german, dar nici acesta nu mai putea să se descurce cu propriile provizii. Cu această problemă s-a confruntat şi un escadron de cavalerie român. Îngrijorătoare era starea uniformelor româneşti care erau foarte uzate. Nici cizmele nu se aflau într-o stare mai bună. Conform primului ofiţer de stat-major al Diviziei 9 Infanterie

germane, 30% dintre soldații Diviziei 3 Munte române nu mai aveau cizme deloc! Divizia raportase frecvent acest lucru și inclusiv Divizia 9 Infanterie o făcuse pentru colegii lor români, însă livrările din România au întârziat să apară, iar germanii nu le-au pus la dispoziție stocul lor. În încheierea raportului, primul ofițer de stat-major a conchis că din partea conducerii române se făcuse tot ce se putea pentru a face față problemelor, dar că bunăvoința nu era întotdeauna suficientă. După părerea Diviziei 9 Infanterie, Divizia 3 Munte română nu putea fi desfășurată în întregime. Sfatul era să plaseze părți din ultima sub comanda Diviziei 9 Infanterie germane, iar restul să fie evacuată în Crimeea[23].

Prea puțin s-a dat ascultare acestui apel al Diviziei 9 Infanterie. În săptămânile care au urmat, mai multe unități române au fost dispersate printre trupele germane. Acest lucru a dus la următorul tablou: Divizia 9 Infanterie a primit 2; Regimentul motorizat 420, Batalionul Vânători de Munte 94, 1; Regimentul Vânători 207, 4; F.A.R. 616, 2; Regimentul Vânători de Munte 13, Batalionul Vânători de Munte 6, 21 și 22. Începând cu anul 1943, în cadrul artileriei, câteva baterii române din Regimentul Artilerie 37 și șapte *Pak*-uri mijlocii au servit alături de Divizia 9 Infanterie. Alături de Divizia 97 Vânători au servit patru batalioane române din regimentele de Infanterie 94 și 95, dar și artilerie. Câteva batalioane, inclusiv din Regimentul 96 Infanterie român și din batalionul independent 994 au servit alături de Divizia 101 Vânători germană, laolaltă cu artilerie din Regimentul 42 Artilerie. În cadrul pionierilor a servit Batalionul 19 Pionieri român, așa-numitul „Grup Marincescu"*.

---

* *Beurteilung der Divisionen*, d.d. 09.05.1943, RH 24-44/143, toate batalioanele au fost considerate slabe, mai puțin Batalionul „Marincescu" (n. a.).

Capitolul 8

Retragerea din capul de pod Kuban

Catastrofa de la Stalingrad a reprezentat un punct de cotitură în relația dintre cele două țări. În memoria victimelor bătăliei s-a oficiat o liturghie în catedrala de la București, la care au participat regele Mihai și generalii săi, inclusiv Ion Antonescu, Mihai Antonescu și alții, însoțiți de fanfara militară a Batalionului de Gardă. În alte biserici din întreaga Românie s-au ținut în același timp slujbe de pomenire[1].

S-a muncit din greu pentru a ține coaliția unită. Bazându-se pe înclinația românilor spre misticism, a fost aleasă o formă aparte de a gestiona chestiunile reciproce dintre cercul din jurul mareșalului și interesele germane, reprezentate mai ales de trimisul german Manfred Freiherr von Killinger. Reprezentanți germani și români de seamă s-au întrunit miercuri în așa-numitul „club M.A.". Mâncarea și băutura erau gratuite – pe „banii evreilor", după cum a scris un oficial al poliției germane –, iar afacerile se făceau acolo. În afară de von Killinger, la întrunire au luat parte Mihai Antonescu, ministrul armamentului, Gheorghe Dobre, comandantul poliției, Emil Pălăngeanu, liderul Centralei Evreilor din România, Radu Lecca, liderul biroului de informații al ambasadei germane, *SA-Oberführer*-ul Roedel, atașatul de presă, von Ritgen, și șeful Serviciilor Secrete Române, Cristescu. Nu era foarte clar de la ce venea prescurtarea M.A., poate de la

„Mittwoch Abend" („miercuri seară") sau de la „Mareşalul Antonescu". În orice caz, exista o paralelă cu clubul secret *Mittwochgesellschaft*.

Acest „club" fusese înfiinţat în 1863 şi era format din 12 membri permanenţi. La rândul lor, aceşti membri îi invitau pe alţii. Cu toţii erau persoane influente, astfel încât puterea politică să poată fi strunită din culise. Şi clubul M.A. avea 12 membri permanenţi şi deservea unui scop asemănător. Împreună cu von Killinger, în fruntea partidului se mai afla un coleg de partid de-al lui Hitler care era foarte loial şi care a fost acolo încă de la bun început. Von Killinger era un ofiţer de marină retras, fost membru al brigăzii marine Ehrhardt, implicat în puciul Kapp din anul 1920 împotriva Republicii de la Weimar. În plus, în timpul aceleiaşi perioade, acesta ajutase la distrugerea Republicii Sovietice a Bavariei, a lui Kurt Eisner*. Von Killinger fusese deputat NSDAP în Reichstag, era înalt ofiţer SA şi SS, iar înainte de a deveni ambasador în Slovacia fusese consul al Germaniei în Statele Unite ale Americii. Bucureştiul avea să fie ultimul său post**. După părerea lui Böhme, von Killinger se bizuia în totalitate pe Lecca, în care „nu se putea avea încredere", şi nu avea contacte reale cu cei aflaţi în vârful României. Nu după mult timp însă Böhme a fost nevoit să îşi controleze părerile. Ca vechi tovarăş de partid, von Killinger era de un calibru puţin

* Republica Sovietică a Bavariei a existat timp de 25 de zile în anul 1919, după terminarea Primului Război Mondial. Germania se afla în pragul unui război civil, iar comuniştii doreau să creeze un stat socialist în Bavaria, plan care a eşuat în urma intervenţiei loialiştilor germani. Kurt Eisner a fost principalul artizan al mişcării socialiste, fiind asasinat la 21 februarie 1919 de către Anton von Arco auf Valley, un naţionalist german (n. red.).

** Despre existenţa acestui club se ştie din scrisori furioase şi mărturii ale lui Böhme, ataşatul poliţiei germane la Ambasada Germaniei de la Bucureşti, deoarece acesta s-a plâns de von Killinger şi de contactele sale cu „agentul evreu" Lecca, precum şi de funcţionarea clubului M.A. (n. a.).

prea mare pentru criticile acestuia. De asemenea, faptul că şeful Serviciului Secret Român făcea parte din clubul M.A., asemenea lui Mihai Antonescu, sugera că în acest club se perindau contacte destul de folositoare din punct de vedere politic.

Se pare că acest conflict provenea mai curând din lupta pentru atribuţii între partid şi SS. În calitate de comandant al poliţiei, Böhme avea acoperire din partea *Reichsführer*-ului SS Heinrich Himmler, în timp ce von Killinger se bucura de susţinerea partidului[2].

Astfel că au existat tentative de aplanare a situaţiei. Românii au găsit sprijin într-o tiradă a filosofului român, profesor şi ministru al propagandei, Nichifor Crainic, care a subliniat încă o dată opiniile ministrului nazist al propagandei, Joseph Goebbels, şi ale ideologului nazist Alfred Rosenberg cu privire la barbaria „iudeo-bolşevismului" şi la faptul că aceasta era bătălia decisivă a Europei. Crainic era un ideolog al antisemitismului şi fusese, de asemenea, sursa de inspiraţie pentru sistemul de idei al Gărzii de Fier[3].

Focul urii încă mai ardea, dar au existat şi îndoieli cu privire la rezultatul războiului. Prima dată când au apărut aceste îndoieli a fost în iarna lui 1941–1942, atunci când atacul german asupra Moscovei încetase, iar pe Frontul de Sud, în zona Rostov, acolo unde sovieticii s-au apărat cu îndârjire, înregistrase un eşec. Acest lucru a dus la o criză în cadrul *Heeresgruppe Süd*, grupul de armate în care operau românii. Atunci când comandantul von Rundstedt a dat înapoi pentru că „oamenii erau la capătul puterilor", Hitler i-a telegrafiat de îndată din cartierul general *Wolfsschanze** că „trebuie să rămână acolo unde se află".

* „Bârlogul lupului", în orig. în lb. germană. Situat în Prusia Orientală, în apropiere de localitatea Rastenburg (în prezent Kętrzyn, în Polonia), era principalul cartier general folosit de Adolf Hitler pe Frontul de Est în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial (n. red.).

Von Rundstedt a susţinut că nu era vorba despre o retragere, ci despre o scurtare a frontului. Cu toate acestea însă, Hitler a decis să-l înlocuiască pe von Rundstedt. Retragerea experimentatului von Rundstedt a dus la reacţii alarmate în rândul aliaţilor, mai ales în România şi Ungaria. După ce s-a consultat cu generalul Halder al OKW-ului, *Heeresgruppe Süd* a trimis o scrisoare la Bucureşti şi Budapesta în care se sublinia faptul că von Rundstedt se confrunta cu probleme cardiace încă din luna noiembrie a anului 1941 şi că de aceea, la 3 decembrie, i-ar fi cerut lui Hitler permisiunea de a demisiona, permisiune care i-a fost acordată din toată inima, de ziua lui.

Generalul von Reichenau urma să preia poziţia lui von Rundstedt, dar în ianuarie a suferit o hemoragie cerebrală şi a fost înlocuit de feldmareşalul Feodor von Bock. Declaraţia *Heeresgruppe Süd* cu scopul de a dispersa neliniştea în rândul românilor a fost adresată Bucureştiului, generalului Iacobici, şeful Statului-Major al armatei române, şi a fost o încercare de a limita pagubele[4]. În practică, von Rundstedt a respins decizia lui Hitler de a ţine piept pe motiv că ar fi un „nonsens", acesta fiind singurul motiv pentru retragerea ofiţerului. La exterior însă au fost păstrate aparenţele[5].

După Stalingrad, înfrângerea germanilor părea din ce în ce mai probabilă. Faptul că lucrurile se vedeau astfel şi de la Bucureşti a reieşit clar din relaţia dintre Finlanda şi România. Ambele ţări aveau în comun faptul că erau aliate ale Germaniei naziste, îngrijorarea acestora fiind prin urmare una comună. Mihai Antonescu i s-a plâns în mod direct omologului său finlandez legat de atitudinea proastă a Germaniei faţă de „statele mai mici". Acesta a tras concluzia că Germania nu mai era „prietena" României, avea, în acelaşi timp, îndoieli cu privire la bătălia în Est şi nu excludea posibilitatea că s-ar putea ajunge din nou la un Pact Ribbentrop–Molotov: o pace în Est.

Şi generalul Constantin Pantazi s-a plâns mai mult sau mai puţin deschis de situaţia care se înrăutăţea. Acesta a atras atenţia asupra faptului că germanii fragmentau forţele, deoarece se temeau de o invazie în Vest, în timp ce aliaţii occidentali erau pe cale de a câştiga bătălia pentru Oceanul Atlantic. Mai era de părere că poziţia germană în regiunea mediteraneeană era departe de a fi una puternică. Bucureştiul avea în vedere o debarcare britanică în Balcani, care ar fi avut consecinţe pentru România[6].

În iunie 1943 la Stalingrad a mai urmat un epilog, care a făcut oarecum senzaţie. Presa română, şi cea italiană deopotrivă, a relatat că prin Semiluna Turcă – filiala locală a Crucii Roşii – fusese restabilit contactul cu supravieţuitorii de la Stalingrad, printre care se numărau şi români şi italieni. Aceştia erau ţinuţi prizonieri în estul Uralilor, în Siberia. În felul acesta s-a creat o corespondenţă animată din partea membrilor familiei, care încercau să ia legătura cu ei. În Germania a existat o anumită reţinere în a-i contacta. Bătălia finală de la Stalingrad rămăsese întipărită ca o luptă eroică, pe care voiau să o păstreze astfel. În curând însă au ajuns mesaje prin intermediul maiorului dr. Dobberkau şi al *Generaloberst*-ului Heitz, care fuseseră luaţi prizonieri de către sovietici. Se pare că aceştia erau închişi în lagărul de prizonieri nr. 27, acolo unde se afla şi Paulus, comandantul Armatei 6. Având în vedere faptul că o parte dintre ofiţeri au dezertat şi au trecut de partea organizaţiei antinaziste Nationalkomitee Freies Deutschland, această chestiune a fost deosebit de dureroasă pentru Berlin[7].

Între timp, germanii au încercat să şi-i ţină aproape pe români. Încă din 1943, situaţia nu era una roz. Bucureştiul îşi pierduse 2/3 din trupe, iar în noiembrie 1943 numărul soldaţilor români căzuţi pe front ajunsese la peste 250 000 de persoane.

Cu toate acestea, cu forțe regrupate, s-a încercat o reconstruire a armatei române, dar posibilitățile erau limitate. La 12 aprilie 1943 Hitler l-a primit pe Antonescu în castelul Klessheim din Austria și a încercat să-l îmbărbăteze. Acesta a emis totodată decrete în care se menționa faptul că armata română era tratată cu respect de către militarii germani. Faptul că era necesar un astfel de semnal din partea lui Hitler spune multe. Antonescu era foarte îngrijorat cu privire la trupele române care încă se mai aflau pe front, mai cu seamă pentru cele poziționate în capul de pod Kuban și în Crimeea. Hitler l-a liniștit asupra acestui aspect, însă, cu toate astea, România a trimis delegați pentru a tatona terenul de partea aliaților occidentali și sovietici cu privire la pace. Aceștia au trecut prin Italia, Vatican, Berna, Lisabona și Madrid, iar la finalul anului, cu sovieticii, și prin Stockholm. Între timp, bătălia a continuat[8].

Semnalele nu mai prevesteau ceva bun. Un comunicat din Ucraina din data de 12 aprilie 1943 avertiza cu privire la o apatie acută în acele zone, oamenii pur și simplu încercând să supraviețuiască. Departamentul de propagandă din Ucraina, cel care redactase comunicatul, spunea că pentru populația Ucrainei, ori înrobită bolșevismului, ori sluga național-socialismului era totuna. Trei zile mai târziu a fost întocmit planul de luptă pentru vara anului 1943, Operațiunea Citadela, în arcul frontului din apropierea localității Kursk. Nici această ofensivă nu a adus un deznodământ și a trebuit să fie întreruptă timpuriu de operațiunile aliaților occidentali împotriva Italiei (debarcarea aliaților în Sicilia) și de poziția instabilă a lui Benito Mussolini.

Într-o încercare de mobilizare optimă, germanii începuseră, cu acordul lui Antonescu, să recruteze etnicii germani din România pentru armata germană. La o scară mai mică, aceștia deja fuseseră înrolați în trecut în *Waffen-SS*, ramura

combatantă a SS-ului. Astfel, Gottlob Berger de la departamentul juridic al SS (*SS-Hauptamt*) a stăruit pe lângă Himmler să-l înroleze în trupele *Waffen-SS* pe generalul român Artur Phleps, un cunoscut etnic german. Asta s-a și întâmplat în vara lui 1941, sperând că acest lucru va avea un efect pozitiv[9].

Andreas Schmidt și *VoMi* s-au străduit, de asemenea, să câștige recruți, mergând atât de departe încât au „furat", mai mult sau mai puțin, soldați din armata română. În consecință, acești soldați au fost stigmatizați ca dezertori de către autoritățile de la București. La insistențele lui Schmidt, aproape 1 000 de oameni au emigrat în Germania pentru a intra acolo în serviciul militar german. Aceștia au fost aduși în Reich ca muncitori sezonieri în agricultură, transportați cu barca pe Dunăre și recrutați acolo. La presiunea Berlinului, acțiunile lui Schmidt și ale biroului central SS *VoMi* au fost în cele din urmă oprite, pentru a preveni scandaluri diplomatice. În afara birourilor oficiale însă, Berger l-a încurajat pe Schmidt să continue. Presiunea era adesea atât de mare, încât s-a insistat din ce în ce mai mult pe principiul voluntariatului, valabil pentru a intra în *Waffen-SS*. Se vorbea, de asemenea, și despre germani folosiți ca momeală[10]. La 30 iunie 1943, Gottlob Berger, șeful *SS-Hauptamt*, raporta că 41 560 de persoane fuseseră înrolate, dintre care în jur de 17 000 pentru *Waffen-SS*. Marea majoritate a acestora au fost transferați în unitățile „Ersatz", care la rândul lor au dispersat etnicii germani în diverse unități. Celor din Batalionul SS 7 și Batalionul SS Ersatz motorizat „Est" li s-au încredințat 4 829 și 3 262 de soldați. Prima unitate a fost atașată Diviziei 7 SS Voluntari de Munte „Prinz Eugen", care opera pe frontul de partizani, în Iugoslavia ocupată. Au fost repartizați 510 etnici germani Diviziei 13 Munte *Waffen SS Handschar*, noua divizie de „Bosniaken", formată din musulmani bosniaci. Aproximativ 1 000 de persoane au lucrat în lagăre de concentrare germane precum Buchenwald, Dachau,

Mauthausen, Neuengamme, Sachsenhausen și Stutthof. Le-au fost repartizate trupe inclusiv diferitelor batalioane de poliție din Iglau, Haga și Maastricht[11].

Himmler a fost foarte mulțumit și l-a felicitat pe Berger pentru cele realizate. „Prin rezultatele obținute acum, cât și prin cele deja obținute înainte, ați reușit să faceți nespus de mult pentru patria-mamă și Führer."[12] În practică, integrarea etnicilor germani din România în rândurile unităților existente s-a dovedit a fi dificilă. Câteva sute au ajuns în cele din urmă în trupele olandeze Waffen-SS, în regiunea grupului *Heeresgruppe Nord*. „Există puțină afinitate. Sunt introvertiți și suspicioși. Nu își împart alimentele cu ceilalți. Între ei vorbeau în română", descria un voluntar din Haga noua colaborare[13].

Din partea lui Andreas Schmidt, conducătorul grupurilor etnice, s-a pus presiune pe etnicii germani români ca aceștia să opteze mai ales pentru *Waffen-SS*. Nu toți etnicii germani au apreciat acest lucru. Un alt lider al comunității etnicilor germani, Hans Otto Roth, a sărit în apărarea fiului său, Herbert Roth, care servea în armata română și care își dorea să rămână acolo. Andreas Schmidt l-a numit public pe Roth „laș", acuzându-l că renunță ușor. Acest lucru nu i-a picat deloc bine lui Roth, și, prin intermediul a doi generali români, i-a trimis lui Schmidt o provocare deschisă la duel, pe care acesta a refuzat-o cu înțelepciune. În cele din urmă, familia Roth a ales să meargă pe calea legală și l-a dat pe Schmidt în judecată pentru calomnie și defăimare. În timpul războiului nu s-a mai ajuns la un proces[14].

În iulie 1943, grosul armatei române în subordinea *Heeresgruppe A* se afla mai ales în Crimeea și la capul de pod Kuban, format în februarie 1943 după retragerea germană din Caucaz și gândit ca o rampă de lansare pentru o ofensivă reînnoită asupra câmpurilor petrolifere. Acest lucru nu s-a mai

materializat, însă. La finele lui august și începutul lui septembrie 1944, Frontul Nord-Caucazian al mareșalului sovietic Timoșenko a lansat ofensiva împotriva capului de pod Kuban, lângă Crimeea, pe care pusese stăpânire Armata 17 germană comandată de generalul Erwin Jaenecke*. Atacul, efectuat de trei armate cu patru corpuri, 21 de divizii și cinci brigăzi, a afectat în special Corpurile V și XXXXIV. A fost un atac frontal susținut de debarcări în spatele trupelor germane, ceea ce a dus la situații periculoase. Debarcările au fost însă respinse de regimentele „Biermann" și „Babel" (regimentele 123 și 666) ale diviziilor 50 și 370 Infanterie[15]. Lupta pentru capul de pod Kuban a dus la o retragere în etape, desfășurată în linii mari de la Krîmsk la Novorossiisk, la Anapa și la Temriuk, și, încet-încet, peste strâmtoarea Kerci. În septembrie 1943, pe acest front au servit diferite unități românești, precum diviziile 1 și 4 Munte ca parte 31 din Corpul V, Divizia 9 Cavalerie și Divizia 19 Infanterie din Corpul de Cavalerie român, precum și Divizia 10 Infanterie română în Corpul XXXXIX Munte.

Sub presiunea situației din altă parte de pe front, la 4 septembrie 1943, destul de târziu, Hitler a dat ordinul de evacuare a capului de pod Kuban, iar germanii s-au retras din poziție în poziție. În zilele acelea, Divizia 50 Infanterie a traversat strâmtoarea Kerci prin linia Tatiana. În lunile precedente, soldații și civilii disponibilizați fuseseră evacuați zilnic pe cale aeriană sau navală, astfel încât mulțimile au fost dispersate și logistica a reușit să facă față. Unitățile motorizate au fost

* Erwin Jaenecke (1890–1960) a fost general al armatei germane în Al Doilea Război Mondial. Acesta a condus mai multe corpuri de armată în Caucaz și Crimeea, fiind considerat ulterior vinovat pentru pierderea peninsulei. Arestat în România și adus în fața Curții Marțiale, a fost în cele din urmă achitat. În 1945 a fost arestat de sovietici și condamnat la 25 de ani de muncă silnică pentru crime de război. A fost eliberat în 1955 (n. red.).

trimise cu prioritate, deoarece erau necesare pe Frontul Mius. Rolul lor în războiul de poziții cu care s-a soldat lupta pentru Kuban oricum nu putea fi decât unul limitat. La 4 februarie evacuarea pe calea apei a Diviziei 13 Blindate a fost pusă în mișcare, astfel încât în Crimeea deja exista o „Divizie-umbră" (*Schatten-Division*) la sosirea ultimelor unități armate. Astfel, divizia putea fi desfășurată direct în altă parte[16].

Printre unitățile în retragere s-a numărat și Divizia 19 Infanterie română sub comanda generalului Lăcătușu. La 19 septembrie aceasta a început retragerea spre linia Kleine–Goten. Unitatea a fost împărțită în mai multe „grupuri de marș", precum „Gruppe Oberst Florescu" (Regimentul 96 Infanterie), „Gruppe Oberst Gaspar" (Regimentul 95 Infanterie), Batalionul 994 Infanterie independent, Batalionul 19 Pionieri și o serie de unități mai mici. În poziția Kleine–Goten, liniile au fost formate din nou. Compania 19 Poliție ocupase poziții în cele mai importante intersecții rutiere și a desemnat noi poziții unităților. Pozițiile centrale le-au primit artileria și *Pak*. Își învățaseră lecția la Stalingrad. În rezervă au fost formate mici grupuri de luptă în spatele diferitelor sectoare, precum Compania de Pionieri și două plutoane de vânători de partizani în spatele liniilor lui Florescu (Regimentul 96 Infanterie română, Artileria 19 Antiaeriană, două plutoane de artilerie antitanc – *Pak* – ale Companiei 19 *Pak*).

În timp ce Divizia 19 Infanterie română, împreună cu patru divizii germane ale Corpului XXXXIX german de Munte le asigurau spatele, alte divizii traversau calea navigabilă Kerci în spatele lor. Întâi au trecut diviziile germane 125 Infanterie, 101 Vânători de Munte și 9 Infanterie, urmate de diviziile 1 și 4 Munte române și de Divizia 10 Infanterie română. La 3 octombrie, pentru unitățile care acopereau operațiunea a mai

urmat o retragere în direcția liniei „Bukarester" și către Taman. În afara câtorva atacuri aeriene sovietice, situația a rămas liniștită pe front, astfel că în cele din urmă au reușit să evacueze și Divizia 19 pe cale navală[17].

În timpul retragerii germanilor, aceștia au distrus instalațiile petroliere și tot ce era de valoare strategică în zonă. Portul din Novorossiisk a fost de asemenea distrus, pentru a împiedica pe moment flota rusească să poată folosi această instalație și multe altele. Strâmtoarea îngustă dintre Kerci și Marea Azov a fost blocată de navele scufundate. Civilii care ar fi putut fi folosiți de Armata Roșie au fost deportați[18]. Ultimele unități, trupele Diviziei 4 Munte și cele ale Diviziei 97 Vânători de Munte, s-au retras pe linia Breslau la 8 octombrie. Într-un ultim salt spre coastă, la ora 3.00, acestea au trecut inițial neobservate de sovietici. După aceea s-a ajuns la câteva lupte aprige cu infanteria sovietică și cu tancuri. Dar sub acoperirea unei ceți artificiale, de care s-a ocupat Hermann Ochsener, generalul trupelor *Nebel**, ultimele unități au fost îmbarcate la Ilitici. Un atac sovietic de tancuri lansat în ultimul moment la Saporojkaia a fost supus unui tir puternic cu lansatorul de fum *Nebelwerfer***. Au fost eliminate probabil 23 dintre cele 30 de tancuri care atacaseră[19].

Retragerea din capul de pod Kuban a fost finalizată la 9 octombrie și a reprezentat o adevărată întreprindere logistică pentru *Heeresgruppe A*, sub conducerea feldmareșalului von Kleist și a generalului Jaenecke al Armatei 17, în colaborare cu generalul Förster. Documentele păstrate arată faptul că la 26 iulie 1943, mai bine de un milion de persoane, aproape 100 000 de cai, 53 000 de vehicule și 250 000 de tone de material au fost

* „Fum", în orig. în lb. germană (n. red.).

** *Nebelwerfer* a fost o serie de arme germane din Al Doilea Război Mondial, acestea fiind inițial alocate așa-numitelor „trupe de fum" ale Wehrmachtului (n. red.).

transportate din Kuban peste strâmtoarea Kerci. În scrisoarea de încheiere din 9 octombrie a fost menționată evacuarea a 177 355 militari germani și 50 139 aliați, marea majoritate a acestora fiind români. De asemenea, au fost evacuați 28 436 de voluntari auxiliari *Hiwi.* și au fost aduși în siguranță 42 899 de cai, 1 815 piese de artilerie și 72 de tunuri de asalt „Sturmgeschütz" și tancuri. Cireașa de pe tort a fost transportarea celor 109 locomotive și 1 150 de vagoane. Germanii nu au vrut să le lase nimic sovieticilor.

Evacuarea a fost bine organizată, a decurs „ușor", după cum se afirma într-un document german. Traversarea a reușit cu succes, în parte pentru că s-a început din timp extragerea trupelor „surplus". Aceste unități au fost evacuate zilnic în mod sistematic începând din luna martie, chiar dinaintea ordinului dat de Führer, și au fost scoase parțial cu barca, parțial prin intermediul pionierilor (poduri de urgență, telecabine) și parțial cu avionul. Pionierii sunt cei care, în linii mari, s-au ocupat de cei 181 000 de evacuați (până în mai 1943 inclusiv), urmați de cele 71 000 de persoane, prin intermediul marinei, și 10 000 de persoane prin intermediul Luftwaffe. Evacuarea aproape că a fost sărbătorită ca o „victorie". *Oberst* Henke de la Regimentul 770 Pionieri a primit Crucea de Fier în rang de cavaler pentru munca sa, iar generalulBacher, care s-a ocupat de organizarea facilităților în porturi și chei, a primit Crucea germană de aur. *Heeresgruppe A* era de părere că moralul trupelor nu avusese de suferit de pe urma retragerii. Datorită unei organizări riguroase, trupele încă aveau încredere și se simțeau superioare Armatei Roșii.

Făcând abstracție de acest succes logistic, bătălia a însemnat și o pierdere enormă. Comparativ cu pierderile sovietice, cei 41 271 de morți „numărați", dar care, aproximați, erau undeva la 250 000 de morți, răniți și dispăruți între 1 februarie 1943

şi 9 octombrie 1943, pierderile germanilor au fost minime, însă considerabile. Conform primului ofiţer de Stat-Major al *Heeresgruppe A*, în aceeaşi perioadă (9 octombrie 1943), germanii au pierdut pe câmpul de luptă 11 606 de soldaţi, iar românii, 1 896. Au fost răniţi 43 489 de germani şi 7 264 de români, iar 4 368 de germani, precum şi 806 de români au fost daţi dispăruţi. În plus, aproximativ 14 000 de soldaţi sovietici au fost luaţi prizonieri de război, iar 863 de tancuri şi în jur de 2 000 de avioane au fost doborâte. Ceea ce nu a intrat deloc în atenţia publică a fost faptul că justiţia militară a trebuit să intervină la intervale regulate împotriva formelor de defetism de pe front[20]. După succesul retragerii, podurile (de urgenţă) au fost distruse[21].

În acelaşi timp cu pericolele de la capul de pod Kuban, lupta s-a acutizat pe Frontul Mius-Doneţ, mai apoi pe Frontul Nipru şi după aceea în Crimeea. În august 1943 lupta a izbucnit pe Frontul Mius. Germanii s-au confruntat peste tot cu aceeaşi problemă. Liniile fronturilor erau prea lungi, iar trupele, prea puţine pentru o acoperire completă a frontului. Multe dintre unităţile aflate acolo au fost puse la bătaie în ofensive (Operaţiunea Citadela, de lângă Kursk) sau folosite în susţinerea unor fronturi care erau de prisos (Kuban). Nici scurtările strategice ale frontului nu au fost puse în aplicare. Din acest motiv, în hinterland le-au lipsit trupele care, privind retrospectiv, ar fi putut riposta ca rezerve. Posibilităţile operative pentru armata germană au fost, în consecinţă, limitate. Acest lucru a avut de-a face cu faptul că Hitler a ţinut cu dinţii de fiecare metru de teren. În consecinţă, armata germană a pierdut astfel o mulţime de oportunităţi şi a dus la destituirea a doi strategi foarte capabili, von Manstein şi von Kleist, pe care Hitler îi avusese la dispoziţie pe Frontul de Sud[22].

Capitolul 9

Mius și linia Panther–Wotan

În ziua în care a fost raportat sfârșitul evacuării din Kuban, în jurnalul *Heeresgruppe A* al Armatei 6 scria așa: „Armata Roșie a lansat atacul pe întregul front", de parcă ar fi vrut să se răzbune pentru evadarea Armatei 17[1]. Însă operațiunile au fost independente una față de cealaltă. Fronturile de Sud-Vest și Sud sovietice au fost puse față în față cu Armata 1 Blindate germană pe Donețși cu Armata 6 germană pe Mius. La 17 iulie a izbucnit ofensiva sovietică. În nord, acolo unde se afla Divizia 1 Blindate, a urmat doar o străpungere în direcția Stalino*. Sovieticii nu au ajuns atât de departe, dar capurile de pod erau un fapt împlinit. Intenția era de a combina această străpungere cu cea a frontului de pe Mius, pentru a încercui astfel grupul de armate german în așa-numitul „balcon Donețk". După un bombardament de artilerie care început la ora 5.00, sovieticii au dezlănțuit atacul. A urmat o străpungere a liniilor, de care sovieticii, contrar obiceiului lor, au profitat în timpul nopții pentru a avansa prin zona de front a Diviziei 111 Infanterie germane, lângă Kalinovka. A doua zi, în front deja exista o

* Vechea denumire a orașului Donețk. Între 1869 și 1924, acesta s-a numit Iuzovka, în onoarea industriașului galez John Hughes, cel care a dezvoltat zona minieră. În 1924 orașul a devenit Stalin, iar din 1929 a fost cunoscut ca Stalino. Din 1961, poartă numele actual, Donețk (n. red.).

breșă de un kilometru, prin care a avansat Armata 5 de asalt a Armatei Roșii. Frontul german staționar a fost scos din aliniament. Unitățile mobile ale Diviziei 13 Blindate au încercat să contracareze atacul în câmp deschis. Cu toate că sovieticii pierduseră 114 tancuri în data de 20, germanii nu au reușit să închidă imediat Frontul Mius.

În realitate nu a existat decât o singură șansă de a mai salva situația, iar aceasta consta într-o contraofensivă directă și bine organizată a unităților Diviziei 13 Panzer. Grupul de armate sudic nu mai dispunea de rezerve mobile, cu excepția câtorva unități mai mici din Crimeea, dar deplasarea acestora pe front ar fi durat prea mult timp*[2]. Cu toate acestea, din documentele unui ofițer sovietic, care ajunseseră pe mâinile germanilor, părea că unitățile de tancuri ale Frontului 4 Ucrainean erau mai mici decât se credea. Poate că mai exista o șansă. În data de 20, grupul de asalt s-a strâns în cadrul Corpului XXIX armată pentru contraofensiva care a început la ora 14.00.

Sovieticii au fost împinși înapoi, iar Semenovsk a fost recucerit, precum și „dealul", situat la 188,4 km sud de acest loc. Frontul 4 Ucrainean și-a dat seama ce se petrecea. Dacă germanii s-ar fi putut adăposti din nou în liniile lor, i-ar fi așteptat o luptă grea de poziții. Tancurile au fost îndreptate înainte. În răstimp de câteva ore, 43 de tancuri sovietice au fost distruse, ceea ce simbolizează destul de bine duritatea luptelor. Armata 6 germană a atacat dinspre sud spre nord, iar dinspre nord, Armata 1 Blindate a încercat să le dea o mână de ajutor rupând străpungerea sovieticilor printr-o încercuire. Corpurile XXIX și XVII erau la o aruncătură de băț unele de altele. Grenadierii au auzit schimburile de focuri de pe dealurile de

* În perioada aceea exista un număr mic de blindate române în Crimeea: 28 de tancuri 38t „Praga", un tip de tanc ceh care era deja demodat (n. a.).

la 175,5 și 188,4 km, însă le lipsea puterea pentru un ultim asalt. „Superioritatea numerică a rușilor a fost prea mare", scria în jurnalul de război al maiorului dr. Franck, atașat al Armatei 6. Pentru a evita încercuirea, unitățile germane au fost nevoite să dea înapoi.

Într-o ultimă încercare de a-și restabili poziția importantă printr-o apărare „ofensivă", în data de 23 august germanii au făcut o a doua încercare. Înainte de asta le-au sosit întăriri din Crimeea, dar acestea erau mai slăbite decât se așteptau. Divizia 13 Blindate nu mai funcționa de mult la capacitate maximă. Scopul era distrugerea unităților sovietice de tancuri adunate în jurul localității Krinicika, luându-le prin surprindere. Pentru asta, Grupul de luptă Picker trebuia să recucerească dealul 188,4, iar Corpul XXIX armată avea să sprijine acest atac cu o lovitură în direcția nordului. În seara precedentă atacului condus de Picker, situația infanteriei s-a înrăutățit într-atât de mult pe front, încât au fost pierdute poziții pe ici, pe colo, iar proviziile erau puse în pericol. Și Divizia 11 Infanterie, care fusese afectată chiar de la începutul luptelor, a fost nevoită să se agațe cu îndârjire de capul de pod Uspenskaia. Inițial, atacul condus de Picker a fost un succes. În apropierea dealului 157,3, lângă Alekseievka, atacul s-a desfășurat cu repeziciune. S-a ajuns la lupte istovitoare, iar grupul de asalt a rămas imediat fără tancuri. Nu au reușit să acopere ultimul hop, de șase kilometri.

De îndată ce s-a lăsat întunericul, Divizia 13 Blindate a fost luată de pe front și mutată spre sud prin Kuteinikovo. Împreună cu Grupul de luptă von Bila, germanii au încercat aici să-i atace pe sovietici din nou, pe flancuri. Bătălia a fost ca un meci de ping-pong: „Cine rămâne pe câmpul de luptă un minut în plus față de adversar câștigă", se amuzau cei din

grupul de armate. „Ca de obicei, sovieticii nu s-au dat înapoi de la nimic", remarca cronica Diviziei 13 Blindate după război. S-au obținut succese locale, Divizia 13 Blindate a luat prizonieri câteva sute de oameni și a capturat mult echipament. Cu toate acestea, populația locală s-a întors împotriva germanilor, iar breșa a rămas în front. La data de 26 s-a tras în tancul 298 al Armatei Roșii, dar breșa nu a mai putut fi închisă. Acesta a fost începutul încercuirii și evadării Corpului XXIX armată la Taganrog, dar și al retragerii pe linia Schildkröten/„Țestoasele" între zilele de 27 august și 4 septembrie ale anului 1943.

Rata medie de ocupare a frontului german încă era de doar 86 de persoane pe kilometru de linie de front, iar armata germană se confrunta cu o supremație numerică de opt ori mai mare. Celor un sfert de milion de soldați pe care Hitler i-a lăsat mai mult sau mai puțin fără rost în capul de pod Kuban li se simțea lipsa acum. Când a început evacuarea lor în data de 7, Frontul Mius deja nu mai putea fi salvat. În noaptea de 3 spre 4 septembrie a fost finalizată retragerea pe linia Schildkröten, care se întindea aproximativ din regiunea din estul Mariupolului peste Makiivka, spre Konstantinovka[3].

Acum că frontul era în mișcare, era clar că linia Schildkröten nu făcea față. Într-o încercare de a aduce *Heeresgruppe Süd* teafăr și nevătămat în spatele liniei Niprului, germanii au decis să-și asume pierderi. Deoarece numărul trupelor blindate și mobile era modest, retragerea a fost efectuată treptat și din linie în linie, astfel încât mai întâi s-a trecut prin liniile Krokodil și Salamander în data de 9, ca mai apoi, în zilele de 14 și 15 septembrie, să se ajungă pe linia Natter–Lurch ce se întindea mai mult sau mai puțin de la Marea Azov, peste Kuibîșev, de-a lungul malurilor râului Gaiciul. Sovieticii au încercat neîncetat să spargă liniile și să ajungă la Nipru înaintea germanilor, ceea

ce a dus la situații periculoase în diferite momente, precum luptele dintre avangardele sovietice și Divizia 17 Infanterie germană, care abia a reușit să le țină piept pe linia Krokodil.

A urmat apoi retragerea pe linia Panther–Wotan, concepută ca o linie care să străbată practic întreaga lungime a Frontului de Est și care a fost răspunsul germanilor la lipsa capacităților pentru o ofensivă. De la gura Narvei, linia trecea de-a lungul lacului Peipus până la Marea Neagră. La sudul lacului Peipus (linia Wotan), linia urmărea în mare parte malurile Niprului. Însă pentru că voiau să protejeze Crimeea și pentru că Niprul cotea acolo spre vest, linia a fost prelungită până în zona de est a râului. Zona din nordul lacului, denumită *Pantherlinie*/ Linia Panther, fusese de mult extinsă. Nu mai puțin de 50 000 de genieți și civili baltici au lucrat la linia lungă de 700 km, construind în jur de 3 000 de buncăre, precum și kilometri interminabili de sârmă ghimpată și câmpuri de mine[4]. Generalul Erich Friderici raporta că pentru a finaliza lucrarea, în afara celor 10 000 de gardieni, mai avea nevoie de încă 220 000 de muncitori[5]. În intervalul de timp disponibil, proiectul nu avea nicio șansă. Nici măcar la sud de Peipus nu ajunseseră. Pe lângă lipsa unei căi navigabile, aceasta a fost cea mai slabă verigă a apărării germane. Din data de 16 până în data de 20 septembrie 1943, *Heeresgruppe Süd* s-a retras pe această linie. Câștigul teritorial al sovieticilor a fost unul spectaculos. Germanii au fost literalmente nevoiți să fugă pentru a-și salva viețile, fără a transforma retragerea într-o fugă dezorganizată. Marșurile de 120 km în 48 de ore nu au fost o excepție. Și Armata Roșie a plătit scump pentru luptă, 492 de tancuri fiind pierdute numai în bătălia între Mius și linia Panther–Wotan.

În linii mari, noul front începea în Cerkasî și trecea peste Kremenciug spre Dnepropetrovsk–Zaporojie până în Melitopol

la Marea Neagră. Linia Panther–Wotan, numită și „Ostwall", a fost mai curând un „instrument" politic decât o soluție militară a problemei. Pentru a ține sovieticii la distanță de Crimeea, care din punct de vedere politic reprezenta un punct sensibil, au trebuit să facă un front lung de 130 km care să traverseze stepa Nogai. Pe acest pământ fără vegetație, fără dealuri și fără adăpost, germanii erau practic la mila sovieticilor. Artileria era în câmp deschis. În aceste împrejurări, linia Panther–Wotan a fost poziționată pe cât de bine posibil de-a lungul malurilor râului Molocina, care se scurgea în Marea Neagră. În plus, unitățile erau slăbite. Numai în luna august, armata germană a pierdut 218 000 de oameni în est, dintre care 133 000 făceau parte din *Heeresgruppe Süd*. Întăririle au venit pe linia ferată Zaporojie–Melitopol–Henicesk, dar înlocuirea a peste 77 000 de oameni pur și simplu nu a fost posibilă[6]. Însă începând din luna februarie 1943, orașele de-a lungul liniei au fost consolidate pe ici, pe colo și prevăzute cu comandamente[7].

La 9 octombrie a izbucnit lupta în jurul liniei Panther–Wotan. Trupele erau concentrate mai ales pe frontul de la Melitopol și pe cel de la Zaporojie, fronturi pe care sovieticii le asaltau zilnic. Lângă Oktoberfeld s-a ajuns la o bătălie cu tancuri între Grupul de luptă von Gaza al Diviziei 13 Blindate și unitățile sovietice aflate în asalt, care s-au ales cu 62 de tancuri în flăcări. Acest lucru a oprit ofensiva sovietică până la 17 octombrie[8], dar nu le-a dat germanilor motiv să răsufle ușurați. De pe front soseau rapoarte îngrijorătoare. Divizia 16 Panzergrenadieri și-a menționat experiențele cu privire la colaborarea cu Batalionul 506 Blindate Greu (*Tiger-Abteilung*) în capul de pod de la Zaporojie. Se pare că, între timp, sovieticii au avut la dispoziție grenade care puteau răpune tancurile. Tancul Tiger fusese întotdeauna portretizat de propagandă ca fiind unul imposibil de

doborât. Iată că acum se putea vedea cum tancul putea fi perforat frontal de la 500 de metri distanță, iar lateral de la 1 500 de metri. „Tigrul" s-a dovedit a fi mai vulnerabil decât se credea. În orice caz, era un „dulap strașnic" de aproape 3 metri înălțime, cam „ca un turn de apă" care scuipa foc[9].

Generalul Eberhard von Mackensen, al cărui Corp apăra frontul la Zaporojie, a cerut permisiunea lui Hitler de a renunța la capul de pod în ciuda apărării inițiale de succes. Hitler nu a fost de acord, dar după ceva timp a fost clar că von Manstein împărtășea aceeași viziune cu cea a generalului. Hitler a hotărât, așadar, să ia legătura cu von Kleist, comandantul Armatei 1 Blindate care era poziționată la nord de von Manstein, întrebându-l dacă împreună cu *Heeresgruppe A* ar putea prelua capul de pod Zaporojie. Von Kleist era pregătit să facă acest lucru numai dacă grupul de armate ar fi fost întărit de o divizie sau două în plus. Acestea ar fi trebuit să fie aduse de pe Frontul din Crimeea, ceea ce pentru Hitler era inacceptabil, așa că a hotărât, ca de obicei, să reziste. Consecința a fost că, la 14 octombrie, primele trupe sovietice erau deja pe malul vestic al Niprului, iar în front apăruse o mare breșă între Corpurile XXIX și XXXXIV[10].

Mareșalul sovietic Tolbuhin* a pornit atacul asupra orașului Melitopol, unde au izbucnit lupte grele. După un asediu de 12 zile, Divizia 111 Infanterie, condusă de generalul Recknagel, a fost nevoită să predea orașul. La 23 octombrie, orașul a căzut în mâinile sovieticilor. Era începutul înaintării de pe Nipru, care să faciliteze accesul la Crimeea și Perekop, între 24 octombrie și 3 noiembrie 1943. Pe lângă retragerea armatei germane,

* Fiodor Ivanovici Tolbuhin (1894–1949) a fost mareșal rus, unul dintre cei mai importanți militari sovietici din Al Doilea Război Mondial. După conflagrație a devenit membru în Sovietul Suprem al URSS (n. red.).

acest lucru a adus cu sine noi valuri mari de refugiați etnici germani, dar și de locuitori din Caucaz, care colaboraseră cu germanii. De asemenea, au fost luați și rușii care ar fi putut fi valoroși pentru Moscova. A fost un adevărat exod. În total, au fost deportate 885 000 de persoane. În cele din urmă, dintre acestea, pe linia Panther–Wotan au fost numărate 541 000 de persoane care chiar au reușit să ajungă acolo[11]. Din partea românilor, Divizia 4 Munte este cea care a fost trasă în această catastrofă. La 25 octombrie, unitatea a fost repartizată Diviziei 370 Infanterie germană și în aceeași zi era staționată în zona Akimovka[12].

Capitolul 10

Între Nipru și Bug

Succesul străpungerii de la Melitopol și Krivoi Rog până peste Nipru a fost un nou semn prevestitor, ducând la pierderea unor zone industriale importante. Germanii investiseră masiv în bazinul acesta carbonifer. În timpul retragerii din 1941, Stalin distrusese și inundase minele de fier și mangan. Cu zeci de mii de muncitori înrobiți, germanii au încercat să repună industria pe picioare. Furnalele germane Hoerder s-au ocupat de cele din Stalino și Rîkove, întreprinderea de oțel și minerit Hoesch AG a fost implicată în operațiunile miniere din Krivoi Rog, întreprinderea Klöcker Werke AG a administrat furnalele din Mariupol, iar Krupp AG a administrat oțelăria Azov. Însă totul începuse să se destrame[1].

În seara zilei de 25 octombrie 1943, *Heeresgruppe A* s-a temut de o apariție neașteptată a avangardelor rusești la Perekop. În jurul orei 23.00, grupul de armate a primit un ordin de la Führer, care le cerea să țină rușii în partea vestică a orașului cu orice preț[2]. În aceeași zi, Hitler l-a convocat pe generalul Kurt Zeitzler pentru a discuta despre situația viitoare din Crimeea. S-a luat atunci decizia definitivă de a nu evacua Crimeea, ci de a ține piept, decizie care într-o oarecare măsură era contrară măsurilor luate. Divizia 50 Infanterie, una dintre ultimele unități puternice din

Crimeea, a fost adusă de urgență pe frontul Armatei 6, pe cale aeriană. Frontul german a devenit astfel extrem de vulnerabil, mai ales în strâmtoarea Kerci. Cu siguranță, acest lucru a fost influențat și de faptul că, în data de 27 octombrie 1943, jurnalul de război al *Heeresgruppe A* raporta interceptarea a numeroase transmisii radio ce indicau activități maritime intensificate, venite din partea sovieticilor, care pregăteau o debarcare dinspre Kuban. Însă Hitler a simțit că nu are de ales. Singura modalitate de a preveni ca sovieticii să taie frontul la Perekop era ca măcar linia Friesen din vestul orașului să reziste. La momentul respectiv, aceasta era în plină extindere. Armata 6 mai era formată doar dintr-un efectiv de 20 000 de soldați combatanți și, potrivit însuși *Heeresgruppe*, aceasta era la capătul puterilor. „Dacă nu ar fi primit întăriri degrabă, orice speranță ar fi fost pierdută", scria în documentele rămase. Acest lucru l-a făcut pe Hitler să ia decizia de a duce pe cale aeriană (părți din) indispensabila Divizie 50 Infanterie din regiunea Guben și din Züllichau*, în Armata 6[3].

Pe lângă faptul că l-a înștiințat pe Zeitzler cu privire la decizia de a păstra Crimeea, Hitler a luat legătura și cu Antonescu. I-a cerut acestuia să sprijine Germania cât mai bine cu putință, deoarece fiecare divizie românească elibera o divizie germană pentru un contraatac. Antonescu era însă informat de propriul confident, generalul Șteflea, care i-a semnalat că situația Armatei 6 germane de pe Frontul Niprului nu era una tocmai bună. Așteptările erau ca între Crimeea și exterior să fie tăiate conexiunile. La acel moment, în Crimeea se aflau șapte divizii române și o singură divizie germană, slăbită. România nu putea încasa un al doilea Stalingrad, era de părere Antonescu. Hitler i-a transmis de urgență, direct cu avionul,

* În prezent, orașul poartă denumirea de Sulechów, aflându-se în Polonia (n. red.).

mesajul că peninsula Crimeea era de o importanţă vitală şi pentru el. Nu trebuia permis ca aceasta să devină o rampă (de lansare) către Balcani, pentru că prin Crimeea sovieticii puteau ameninţa şi regiunea strategică a câmpurilor petrolifere din Ploieşti. Cum aceste câmpuri erau vitale pentru Al Treilea Reich, Antonescu se putea baza pe sprijinul deplin al germanilor în Crimeea[4].

La Bucureşti, presiunea s-a intensificat şi mai mult la 26 octombrie 1943, atunci când generalul Erik Oskar Hansen, liderul DHM în România, a fost convocat de generalul Ştefleа. Încă de la început, acesta i-a comunicat foarte clar faptul că ştia de la generalul Dumitrescu, comandantul Armatei 3 române, că pe front exista o criză. Ştefleа i-a atras atenţia asupra străpungerii de la Melitopol şi asupra faptului că Armata 6 germană nu era capabilă de a o stăvili. Acesta i-a mai spus lui Hansen că intenţia sa nu era aceea de a se amesteca în chestiunile tactice, dar că voia totuşi să semnaleze gravitatea situaţiei pentru România. Bucureştiul nu îşi mai putea permite un al doilea Stalingrad şi se presupunea că închiderea Crimeii devenise inevitabilă. Ştefleа era de părere că păstrarea Crimeii era imposibilă fără rezerve blindate mobile. Fără sprijin german temeinic, diviziile româneşti aveau să se simtă „abandonate", iar întăririle germane erau indispensabile pentru a se ţine piept, susţinea generalul român. Dacă germanii nu erau în stare să întărească Crimeea, Ştefleа avea să insiste pentru evacuarea acesteia[5].

Două zile mai târziu, mareşalul Antonescu i s-a adresat şi el lui Hansen, amintindu-i că germanii promiseseră solemn că aveau să reziste la capul de pod Zaporojie–Melitopol. Acum că lucrurile nu stăteau astfel, românii se temeau de ce era mai

rău. De asemenea, ambele intrări în Crimeea (prin Perekop şi prin strâmtoarea Kerci) abia dacă erau apărate. Antonescu era mai mult decât îngrijorat. Germanilor li s-a atras atenţia asupra faptului că în Crimeea se aflau cele mai bune unităţi române. Dacă li s-ar fi pus la dispoziţie blindate şi tunuri antiaeriene, românii ar fi putut fi de mai mare ajutor, era de părere Înaltul Comandament român[6].

La 2 noiembrie 1943, povestea s-a repetat. Generalul Ştheflea le-a mai atras încă o dată atenţia germanilor asupra situaţiei ameninţătoare. În aceeaşi zi, Ştheflea a trimis şi o scrisoare de trei pagini către Antonescu în care, deşi foarte politicos, îi atrăgea atenţia asupra responsabilităţilor sale. Unităţile române din Crimeea erau ultimele divizii „complete" ale Regatului şi riscau să fie irosite. Acesta l-a mai atenţionat de asemenea şi asupra situaţiei de pe front, făcând referire la flancul sudic al Armatei 6 germane, care era „pierdută"[7].

Într-o scrisoare nedatată, Hitler a avut o reacţie imediată cu privire la acele tulburări. Acesta a declarat că în regiunea Melitopol–Zaporojie–Dnipropetrovsk avea să fie declanşată o acţiune de „curăţenie generală". În cazul în care acest lucru nu avea să reuşească, Armata 6 germană avea să blocheze oricum accesul Armatei Roşii în Crimeea. Mai mult, Crimeea avea să fie întărită atât cu noi unităţi aeriene (Luftwaffe), cât şi cu unităţi de marină. Chiar şi în cazul în care totul ar fi mers prost, Crimeea ar fi fost evacuată pentru a salva măcar oamenii. Astfel a încercat Hitler să-l liniştească pe Antonescu. Acesta i-a mai comunicat faptul că şi el „înţelegea şi împărtăşea îngrijorarea" mareşalului. Hitler tocmai dăduse dovadă de cea mai diplomată versiune a sa[8].

În luna decembrie a intervenit şi Ministerul Afacerilor Externe în această chestiune. Demnitarul Wiehl a subliniat

importanța aprovizionării maritime a Crimeii și a atras atenția asupra resurselor marinei germane din regiune. S-a ținut o pledoarie pentru deschiderea unei baze de submarine (*U-Boot*) la Constanța, la Marea Neagră[9].

În ciuda tuturor schimburilor politice și diplomatice, situația avea acum o logică proprie. Ungurul Jenö Ruszkay, din afară, a fost cel care s-a putut distanța de situație suficient cât să vadă lucrurile cu mai multă claritate. Acesta a constatat pur și simplu că România, sau cel puțin Antonescu, nu mai avea de mult altă opțiune decât aceea de a continua până în pânzele albe. „O fi el prieten cu germanii, dar nici nu are încotro", a conchis Ruszkay. Antonescu intrase în horă, iar acum nu mai putea da înapoi. Marea majoritate a generalilor și tinerilor români îl susținea în continuare pe mareșal, iar economia românească era în totalitate întrețesută cu cea a Germaniei. Nu mai exista cale de întoarcere[10].

Socoteala pe care și-o făcuse Hitler acasă nu s-a potrivit cu cea de pe câmpul de luptă. Linia Wotan fusese străpunsă, iar o contraofensivă la scară largă nu părea fezabilă. S-a încercat întărirea trupelor de pe linia Friesen, situată ceva mai la vest, și în același timp s-a dorit lărgirea orașului Nikopol, situat mai la nord, pentru a-l transforma în cap de pod. Au fost aduse câteva întăriri, precum Divizia 50 Infanterie, o divizie slovacă și unități române. Atât slovacii, cât și românii de care *Heeresgruppe* dispunea aici nu erau prea prețuiți din punct de vedere militar de către maiorul Franck. Totul se revărsa acum din nou spre vest. Peste 15 000 de camioane și tot atâtea trăsuri trase de cai au traversat Niprul la Herson și în alte locuri. Trupele Corpului XXXXIV armată au primit trupele germane și române pe linia Niprului[11].

Între 26 și 28 februarie 1944, Hitler și Antonescu au avut o întrevedere la castelul Klessheim de lângă Salzburg. Hitler

l-a înștiințat cu această ocazie pe mareșal că el nu se mai încredea în Ungaria și că lua în considerare o posibilă ocupare a țării. Hitler i-a făcut această destăinuire lui Antonescu pentru a preveni ca această schimbare a statu-quo-ului să stârnească disputele teritoriale între România și Ungaria. Hitler voia să păstreze integritatea teritorială a Ungariei, iar prin măsurile luate plănuia să mobilizeze mai bine țara pentru lupta împotriva bolșevismului. Ce Hitler a omis să spună era faptul că strategii germani lucrau deja din ianuarie 1944 (Operațiunea Margareta II) la un plan pentru ocuparea militară a României.

Între timp se luaseră măsuri. Din februarie 1944, Transnistria, care era ocupată de români, a intrat sub administrație germană. Acest lucru a fost necesar pentru că românii erau foarte atașați de această regiune, iar acest tip de naționalism nu avea voie să stea în calea intereselor de război germane. Guvernatorul român al regiunii, generalul Potopeanu*, succesorul profesorului Alexianu care fusese primul guvernator, a trebuit din acest motiv să-l tolereze lângă el pe generalul-locotenent Aulub. Pentru germani, mai ales căile ferate de pe linia Șmerinca–Hrîstînivka aveau o importanță strategică. Îngrijorări au existat de asemenea și cu privire la zona petroliferă a Ploieștiului, care fusese bombardată de Aliați încă de la începutul lui aprilie. Antonescu a asigurat 20 000 de întăriri pentru apărarea aeriană activă și pasivă a zonei[12].

Între timp, Frontul *Heeresgruppe Süd* era împins din ce în ce mai mult înspre vest. La începutul lunii martie au fost evacuate localitățile Nikopol și Krivoi Rog și a început marea retragere

* Gheorghe T. Potopeanu (1889–1966) a fost general și om politic român. În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial a comandat mai multe corpuri de armată, iar în 1944 a fost guvernator al Transnistriei. După război, a fost arestat și eliberat de mai multe ori (n. red.).

de pe râul Nipru spre râul Bug. Armata a încercat și aici să prevină haosul, retrăgându-se din linie în linie și în operațiuni organizate spre vest, precum Operațiunea Tauziehen. Acest lucru nu a putut împiedica însă o străpungere a sovieticilor la Novîi Buh, între 3 și 8 martie 1944. Răspunsul a fost că germanii au dat înapoi până la linia Iltis. Aceștia au fost nevoiți să se retragă din linie în linie și în alte locuri, cum ar fi pe liniile Falke, Wissun, Wolf și multe altele. Unități izolate de tancuri, precum diviziile 3 și 24, încercau să prevină străpungeri prea mari. Korück 539 construise între timp o linie de apărare la Igul, iar Bugul a fost extins pentru apărare. Pe câmpul de lângă Sergheevca s-a ajuns la o luptă a blindatelor la 13 martie, în care germanii au obținut încă o dată un succes în ceea ce privește defensiva. În același moment, Armata 6 s-a retras definitiv pe malul vestic al Bugului, păstrând capul de pod Nikolaev sub comanda generalului von Förster, comandantul Corpului LXXII armată, și capul de pod Voznesensk sub comanda colonelului Weikinn, ofițer de artilerie al Corpului XXX armată.

Acest succes a dat startul fazei finale de la est de râul Bug. Hersonul a fost evacuat la 14 martie, iar în data de 21 a aceleiași luni a fost recuperat și capul de pod Voznesensk. Regiunea a fost păstrată cu prețul a trei divizii slăbite, trupe care pur și simplu nu mai erau acolo. În aceeași zi, germanii au aruncat în aer ultimul pod, linia ferată către Triceatîi, după ce ultimele unități ale diviziilor 9 și 335 Infanterie trecuseră râul Bug. În orice caz, între Nipru și Bug, germanii au reușit să scape majoritatea trupelor de la distrugere. Ambele unități de pe Frontul Bug, care se stabiliza, au fost ale armatei române, precum Divizia 4/24 Infanterie, desfășurată ca parte a Corpului LXXII armată[13].

Capitolul 11

Drama de la Sevastopol

Succesele de pe râul Bug au făcut posibil ca mareşalul sovietic Tolbuhin să atace Crimeea. Până la momentul acela, Hitler îşi îndeplinise promisiunea şi întărise cât de cât Crimeea. Pe hârtie se lucra încă din 24 mai 1943 la transformarea Crimeii într-o fortăreaţă. Însă hârtia era răbdătoare, iar resursele, limitate[1]. În total, era vorba despre un efectiv de 200 000 de oameni. O forţă militară considerabilă în principiu, numai că aceştia nu aveau de niciunele. Un raport din luna februarie arăta faptul că majoritatea diviziilor aveau un deficit de personal de proporţii cuprinse între 20% şi 30%. Fruntaşă era Divizia 3 Munte, cu 27% ofiţeri lipsă, 66% din subofiţeri şi 40% din soldaţi. Unităţilor le lipseau nu mai puţin de 2 844 de mitraliere uşoare (MG 34 şi 43) şi 165 grele, precum şi 159 de tunuri antitanc *Pak*. Acest lucru a avut consecinţe pentru Sevastopol, mai ales pentru partea de nord a frontului, acolo unde nu prea existau obstacole naturale. În cazul unui avans al unităţilor de tancuri sovietice în această aşa-numită *Freie Raum* („Zonă liberă"), nu prea existau speranţe pentru garnizoană. Comandantul Jaenecke abia fusese în stare să apere această zonă. *Tatarengrab* căzuse în mâinile sovieticilor încă din data de 3 noiembrie 1943[2]. Unităţile au fost întărite în ultimul moment cu trupe care se întorceau din permisie, aşa cum a fost cazul Diviziei 370 Infanterie, căreia i-au

fost alocați 2 500 de soldați în permisie. Diviziile 73 și 111 Infanterie rămăseseră fără artilerie în Crimeea. Armata 6 și-a cedat Divizia 336 Infanterie în Crimeea, dar nici această divizie nu avea artilerie, și dispunea doar de patru batalioane de infanterie[3].

Jaenecke era el însuși o figură interesantă. În calitate de comandant al Diviziei 389 Infanterie, fusese încercuit la Stalingrad ceva mai devreme în timpul războiului. Aici, acesta a insistat în mod deschis dinaintea lui Paulus, comandantul Armatei 6 germane care era încercuită, să nu ia în seamă ordinele lui Hitler și să evadeze. Jaenecke știa ce înseamnă să fii încercuit. Paulus l-a ignorat pe Jaenecke, care la 17 ianuarie a fost rănit și evacuat din Stalingrad cu avionul. Mai târziu, Jaenecke a fost trimis pe Frontul Kuban, devenind comandantul Armatei 17. În Crimeea, acesta a trebuit să opereze într-o structură de comandă destul de neclară, având în vedere faptul că și generalul Friedrich Köchling avea un cuvânt de spus, fiind comandantul zonei Crimeea. Forțele aeriene și marina aveau și ele propriile linii, iar în apărarea orașului Perekop au servit, printre altele, și unitățile „Bergmann" din Armata 17. Aceste unități erau sub comanda Biroului asociațiilor de voluntari, format din *Osttruppen**, mai ales din turkmeni**[4].

De bine, de rău fusese construită o apărare în profunzime. Până și minele rusești fuseseră dezgropate din nou, din ele înființându-se noi și noi câmpuri de mine. Minerii suplimentari solicitați pentru grupul de armate nu sosiseră. Jaenecke a dat de înțeles că voia să evacueze Crimeea, ceea ce, desigur, se bătea cap în cap cu ordinele lui Hitler. În legătură cu asta, istoricul David Zabecki era de părere că, în timpul apărării Crimeii,

---

* „Trupele din Est", în orig. în lb. germană (n. red.).

** III./Batalionul Vânători de Munte „Bergmann" (n. a.).

Jaenecke s-a apucat de lucru „fără grabă" și că se ocupa în special de planul „Michael", după cum se făcea referire la evacuare în cadrul Armatei 17[5].

Se pune întrebarea dacă Zabecki schițează aici o imagine corectă a lui Jaenecke. Comandantul german știa din experiența de la Stalingrad cum trebuie jucat jocul. Deciziile corecte trebuiau impuse. Acesta a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a efectua o evacuare la timp, încercând să o prezinte ca pe un fapt împlinit în fața OKW-ului. Dar, în același timp, el s-a pregătit și pentru bătălia finală din Crimeea. Un document de la 1 octombrie 1943 arată clar acest lucru. Este vorba despre ordinul pentru desfășurarea forței de muncă a civililor în Crimeea, semnat de el însuși. În acest document, Jaenecke este portretizat drept un comandant neîndurător, fără scrupule, care nu s-a sfiit să profite de populația civilă pentru războiul german. Este vorba despre acele segmente ale populației apte de muncă. În ordinul atașat era schițată populația Crimeii: 730 000 de locuitori, dintre care 350 000 puteau fi întrebuințați. Din acest potențial, 80 000 de oameni fuseseră deja angajați în departamentele Wehrmacht, în cadrul căilor ferate germane, ca geniști ai Todt, RAD și ai altor organizații. Jaenecke voia acum să mobilizeze și restul forțelor de muncă și a ordonat Comandamentului economic al Crimeii o supraveghere foarte strictă. În acest scop, peninsula a fost împărțită în mai multe zone: zona Kerci, Feodosia, Ialta, Sevastopol, Bahcisarai, Simferopol, Geankoi și Eupatoria. Ca o primă sarcină a desfășurării, Jaenecke a optat pentru construirea de poziții, deloc surprinzător, având în vedere terenul din Crimeea, dar și formarea sa ca general de pionieri. Corpul de armată Korück 550 a primit sarcina de a asigura ordinea și supravegherea pe diferite șantiere[6].

Faptul că Jaenecke era capabil de a acționa rapid s-a văzut și în timpul retragerii de la capul de pod Kuban, unde, la ordinul

superiorilor, acesta a luat măsuri drastice. Tot ce era de valoare a fost luat sau distrus, iar populația care putea munci a fost deportată. Ulterior, în Crimeea, Jaenecke avea să aplice tactica pământului pârjolit. La Kerci a fost creată o „zonă moartă", unde efectiv nu a mai rămas nimic, încercând în felul acesta să îngreuneze lucrurile pentru atacatori. După război, el a făcut declarații sincere pentru sovietici cu privire la acest lucru. Nu a susținut nicăieri că nu ar fi vrut să apere Crimeea, așa cum s-a sugerat. Împreună cu generalul von Kleist, a dus cu precizie la îndeplinire toate ordinele distructive cu privire la Crimeea. Un amănunt remarcabil a fost dat la iveală atunci când sovieticii l-au întrebat despre întrebuințarea gazului împotriva celor două grupuri partizane care operau în Crimeea. În acest caz este vorba despre gazul asfixiant. Jaenecke a confirmat că, la ordinul lui von Kleist și al *Heeresgruppe*, o astfel de comandă specială ajunsese în Crimeea. Se pare că a fost vorba despre aceeași întrebuințare precum cea din 1940 împotriva liniei Maginot[7].

În timp ce măsurile lui Jaenecke erau puse în practică, începuseră deja și pregătirile pentru evacuare. Acesta a ales o politică funcțională pe două căi. Decizia ca românii să fie evacuați primii fusese luată deja. Mare parte din unitățile române erau oricum pe jumătate la capătul puterilor, iar în total în Crimeea se mai aflau în jur de 65 000 de români[8]. A fost pregătită o evacuare organizată pe mare, care în cele din urmă a primit numele de cod Operațiunea Gleiboot, și o evacuare forțată, Operațiunea Adler. Armata a 17-a încă mai spera să poată alege între diferite scenarii, dar lucrurile au ieșit altfel. O parte din ofensiva sovietică a luat-o, într-adevăr, înspre periferia nordică, îndreptându-se spre „Zona liberă". Frontul nordic era apărat de Corpul XXXXIX Munte, în care operau și diviziile 10 și 19 de infanterie române. În afară de acestea, la Sevastopol mai erau încă șapte batalioane române.

Atacul sovietic al Frontului 4 Ucrainean, sub comanda generalului Tolbuhin, cu 16 divizii și două corpuri blindate (278 000 de oameni și 6 000 de piese de artilerie) din 8 aprilie a vizat din plin mai ales Divizia 50 Infanterie germană. În plus, sovieticii mai erau activi și în Kerci, cu 143 000 de soldați. Atacul a venit pe neașteptate, a fost neîntrerupt, iar frontul s-a rupt pe o porțiune de șapte kilometri. Inițial, Divizia 10 Infanterie română se afla la marginea atacului. După-amiaza, accentul s-a mutat pe români, care au primit o salvă enormă de rachete. Între 600 și 800 de soldați au fost atunci răniți dintr-un foc. Un atac de tancuri a urmat apoi asupra pozițiilor românești. Divizia 10 Infanterie română a fost practic distrusă. Batalionul 111 Pionieri german care a încercat să-i vină în ajutor a avut aceeași soartă. Regimentul Vânători de Munte Krim, originar din Feodosia, a fost adus de urgență la Tomașevsk pentru a închide breșa din front, dar și acesta a fost călcat în picioare de tancuri, pe care stăteau grenadieri sovietici. Abia 25 de soldați au reușit să scape. Prin breșă, armata a continuat străpungerea până la drumul Geankoi–Iahun. Soldații Armatei 17 se luptau acum pentru viețile lor. Șapte batalioane germane și trei batalioane române s-au avântat succesiv în breșă, dar au fost mistuite de foc. Nici tunurile de asalt de tip „Sturmgeschütz" nu au putut opri avansul sovietic. În 12 aprilie, germanii au primit permisiunea pentru Operațiunea Adler. Evacuarea putea începe.

Acest lucru a însemnat retragerea în grabă la Sevastopol. Trebuiau să ajungă acolo înaintea sovieticilor, ceea ce era mai ușor de zis decât de făcut. Armata Roșie a pus la bătaie un număr mare de tancuri. Armata 17 a raportat 750 de tancuri, dintre care 464 au fost distruse între 8 aprilie și 14 aprilie. Majoritatea tancurilor erau modelul KW1, un model vechi. Aceste cifre oferă o perspectivă clară asupra superiorității materiale[9].

Jaenecke a făcut apel neîncetat la o evacuare cât mai rapidă, ceea ce, la ordinul lui Hitler, a dus la înlocuirea sa cu generalul Hans Allmendinger, comandantul Corpului V. Allmendinger era un ofițer foarte priceput, profesor în cadrul „Cursurilor pentru comandant de divizie" din Berlin, iar prin prisma experiențelor sale din punga de la Demiansk, în partea de nord a Frontului de Est, acesta avea experiență și cu încercuirile[10].

Marina germană și cea română, precum și navele maghiare, au făcut ce au putut pentru a salva garnizoana din Crimeea. Navele au fost într-un continuu du-te-vino, după cum este cazul navei *Charlotte*. Într-una din călătoriile sale, aceasta a luat la bordul său nouă ofițeri și 590 de soldați ai „aliaților" (adică cel mai probabil români), precum și 135 soldați germani și 220 de tone de bunuri, pentru ca imediat după aceea să încarce din nou pentru aprovizionarea Sevastopolului: cărbune, 300 000 de piese de muniție germană și românească, 304 000 de kilograme de alimente și corespondență de front (12 000 de kilograme), precum și combustibil. Într-una din cursele sale, nava *Danubius* a transportat înapoi în România 3 555 de tone de material, doi ofițeri germani, opt soldați germani, doi civili, doi voluntari auxiliari *Hiwi*, 569 civili prizonieri și 39 de aliați. *Kaswa* a returnat 500 de tone de bunuri și a furnizat 575 de tone, printre care tutun și corespondență[11].

Până la data de 8 mai au fost evacuate 64 553 de soldați, 9 424 răniți, 11 358 de civili și 4 260 de prizonieri de război; în total, 89 575 de oameni. Multe dintre nave au intrat prin portul Constanța. În zilele următoare au mai urmat în jur de 31 000 de oameni. Navele maritime au fost într-un continuu du-te-vino, dar după ziua de 13 nu au mai trebuit să evacueze pe nimeni. Sevastopolul căzuse. La un calcul ulterior, numărul celor evacuați a ajuns la 127 000. La 23 mai, „Amiralul Marea

Neagră", generalul Helmuth Brinkmann, a presupus că ar fi fost vorba de 130 000 de evacuați (și 21 457 pe cale aeriană). Într-un raport semnat de amiralul Dönitz al marinei germane era menționat faptul că la evacuare luaseră parte 190 de nave de război și comerciale, atât comandanții de vase români, cât și cei germani dând dovadă de foarte mult curaj. În total, în jur de 6 000 de oameni au rămas pe mare[12]. Hitler a insistat ca în măsura în care românii îndeplineau criteriile pentru distincții, acestora trebuia să li se acorde întâietate[13]. Comandantul Jaenecke a fost mai puțin norocos. Hitler a ordonat o investigație a acțiunilor sale, sarcină pe care i-a delegat-o lui Heinz Guderian. Acest priceput general avea la momentul respectiv altele de făcut în război și a tărăgănat investigația, motiv pentru care Jaenecke a scăpat basma curată. Ceva mai târziu, acesta avea să cadă în mâinile sovieticilor, care au cerut inițial pedeapsa cu moartea, după care au transformat-o în 25 de ani de muncă silnică. În 1955, după ce cancelarul federal Konrad Adenauer a vizitat Uniunea Sovietică, Jaenecke a fost eliberat. Karl Allmendinger a fost evacuat împreună cu trupele sale, însă nu a mai primit un nou post[14].

Capitolul 12

De la Odessa până la Prut

Pe lângă drama din Crimeea, războiul a continuat şi spre vest, iar în timpul Ofensivei Nipru–Carpaţi a Armatei Roşii, acesta a fost adus la graniţele României. La 28 martie a fost eliberat Nikolaevul, iar în luna aprilie Armata Roşie s-a apropiat de Odessa. Pentru românii care fuseseră profund implicaţi în cucerirea oraşului în 1941, acesta a fost încă un semn de rău augur, al unei nenorociri ce se apropia. Au existat încercări de a păstra oraşul prin intermediul liniei capului de pod Odessa, iar pentru apărarea oraşului au fost puse la dispoziţie unităţile Diviziei 5 antiaeriene *Luftwaffe-feld-division* şi mici unităţi ale Diviziei 24 Infanterie române, consolidate cu artileria Regimentului 150 Artilerie. Românii şi-au instalat sediul central în gara Kuialnik. Pentru defensiva din nord-vestul oraşului au fost desfăşurate trupele Diviziei 21 Infanterie române, care au operat împreună cu Divizia 304 Infanterie germană, Batalionul 552 „Landesschützen" şi regimentul Diviziei 454 de securitate „Ostreiter" al Trupelor de Est, desfăşurat la gara Karpovo. În plus, au mai fost puse la dispoziţie câteva unităţi de asalt „Sturmgeschütz", precum Brigada 259 „Sturmgeschütz" întărită de Detaşamentul „Sturmgeschütz" Hupe (circa 15 tunuri de asalt „Sturmgeschütz")[1]. Desigur că această mică armată

încropită nu a fost capabilă de a continua apărarea portului de la Marea Neagră. La 10 aprilie, orașul a fost eliberat. Odessa fusese ocupată timp de 907 zile, în decursul cărora 82 000 de persoane și-au pierdut viața, iar 78 000 de locuitori fuseseră duși în Germania ca mână de lucru[2].

În momentul căderii orașului Odessa, întregul Front de Sud se afla pe pământ românesc. Mareșalul Antonescu a profitat de moment pentru a-și exprima îngrijorarea față de *Heeresgruppe*. Ceea ce îl îngrijora, de asemenea, era faptul că multe dintre Trupele din Est, formate din popoare din Uniunea Sovietică în serviciul german, erau acum staționate pe pământ românesc. Se pare că Antonescu a plecat de la premisa unui scenariu întunecat în ceea ce privește consecințele acestui lucru și a cerut ca aceștia să dispară din România. După cum s-a văzut mai sus și în cazul liniei capului de pod Odessa, *Heeresgruppe* s-a folosit din plin de Trupele din Est, neavând mijloacele necesare pentru a le înlocui. Antonescu i-a informat ulterior că în locul lor avea să pună români la dispoziție[3]. La 20 iulie, ziua atentatului împotriva lui Hitler*, colonelul Ivănescu a fost înștiințat de *Heeresgruppe Südukraine* (Grupul de armate Ucraina de Sud) că Trupele din Est fuseseră mutate de pe „teritoriul românesc". Era vorba despre 4 000 de voluntari sovietici care lucrau în sudul Dunării în depozite și magazii[4].

Poate că e de mirare prioritatea pe care au avut-o anumite chestiuni. Se poate ca reticența lui Antonescu să fi avut de-a face cu valurile mari de refugiați pe care România era deja nevoită să îi asimileze. Germania a evacuat sute de mii de etnici

* La 20 iulie 1944, colonelul Claus von Stauffenberg, conducătorul unui grup de conspiraționiști, a plasat o bombă în sala de ședințe a cartierului general al Führerului, de la Rastenburg. Fiind sigur că Hitler a murit în atentat, von Stauffenberg a declanșat la Berlin un puci, acțiune care avea să eșueze. A fost arestat și executat, împreună cu principalii săi colaboratori (n. red.).

germani peste Dunăre, spre vest. Inclusiv tinerii apţi pentru serviciul militar au fost deportaţi masiv, la care s-au mai adăugat şi marile transporturi din Crimeea şi din alte părţi ameninţate ale frontului[5].

Desfăşurarea Trupelor din Est a fost demarată în decembrie 1941. La vremea aceea începuse întemeierea legiunilor naţionale care vizau Caucazul, fiind vorba despre georgieni şi armeni. În plus, la începutul anului 1942 au fost înfiinţate unităţile de tătari. Germanii s-au folosit inclusiv de naţionaliştii ruşi şi ucraineni care se distanţaseră de comunism şi care se întorseseră împotriva Moscovei în Armata Rusă de Eliberare, numită şi armata Vlasov, printre altele. Chiar şi minorităţile musulmane au fost înrolate cu ajutorul marelui muftiu al-Husseini din Ierusalim. La 4 iulie 1942 a fost dat ordinul de înfiinţare al aşa-numitelor batalioane turcice, formate din turkmeni. SS-ul a dat curs propriilor planuri ce au dus la întemeierea formaţiunii (mai apoi divizie) SS „Neu Turkestan" şi a unităţilor musulmane *Waffen-SS* în Balcani[6].

Românii au jucat propriul rol în înfiinţarea acestor unităţi. În februarie 1943, *Deutsche Heeresmission* le-a cerut acestora să caute în lagărele lor de prizonieri de război popoare răsăritene potrivite pentru serviciul militar german. În acest sens au fost explorate lagărele din Bucureşti (lagărele I–III), Brăila (IV şi V), Iaşi (VI şi VII) şi Cernavodă (VIII). Pe lângă desfăşurarea în legiuni şi batalioane, numeroşi soldaţi din Trupele din Est au fost folosiţi pe post de voluntari auxiliari *Hiwi*, cetăţeni sovietici în serviciul militar german care se găseau în majoritatea diviziilor germane şi fără de care maşinăria ar fi funcţionat cu greu[7].

În ziua următoare, la 21 iulie 1944, s-a pus punct unei alte dispute dificile, atunci când trupele germane au înlocuit

unitățile maghiare pe frontul din Bucovina, aproape de Cuturi*. Această chestiune a fost, de asemenea, deosebit de sensibilă[8].

Pe lângă îngrijorarea lui Antonescu referitoare la Trupele din Est și la Bucovina, însă, atenția a fost îndreptată mai ales asupra frontului din preajma râului Prut. În timpul noilor vizite făcute de Antonescu lui Hitler în luna martie 1944 și conform vastei corespondențe ce le-a precedat, a fost pus la punct planul de a ține piept ofensivei sovietice. Trupele germane au primit mână liberă în ce privește teritoriul românesc, iar depozitele și spitalele de campanie cu 20 000 de paturi erau deja pregătite pentru bătălia care avea să urmeze. Între timp, pe deasupra capetelor zburau forțele aeriene ale Aliaților. Ca parte dintr-un război psihologic și economic, acestea au vizat atât rafinăria de la Ploiești, cât și capitala București. La 5 aprilie a avut loc primul bombardament, urmat de cel din 24 aprilie și cel din 5 mai 1944. Duelul aerian a fost unul colosal. Nu mai puțin de 28 de baterii grele, 11 medii și 9 ușoare au deschis focul asupra forțelor aeriene care survolau. O escadrilă germană de vânătoare și 2-3 escadrile românești au încercat să oprească atacurile din aer. În ciuda pierderilor grele pentru Aliații care zburaseră parțial din Italia și care au aterizat din nou în Ucraina, nu s-a putut preveni ca pagubele să nu fie unele însemnate. În timpul atacului din 5 mai 1944 au fost mistuite de foc 25 000 de tone de combustibil, la care s-a mai adăugat și problematica transportului. Logistica – pe calea ferată și pe Dunăre – a fost și ea supusă unui tir puternic, astfel încât pierderile totale s-au ridicat de fapt la 114 000 de tone. OKW-ul vorbea atunci despre o catastrofă. Între timp, forțele aeriene fuseseră aprovizionate cu provizii de urgență, iar o

* Localitate de pe teritoriul actual al Ucrainei, aflată pe râul Ceremuș (n. red.).

seamă de divizii de pe front mai erau mobile doar prin intermediul „proviziilor negre"[9].

Pentru a întoarce mersul negativ al lucrurilor, cei de la Berlin au promis să facă mai multe. Au promis tunuri antiaeriene suplimentare (*Flak*), tunurile existente au mai primit 17 baterii, dintre care 9 grele, şi au fost promise totodată şi patru baterii *Flak* mobile cu tunuri antiaeriene de 10,5 cm. Pentru luna august existau şi mai multe livrări la orizont. Inclusiv forţele aeriene *Luftflotte IV* aveau să fie consolidate. Berlinul a promis 40 de avioane de vânătoare noi, precum şi vânătoare de noapte[10]. În acelaşi timp, OKW-ul a trimis la Ploieşti un delegat care să se asigure de continuarea producţiei. Este vorba despre maiorul D.G. Dereser, reprezentantul special al OKW. Acesta a lucrat cu Alfred Gerstenberg*, care la 4 iunie avea să fie numit „comandantul german al românilor pe zona petroliferă" şi cu care a gândit împreună un sistem care să protejeze rafinăriile de schijele bombelor. Prin intermediul acestei acţiuni, Astra Română, cea mai importantă rafinărie care fusese nimerită, nu a putut fi folosită „decât" două luni[11].

Pentru a reconstrui pagubele suferite era nevoie de forţă de lucru. Însă şi în această privinţă a existat un deficit în creştere, ceea ce a dus din nou la tensiuni cu românii în privinţa Trupelor din Est şi a voluntarilor auxiliari *Hiwi*, recrutaţi de germani din rândul locuitorilor Uniunii Sovietice. *Heeresgruppe Südukraïne* a specificat faptul că Trupele din Est luptau şi pentru România, dar Antonescu le privea ca pe un pericol şi se temea ca nu cumva să se „formeze găşti". Acesta s-a lovit de dificultăţi şi în ce priveşte înfiinţarea lagărelor de prizonieri pe teritoriul românesc. Antipatia lui Antonescu a

* Alfred Gerstenberg (1893–1959) a fost comandantul aviaţiei militare germane din România între 15 februarie 1942 şi 27 august 1944 (n. red.).

mers într-atât de departe încât, pe drumul care ducea de la Ploiești la Brașov, a oprit personal o coloană formată din trupe de voluntari auxiliari *Hiwi* a organizatorului Todt, care s-a plâns arțăgos autorităților germane în legătură cu acest incident. Germanii au fost puși în încurcătură din acest motiv. În timpul bombardamentelor de la Ploiești a fost foarte clar că românii aveau s-o șteargă cu prima ocazie. Letargicii „Voluntari din Est" erau mult mai nepăsători față de bombardamente și, din acest motiv, niște muncitori mai de încredere[12]. La 1 iunie 1944 Antonescu a vizitat rafinăriile de petrol și a identificat problemele pe care le aveau acolo[13].

Așadar, germanii au fost nevoiți să găsească forță de lucru alternativă. Generalul Gerstenberg, căruia i-a fost încredințată această sarcină, a căutat ajutor la *SS-Obergruppenführer*-ul Richard Hildebrandt, șeful superior al SS și al poliției de la Marea Neagră. Hildebrandt era un nazist de primă mână, veteran al „puciului de la berărie" din anul 1923 la München, atunci când Hitler a încercat să preia puterea. Ulterior, acesta a fost adjutantul faimosului general SS Joseph (Sepp) Dietrich și șef superior al SS și al poliției din Danzig și din Boemia și Moravia. Au fost procurați muncitori ucraineni și puși la muncă sub comanda lui Horst Hoffmeyer, *SS-Brigadeführer**. Deoarece românii interziseseră armatei germane să implice în lucrări trupele de voluntari auxiliari *Hiwi*, aceștia au fost detașați în Luftwaffe, iar muncitorii ucraineni operau sub steagul lor. Aceasta a fost, desigur, o evitare pur teoretică a protestului românesc, dar pe moment a funcționat și s-au pus pe treabă cu forțe proaspete. Ceea ce era necesar, deoarece Aliații

* Numele acestuia apare scris și Hofmaier în anumite documente, însă Hoffmayer este scrierea corectă, vezi *SS Verordnungsblatt*, 9. Jahrgang 09.11.1943 Nummer 4a (n. a.).

minaseră din aer Dunărea şi alte căi navigabile importante pentru logistica petrolului[14]. Germanii au reacţionat din nou prin a numi un „reprezentant special al Führerului pentru Dunăre", *Generaladmiral* Wilhelm Marschall. Acesta era un fost comandant de submarin din Primul Război Mondial (UC 74 şi UB 105), care mai apoi a comandat nava de luptă *Admiral Scheer*. După un conflict cu marele amiral Erich Raeder, fusese scos din joc o vreme, dar s-a revanşat în această funcţie. La 20 iunie a început comanda sa oficială[15].

Atât talmeş-balmeşul dintre diferitele instanţe, cât şi numirile în funcţii care au avut legătură cu producţia de petrol de la Ploieşti au dus la tensiuni mari între autorităţile germane. Acest lucru a avut drept consecinţă o serie de conflicte care au escaladat atât de mult, încât *Reichsführer*-ul SS Heinrich Himmler şi liderul *VoMi*, generalul SS Werner Lorenz, au fost nevoiţi să se implice personal*.

Esenţa problemei a fost „iritabilitatea" lui Hildebrandt, şeful superior al SS şi al poliţiei de la Marea Neagră. Confidentul său, *Oberst* Grahamer, fusese scos la pensie. Acest ofiţer fusese ochii şi urechile lui Hildebrandt în regiunea Ploieşti, iar Hildebrandt şi-a învinovăţit concurenţii, mai ales pe Gerstenberger, că ar fi fost geniul malefic din spatele pensionării sale. Gerstenberger i-a spus lui Lorenz, care fusese trimis de *Reichsführer*-ul SS să investigheze, că Grahamer pur şi simplu nu mai putea face faţă tensiunilor crescânde şi că acesta era motivul pentru care fusese demis din funcţie. Lucrurile s-au înrăutăţit şi mai mult între *SS-Brigadeführer*-ul Hoffmeyer şi Hildebrandt. Cel din urmă considera regiunea Ploieşti moşie proprie şi nu permitea unui alt ofiţer SS să preia conducerea.

---

* *VoMi* a fost responsabil cu relocarea etnicilor germani care trăiau în afara graniţelor Germaniei. În plus, s-a mai ocupat şi de relocarea descendenţilor coloniştilor germani din Uniunea Sovietică şi Europa de Est (n. a.).

În vara anului 1944, cearta s-a încins atât de mult, încât a existat chiar un schimb de scrisori furioase și s-a făcut apel la *Reichsführer*-ul SS pentru a pune bețe în roate taberei opuse. Hildebrandt l-a mustrat și l-a cam luat la trei parale pe Hoffmeyer. Cu toate acestea, după formularea provocatoare a lui Hildebrandt, se pare că Hoffmeyer nu s-a lăsat intimidat și s-a declarat „nesolidar". Hoffmeyer a recurs la ordine speciale venite de la Himmler și s-a bazat pe faptul că își putea exercita autoritatea prin putere absolută. Hildebrandt a pus presiune pe unitățile de poliție de la Ploiești prin intermediul lui Ernst Konrad Hitschler, *Brigadeführer*-ul Federației germane din Est (BdO), motiv pentru care Büttner, maior în Batalionul I de voluntari de poliție la Marea Neagră, nu putea accepta ordine de la Hoffmeyer. „Prestigiul SS a fost lezat până în măduva oaselor", i-a spus Hoffmeyer furios lui Lorenz, care i-a dat din nou raportul lui Himmler.

Reichsführer-ul SS le-a scris generalilor săi o scrisoare pe un ton furios. Faptul că în acel dificil an de război acești veterani nu aveau altceva mai bun de făcut decât să se țină de capul lui Himmler cu asemenea chestiuni minore i s-a părut dezamăgitor. Cearta nu s-a atenuat nici după această scrisoare a lui Himmler, iar la 18 august 1944, Lorenz i-a mai raportat o dată lui Himmler intervenția sa în această chestiune, încheiată cu o „discuție bună" între Hildebrandt și Lorenz[16].

Rețeaua feroviară a fost de asemenea consolidată cu noi materiale livrate de la Berlin. În acest sens au existat anumite restanțe, iar șeful transporturilor, generalul Gercke, a încercat să compenseze acest lucru. Rudolf Ernst Otto Gercke era veteran al Primului Război Mondial din Prusia Orientală, unde servise ca ofițer de stat-major al Grupului de armate Prințul Rupprecht al Bavariei. Mai târziu, acesta avea să devină ofițer

de stat-major al OKH, iar la 26 august 1939 a fost numit şef al Transporturilor Armatei în cadrul Înaltului Comandament al Armatei. O atenţie sporită a fost îndreptată mai ales asupra rutei Bucureşti–Craiova–Focşani–Tecuci. În Craiova s-a încercat dezvoltarea unui atelier de producţie pentru locomotive, în timp ce pentru căile ferate române fuseseră promise şi aproximativ 300 de locomotive germane[17].

De pe râul Bug, bătălia s-a mutat la graniţa României. Au existat tot soiul de consultări de urgenţă. La 22 martie, Antonescu a zburat la Berlin. La 30 martie, generalii germani von Kleist şi von Manstein au fost concediaţi, în timp ce *Heeresgruppe Süd* a devenit *Heeresgruppe Nordukraine*, *Heeresgruppe A* devenind *Südukraine*. În realitate însă, Ucraina deja se afla într-o regiune eliberată, iar situaţia de pe front nu putea fi schimbată nici măcar prin alungarea acestor generali (cu experienţă).

În hinterlandul imediat al frontului *Heeresgruppe Südukraine*, care de la 1 aprilie 1944 până la 25 iulie a fost sub comanda generalului Ferdinand Schörner, au mai apărut câteva probleme. Germanii au încercat să aprovizioneze şi să se ocupe de acele *Heeresgruppe* din România, dar acest lucru a fost dificil. România avea probleme financiare şi un sistem de cupoane care fusese convenit cu ţăranii, dar care nu funcţiona. Trimişii germani Carl Clodius* şi *Oberst* dr. Krull au fost delegaţi pentru a rezolva aceste probleme, însă aceştia au conchis destul de repede că Antonescu nu se pricepea câtuşi de puţin la problemele economice. Pe acestea le lăsase în totalitate în grija omonimului

* Carl August Clodius (1897–1952) a fost comisar special al Reichului pe probleme economice în România, începând cu luna mai a anului 1944. După 23 august 1944, a fost luat prizonier de autorităţile române, iar la 4 septembrie acelaşi an a fost predat sovieticilor. Se pare că a murit în URSS (n. red.).

său, Mihai Antonescu, descris de germani drept „un jurist inteligent". Descrierea nu era însă un compliment. Acesta era văzut ca fiind cineva care abia așteaptă posibilitatea de a scoate România din război pe filieră anglo-americană. „Exceptând aportul pe care l-au avut pe front, nu a existat niciun semn de contribuție românească serioasă", au fost de părere trimișii, după îndelungi negocieri.

Pe front, părerile despre români erau destul de împărțite. Cu pregătirea și armamentul potrivit, românii erau în general niște soldați decenți, spunea Schörner. În ceea ce privește armamentul, Germania a promis îmbunătățiri. Românilor li s-au promis lunar 10 *Pak*-uri de 7,5, 10 obuziere ușoare „Feldhaubitze" (FH) și majorarea numărului tunurilor de asalt „Sturmgeschütz" de la 10 la 20 de bucăți. Toate acestea aveau să fie trimise sub numele de cod „Olivenbaum" și „Blei". În plus, se încerca și reconstruirea celor patru divizii din Crimeea, care în mare parte își pierduseră echipamentele. Ca să nu ridice ștacheta prea sus, se tindea spre o echipare în proporție de 70%[18].

Capitolul 13

Străpungerea decisivă de la Iași

Între timp, în țară domnea liniștea stranie de dinaintea furtunii. În anumite cazuri, totul părea să se desfășoare fără probleme. *Business as usual**, după cum s-au desfășurat lucrurile în timpul unei întâlniri amicale între organizația germană „Kraft durch Freude" și omoloaga sa românească „Munca și Lumina" în Sibiu (Hermannstadt), întâlnire la care a făcut act de prezență Odăgescu, ministrul român al muncii**. La Deva, în vestul țării, ministrul culturii, Ion Gheorghe***, a ținut un discurs încurajator, într-o încercare de a ridica moralul. Acesta a vorbit intenționat despre viitoarea probă de forță de la Iași. Fosta capitală a Moldovei trebuia apărată ca „oraș cultural". „Lupta este piatra de încercare a curajului nostru. Există oameni care susțin că din calea pericolului scapi plecându-te în fața lui. Este o mare greșeală, mai ales acum. Lumea s-a înrăit atât de mult."

În diferite publicații românești periodice precum *Curentul*, *Ecoul*, *Viața* și *Timpul* s-a schițat o imagine vitalistă a unei

---

* Expresie însemnând „ca de obicei", în orig. în lb. engleză (n. red.).

** Între 27 ianuarie 1941 și 23 august 1944, ministrul al muncii a fost Petre Tomescu (1890–1977) (n. red.).

*** Profesorul Ion Petrovici (1882–1972) a fost ministru al culturii în perioada 4 decembrie 1941–23 august 1944 (n. red.).

Românii ce se pregătea de luptă. Printre rânduri însă se putea citi gravitatea situației. Lumea era prinsă în strânsoarea sistemelor care „nu acceptau obiecții" și care se luptau pe viață și pe moarte. Chiar și etnicii germani au fost mobilizați și au ținut mari întruniri în care își exprimau loialitatea față de Hitler și față de națiunea română. La aceste întâlniri au fost prezenți ambasadorul german Freiherr von Killinger, generalul Hansen, lider al DHM-ului, Kohlhammer, care era liderul național al Organizației pentru străinătate a NSDAP-ului, și Andreas Schmidt, liderul grupurilor etnice. Atenția a fost îndreptată și asupra debarcării Aliaților în Normandia, în urma căreia unii comentatori se așteptau să urmeze o pace rapidă. Alții au comentat în principal despre Aliații occidentali și mai cu seamă despre bombardamentele lor asupra teritoriului României, atât din Italia, cât și din Uniunea Sovietică. În urma acestora au fost atinse ținte civile mai ales în Iași, unde clădiri istorice au fost mistuite de flăcări. Doi civili români care lucrau în industria petrolieră de la Ploiești au fost decorați cu Vulturul German pentru devotamentul lor necontenit și plin de curaj, într-o încercare de a îndemna românii să nu se piardă cu firea[1].

Între timp, sovieticii se pregăteau de înaintarea spre vest. Frontul era situat pe aliniamentul Târgu Frumos–Iași–Petrești–Chișinău și cotea spre sud în direcția Mării Negre. Frontul 2 Ucrainean sub comanda lui R.I. Malinovski și Frontul 3 Ucrainean comandat de F.I. Tolbuhin au adunat în vederea atacului un efectiv de 920 000 de soldați în total. În primă instanță, planul de luptă a constat în două atacuri concentrice. La nord-vest de Iași trebuia efectuată o înaintare în direcția Bârladului, urmată mai apoi de un atac ceva mai vestic, la Pașcani, pentru a extinde frontul. Frontul 3 Ucrainean avea să atace cu Armatele 57 și 37 mai ales din regiunea situată ceva mai la sud de Tiraspol

şi avea să mărşăluiască spre Leova. Astfel aveau să se formeze două zone. Acolo s-a înaintat în adâncime, înaintare prin care Armata 3 română avea să fie blocată pe flancul vestic şi izolată de unităţile germane.

Începând cu data de 25 iulie, de partea româno-germană a fost *Heeresgruppe Südukraine* sub conducerea generalului Johannes Friessner, care avusese înainte *Heeresgruppe Nord* sub comanda sa. Friessner a făcut impresie bună în faţa lui Hitler prin felul său simplu de a raporta ceea ce se petrecea pe front. Din acest motiv, Hitler l-a perceput pe Friessner drept omul care „tace şi face", cel de care avea nevoie pe Frontul Sudic din preajma câmpurilor petrolifere importante, front care era ameninţat. În trecut, Friessner nu se dăduse înapoi de la măsuri drastice. Cu un an în urmă, atunci când oraşul Karacev „stătea în calea" unei linii germane, porţiuni întregi din acesta fuseseră făcute una cu pământul la ordinul lui Friessner şi al generalului Haman, comandantul oraşului Orel. Printre distrugerile înregistrate se numărau o centrală electrică, o hidrocentrală, lagărul de cazare temporară „Durchgangslager" („Dulag") 185 şi o mulţime de alte clădiri*.

Noua poziţie ocupată de Friessner a venit într-un moment special. La 20 iulie avusese loc atentatul împotriva lui Hitler, în timpul căruia Claus Schenk von Stauffenberg şi un grup de ofiţeri din jurul generalului Ludwig Beck au încercat să-l lichideze pe Hitler printr-un atac cu bombă. În ziua respectivă, Eberhard Kinzel a dat buzna agitat în biroul lui Friessner, anunţându-l că tocmai primise un telefon de la *Oberst* von Stauffenberg, din Berlin. Acesta îl înştiinţase că Hitler fusese

* Acest lucru s-a petrecut la începutul lunii august 1943, în timpul apărării liniei *Hagen*, Panzerarmeekommando 2 d.d. 03.08.1943, T313/R172 (n. a.).

ucis într-un atentat în aceeași zi și că de acum înainte ordinele aveau să fie date de *Generaloberst* Beck. „Cine e von Stauffenberg?", l-a întrebat Friessner surprins. Atentatul fusese o surpriză totală. Faptul că Beck era cel care avea să taie și să spânzure de aici înainte era lucru curios, având în vedere că Beck nu mai fusese de mult activ.

Înainte ca ofițerii din *Heeresgruppe* să apuce să sune OKH-ul pentru informații, feldmareșalul Wilhelm Keitel, mâna dreaptă a lui Hitler, era deja la telefon anunțând foarte clar că Führerul trăia și că avea să se adreseze poporului german la radio. „Am așteptat o vreme, timp în care a domnit o atmosferă posomorâtă", scria Friessner în memoriile sale. Într-adevăr, Hitler s-a dovedit a fi în viață, iar după cum se știe, puciul a eșuat curând. Friessner s-a grăbit să meargă pe front să vadă cum reacționează oamenii. Potrivit spuselor sale, în rândul trupelor s-a auzit un singur sunet, unul de dezamăgire, care condamna atacul. În opinia sa, trupele germane de mult timp nu mai operau doar la comandă pe Frontul de Est. Cu toții se temeau de o invazie a sovieticilor în Germania, drept urmare au luptat până în pânzele albe. Nici apelul Aliaților la capitulare necondiționată, formulat în timpul consultărilor de la Ialta, nu prea a ajutat în acest sens[2].

Și Ferdinand Schörner și-a arătat loialitatea față de Führer, ba chiar a consemnat-o în scrisoarea comandantului-șef al Armatei *Südukraine*:

„Cu toții am fost profund afectați de acest atentat mișelesc. Generali și grenadieri deopotrivă mulțumesc Providenței pentru faptul că ați fost cruțat. Ne regrupăm cu atât mai mult în jurul dumneavoastră și știm că vom câștiga această luptă a destinului sub conducerea dumneavoastră. Faptul că ați fost salvat ca prin minune ne-a întărit încrederea în victorie. *Heil, mein Führer*!"[3]

Ion Antonescu, alături de Joachim von Ribbentrop, ministrul de externe al Germaniei naziste. Între septembrie 1940 și august 1944, Antonescu a fost conducătorul României, aliată de nevoie cu Al Treilea Reich.

© Wikimedia Commons

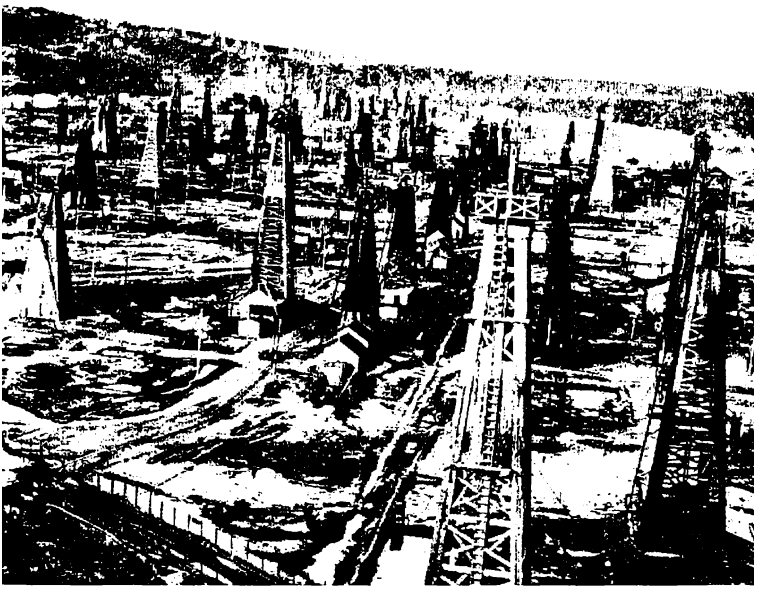

Câmpul petrolifer de la Moreni, din apropiere de Ploiești. Pentru Hitler, petrolul era cea mai importantă resursă necesară. © Wikimedia Commons

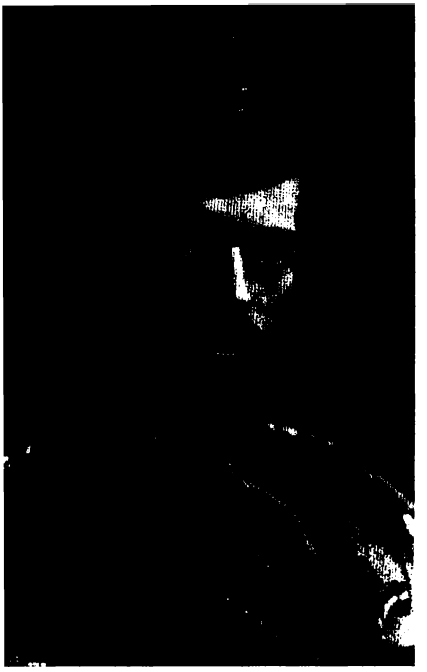

Regele României,
Carol al II-lea.

© Wikimedia Commons

© Wikimedia Commons

După abdicarea regelui
Carol al II-lea, fiul său,
Mihai, l-a succedat la tron.

Mulți dintre românii de etnie germană s-au înrolat în trupele Wehrmachtului, cel responsabil de recrutarea acestora fiind Andreas Schmidt.

© Wikimedia Commons

© Wikimedia Commons

Comandantul *Einsatzgruppe D*, Otto Ohlendorf. *Einsatzgruppe D* era formată din cinci comandouri care au executat zeci de mii de oameni, acționând în zona de operațiuni a trupelor germano-române.

Deportarea în Transnistria. Evreii din Basarabia și nordul Bucovinei au avut de suferit, la fel cum s-a întâmplat cu populația evreiască din celelalte țări cucerite de naziști sau aliate.

© Bundesarchiv, B 145 Bild-F016206-0003/Wikimedia Commons

Romi locali, supravegheați de un polițist român, ajută la scoaterea cadavrelor din trenul morții Iași–Călărași în timpul unei opriri la Târgu Frumos.

© Wikimedia Commons

Baronul Manfred von Killinger, trimisul german la București, a avut o implicare semnificativă în viața politică românească în Al Doilea Război Mondial.

© Bundesarchiv, Bild 183-L07770/Heinscher/CC-BY-SA 3.0/Wikimedia Commons

Echipament militar sovietic căzut în mâinile germanilor, în prima parte a Operațiunii Barbarossa.

© Wikimedia Commons

Ofițeri germani inspectând două avioane sovietice, un Iakovlev UT-1 (în prim-plan) și un Polikarpov I-16 (în dreapta imaginii).

© Wikimedia Commons

Comandantul Armatei 3 române, generalul Petre Dumitrescu. Rapoartele și corespondențele sale au descris cu multă acuratețe și cu realism situația de pe front.

© Wikimedia Commons

Avioane IAR-80, printre cele mai importante aparate ale forțelor aeriene române din Al Doilea Război Mondial.
© Wikimedia Commons

Consfătuiri între ofițeri, în Ucraina sovietică, în apropiere de Bug.
© Bundesarchiv, B 145 Bild-F016203-20A/CC-BY-SA 3.0/Wikimedia Commons

Erich Brandenberger, comandantul Diviziei 8 Panzer, în dialog cu Erich von Manstein, la 21 iunie 1941.

© Bundesarchiv, Bild 101I-209-0086-12/Koch/CC-BY-SA 3.0/Wikimedia Commons

Grup de soldați români, decorați cu Crucea de Fier. În această fază a ofensivei spre Est, totul mergea conform planului pentru germani și români, și părea că victoria în fața inamicului sovietic nu e îndepărtată. © Wikimedia Commons

În aceeași zi, acesta i-a mai adresat lui Hitler o scrisoare lungă, în care îi semnala faptul că în România mai existau oportunități neexploatate și rezerve de alimente care puteau fi întrebuințate cu folos de Germania, lucru care încă nu se întâmplase din cauza „atitudinii rigide a României". Acesta și-a încheiat scrisoarea privind propria experiență în România, cu precizarea că el era convins de susținerea mareșalului Antonescu pentru Germania, dar că era important ca acesta să aibă numaidecât o întâlnire cu Hitler. Antonescu avea nevoie de sprijin pentru a continua să se poziționeze împotriva forțelor subversive[4].

În 23 iulie, Schörner a mai scris o notă internă adresată generalilor săi, cărora le-a mulțumit. Le-a atras însă atenția și asupra stării mentale a trupelor, care scriau acasă că „războiul avea să se termine curând". Lui Schörner acest lucru i s-a părut periculos de defetist. Toată atenția trebuia îndreptată asupra „victoriei finale". Acesta își mai făcea griji și pentru etnicii germani care, în opinia sa, erau văzuți prea mult ca fiind germani de rang inferior, motiv pentru care nu era de așteptat prea mult devotament din partea lor[5].

După război, Friessner a recunoscut faptul că reacția inversșunată cu privire la atentatul împotriva lui Hitler fusese una părtinitoare, dar că așa fusese resimțită de trupele de pe front la momentul respectiv. Această reacție a dus la neîncredere între ofițeri și soldați, aliații fiind de asemenea demoralizați. Însă soldatul german a rămas la postul său, iar războiul și-a reluat curând cursul firesc de zi cu zi.

La scurt timp după atentat, Friessner s-a întâlnit cu Hitler, care l-a primit „foarte serios", dar care a fost „prietenos" cu generalul. Hitler a subliniat faptul că schimbarea comenzii în direcția *Heeresgruppe Südukraine* nu era un semn de neîncredere sau dezaprobare. Cu privire la Antonescu, Hitler l-a

liniştit, mareşalul avea să-i rămână loial[6]. Pentru atribuţiile sale curente i-au fost puse la dispoziţie Armatele 6 şi 8 germane (Grupul de armate Wöhler), precum şi cele două armate române, 3 şi 4. Armata 3 dispunea de Corpul II armată român şi de al III-lea (diviziile 2, 9 şi 15 Infanterie şi Brigada 110 Infanterie), Divizia 21 Infanterie şi Brigada 4 motorizată, precum şi de câteva unităţi germane. Pe lângă unităţile germane, Armată 4 română dispunea de corpurile de armată I, V şi VII, formate din diviziile 1, 4, 5, 6, 13 şi 20 Infanterie, brigăzile 101, 103 şi 104 Munte. În plus, Corpul IV armată român servea în Armata 8 germană cu Divizia 5 Cavalerie, Brigada 102 de Munte şi diviziile 7 şi 3 Infanterie[7]. Iniţial, localităţile Brăila şi Focşani fuseseră declarate fortăreţe, însă grupul de armate şi-a retractat decizia în 29 iulie 1944, de vreme ce germanii nu aveau nicio putere asupra acestor regiuni şi respectau autoritatea română. Chiar în seara dinaintea ofensivei sovietice, la 19 august 1944, nu mai era timp de diplomaţii, astfel că *Heeresgruppe* a revocat până la urmă decizia, denumind din nou localităţile menţionate „fortăreţe"[8].

Liniile au fost extinse, iar la 23 iulie, în cartierul general al Armatei 6 a fost planificată o propunere cu privire la extinderea liniilor Traian, Ştefan, Ferdinand şi Carol. Deoarece exista un deficit de materiale de construcţie, s-a decis demolarea a 40 de clădiri din Târgu Frumos pentru a folosi materialul la extinderea liniilor[9].

În luna precedentă, *Heeresgruppe* încercase să introducă pe front o seamă de corecţii care să întărească linia apărării. La 22 iulie 1944, acest lucru a dus la Operaţiunea Michael. Aceasta s-a desfăşurat la Răscăieţi, fiind executată de Corpul XXIX armată, sub care operau Divizia 21 Infanterie română şi Divizia 304 Infanterie germană. Operaţiunea

a fost inițial prevăzută pentru începutul lunii iulie, dar a fost amânată pentru data de 11 iulie, motivul fiind faptul că în Armata a 3-a română, comandată de generalul Dumitrescu, existau obiecții în privința planului. Românii se temeau că avantajele nu contrabalansau dezavantajele. Se știa că rușii erau bine așezați în poziții întărite. În cele din urmă, germanii și-au impus voința. În ziua de 22 a fost dat ordinul, iar la 23 iulie a fost lansată ofensiva.

A urmat un bombardament de artilerie preliminar, care a durat aproximativ un sfert de oră. Au deschis focurile asupra liniilor sovietice 60 de piese de artilerie ale diviziilor, suplimentate cu artilerie de la Divizia 13 Blindate și Divizia 9 Infanterie. Ulterior au intrat în acțiune grenadierii și tunurile de asalt „Sturmgeschütz". Inițial, ofensiva a avut succes. Cei 700 de metri necesari a fi acoperiți până la noua linie pe lângă care voiau să desfășoare linia principală de luptă au fost acoperiți pe fugă, iar militarii sovietici au fost luați prizonieri. Primele linii au fost părăsite de sovietici la scurt timp după aceea, cu excepția câtorva soldați care s-au împotrivit. Spre mirarea germanilor, sovieticii reușiseră să plaseze fulgerător de repede câteva mine pe liniile lăsate în urmă.

Linia în sine a fost bine extinsă, cu o adâncime de 180 până la 200 de metri. Armata Roșie s-a regrupat rapid și a pornit o contraofensivă enormă. Aceștia au operat ca de obicei, cu prea mulți oameni pe o suprafață mică, motiv pentru care Armata Roșie a suferit înfrângeri dureroase. Într-un raport intern al germanilor se poate citi că soldații sovietici abia dacă reacționau la grenadele de mână și că nu cunoșteau frica. Lucrurile stăteau complet diferit în ceea ce privește aruncătoarele de flăcări și aruncătoarele de tip „Panzerfaust", care erau întrebuințate și de români și la care erau „foarte sensibili"[10].

La *Zielpunkt** 390 s-au dat lupte grele corp la corp între Armata Roșie și pionierii Diviziei 304 Infanterie. Atacul condus de Batalionul 1 român din Regimentul 24 s-a împotmolit în tranșeele de tancuri în care sovieticii construiseră un câmp de mine. Tunurile de asalt „Sturmgeschütz" și pionierii au reușit să pătrundă până la două linii adâncime în pozițiile rusești. Două astfel de tunuri au trecut aici peste mine și au fost distruse. Grenadierii Regimentului 575 erau blocați acum în spatele tunurilor de asalt „Sturmgeschütz". Acestea au tras de aproape în liniile rusești, care au răspuns focului cu *Pak*-uri. Un „Sturmgeschütz" a fost lovit din plin și nu a mai putut fi mișcat. Mașinăria a trebuit să fie cuplată cu lanțuri și tractată înapoi.

Pe mica porțiune de pământ a urmat o adevărată bătălie, în timpul căreia au fost desfășurate forțele aeriene sovietice și care s-a încheiat cu unitățile germano-române împinse înapoi la punctul de pornire. În timpul retragerii, Compania 6 a Diviziei 304 Infanterie a fost încercuită. În acel moment, deasupra câmpului de luptă și-au făcut apariția avioanele Stuka, bombardierele germane în picaj, care au mai ușurat situația. Apărarea sovietică aeriană a fost însă atât de solidă, încât bombardierele Stuka nici bine nu reușeau să lanseze o parte din bombe, că erau nevoite să se întoarcă. La ora 15.00, un grup de luptă al Diviziei 304 Infanterie a sosit alături de câteva tunuri „Sturmgeschütz" și a eliberat în cele din urmă Compania 6 încolțită. La ora 17.00 cu toții au fost înapoi în poziția inițială, fiind apărați cu greu de propria artilerie, care a ținut sub foc neîncetat liniile sovietice și zona aceea a nimănui.

„Propriile înfrângeri sunt dificile", scria în jurnalul *Heeresgruppe Südukraine*. În rapoartele zilnice ale grupului de armate

* „Punct-țintă", în orig. în lb. germană (n. red.).

s-a acordat puțină atenție evenimentelor din timpul luptei. Pesemne că lucrurile încă erau sub influența evenimentelor din preajma zilei de 20 iulie, ziua atentatului împotriva lui Hitler. Acest lucru nu a exclus faptul că Divizia 304 Infanterie număra aproape 100 de oameni morți pe câmpul de luptă, aproape 400 de răniți și 100 de dispăruți, în timp ce Infanteria română avea aproape 150 de oameni morți pe câmpul de luptă, 500 de răniți și 100 de dispăruți. Acestor pierderi li s-au mai adăugat și pierderi ceva mai mici, precum cei 278 de soldați din Brigada „Sturmgeschütz". După ce s-a tras în ele, 15 tunuri „Sturmgeschütz" au fost avariate, iar trei dintre ele au fost distruse definitiv. Într-o singură zi, *Heeresgruppe* a pierdut 1 000 de oameni fără niciun rezultat. Generalul Bechtolsheim al Corpului XXIX i-a învinuit mai ales pe români, care au avut o prestație proastă din cauza lipsei subofițerilor, ceea ce nu pare foarte corect în acest caz. După cum semnalase deja Dumitrescu, această misiune a avut de la bun început slabe șanse de izbândă. Românii ar fi vrut, spre exemplu, să intre cu trei batalioane, dar sectorul frontal și spațiul operațional erau atât de limitate (din cauza câmpurilor de mine), încât au fost nevoiți să se mulțumească doar cu un singur batalion în prima linie. Asta, după părerea lui Bechtolsheim, a fost „ireproșabil din punct de vedere moral", însă românii au ținut morțiș „să se răzbune pentru camarazii lor căzuți pe front"[11].

După Operațiunea Michael, situația a fost și a rămas destul de sumbră, iar relațiile germano-române nu au fost lipsite de tensiuni. Ici-colo au existat și dezertori români, adesea români din zonele care erau deja în mâinile sovieticilor[12]. Friessner era îngrijorat cu privire la aliații săi. Calitatea unităților române era una schimbătoare. Astfel, într-un raport intern din data de 31 iulie 1944 era făcută observația că Divizia 4

Infanterie română „nu se pricepea la construirea liniilor", în timp ce Divizia 1 Infanterie română era etichetată ca fiind „bună" la asta. Îngrijorător era și faptul că la români, precum și la posturile de observație, existau mari lipsuri de aparatură radio. Acest lucru avea un efect negativ asupra capacităților de recepție, mai cu seamă în cazul artileriei[13].

Comandanții Diviziei 5 Cavalerie române și cei ai Diviziei 7 Infanterie române erau descriși ca fiind „precum țiparii de alunecoși". În luna martie, cea din urmă divizie fusese implicată în lupte și nu se descurcase bine. *Heeresgruppe* mai menționa însă faptul că românii au avut atunci de apărat un sector prea mare. Soldați ai Batalionului 13 au dezertat atunci la sovietici. Divizia 5 Cavalerie era unitatea cu câteva regimente ceva mai bune, dar generalul Carp nu era considerat de încredere. Artileria unității a fost întărită cu unități ale Diviziei 3 Infanterie, iar liniile au fost extinse prost.

Heeresgruppe avea însă o părere pozitivă despre Rădulescu, comandantul Diviziei 11 Infanterie și purtător al Crucii de Fier, care era descris drept „germanofil" și „eficient". Divizia era considerată a fi una bună, la fel și modul în care erau construite liniile. Generalul Racoviță al Armatei 4 române a fost de asemenea descris ca fiind „germanofil" și o persoană onestă. La fel era și comandantul Corpului IV armată, generalul Stoenescu. Acesta era considerat inteligent, deși mai mult teoretician decât om practic, ceea ce era posibil chiar să fi fost așa, deoarece fusese ministru al finanțelor și apropiat al mareșalului Antonescu. Cu privire la propriile unități germane, *Heeresgruppe* menționa că Divizia 46 Infanterie era „foarte bună", la fel și Divizia 376 Infanterie. Divizia 79 Infanterie fusese întărită în luptele anterioare de la Iași, premergătoare marii ofensive. Numai într-un singur cimitir al orașului zăceau deja 800 de soldați ai diviziei

Orașul Iași în sine a rămas de asemenea o chestiune îngrijorătoare pentru *Heeresgruppe*. În acest oraș trăia în continuare o comunitate relativ mare de evrei, în jur de 30 000, considerați o „mare sursă de pericole", conform *Heeresgruppe*. În legătură cu felul în care unitățile germane priveau problematica româno-evreiască au fost enumerate patru chestiuni care oferă o imagine de ansamblu considerabilă: orașul era „complet evreizat", existau „nenumărate bordeluri evreiești în oraș", acesta era „un focar de spionaj și agenți" și „cauza multor boli venerice". Propunerea *Heeresgruppe* a fost evacuarea completă a Iașiul, „în interesul trupelor". Generalul Karl Stingl a fost numit comandantul orașului Iași[14].

Unitățile blindate ale lui Friessner erau limitate. În acest sens, apărarea a fost formată mai ales din Brigăzile „Sturmgeschütz" ale armatei. Este vorba despre următoarele brigăzi: 228, 239, 243, 286, 905, 911, 1008, 1052 și 195. Pe hârtie, numărul acestora părea mai mare decât în realitate, dar în 18 iulie ultimele trei brigăzi menționate abia dacă beneficiau de nouă, respectiv opt tunuri „Sturmgeschütz". Cea mai echipată brigadă a fost *Heeres Sturmgeschützbrigade* 243, cu 25 de asemenea „Sturmgeschütz" desfășurabile.

Cea mai bine echipată unitate a lui Friessner în ce privește cantitatea echipajului era Divizia 1 Blindate română (numită „România Mare" începând cu data de 29 iulie)[15], cu 52 de tancuri de tip Panzerkampfwagen IV (PzKpfw IV) și tancuri cu țeavă lungă (L), în combinație cu 31 de tunuri „Sturmgeschütz". Asta arăta cât de mult îșI dăduse Berlinul silința să și-i țină aproape pe români. „Propria" Divizie 13 Blindate, de exemplu, avea la momentul respectiv 31 de tancuri PzKpfw IV L la dispoziție și niciun „Sturmgeschütz". La 29 iulie, în jurnalul *Heeresgruppe* scria că germanii ar fi încercat să aibă divizia

complet desfășurabilă, motiv pentru care trupele Diviziei 20 Blindate în curs de instruire ar fi fost prezente la unitate, la Bacău. Comandantul diviziei a fost descris de germani ca fiind unul „foarte bun", deși oarecum „schematic", menționând în paranteză „școala franceză"[16]. La data de 3 august 1944 a existat însă o reclamație din partea mareșalului Antonescu, referitoare la faptul că mai multe astfel de „Sturmgeschütz" le-ar fi fost luate diviziei și detașate din nou Brigăzii 905 „Sturmgeschütz", Divizia 1 Blindate rămânând astfel doar cu opt tunuri „Sturmgeschütz".

Generalul Hansen a încercat să țină seama de reclamația lui Antonescu și a transferat 10 tunuri „Sturmgeschütz", care fuseseră prevăzute pentru Divizia 2 Blindate română, către Divizia 1 Blindate. Antonescu a cerut însă o compensație de cel puțin 26 de asemenea tunuri pentru Divizia 1 Blindate. Corpul LVII german sub care opera unitatea de „Sturmgeschütz" a clarificat faptul că aceasta era necesară pentru operațiunea de la capul de pod din Târgul Frumos. Pe susținerea cu acele „Sturmgeschütz" s-ar fi insistat în ordinele anterioare atât de către mareșal, cât și de către Ferdinand Schörner. În plus, conform părții germane, toate trupele erau parte din Armata 4 română. În 4 august, prin intermediul lui Șteflea, a mai sosit o scrisoare de la Antonescu din care reieșea cât de sensibile erau lucrurile. Antonescu a pomenit despre „onoarea soldaților" și se temea de prea multă influență germană asupra diviziei (și de reducerea numărului de tancuri în momentul suprem), lucru care de altfel s-a și întâmplat în cazul Diviziei 2 Blindate. Aceasta și-a cedat tancurile germanilor în 22 august 1944, după ce sovieticii spărseseră liniile la Iași. A fost atunci vorba despre acele „Sturmgeschütz" ale Brigăzii 905 „Sturmgeschütz" și despre echipamentul preluat de Divizia 20 Blindate[17].

Trupele Blindate ale Grupului de armate Dumitrescu erau echipate cu 63 de tancuri, 146 de „Sturmgeschütz", precum și 28 de tunuri de asalt „Sturmhaubitzen", iar Grupul de armate Wöhler era echipat cu 52 de tancuri, 137 de tunuri „Sturmgeschütz" și trei „Sturmhaubitzen"[18].

La 3 august, Friessner l-a trimis pe von Trotha, ofițerul său de stat-major, la cartierul general al lui Hitler pentru a atrage atenția asupra problemelor specifice de pe frontul său. O sursă de îngrijorare era fluxul tot mai mare de mesaje, care indica o trădare din partea românilor. Acesta se temea, de asemenea, și cu privire la atacul care avea să urmeze, pledând dinaintea lui Hitler pentru o preluare a frontului pe linia Galați–Focșani și la marginea Carpaților, mai ușor de apărat. Acesta întocmise o directivă de șase pagini în dublu exemplar, unul pentru Hitler și unul pentru Heinz Guderian (OKH). În această directivă, semnala faptul că în calitate de comandant-șef al *Heeresgruppe Südukraine*, se simțea responsabil pentru situația de pe front. Era vital ca forțele progermane să rămână la putere. În plus, acesta mai sublinia faptul că abia dacă dispunea de câteva rezerve mobile, două divizii blindate germane de putere medie, o divizie de trupe de grenadieri și Divizia 1 Blindate română. Pentru protejarea câmpurilor petrolifere de la Ploiești, mai cerea de urgență 140 de avioane de luptă suplimentare[19].

Von Trotha s-a întors la 8 august, dar nu a reușit să facă mai mult decât să-i înmâneze lui Heinz Guderian directiva întocmită de Friessner. Acesta a înțeles că era pe cont propriu împreună cu „prietenii" săi români și unguri aflați sub comanda sa, un impediment în plus, fiindcă românii și ungurii se urau reciproc. Grija principală era însă creșterea numărului de mișcări de pe front. La 7 august au fost observate mișcări în masă pe râul Prut. Acest lucru fusese subliniat și de forțele

aeriene germane. Era clar că se întâmpla ceva. La scurt timp, germanii au identificat încleştări la Iaşi şi la Tiraspol. Prin urmare, fuseseră avertizaţi, dar erau blocaţi în stepa toridă a Basarabiei şi n-aveau încotro s-o apuce.

În ziua următoare, *Oberst* von Trotha împreună cu şeful statului-major, generalul-maior von Grolman, şi alţi câţiva ofiţeri li s-au alăturat lui Ştefleа şi Ivănescu pentru a sta de vorbă. Aceştia au atras atenţia asupra faptului că, prin angajamentul lui Guderian şi al OKH, Germania era în proces de desfăşurare a 40 de divizii ale „Ersatzleger" (Armata de Înlocuire). De îndată ce acestea aveau să fie disponibile, diviziile 8 şi 20 de blindate, care la acel moment erau în curs de a fi regrupate şi care aparţineau de *Heeresgruppe Südukraine*, puteau fi eliberate pentru o ofensivă în altă parte şi înlocuite cu suficiente alte trupe. Acest lucru ar da Germaniei naziste mână liberă pentru a putea acţiona în ofensivă. S-a mai discutat, de asemenea, despre extinderea liniilor şi despre noile buncăre germane (de tipul „Tobruk"), care puteau încasa lovituri de aproape de la artileria de 15,2 cm[20].

Şi trupele germane din primele linii au simţit schimbări în ceea ce-i priveşte pe aliaţii români. Încă de la începutul lunii august, soldaţii Diviziei 79 Infanterie (generalul-locotenent Friedrich August Weinknecht), parte din Corpul IV al Armatei 8, aflată la 12 km de Iaşi, au avut impresia că românii nu mai erau de partea germanilor. Soldaţii români vorbeau deschis cu germanii despre faptul că în curând avea să urmeze un nou guvern, care va încheia pacea cu Uniunea Sovietică. Aceste mesaje au fost transmise „mai sus", unde s-a declarat că germanii erau pregătiţi să intervină în cazul în care acest lucru s-ar dovedi necesar.

Divizia 79 Infanterie deja cartografiase discret depozitele de provizii ale Diviziei 11 Infanterie română şi ale Diviziei 5

Cavalerie, care erau poziţionate lângă ei pe frontul de la Iaşi, întrebându-se cum le-ar putea obţine cât mai repede cu putinţă. Acest lucru demonstra problemele războiului de coaliţie. Divizia 79 Infanterie era o divizie bună, iar regimentele 208, 212 şi 226 sub comanda ofiţerilor Rittner, Poehl şi Plagemann erau bine înfipte în poziţiile lor de apărare, formate din trei linii şi prevăzute cu sârmă ghimpată şi mine. Regimentul 179 Artilerie al lui von Wolf şi artileria suplimentară II.40 (*Heeresartillerie*) au oferit sprijin adiţional. Sătucele şi gospodăriile fuseseră dezvoltate ca puncte de sprijin[21]. Tabloul era în concordanţă cu ceea ce generalul german Maximilian Fretter-Pico, comandantul Corpului XXX armată, auzise încă din iulie 1944 de la generalul Dumitrescu. Acesta susţinea că România avea să piardă şi mai mult teritoriu dacă s-ar retrage din război[22].

Artileria germană a tras preventiv în punctele de grupare ale Armatei Roşii, dar acest lucru nu a putut întrerupe continuarea mişcărilor. În noaptea de 18 spre 19 august 1944 s-a aşternut din nou liniştea. Mişcările fuseseră oprite, ceea ce nu era decât calmul dinaintea furtunii. A doua zi au izbucnit ostilităţile. Au fost efectuate recunoaşteri agresive la nivel de companie şi, pe ici, pe colo, la nivel de batalion. Cu toate acestea, la Răscăieţi, acolo unde se afla Divizia 21 Infanterie română, s-a ajuns la o rupere a frontului. Divizia 6 Infanterie română care aparţinea de Grupul de armate Wöhler a respins un atac.

Un întreg batalion sovietic trecuse neobservat de liniile româneşti chiar pe lângă Divizia 11 Infanterie română, poziţionată lângă Divizia 79 Infanterie, şi a încercat să preia prin surprindere controlul asupra podului de cale ferată de peste Prut. Un mic grup combativ german al unităţii de pionieri al Diviziei 79 Infanterie, aflat acolo din motive de precauţie, a prevenit cucerirea podului strategic. Acesta fusese din nou un semn

de rău augur atât în ceea ce privește încrederea pe care germanii și-o puteau pune în unitățile române, cât și în ce privește faptul că se ajunsese la ofensivă[23].

Atacul plutea în aer. Nici vorbă de luat prin surprindere. La 18 august 1944, Friessner a făcut un apel către toți comandanții germani și români, în care anunța că atacul era așteptat în zilele următoare. De importanță majoră era ca linia principală de apărare („Grosskampf HKL") să fie păstrată cu orice preț. În ziua următoare, în Slănic a mai avut loc o mare dezbatere cu cei mai importanți comandanți: Friessner, Grolman, von Trotha și Buntrock al *Heeresgruppe*, Gaedtke al Armatei 6, Reinhardt al Armatei 8, Engele, comandantul statului-major care făcea legătura cu Armata 3 română, și Schulz, comandantul Flotei 4 aeriene. Ofensiva de la Iași a fost anticipată, iar Armata 6 și-a exprimat bănuiala că și în cazul lor se va ajunge la o „mare bătălie"[24].

La 20 august, în „duminica neagră", sosise momentul. Din mii de piese de artilerie, focul a fost deschis la prima oră a dimineții asupra *Heeresgruppe Südukraine*. Centrul bătăliei a fost clar încă din prima zi: la sud de Tiraspol, la nord-vest de Iași, orientat spre unitățile române. La scurt timp după ofensivă deja se formaseră două străpungeri adânci în ambele direcții de atac. „Unitățile române erau uluitor de instabile", scria în jurnalul armatei *Südukraine*. De ambele părți ale frontului, situația era „gravă"[25].

Dacă ne concentrăm întâi pe unitățile române, putem observa că în zona Armatei 3, sovieticii au reușit să-i despartă pe germani de români. Acest lucru a fost rezultatul unui atac asupra aripii drepte a Corpului XXX armată. Cinci divizii ruse de infanterie, cu susținerea a 100 de tancuri, au străpuns liniile. Brigada 4 Vânători de Munte a fost călcată în picioare, ceea ce

a dus şi la şovăirea Diviziei 21 Infanterie română. Localitatea Răscăieţi a fost luată de Armata Roşie. Frontul a început să mişte, toată greutatea ofensivei căzând acum pe diviziile de infanterie 9 şi 306 germane. Divizia 13 Blindate germană a fost desfăşurată pentru a opri atacul, dar nu a înregistrat vreun succes. „Toată greutatea apărării a căzut pe umerii germanilor", scria în jurnalul grupului de armate[26].

Lucrurile nu au mers mai bine nici în cazul Grupului de armate Wöhler. Frontul format din diviziile 7 şi 5 infanterie române a fost atacat între Rediu Mitropoliei şi Erbiceni. Aceste unităţi şi-au luat tălpăşiţa, părăsind poziţiile aproape fără luptă. Drept urmare, localităţile Vultur şi Rediu Tătar au fost pierdute. Friessner pomenea în memoriile sale despre o „descoperire surprinzător de rapidă" a sovieticilor. Iniţial, frontul Diviziei 11 Infanterie române şi cel al Diviziei 79 Infanterie germane au rămas intacte. Divizia 79 se învecina cu Divizia 5 română. Legătura cu unitatea şi cu Corpul de armată a fost întreruptă imediat după începerea focului. Divizia 79 a rămas astfel izolată pe frontul din nord-estul Iaşiului. Unităţi de recunoaştere au fost trimise pe flancul stâng al românilor, dar acestea nu şi-au putut face o imagine reală. Acest lucru s-a schimbat atunci când au fost interceptate mesajele necodate ale Armatei Roşii. Sovieticii au raportat că poziţiile românilor din Divizia 5 Infanterie fuseseră găsite abandonate.

Această breşă în front a fost începutul unui şir de veşti proaste. La scurt timp după aceea a sosit înştiinţarea că sovieticii se aflau în spatele Diviziei 79 Infanterie şi că aceştia deja pătrunseseră în Iaşi. Atacul sovietic a început în zorii acelei zile, iar la ora 10.00 deja ajunsese în cartierele de la marginea oraşului. În Iaşi existau puţine trupe germane, iar comandantul oraşului, generalul-maior Stingl, a întâmpinat Armata

Roşie cu genişti înarmaţi. La podul mare de beton din oraş s-a ajuns la o confruntare. Stingl nu era pregătit pe măsura trupelor sovietice de şoc, astfel că trupele de ocupaţie ale oraşului au căutat refugiu în clădirea universităţii din apropiere, de unde s-au dus lupte acerbe cu Armata Roşie.

Weinknecht, comandantul Diviziei 79 Infanterie, a înţeles imediat că trebuiau luate măsuri. După Stalingrad, germanii erau „îngroziţi" de ideea unei încercuiri, aşa că a fost alcătuit un grup de luptă pentru a-i veni în ajutor lui Stingl. Batalionul 1 al Regimentului 212 este cel care a fost ales. Acesta era susţinut de Brigada 825 „Sturmgeschütz" şi a pornit spre nord în direcţia Iaşiului. Ce nu ştiau germanii era că sovieticii deja o luaseră spre sud pe lângă Iaşi, motiv pentru care grupul de armate care a venit în ajutor a întâmpinat relativ puţină rezistenţă. La ora 16.00 a acestei prime zile de luptă încărcate, grupul de luptă condus de Stingl a fost eliberat împreună cu militarii români care fuseseră luaţi prizonieri[27].

Însă aici s-au oprit şi posibilităţile grupului de luptă venit să ajute. Un (singur) batalion a fost complet insuficient în lupta pentru a elibera cu adevărat oraşul. În vestul Iaşiului, unităţile sovietice mai puternice s-au poziţionat acolo şi nu s-au lăsat dispersate. În decursul serii, luptele s-au dezlănţuit din nou în Iaşi. Divizia 10 Panzergrenadieri a intervenit în luptă. Unitatea a trecut Prutul dinspre partea de est a râului şi a fost plasată sub comanda Corpului IV pentru a stabiliza din nou lucrurile la Iaşi. Aceasta a avansat înspre Iaşi pe malul Bahluiului şi lupta acum cu Armata Roşie. O veste bună pentru Divizia 79 Infanterie, dar o veste care indica la fel de bine că rezervele fuseseră desfăşurate la capacitate maximă şi că bătălia pentru linia de luptă principală începuse. *Heeresgruppe* a încercat să formeze rapid o nouă rezervă mobilă cu vehicule blindate luate de

la Divizia 2 Blindate română (cu acordul lui Antonescu), sub conducerea maiorului Braun, transformându-le în „Grupul de luptă Braun", format din părţi ale Diviziei 20 Blindate şi Brigada 905 „Sturmgeschütz". Începând cu ziua următoare, era clar că Iaşiul nu avea să mai poată fi curăţat. Divizia 79 Infanterie era intactă în poziţii bine întărite, însă era complet în aer pe flancul stâng. Mici rămăşiţe ale Diviziei 5 Cavalerie române s-au strecurat în ziua următoare pe liniile germane la nord de Iaşi. Acestea le-au spus germanilor că pentru ei războiul se încheiase. Fuseseră „trimişi acasă" de ofiţerii lor. Germanii au rămas stupefiaţi. Era clar că Divizia 79 Infanterie nu putea rămâne pe poziţii. Cu toate că nu a existat aproape deloc contact cu Corpul, acţiunile forţelor aeriene sovietice au indicat poziţia frontului care deja părea a fi pe linia Traian, la aproximativ 20 km mai la sud. Liniile extinse în patru luni de zile trebuiau părăsite. Scopul era acela de a trece grosul trupelor în spatele Bahluiului, păstrând între timp partea de sud a Iaşiului, pe cursul râului[28].

Situaţia era sumbră pentru *Heeresgruppe Südukraine*. Obiectivele sovieticilor erau destul de clare acum. Unităţile de tancuri şi grenadierii aveau să pătrundă în adâncime pentru a pune mâna pe trecerile pe pod de pe râul Prut. Astfel, grosul armatei române, „Gruparea armată Dumitrescu", avea să fie anihilat. După părerea lui Friessner, străpungerea a fost atât de reuşită datorită eşecului românilor, mai ales spre Grupul de armate Wöhler. Aici, patru–cinci divizii româneşti au fost pur şi simplu spulberate, fiind ameninţate pe flancuri de diviziile 306 şi 15 Infanterie, motiv pentru care acestea nu s-au putut concentra pe sarcinile principale, iar Divizia 13 Blindate era prea mică pentru a compensa pierderea. Wöhler, de comun acord cu Ştefleа, a dat ordin să se renunţe la linia Dacia şi să se retragă

pe linia Traian încă din prima zi. Brigada 4 Vânători de Munte și Divizia 21 Infanterie a Grupului de armate Dumitrescu au fost pierdute. Situația dramelor izolate a devenit mai clară din mesajele radio ale Armatei Roșii, interceptate. Rușii raportau de exemplu faptul că în zona Grupului de armate Dumitrescu din vecinătatea satului Hagimus se duceau lupte grele cu o companie germană izolată, care „rezista eroic". În ciuda unui astfel de curaj eroic, începutul ofensivei sovietice a avut „un rezultat catastrofal" după părerea lui Friessner[29].

La scurt timp după aceea, Antonescu a apărut în cartierul general al lui Friessner de la Slănic. Era pentru prima dată când cei doi se întâlneau, dar întrevederea s-a transformat într-o discuție ca „de la soldat la soldat". Antonescu a fost surprins de eșecul forțelor armate române. Acesta vizitase des liniile și avea impresia că trupele erau solide. Friessner i-a atras atenția asupra posibilelor intrigi politice care circulau, însă Antonescu nu a vrut să audă de așa ceva. Friessner își aprecia colegul român, pe care îl considera un talent militar, un bărbat educat, un om de excepție[30]. Amândoi erau de acord că centrul bătăliei avea să fie în regiunea Prutului, în Moldova. Friessner credea că încă mai putea fi evitată o încercuire, dar aveau nevoie să se poată baza pe români, ceea ce era dinainte o condiție dificil de îndeplinit. „Ne aflăm pe o navă pe care ne-a prins furtuna", scria Friessner, „iar cine va debarca acum nu-și pune în pericol doar propria țară, ci și întreaga lume europeană"[31].

Însă, după cum s-a adeverit la 22 august, nava se scufunda. Sovieticii au pătruns și mai adânc în flancul Armatei 6. Orașul Comrat a fost eliberat. Corpul XXX german era acum cu adevărat în pericol. Cu toate că sovieticii au pierdut 92 de tancuri în lupte defensive foarte grele, frontul nu putea fi ținut. De dat înapoi nu se mai punea problema, trebuiau să riposteze.

de aliații germani și români, pe Frontul de Est.
18-0513-23A/CC-BY-SA 3.0/Wikimedia Commons

Dnii Iuliu Maniu, Președintele P.N.Ț. și C.I.C.Brătianu, Președintele P.N.L., au trimis dlui Mareșal I.Antonescu, următoarea scrisoare:

Domnule Mareșal,

Preocupați de soarta țării noastre ne facem datoria [illegible] asupra marelor pericole ce ne amenință și asupra măsurilor ce [illegible] să luați cu să le preîntâmpinați.

[illegible] informați că vreți să faceți o [illegible] pentru [illegible] Ați început [illegible] Ne puse întrebarea: Ce vor [illegible] 38

[illegible] lată și scutimă care [illegible]

[illegible] mări și care nu se pot repara [illegible]

[illegible] mari pe cari le-a avut armata noastră atât în cadre și [illegible] material uzat, nou asimilat;

[illegible] resultând din deficitele budgetare și de acumu[illegible]

[illegible] și de îmbrăcăminte pentru populație;

Scăderea însemnată a producției industriale;

Perspective grave pentru recolta anului 1942;

Paralizarea comerțului exterior;

Lipsa de transporturi.

Am făcut până acum sacrificii prea mari, cari cu neputință adânc [illegible] populația noastră; care nu mai vede unde ele ne vor duce. Toți dorim reî[illegible] ogirea Țării, dar ne întrebăm dacă se va putea realiza în cazul în car[illegible] ru va continua să-și slăbească forța ei militară și puterea ei de pro[illegible] ție.

Sunt două mari pericole: Rusia și Ungaria. Când luați sarcina să [illegible] ți bolșevismul rusesc intrăm într'o acțiune care nu depinde de n[illegible] de forțele de care Germania dispune ca să zdrobească armatele rusești, [illegible] nu avem asigurarea că armata germană poate mărgini, fără [illegible] torul câtorva divizii românești, armata sovietică declarată înfrân[illegible] ți puteți crede în victoria finală a Germaniei. În acest caz ne în[illegible] mult mai mult ca armatele române să nu mai lupte dincolo de Nistru.

S'a mers prea departe în cele ce s'au făcut pentru a satisface [illegible] cerile germane. Am depășit cu mult cesiunile Vechii Aliați ai Germaniei[illegible] ria și Bulgaria, cari ar fi avut motive de recunoștință - au făcut în [illegible] ul acestei țări: cu alimente, concesiuni politice, economice și [illegible] care și la sfârșit ne întrebăm cu ce vor fi ele răsplătite.

În cazul când Germania ar ieși învingătoare în acest război, avem [illegible] un act în scris că ne va reda Ardealul pierdut, cum a făcut grijă [illegible] MIHAI-ANU înainte de a intra în război alături de Franța, Anglia și [illegible], să ne asigure printr'un act scris că va obține Ardealul, Bucovina [illegible] natul? Făgăduielile verbale, mai cu seamă când nu sunt înțelese prin [illegible] o publicație publică factorilor responsabili, sunt aleatorii. Dar [illegible] este un pericol bolșevic extern, este anul și mai mare de anarhie [illegible] ă, la care va fi supusă, la sfârșitul războiului, poporul român [illegible] oit, înfometat și îndurerat de numeroase dolii și suferințe.

Războiul actual nu poate fi popular decât este lupta prea mult în [illegible] ri de hotărârile Țării. Apoi opinia publică românească nu admite imensele [illegible] ficii asemănătoare cu acelea din 1917 când alții și noștri cereau să [illegible] să triunghiul morții, la care, după refuzul lui Ion Brătianu, ei înșiș[illegible] renunțat. Lumea crede că tot ce sacrificăm cu armată și cu putere [illegible] ească a Țării este pentru ca Germania să menajeze forțele sale și [illegible] ul german.

Să nu uitați că vom avea în curând două țări vrăjmașe, [illegible] și-a menajat forțele lor militare și cari n'au făcut nici un sacri[illegible] u politic, economic sau financiar pentru a sustine campania din Rusia. [illegible] vor [illegible] în [illegible] vor putea [illegible] realiza [illegible]

Scrisoare adresată lui Ion Antonescu de către liderii partidelor democrate din România, Iuliu Maniu (PNȚ) și Dinu Brătianu (PNL), prin care aceștia își manifestau îngrijorarea cu privire la măsurile luate în timpul războiului.

© Domeniu public

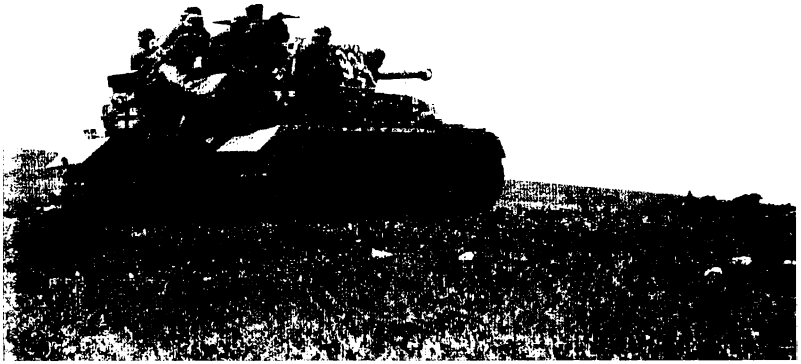

Tanc german, în timpul luptelor purtate în Crimeea, în mai 1942.
© Bundesarchiv, B 145 Bild-F016223-0024/CC-BY-SA 3.0/Wikimedia Commons

O întâlnire a camarazilor germani și români la postul de comandă de pe fluviul Don.
© Wikimedia Commons

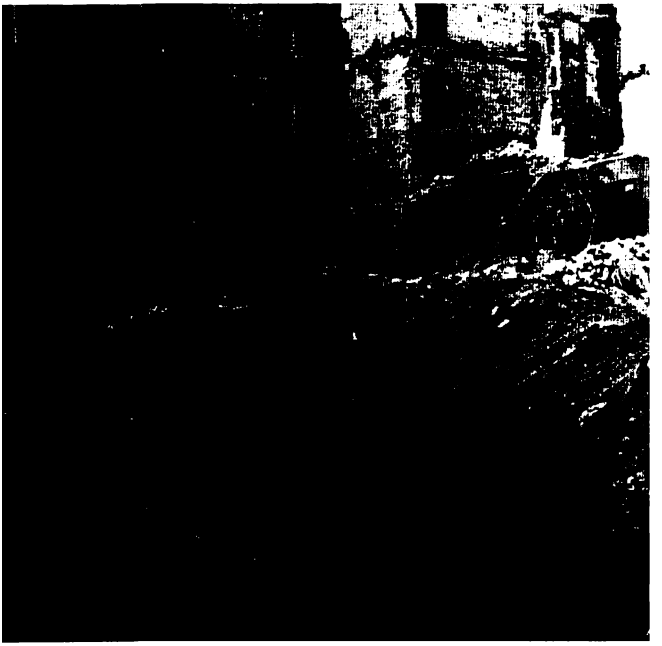

© Wikimedia Commons

ıe cu soldați ai Armatei Roșii, alergând prin tranșee în Stalingrad. Sângeroasa ptă a reprezentat punctul de cotitură al războiului împotriva sovieticilor. Din acel moment, sorții au devenit potrivnici germanilor și aliaților lor.

Generalul Friedrich Paulus (în stânga), comandantul Armatei 6, după ce s-a predat. Eșecul de la Stalingrad a dus la capturarea multor români și germani. Totodată, a zdruncinat încrederea unei armate care părea invincibilă.

© Bundesarchiv, Bild 183-F0316-0204-005/CC-BY-SA 3.0

Soldat german rănit, căzut prizonier în mâinile sovieticilor,
după înfrângerea de la Stalingrad.

© Bundesarchiv, Bild 183-E0406-0022-011/CC-BY-SA 3.0/Wikimedia Commons

Prizonieri de război germani, după crâncena Bătălie de la Stalingrad, în 1943.

© Wikimedia Commons

Soldați ruși traversând Sivașul. În 1944, sovieticii erau în plină ofensivă, astfel că, în decurs de câteva luni, Crimeea a fost recucerită.

© Wikimedia Commons

Începând cu data de 25 iulie 1944, într-un moment delicat al războiului, generalul Johannes Friessner a fost numit la conducerea *Heeresgruppe Südukraine*, în tentativa de a opri înaintarea trupelor sovietice.

© Bundesarchiv, Bild 146-1984-018-27A/CC-BY-SA 3.0/Wikimedia Commons

Trupe sovietice trecând granița română, în anul 1944.

Intrarea armatei sovietice în București, la 30 august 1944. Din 23 august, România a întors armele împotriva Germaniei și a susținut eforturile Aliaților occidentali, incluzând aici și Armata Roșie.

© Fototeca online a comunismului românesc, cota 64/1944

Mareşalul Ion Antonescu, înainte de a fi executat din ordinul regimului comunist. A fost judecat în 1946 şi condamnat la moarte alături de alţi colaboratori, printre care omul său de încredere, Mihai Antonescu.

© Wikimedia Commons

Au încercat să păstreze deschis capul de pod de la Leova. Şi românilor le-a fost atunci greu ceva mai la nord, pe linia Traian, unde Brigada 101 Vânători de Munte încă lupta cu îndârjire. A fost respins un atac de tancuri sovietic, în care 12 din cele 20 de tancuri sovietice au fost distruse[32]. În aceeaşi zi au primit permisiunea de a se retrage în spatele râului Prut, pe aşa-numita linie Ferdinand–Prut, zi în care liniile Diviziei 11 Infanterie române şi ale Diviziei 79 Infanterie germane fuseseră sparte de mai multe ori, iar frontul îşi pierduse orice coerenţă.

În ziua de 23, vârful Armatei Roşii a ajuns la est de Prut, în regiunea Comrat. Părţi ale armatei s-au întors spre sud, ocupând localităţile Tătărăşti şi Furmanca, aflate la 24 km la nord de Chilia. Ca urmare, părţi ale Corpului III armată român au fost complet încercuite. Divizia 9 Infanterie germană a primit ordinul de a sparge liniile la sud-vest. De bine de rău, Armata 6 s-a retras în ordine. În zona Grupului de armate Wöhler, Armata Roşie a pătruns în oraşul Roman. Divizia 46 Infanterie aflată acolo pe poziţii de apărare a fost nevoită să se retragă spre Trifeşti. În ziua următoare, Armata Roşie a continuat avansul spre Bacău, oraş care a fost ocupat. Retragerea generală a fost o adevărată cursă pentru malurile sigure. De la nord la sud, germanii au fost nevoiţi să înfrunte cursurile râurilor Prut, Bârlad şi Siret. La data de 24, în jurnalul *Heeresgruppe Südukraine* scria că doar Divizia 20 Infanterie română mai era pe poziţii şi mai lupta adecvat[33].

Hitler voia să ţină piept. Friessner a ridicat din umeri, „complet străin de situaţie", după cum şi-a notat acesta cu privire la ordinul Führerului. Între timp, Corpul IV a evacuat Iaşiul. Armata 4 română deja începuse retragerea din proprie iniţiativă şi nu a putut fi oprită decât la presiunea germanilor. Între

ofițerii germani și colegii români s-a ajuns la certuri violente. Racoviță, comandantul Armatei 4 române, a recurs din nou la ordinul lui Antonescu. În alte locuri, tunurile românești au fost luate și duse de pe front. Mareșalul Antonescu și-a făcut din nou apariția la Slănic, la Friessner. Aceea a fost ultima sa vizită la *Heeresgruppe*. Mareșalul era în culmea disperării: „Dacă rușii trec de linia Focșani–Galați, totul este pierdut", a spus el[34].

Capitolul 14

Prăbușirea regimului Antonescu

*The Führer will eat more carpets now.**

(Dintr-un raport tradus de Oficiul de Servicii Strategice – OSS – al ofițerilor germani care fuseseră ascultați cu microfoane ascunse, septembrie 1944.)

La 23 august 1944 a sosit un mesaj de la *Deutsche Heeresmission-Rumänien*, cum că „se întâmplase" ceva cu mareșalul Ion Antonescu. La scurt timp după aceea, la ora 22.00 a avut loc comunicatul în care regele anunța că fusese încheiat un armistițiu cu Uniunea Sovietică. Ce se întâmplase? A existat o ezitare crescândă cu privire la rolul românilor în război, inclusiv în ceea ce-l privește pe mareșal, care în data de 22 discutase cu partidele din opoziție despre un eventual armistițiu. Prin intermediul ministrului său de afaceri externe, Antonescu a trimis un curier la Stockholm, care să ia legătura cu Moscova. Însă cercurile din opoziție nu-și doreau ca Antonescu să-i scoată din război. Atunci când mareșalul a venit la rege să-l informeze cu privire la noile sale mișcări, acesta a fost pur și simplu destituit. A existat o discuție premergătoare în care tânărul rege Mihai i-a semnalat lui Antonescu faptul că trebuia

* Expresie obscenă din lb. engleză cu privire la Adolf Hitler (n. red.).

semnată pacea. Antonescu era încurcat, deoarece acesta îşi dăduse cuvântul în faţa lui Hitler, astfel că a venit cu o contrapropunere, şi anume aceea de-a retrage trupele române în Carpaţi şi de-a continua lupta de acolo. Regele nu putea fi de acord, deoarece acest lucru ar fi transformat toată ţara într-o ruină. Antonescu, Mihai Antonescu, Constantin Pantazi, ministrul apărării, şi ministrul afacerilor externe, Vasiliu, au fost apoi arestaţi.

Antonescu ştia despre împotrivirea cu privire la continuarea luptei, împotrivire care, de fapt, era la fel de veche precum trecerea românilor peste Nistru, pe teritoriu sovietic. Mareşalul continua să-l privească pe rege ca pe un copil, astfel că măsura trebuie să-l fi luat prin surprindere. Regele l-a predat ulterior pe Antonescu duşmanilor săi comunişti din anturajul lui Emil Bodnăraş, politician comunist şi agent sovietic care spionase pentru Moscova încă din anul 1935 şi care chiar petrecuse câţiva ani în închisoarea din Braşov pentru asta. Bodnăraş l-a dat mai apoi pe Antonescu pe mâna sovieticilor fără să-l mai consulte pe rege. De îndată ce liderul serviciilor secrete române a observat că Antonescu nu s-a mai întors de la rege, a fost avertizat delegatul german Manfred Freiherr von Killinger. Contactele clubului M.A. încă funcţionau[1].

Zarurile fuseseră aruncate, iar România a părăsit corabia care era pe punctul de a se scufunda. Friessner le-a telefonat imediat celor mai importanţi generali români. Dumitrescu, pe care Friessner îl ştia drept un soldat ceva mai vârstnic, serios, i-a mărturisit că fusese complet luat prin surprindere, dar că nu putea leza încrederea regelui. Generalul Şteflea a spus că el trebuia să „urmeze indicaţiile [primite] de la Bucureşti". Ulterior, *Heeresgruppe* a luat legătura cu Hitler, care i-a spus că „trebuia să regleze de îndată conturile cu clica de trădători

și să formeze un nou guvern". Asta nu era o misiune foarte obișnuită pentru un militar, iar Friessner i-a spus acest lucru și lui Hitler. Acesta era de părere că trebuia găsit un general român mai de încredere, care să preia guvernul.

În timp ce toate aceste lucruri erau în plină desfășurare și frontul se prăbușea, trupele luptau pentru viețile lor. Situația Diviziei 376 Infanterie, distrusă anterior la Stalingrad și reconstruită pe linia Traian, la est de Iași, a fost caracteristică pentru restul trupelor[2]. Divizia 376 Infanterie, împreună cu Divizia 11 Infanterie română și Divizia 79 Infanterie germană, făceau parte din Corpul IV armată german, „Gruppe Mieth", ca parte din Armata 8 germană (Grupul de armate Wöhler). La scurt timp după ofensiva sovietică, divizia a pierdut contactul cu Divizia 11 Infanterie română situată la vestul diviziei. La 22 august, rușii se aflau cam la 500 de metri de cartierul general al diviziei.

Sistemul de tranșee construit de divizie și-a îndeplinit misiunea, dar acesta pur și simplu nu era pe măsura maselor umane desfășurate de armata sovietică. La scurt timp după aceea, cartierul general al Regimentului 672 a fost înconjurat. Batalionul 367 Füsilier a efectuat imediat o ofensivă de eliberare în care a intervenit și Brigada 238 „Sturmgeschütz". La data de 25, comandantul de divizie, generalul-locotenent Otto Schwartz, și-a adunat toți ofițerii. Acesta preconiza zile grele pentru armata germană care trebuia să încerce să „își țină emoțiile în frâu".

În ciuda situației dificile, din partea trupelor se aștepta o „purtare exemplară". Schwartz a ordonat retragerea de pe linia Traian pe o linie din jurul Ghermăneștiului. Trupele au fost nevoite să se lupte pentru a ajunge acolo. Pe drum s-au alăturat soldați răzleți ai Diviziei 106 Infanterie Rheinland, care

fusese decimată. Printre aceştia se număra şi Carl Ringenberg, comandantul unităţii. Situaţia mizerabilă a unităţii era una remarcabilă, având în vedere faptul că înaintea ofensivei unitatea se ţinea bine, cu un moral excelent. Inclusiv echipamentul material al diviziei era în ordine[3].

Divizia 106, care făcea parte din Corpul VII al Armatei 6 germane, a fost complet călcată în picioare, urmând ca în octombrie 1944 să fie desfiinţată în mod oficial. Aceeaşi soartă avea să o aibă şi Divizia 376 Infanterie. Numeroşi ofiţeri ai Diviziei 106 Infanterie au fost ucişi sau răniţi pe câmpul de luptă, aşa cum a fost şi cazul comandantului pionierilor, care a fost înlocuit de *Hauptmann* Eder. La scurt timp s-a dovedit că linia de la Ghermăneşti nu putea fi apărată, trupele fiind nevoite să-şi continue retragerea. Având în vedere faptul că acestea abia erau motorizate, s-a transformat într-o retragere rapidă contra cronometru. Lucrurile s-au înrăutăţit şi mai mult, deoarece a fost pierdută conexiunea cu Divizia 79 Infanterie, dar şi pentru că în data de 26 august a avut loc o înaintare a tancurilor sovietice. În acea zi, cartierul general a fost mutat la Duda. Între timp, trupele nu au mai avut contact radio decât cu Corpul şi cu Regimentul 315. Unităţile antitanc ale Batalionului 376 Vânători de Blindate au încercat să oprească tancurile sovietice cu *Pak*-urile lor de 7,5 cm, în timp ce a venit ordinul de a avansa spre Corpul XXXXIV poziţionat ceva mai la sud, care fusese înconjurat. Într-o încercare de a-i elibera, diviziile 79 şi 370 Infanterie au atacat, în timp ce diviziile 376 şi 258 au încercat să acopere aripa de nord.

În timpul acestor lupte haotice a sosit înştiinţarea că *Oberst* Riedel, comandantul Regimentului 315 Grenadieri, murise în luptă. Prim-ofiţerul de stat-major al diviziei, care a încercat să reia legătura cu celelalte unităţi, a ajuns cu micul său convoi

într-o breşă a tancurilor ruseşti. Prim-ofiţerul de stat-major a scăpat la mustaţă, însă ceilalţi ofiţeri ai statului-major au fost luaţi prizonieri. În data de 27 august, de la corp a venit un ordin care practic se traducea astfel: scapă cine poate. Divizia 376 Infanterie se găsea într-o încurcătură extrem de mare. Oraşul Huşi, acolo unde voiau ei să se retragă, s-a dovedit a fi ocupat de Armata Roşie. Nu mai existau drumuri normale circulabile spre vest. Vehiculele se defectaseră, până şi aparatura radio a „Departamentului de ştiri 376" al Diviziei fusese distrusă. Au mers mai departe pe bâjbâite, spre Creţeşti. Cei grav răniţi fuseseră lăsaţi în urmă cu *Oberartzt* dr. Stephan, în speranţa că Armata Roşie va recunoaşte convenţiile cu privire la protejarea răniţilor, ceea ce pe Frontul de Est nu fusese de la sine înţeles. Părţi ale Diviziei 376 Infanterie s-au întâlnit la Creţeşti cu rămăşiţele Diviziei 79 Infanterie, care încă era în posesia unui radio. Acolo s-a luat legătura cu Corpul de armată. Noul cartier general a fost mutat la Şişcani. Generalul Schwarz era atât de istovit fizic, încât a fost înlocuit de *Oberst* Schulz, care acum conducea ce mai rămăsese din Divizia 376 Infanterie. În Şişcani se regrupaseră acum şi rămăşiţele diviziilor 79 şi 370. Corpul a somat ca toate vehiculele să fie aruncate în aer, iar soldaţii să lupte pentru a-şi croi calea. La ora 4.00 dimineaţa s-a încercat o străpungere spre Vuţcani. Divizia 376 Infanterie şi grupul de luptă Dreyer (Regimentul 672) erau împreună în grupul care ataca de la 9.00 dimineaţa. Soldaţii au ajuns în vecinătatea Orgoeştiului, însă dealurile de la Vuţcani s-au dovedit a fi puternic ocupate de soldaţii Armatei Roşii.

La sud-vest de Vuţcani, sub comanda maiorului Corpului, I.G. Bucher, soldaţii germani au reuşit să pună stăpânire pe un pod peste Bârlad. Divizia 376 Infanterie a încercat să li se

alături. Nu mai putea fi vorba despre o comandă de amploare. La vest de Bârlad s-au regrupat supraviețuitorii și au fost formate două noi grupuri de luptă din soldați care făceau parte din diferite unități ale Corpurilor IV și VII armată. Cei grav răniți au fost lăsați în urmă și s-a continuat în direcția râului Siret, care a fost traversat în data de 30, la 50 km sud-est de Bacău. Pe malul vestic a fost format un nou grup de luptă sub comanda generalului-maior Hülsen.

În Valea Trotușului, fiecare avans organizat spre vest a fost oprit. Valea părea ocupată de trupele sovietice, iar supraviețuitorii care au scăpat de acolo au anunțat ulterior că atât comandanții Diviziei 370 Infanterie, cât și cei ai Diviziei 376 Infanterie fuseseră atacați de sovietici într-un sătuc. Uitându-se la propriile linii, *Oberstleutenant* I.G. Heinz al Diviziei 376 Infanterie a păşit pe o mină și a fost luat prizonier de sovietici. Până la acel moment, toți comandanții de regimente ai diviziei muriseră pe câmpul de luptă sau fuseseră luați prizonieri. Divizia 376 Infanterie nu mai exista[4].

Divizia 258 Infanterie, „Rezerva de intervenție" din spatele frontului de la Iași, a avut aceeași soartă și a fost, de asemenea, nevoită să traverseze Bârladul în vecinătatea Vuțcaniului. Divizia Pommern-Mecklenburg aflată pe front încă din anul 1939 a fost înlocuită la data de 19 august de diviziile 282 și 62, pentru a putea funcționa ca rezervă. În acest scop, unitatea fusese adunată la Mileștii Mari ca parte a Corpului VII armată. De îndată ce a izbucnit bătălia, a început să plouă cu rapoarte cum că Divizia 7 Infanterie și Divizia 5 Cavalerie fuseseră constrânse să-și părăsească pozițiile, și că Divizia 79 Infanterie era la ananghie. Divizia 258 Infanterie a primit ordinul de a închide breșa amenințătoare de la Iași și a fost trimisă de urgență spre front.

Aceasta şi-au urmat drumul spre zona ameninţată, în camioane. În cartierul general al Diviziei 10 Blindate, comandantul diviziei, *Oberst* Hilscher, a fost pus la curent cu privire la situaţie. Pretutindeni domnea neliniştea. Iaşiul însuşi era în pericol de a fi capturat, iar primele unităţi disponibile trebuiau mobilizate imediat. Este vorba despre grupul de luptă Sann, condus de maiorul Sann şi format mai ales din Batalionul 259 Füsilier, o seamă de pionieri şi o companie din Regimentul 479. Unitatea a fost adusă cât mai aproape cu putinţă de Iaşi, dar oraşul deja era în pericol să cadă. Unele unităţi germane izolate mai ţineau încă piept lângă gara din oraş. Grupul de luptă Sann a fost nevoit să se retragă la Poieni, iar în data de 22 au existat deliberări în cartierul general din Cornești, la sud-est de Iaşi. Era clar că nu mai putea fi vorba de o apropiere de front. Sovieticii străpunseseră liniile în adâncime şi la dreapta, şi la stânga, cu tancuri şi infanterie motorizată. Drumul Iaşi–Moldoveni–Vaslui era deja în mâinile Armatei Roşii. Avioanele de vânătoare sovietice controlau zona de deasupra câmpului de luptă.

Aproape de Poieni au fost capturate şi unităţile Diviziei 258 Infanterie, care ajunsese mai târziu, printre care şi Divizia Artilerie. Atenţia a fost mutată acum de la un avans spre Iaşi la o spargere a liniilor spre vest. Cartierul general a fost strămutat la Pocreaca. Regimentele 479 şi 387 s-au adunat şi acolo. Ultimul regiment deja fusese zguduit destul de bine de evenimente. Nici măcar o secundă de pace nu a existat. De la Pocreaca s-au retras spre Pietriş, înspre sud-est.

La 24 august era clar că sovieticii deja se aflau cu tancurile la Dolheşti. Hilscher a mutat cartierul general al diviziei la Armăşeni. Regimentul 387 a condus atacul mai departe, spre sud. La Armăşeni, Roşiori şi Avereşti trupele sovietice au fost

împinse înapoi și localitățile au fost curățate de sovietici. La Plopi, atacul s-a oprit. Aproximativ 15 tancuri sovietice împreună cu infanteria Armatei Roșii blocau aici drumul. Presiunea pusă pe localitatea Plopi s-a intensificat. În cele din urmă, majoritatea tancurilor sovietice s-au retras, dar cinci tancuri imobile cu echipajele înăuntru au rămas în urmă, formând o amenințare. Era o situație de care pe care. Noaptea, *Oberst* Hilscher și-a adunat ofițerii în jurul său. S-a pregătit o spargere concentrată, iar în dimineața următoare, la 25 august 1944, a fost lansat un atac-surpriză atât la dreapta, cât și la stânga localității Plopi. Rușii au fost complet luați prin surprindere de desfășurarea de forțe despre care nu știau nimic. O coloană rusească de camioane a fost nimicită. O unitate de motocicliști a intrat fără a bănui ceva în liniile germane și a fost distrusă în totalitate de tunurile *Pak* și *Flak*. Un biplan sovietic de recunoaștere a aterizat din greșeală între trupele germane. Au fost capturate provizii, inclusiv combustibil. În timp ce s-a avansat spre periferia orașului Huși, localitatea Plopi a fost curățată cu ajutorul Batalionului Füsilier al maiorului Sann. Grupul de luptă a fost apoi desfășurat într-o încercare de a menține liber drumul de la sud-est de Huși pentru unitatea care se întorcea. Acolo a fost cucerită localitatea Tătărani. Rezistența sovietică a fost ruptă cu tunuri antitanc *Pak* și *Flak*, după care sovieticii au tras cu Katiușe. Avioanele rusești de vânătoare erau desfășurate frecvent. Pierderile nu puteau fi evitate. *Oberstleutnant* von Bila și *Hauptmann* Drescher, prim-ofițerii de stat-major ai Diviziei 258, au fost răniți.

Seara a avut loc o nouă dezbatere încordată. Rezervele de alimente erau practic epuizate, iar trupele își pierdeau puterile cu repeziciune. Situația generală era complet neclară pentru divizie. De o conducere la nivel de corp sau divizie nici

nu se mai punea problema. Cu privire la poziția românilor, soldații Diviziei 258 Infanterie nu erau deloc la curent. Aceștia au văzut ei înșiși că măcar câteva unități române mai luptau alături de cele germane.

Înaintarea a continuat în ziua următoare, iar unitățile Diviziei 258 Infanterie au ajuns în localitatea Hurdugi, unde se duceau lupte grele. Divizia și-a pierdut aici rapid ultima brumă de muniție. Tech, locotenentul-șef al Regimentului 478, a fost numit comandant de luptă al localității Hurdugi. În ziua următoare, divizia s-a fortificat din ce în ce mai mult în tranșee. Localitatea a fost ținta unui foc de artilerie foarte puternic din partea sovieticilor și a ars din temelii. Soldații Diviziei 258 Infanterie nu aveau acum aproape deloc acoperire. Situația devenea disperată. Străpungerea definitivă trebuia să aibă loc acum. *Oberst* Hilscher a semnalat faptul că în zonă se aflau alte cinci grupuri de germani care încercau să avanseze spre vest. S-a încercat o oarecare eficientizare pentru a se ajunge la o înaintare comună. Ultimele arme grele pentru care nu mai exista combustibil au fost aruncate în aer. La ora 16.00 Hurdugiul a fost abandonat și s-a reușit o pătrundere până la patru kilometri vest de localitate. Sovieticii au intrat imediat în urmărire și s-a ajuns la lupte grele, care au continuat în mare parte în direcția Vutcani. Cele câteva tunuri „Sturmgeschütz" care acompaniaseră operațiunea își terminaseră muniția, și nu mai exista niciun fel de organizare. Trupele se înghesuiau unele în altele, iar sovieticii au tras în masa de oameni. Pierderile au fost îngrozitoare. Nu mai exista o comandă generală. *Oberst* Hilscher a fost lovit de focul Armatei Roșii într-un lan de porumb la vest de Vutcani și a căzut secerat. În 29 august, la 10 km de Vutcani, germanii au trecut podul de la Bârlad. Cei rămași din Divizia 258 Infanterie se scurgeau fără pic de coeziune spre

vest, sub tirul katiuşelor. Divizia 258 Infanterie intrase în luptă ca o unitate bine odihnită şi, în mai puţin de o săptămână, fusese complet împrăştiată şi înfrântă[5].

Locotenentul Lange şi *Wachtmeister** Fromm au raportat despre soarta Diviziei 370 Infanterie. În septembrie au reuşit să reia contactul cu trupele germane şi au fost chestionaţi. Infanteria 370 fusese amplasată pe frontul de la Iaşi ca divizie vecină cu diviziile de infanterie 106 şi 376 ale Corpului XVII armată. Locotenentul Lange servea cu Regimentul 668 Infanterie, iar Fromm, cu Regimentul 370 Artilerie. La 21 august a fost dat ordinul de a se desprinde de Armata Roşie şi de a începe retragerea. Soldaţii din Regimentul 668 au luat de asemenea parte la retragere sub comanda maiorului Marheinicke. Deoarece nu toate materialele puteau fi transportate de pe front, în jur de 60–70 de vagoane de muniţie, în special grenade *Pak*, au fost aruncate în aer. În ţinutul deluros, retragerea a fost dificilă şi lentă. Drumurile erau extrem de proaste. Ruşii au urmărit îndeaproape retragerea. La Nisporeni, unitatea a încercat să se regrupeze, însă, înainte de a reuşi să ajungă în această poziţie, coloana a fost dispersată de atacuri sovietice concentrice. Unităţile Diviziei 370 Infanterie s-au refugiat într-o pădure din apropierea rutei.

Această pădure a fost ulterior puternic bombardată de artileria sovieticilor, cu grave consecinţe. În plus, sute de vehicule au rămas blocate pe potecile înguste din pădure. S-a creat panică, trupele germane au luat-o la fugă, iar ofiţerii de stat-major nu mai erau acolo. Un grup de ofiţeri ai trupelor de asalt, împreună cu câţiva soldaţi, au vrut să se spargă liniile ruseşti, dar nu se ştie dacă acest lucru le-a reuşit. În 24 august, Lange era

* „Plutonier", în orig. în lb. germană (n. red.).

în fruntea câtorva zeci de soldaţi care au înaintat spre sud-est. Drumurile erau împânzite de soldaţi ai Armatei Roşii. Grupul german cutreiera zona în căutarea unei ieşiri. Au trecut râurile înot, iar după un marş de 400 km (!) în direcţia Broşteni au reuşit în cele din urmă să se alăture propriilor trupe. Soldaţii extenuaţi au fost primiţi de Compania 13 a Regimentului 144 Vânători de Munte din Corpul LVII[6].

În cartierul general al Führerului ofiţerii erau nevoiţi să facă planuri pentru o mare retragere. Se specula deja masiv cu privire la construirea unui nou front de apărare în Ungaria. La un moment dat, liniile de aprovizionare ale sovieticilor deveniseră prea lungi, astfel că a existat un anumit repaus de care trebuia profitat. Între timp, Hitler ordonase o intervenţie militară împotriva noilor conducători de la Bucureşti. De pe frontul carpatic, la data de 24 august 1944, fuseseră semnalate ostilităţi deschise între trupele române şi cele germane. Grănicerii Regimentului 3 român au tras în soldaţii Diviziei 3 Vânători de Munte germane. În general, trupele române păreau să evite confruntarea[7].

În timp ce frontul stătea să se rupă, Hitler i-a dat generalului Alfred Gerstenberg ordinul de a interveni. Existau zvonuri că ambasada ar fi fost încercuită de tancuri româneşti şi că generalul Hansen ar fi fost şi el blocat acolo. În cazul în care Gerstenberg n-avea să fie capabil să intervină, *SS-Brigadeführer*-ul Hoffmeyer a fost solicitat pentru aceeaşi sarcină. Veşnic fanaticul Hoffmeyer a început imediat regruparea trupelor staţionate în jurul Ploieştiului. Din tabăra sa forestieră de la Bucureşti, acesta a declarat destul de optimist că putea interveni în jumătate de oră. Chiar înainte de a se fi întâmplat acest lucru, la ora 3.05 s-a luat legătura cu DHM şi s-a raportat faptul că

generalul Hansen se consultase cu Racoviță, noul ministru român al apărării. Asta le-a indicat clar germanilor că trebuiau să se abțină de la contramăsuri, pentru că altfel s-ar fi ajuns la ostilități.

La ora 4.05, *Heeresgruppe* a reușit să ia legătura cu generalul Hansen însuși. Acesta i-a informat că nu cu o „clică trădătoare" aveau de-a face, ci că exista sprijin din partea populației și a aparatului militar[8]. Generalul Gerstenberg, dr. Clodius, generalul Hansen și von Killinger au căzut de comun acord că forțele germane erau insuficiente pentru a interveni. Hitler a căutat sprijin la Hermann Göring, șeful Luftwaffe, care l-a contactat pe generalul Gerstenberg cu privire la dezastruosul plan de a bombarda Bucureștiul cu *Luftflotte VI*. Asta avea să complice foarte mult lucrurile. Exista acum în vigoare un soi de armistițiu în care germanii se puteau retrage fără luptă, iar forțele române urmau să ocupe poziții în spatele aliniamentului Brăila–Focșani. La ora 4.35 a existat o consultare intensă cu Luftwaffe. Încă nu era prea târziu ca lucrurile să fie gestionate fără vărsare inutilă de sânge. Cu toate acestea, la ora 5.00 a venit comunicatul prin care Hitler anunța că-și păstrează decizia. Acesta promisese că la data de 24 avea să bombardeze Bucureștiul. Pură răzbunare, fără scop militar. Bombardierele în picaj Stuka s-au ridicat de la sol în Băneasa, după care au început bombardarea Palatului Regal și a Guvernului. Regele s-a retras la Oltenița[9].

Gerstenberg a plecat repede de la București la „tabăra din pădure", de unde a ajutat la coordonare. *Brigadeführer*-ul SS Hoffmeyer strânsese aproximativ 6 000 de oameni, care la ora 7.30 au mărșăluit spre București. La 11.30 era clar că rezistența românească era mai aprigă decât credeau ei. Au fost aduse întăriri, iar două companii „Landschutzen" din Focșani urmau să

fie trimise de urgență în capitală. Noi grupuri de luptă au fost formate din Divizia 5 *Flak* sub comanda lui Julius Kuderna, responsabil de apărarea antiaeriană din jurul Ploieștiului. Și la Constanța au fost grupate unități, precum o companie a Regimentului „Brandenburg" și Brigada 201 „Sturmgeschütz". Toate acestea erau unități foarte mici, care nu puteau aduce o răsturnare de situație. Generalul român Iosif Teodorescu* a respins atacul german. La București, unitățile germane s-au grupat în jurul proaspăt numitului Rainer Stahel, un ofițer *Flak* din orașul Bielefeld, care anterior fusese comandantul orașului-fortăreață Vilnius și, pentru scurt timp, și al Varșoviei. Nici el nu putea face mare lucru. Lucrurile s-au înrăutățit rapid pentru germani. La 26 august, unitățile lui Gerstenberg și Hoffmeyer au fost înconjurate de români. În ziua următoare, Gerstenberg i-a transmis lui Friessner că se aștepta din clipă-n clipă la un atac direct asupra diviziei sale *Flak* de la Ploiești, care era slăbită. „Luptăm până la ultimul om", a mai comunicat acesta. La ora 16.40 s-a raportat că rafinăriile fuseseră ocupate de români. Și la București s-a pus presiune din ce în ce mai mare pe germani. În apropierea orașului, românii dispuneau de 26 de tancuri „Panther" de fabricație germană, iar Grupul de armate al lui Stahel se micșorase la 1 900 de oameni. Acesta i-a telegrafiat lui Friessner să-l întrebe dacă mai existau întăriri pe drum. După ce întăririle nu s-au ivit,

* Generalul Iosif Teodorescu (1885–1961) s-a distins în Primul Război Mondial, făcând parte din trupele care au apărat aprig culoarul Câmpulung–Rucăr–Bran. În Al Doilea Război Mondial conduce mai multe divizii de Infanterie, luând parte la asediul Odessei. După arestarea lui Ion Antonescu, primește noi ordine directe de la regele Mihai de a izola comandamentele germane. După război, la fel ca mulți alți generali, a fost arestat și condamnat, fiind ulterior eliberat din lipsă de probe (n. red.).

a fost luată în considerare o înaintare spre Mizil sau Ploieşti[10]. Ultimele unităţi germane din Bucureşti au fost izgonite în data de 28. Printre ele se afla şi generalul Gerstenberg împreună cu recent numitul comandant militar al Bucureştiului, generalul Rainer Stahel[11].

Între timp devenise clar că nicio unitate românească de pe front nu se mai supunea ordinelor date de germani. Consecinţa bombardării Bucureştiului a fost că românii, care erau neutri, deveniseră acum duşmanii Germaniei. La 25 august 1944 a urmat o declaraţie de război. Lucrurile mergeau din rău în mai rău. Pe front, armatele 3 şi 4 române au mărşăluit către vest, spre linia Focşani–Brăila. „Ecluzele fuseseră deschise", scria Friessner[12].

Retragerea germanilor începuse, totul se scurgea spre vest. Drumurile prin Carpaţi de-a lungul cărora fugeau trupele spre Ungaria erau înguste, iar aceştia s-au împotmolit. Nu a mai putut înainta nimeni, creându-se o confuzie generală. Depozitele de muniţie au fost aruncate în aer, la fel ca rezervoarele de petrol. Următoarea bătălie majoră s-a dat în apropierea Ploieştiului, acolo unde au fost formate grupuri de luptă din diferite divizii *Flak* care trebuiau să respingă atacuri venite din toate părţile. Armatele germane în retragere s-au împărţit în grupuri de luptă precum cele de sub comanda generalului Friedrich von Scotti şi ale lui Walter Winkler. În cele din urmă, localităţi ca Brăila şi Focşani au fost denumite oraşe-fortificate dintr-un ordin prin care Hitler încerca să le folosească pe post de „stabilopozi" în calea înaintării. În realitate, aceste măsuri n-au însemnat mare lucru. În jurnalul *Heeresgruppe Südukraine* din data de 23 august era semnalată ocuparea Brăilei cu un efectiv de 1 800 de oameni şi cea a Focşaniului cu 300 de oameni[13]. Unităţile *Flak* ale Diviziei 15

Flak, condusă de *Oberst* Simon, se aflau acum direct pe front. Cât de grele au fost luptele au arătat-o pierderile provocate de tunurile lor în acele zile: 112 avioane, 96 de tancuri şi 82 de piese de artilerie. Portul a fost aruncat în aer la Constanţa, iar bateria germană de coastă „Tirpitz" a luat foc. Câmpul petrolifer de la Ploieşti a fost pierdut. Trupele germane de acolo au luptat atât împotriva românilor, cât şi împotriva ruşilor. În ultimul moment, Hitler a propus desfăşurarea paraşutiştilor SS activi la momentul respectiv pe frontul iugoslav, însă planul acesta nu era unul viabil. Între timp, datorită importanţei strategice a câmpurilor petrolifere de la Ploieşti, de la Londra au fost transportaţi cu avionul agenţi britanici. Aceste evenimente deja prevesteau de fapt viitorul Război Rece[14].

Diviziile s-au destrămat, iar trupele ruseşti au ajuns din urmă soldaţii care încercau să se alăture liniilor germane singuri sau în grupuleţe. Unii dintre ei chiar au pornit la drum în haine de civili. Experienţele avute au fost variate. „Românii ne-au dat de mâncare şi ne-au arătat drumul." Alţii s-au plâns de români, care i-au predat ruşilor sau chiar au tras asupra lor. Cu privire la populaţia maghiară, aceasta a avut o reacţie în general mai bună. Ungurii au fost mai prietenoşi cu soldaţii germani. Acolo unde românii au făcut însă cunoştinţă cu „eliberatorii" lor, roata s-a întors. Ruşii erau renumiţi pentru comportamentul lor, astfel că într-o oarecare măsură germanii au fost „reabilitaţi". „Ni s-au arătat, din nou, drumurile cele mai sigure", au declarat în rapoartele lor subofiţerii Kuhnel din Golitsch şi Punkers din Richterstatt, după ce au ajuns la liniile germane[15].

Operaţiunea Iaşi–Chişinău, după cum a intrat această dramă în cărţile de istorie, s-a desfăşurat între 20 şi 29 august 1944. Consecinţele străpungerii sovietice au fost enorme. Germania

a pierdut România ca aliat, după care a urmat Bulgaria, la 24 august 1944. În Slovacia au avut loc revolte, iar în luna septembrie Finlanda a părăsit corabia care se scufunda. Prin urmare, consecințele au fost enorme. Istoricul Silviu Miloiu afirma că în presa finlandeză s-a dezbătut pe larg separarea României de Germania nazistă și că acest lucru a avut consecințe și pentru situația din Finlanda[16]. În data de 2 august, Turcia deja întrerupsese relațiile diplomatice cu Germania nazistă, lucru de care Antonescu se temuse în tot acest timp. Ce era de făcut dacă Turcia și-ar fi deschis căile navale Aliaților? După străpungerea de la Iași nu mai putea fi vorba despre un front de sud-est stabil[17].

Frontul german al *Heeresgruppe Süd** se bizuia pe Ungaria, unde aveau să-i aștepte noi lupte grele. Între timp, Armata Roșie a pătruns în Iugoslavia, amenințând grupul de armate german *Heeresgruppe F* din sud-estul Europei. La 3 septembrie, un raport al agenției Reuters de la Moscova estima pierderile germano-române undeva la 238 000 de oameni, iar alte surse vorbeau despre 250 000 până la 280 000 de oameni. Raportul sovietic oficial a pornit mai apoi de la 256 000 de pierderi umane de partea germană, dintre care 150 000 de oameni căzuți pe front[18]. O parte dintre prizonierii de război germani fuseseră capturați de români. Ar fi vorba despre aproximativ 50 000 de persoane, nouă generali și 652 de ofițeri, printre ei numărându-se și generalul Gerstenberg. *Brigadeführer*-ul SS Horst Hoffmeyer s-a sinucis în captivitatea rusească din lagărul Krapovo. Numeroși alți ofițeri superiori au fost luați prizonieri. Printre ei se numărau Stanislaus von Dewitz, comandantul orașului Chișinău, Ludwig

* La data de 24.09.1944, *Heeresgruppe Südukraine* a fost redenumit *Heeresgruppe Süd*, vezi printre altele T312/R429 (n. a.).

Müller, comandantul Corpului XXXXIV armată, Friedrich August Weinknecht, comandantul Diviziei 79 Infanterie, Hans Simon, comandantul Diviziei 5 *Flak*, Georg Postel, comandantul Corpului XXX, Karl Stingl, comandantul oraşului Iaşi, Karl Spalcke, ataşatul militar la Bucureşti, Botho von Hülsen, comandantul Diviziei 370 Infanterie, Otto Schwarz, comandantul Diviziei 376 Infanterie, Erich Buschenhagen, comandantul Corpului LII, Friedrich Bayer, comandantul Diviziei 153 F.A.D. (de instruire în teren), şi Hans Troeger, comandantul Diviziei 13 Blindate, care a sfârşit prin a fi luat prizonier în Bulgaria. Generalul-maior Walter Gleininger s-a sinucis, iar Friedrich Mieth, generalul Corpului IV, a murit pe câmpul de luptă, la fel şi Paul Kohwalt, colonel de artilerie[19].

Prăbuşirea frontului de la Iaşi a adus noi probleme pentru Germania nazistă. La 9 septembrie, Friessner era la Budapesta. După Antonescu mai exista un nou aliat care trebuia mulţumit. Amiralul Miklós Horthy era regentul Ungariei – până în luna octombrie 1944 – şi urmărise îndeaproape evoluţia lucrurilor în România. Odată cu avansul trupelor sovietice în Transilvania, consecinţele s-au resimţit pe dată şi pentru unguri. Grănicerii şi miliţiile paramilitare, împreună cu aproximativ 20 de batalioane de secui, au mărşăluit spre sovietici, însă au fost dispersate la fel de repede. Pentru Friessner, discuţia de la Budapesta a fost una dificilă, mai cu seamă având în vedere faptul că această discuţie nu s-a limitat strict la chestiunile militare care erau oricum destul de complicate în sine. Unii membri ai cabinetului ungar au fost de acord cu o retragere în centrul ţării, alţii şi-au dorit cu orice preţ să păstreze preţiosul teritoriu al Transilvaniei, deoarece acolo locuiau „cei mai de seamă unguri". În plus, ungurii aveau standarde ridicate pentru aparatul militar german[20]. La fel ca Antonescu, ungurii cereau o linie

pe hartă în spatele căreia să se simtă în siguranță. Numai că Berlinul de mult nu mai dicta cum stăteau lucrurile pe front.

Frontul era în mișcare și era greu de oprit. Până în ultima clipă, OKW-ul și OKH-ul au încercat să stabilizeze situația prin tot felul de intervenții. La 15 septembrie a fost dat ordinul conform căruia fiecare soldat care distrugea un tanc inamic cu aruncătoare de grenade antitanc *Panzerfaust* sau *Panzerschreck* se putea baza pe o vacanță departe de front. Soldații care distrugeau două tancuri cu *Pak*-ul lor de 7,5 cm aveau să primească aceeași recompensă. *Flak*-ul de 8,8 cm, care era ceva mai greu, trebuia să se descurce cu patru tancuri. Aici era vorba despre o permisie de 10 zile. În afara situației de pe front, care era catastrofală pentru Germania nazistă, motivul acestei măsuri a fost faptul că pierderile de tancuri înregistrate de inamic erau disproporționate față de numărul mare de arme antitanc (de mână) primite de trupele germane. Ordinul a fost semnat personal de Friessner[21].

În afara măsurii de urgență mai sus-menționate, soldații încercau să rearanjeze lucrurile și la nivel organizatoric. Din lipsă de unități motorizate suficiente, de partea germanilor s-au făcut încercări de a consolida apărarea tancurilor (*Panzerjäger*). Acele „Sturmgeschütz", care în mare parte erau blocate în diviziile de infanterie, au fost astfel eliberate și au putut fi folosite ca rezerve mobile. Pentru a le înlocui, fusese conceput vânătorul de tancuri „Panzerjäger-Sturmgeschütz" 38 T „Hetzer". Fiecare corp avea să fie compus din 14 bucăți, iar fiecare „Hetzer" avea să fie echipat cu 1000 de grenade „Panzer" și 1000 de grenade „Spreng". Această armă ar fi trebuit să fie cel mai bun răspuns la superioritatea numerică a blindatelor sovietice. Vânătorul de tancuri a fost construit pe un suport ceh. Se spunea că: „Lupta până în pânzele albe este singurul tip

de luptă pentru vânătorul de tancuri." „Nici măcar o singură armă nu trebuie să cadă intactă în mâini inamice." Vânătorul de tancuri era robust, ieftin și eficient, dar a apărut prea târziu pentru a face vreo diferență. După război, cehii și elvețienii au inclus aceste „Hetzer" (sau variante ale lor) în cadrul propriilor forțe armate[22].

În același timp, au existat încercări de a regrupa infanteria germană care era dispersată spre vest. La data de 19 septembrie 1944 au fost organizate unități ale poliției militare *Feldjäger* („vânători de teren") care trebuiau să grupeze aceste unități pe aliniamentul Oradea–Satu Mare–Nyíregyháza–Eger până la zona din nordul Budapestei. De acolo, comandoul *Feldjäger* 1 sub generalul Müller avea să trimită trupele mai departe către punctele de întâlnire organizate per unitate. Astfel, soldații Armatei 8 au fost trimiși la Beclean, Armata 6, la Șimleu Silvaniei, statul-major al *Heeresgruppe*, la Hajdúszoboszló, Divizia 15 *Flak*, la Valea lui Mihai, personalul Luftwaffe, la Debrecen, marina, la Budapesta, unitățile de miliție, la Valea lui Mihai, DHM-*Rumänien*, la Kisújszállás și voluntarii auxiliari *Hiwi*, la Sanislău[23].

Într-o convorbire cu comandanții armatelor 6 și 8 din Satu Mare, Friessner a insistat asupra faptului că trebuia făcut tot posibilul pentru a menține ascultarea și că acest lucru trebuia să fie limpede de la cel mai înalt comandant până la cel mai simplu soldat. „Dacă un ofițer primește ordin să apere o anumită zonă a frontului, acolo să stea până la ultima suflare. Să nu se clintească de acolo." Imaginea cea mai temută era cea a frontului francez, unde soldați germani se predaseră împreună cu ofițerii lor. Acest lucru nu trebuia să se întâmple în Est. Existau îngrijorări și cu privire la sinucideri, care nu erau permise decât în cazul în care „onoarea" era în joc. Însă atât

timp cât „un soldat german încă se mai afla lângă un altul", lupta trebuia să continue[24].

În ciuda tuturor eforturilor germane, la 25 octombrie 1944 a fost eliberat Careiul, ultimul oraș românesc ocupat. Prin prăbușirea frontului român de la Iași și turnura luată de politica românească, la foarte scurt timp frontul a fost împins aproape 500 km mai la vest. Cicatrici adânci au rămas în urmă. Pierderile românilor pe front s-au ridicat la 500 000 de vieți omenești. Răsturnarea de situație a scutit România de mai multe lupte pe teritoriul său. De asemenea, se evitase o ocupație de tip tradițional. Între timp, România întorsese armele și lupta de partea Aliaților.

Acum că lucrurile erau pierdute atât din punct de vedere politic, cât și militar, Berlinul căuta asiduu un înlocuitor pentru loialul său aliat Antonescu. Prima alegere a fost ambasadorul român de la Berlin, generalul Gheorghe, dar acesta nu prea era dispus să se îmbarce la bordul unei corăbii care se scufunda. Astfel că a fost ales un scenariu alternativ. Horia Sima, care în România fusese condamnat la moarte, dar care se ascundea în Germania, era gata de acțiune. Germanii au ajuns la vechii gardiști, care la începutul anului 1941 fuseseră țintuiți la stâlpul infamiei de către Antonescu. După luna ianuarie 1941 și după pogromul de la București, Sima se aflase împreună cu alți membri ai Gărzii de Fier în Germania. De atunci, în Germania s-a dus o luptă internă privind întrebarea cum ar trebui să fie tratați gardiștii, și au existat două direcții în acest sens: una fermă (Ministerul Afacerilor Interne) și una ceva mai blândă (Biroul principal de securitate al Reichului german)[25].

Lipsa unei direcții l-a neliniștit pe Sima într-atât de mult, încât în decembrie 1942 a încercat să fugă în Italia, acolo unde spera la ceva mai multă înțelegere din partea colegului său

fascist Benito Mussolini. Nu după mult timp însă, a ajuns din nou în detenţie germană. Horia Sima a fost deţinut în lagărul special Fichtenhain, un lagăr în subordinea celui de la Buchenwald, aflat în apropiere de Weimar. Începând cu februarie 1943, a primit de la *Reichsführer*-ul SS Himmler câte 50 de mărci pe lună „bani de buzunar", prin care s-a încercat atenuarea circumstanţelor în care erau ţinuţi gardiştii. Traian Borobaru* împreună cu alţi 11 gardişti au primit, de asemenea, această compensaţie[26].

Practic, detenţia sa a fost precum un arest la domiciliu, numai că, astfel, Sima şi susţinătorii săi nu mai puteau sta în calea lui Antonescu. Aceştia primeau acum o a doua şansă. Diplomatul Erich Haas, care era el însuşi originar din Transilvania şi care lucrase înainte la ambasada din Bucureşti, a fost desemnat traducător şi „supraveghetor al protocolului" de către oficialii de la Berlin. Într-un raport din noul an, din data de 3 ianuarie 1945, Sima a făcut un apel la luptă împotriva „inamicului barbar". Acesta susţinea că Führerul veghea „cu calm şi fermitate" asupra sorţii Europei. Vechiul guvernator al Basarabiei, Vladimir Cristi**, susţinea că „Guvernul României nu va avea linişte până când nu va elibera România de bolşevism împreună cu armata germană"[27]. Sima se lăuda cu susţinătorii pe care i-ar fi avut în România şi credea că între 60 000 şi 80 000 de persoane ar putea fi mobilizate să lupte ca partizani împotriva comunismului. În practică, s-a adeverit destul de repede faptul că numeroşi gardişti considerau cauza ca fiind pierdută, astfel

---

* Unul dintre fruntaşii Gărzii de Fier, mâna dreaptă a lui Horia Sima (n. red.).

** Publicist şi om politic român, Vladimir Cristi (1880–1956) a îndeplinit funcţia de ministru de stat în guvernul Nicolae Iorga, în perioada 16 ianuarie – 12 mai 1932, iar între 1938 şi 1940 a fost primarul Chişinăului. Arestat de NKVD, a fost deportat în URSS, iar apoi a fost deţinut la închisoarea Văcăreşti, unde a decedat (n. red.).

că au lăsat-o mai moale. În cele din urmă s-au format două regimente, dintre care unul a fost desfășurat în Polonia. Când Armata Roșie s-a apropiat, guvernarea în exil a lui Sima a fost transferată de la Viena la Altaussee, aceasta fiind pur și simplu desființată de germani în mai 1945[28].

Odată cu retragerea unităților germane a început și drumul suferinței pentru etnicii germani. Aceștia nu erau pregătiți pentru evenimentele care urmau. Deoarece orice gând pesimist era echivalentul defetismului, nu au existat prea multe scenarii. Andreas Schmidt, liderul etnicilor germani, nici măcar nu era în țară atunci când a avut loc schimbarea de putere în România. Modul său de a opera era din ce în ce mai criticat de SS, iar Himmler considera că acesta trebuia să se „reabiliteze"[29]. Au existat planuri smintite de lichidare a românilor care ar fi colaborat cu sovieticii, oricare ar fi fost etnia acestora. Un lider al SD-ului era de părere că în Carpați ar fi putut fi mobilizate unități ale armatei române și etnici germani care să țină piept în continuare, cu sprijinul unităților de paraşutiști. Ideea se asemăna puțin cu planurile „Werwolf", planurile organizatorice desfășurate în vest care au fost inițial sub comanda *SS-Oberstgruppenführer*-ului Hans-Adolf Prützmann. Părți ale SD-ului au dezvoltat o strategie de tipul *stay-behind**, în care sabotajul și teroarea mergeau mână în mână. Cel mai cunoscut exemplu este asasinarea de către unitățile „Werwolf" din data de 25 martie 1945 a lui Franz Oppenhoff, noul primar din Aachen, un teritoriu eliberat[30].

Inițial, etnicii germani au fost îndemnați să-și păstreze calmul și să aștepte. Însă atunci când trupele germane s-au retras, unii locuitori li s-au alăturat pur și simplu. În plus, noul guvern

* „A rămâne în urmă", în orig. în lb. engleză. Ideea însemna acțiuni de sabotaj în spatele liniilor aliate.

anunţa măsuri atât împotriva etnicilor germani, cât şi împotriva minorităţilor maghiare din ţară. Birourile oficiale ale etnicilor germani au fost închise imediat. Membrii proeminenţi au fost arestaţi, cu toate că în multe cazuri era vorba despre profesori şi alţii asemenea care, de fapt, nu aveau vreo funcţie politică. Este vorba despre aproximativ 2 000 până la 3 000 de persoane, dintre care o parte au fost duse în lagărul de la Târgu Jiu. În general, acestea au fost tratate rezonabil.

La data de 5 septembrie, *SS-Obergruppenführer*-ul Artur Phleps, care era el însuşi originar din regiune, a dat startul unei evacuări la scară mare. În acest scop au fost folosiţi „conducători ai judeţelor" din regiuni, numiţi în limba germană *Kreisleiter*. Astfel, la 7 septembrie 1944, conducătorul de judeţ Andreas Schell a primit aprobarea de la Phleps pentru a începe evacuarea[31]. Titlul oficial al lui Phleps era cel de „general plenipotenţiar al Transilvaniei". Un val enorm de refugiaţi s-a pus în mişcare, adesea cu cai şi căruţe, din lipsa capacităţii feroviare. Phleps a semnalat faptul că avea nevoie urgentă de trupe pentru a acoperi exodul a aproximativ 350 000 de persoane (bărbaţii apţi fuseseră înrolaţi în armată cu toţii, deci era vorba despre vârstnici, femei şi copii). Phleps a informat OKH-ul şi pe Himmler că, dacă vor cădea în mâinile Armatei Roşii, o „distrugere totală " era de aşteptat.

De parcă Phleps nu ar fi avut deja destule probleme, aceasta a mai fost confruntat şi cu aşteptările prea puţin realiste ale lui Himmler. *Reichsführer*-ul a insistat ca din comunitatea de etnici germani să fie formate unităţi care să pornească pe urmele partizanilor. Phleps a respins în mod ferm această idee. Cineva care dusese o existenţă rurală paşnică timp de 800 de ani nu putea fi militarizat cu una, cu două. În plus, toţi bărbaţii apţi (64 000) serveau deja în forţele armate germane[32].

Era o cursă contracronometru. Pentru protejarea nodurilor rutiere s-a luat în considerare chiar și posibilitatea de a aduce parașutiști cu avionul. De asemenea, au fost desfășurate părți ale Diviziei 22 Voluntari Cavalerie „Maria Theresia", care se aflau cantonate în Budapesta. Phleps a mai cerut eliberarea diviziei sale de încredere, Divizia Munte SS „Prinz Eugen". Ulterior a circulat informația că acțiunile românilor asupra etnicilor germani vor rezulta în represalii asupra minorităților române în Ungaria, informație care este posibil să fi fost sugerată de recenta experiență a germanilor în Slovacia, unde s-a ajuns la o revoltă împotriva puterilor Axei la data de 24 august 1944. Din această cauză, populația etnicilor germani din Slovacia sub comanda lui Franz Karmasin*, omologul lui Schmidt, a avut de suferit cumplit[33].

Lucrurile s-au transformat într-un drum al crucii spre un viitor incert. Între timp s-au ivit avioanele de vânătoare ale Aliaților, care au asaltat coloanele neînarmate. Trupele germane au încercat să ajute acolo unde s-a putut luând refugiații cu ei, în vehiculele lor. În Transilvania, unitățile Diviziei 8 Cavalerie SS „Florian Geyer" le-au venit în ajutor refugiaților. La traversarea râurilor, căruțele și trăsurile s-au grupat pentru traversare, ceea ce a transformat lucrurile într-un haos de neimaginat. S-a ajuns la incidente inclusiv cu unitățile maghiare, care își luau din ce în ce mai multă distanță față de germani.

Etnicii germani rămași în urmă aveau propriile probleme. De îndată ce documentele de identificare au ajuns în mâinile

* Franz Karmasin (1901–1970), politician cehoslovac de etnie germană. În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial a fost reprezentantul populației germane din Slovacia. Judecat și condamnat la moarte în contumacie în Cehoslovacia, s-a stabilit în Germania de Vest, unde a activat în cadrul unei organizații de extremă dreapta (n. red.).

Armatei Roșii, etnicii germani au fost convocați să se înroleze ca forțe auxiliare pentru Armata Roșie. Bărbații au ajuns în batalioane de muncă, iar femeile au trebuit să lucreze în spitale. Etnicii germani din România au scăpat ieftin în comparație cu cei din Iugoslavia, care au fost văzuți în timpul transportului cu trenurile spre Uniunea Sovietică. Ca urmare a zilei de 23 august, România nu a fost considerată popor dușman de către Uniunea Sovietică. Cu toate acestea, Bucureștiul a vrut să dea curs apelului Uniunii Sovietice pentru forță de muncă.

Etnicii germani, atât bărbații, cât și femeile din grupele de vârstă activă, au sfârșit prin a fi arestați și deportați în acest scop. Regiunile etnicilor germani au fost încercuite de armată, iar aproximativ 75 000 de persoane au fost expediate. Cea mai mare parte dintre ei au ajuns în bazinul carbonifer Donețk, acolo unde fuseseră trimise trupele române cu câțiva ani în urmă. Aceștia au fost puși la muncă în Stalino, Voroșilovgrad*, Krivoi Rog și Dnipro. Întrucât condițiile au fost primitive, în jur de 15% dintre ei și-au pierdut viața acolo[34].

Numeroși etnici germani au reușit să scape de deportare sustrăgându-se și ascunzându-se. Cei mai mulți dintre ei au primit ajutor de la vecinii lor români. Unii purtători de cuvânt ai etnicilor germani, precum sasul transilvănean Hanns Otto Roth și germanul Frank Kräuter din Banat, au apelat la elitele române. Astfel a fost abordat, printre alții, liderul evreu dr. Fildermann, dar în ce-l privește pe acesta, ușa a rămas închisă[35]. Pentru autorități, ceva mai dificil a fost cum să se procedeze cu etnicii germani care luptaseră în cadrul *Waffen-SS*. Aceștia fuseseră întemnițați la Kiev, urmând ca în decembrie 1950 să fie deportați

* Actualul oraș ucrainean Lugansk; a purtat în perioada sovietică numele generalului Voroșilov (n. red.).

în România[36]. Odată ajunși acolo, erau adesea deposedați de naționalitatea lor. Multe dintre transporturi și-au continuat drumul în Republica Democrată Germană, care a luat ființă după căderea Germaniei naziste. Numeroși etnici germani care fuseseră relocați în zone din Polonia ocupată de naziști au fost pur și simplu trimiși cu trenul spre România de către autoritățile comuniste. O parte dintre cei care au rămas au avut posibilitatea de a emigra în Germania după anul 1950[37].

Continuarea bătăliei nu a fost inclusă în prezenta lucrare, însă o descriere a acesteia se poate găsi în cartea *Hongarije 1944–1945, de vergeten tragedie*[38]. După o luptă crâncenă la Puszta*, la est de Budapesta, începând cu seara de Crăciun a anului 1944, lupta s-a intensificat în capitala bombardată a Ungariei. Trupele germane și ungare au purtat acolo o bătălie sortită eșecului până la data de 13 februarie, ziua în care orașul a căzut, iar din garnizoana formată din 72 000 de oameni au reușit să scape câteva sute de soldați. O treime dintre contraofensive, Operațiunea Konrad din regiunea muntoasă Gerecse–Pilis** și din zona de nord a lacului Balaton s-au risipit înainte de a putea ajunge la Budapesta.

După Ofensiva din Ardeni care eșuase în vest, Armata 6 SS Blindate sub comanda lui Joseph (Sepp) Dietrich, confidentul lui Hitler, a fost transportată în Ungaria. După o ofensivă restrânsă împotriva capului de pod Gran, la nord de Dunăre, armata SS a fost desfășurată în cadrul Ofensivei de la Lacul Balaton. Dietrich s-a lăudat că, pentru a 56-a aniversare a lui

* Regiune de șes din Ungaria, aflată la est de Budapesta, și care face parte din Marea Câmpie Ungară (n. red.).

** Munții Gerecse și Munții Pilis reprezintă o regiune înaltă, aflată în nordul Ungariei, în apropiere de Budapesta, cu altitudini de sub 800 de metri (n. red.).

Hitler, avea să-i aducă înapoi acestuia câmpurile petrolifere de la Ploieşti. Însă ofensiva, începută la 6 martie 1945, nu a ajuns nici măcar la Dunăre. În data de 16 martie, când s-a anunţat că avea să se lase cu îngheţ, iar drumurile erau din nou circulabile, sovieticii au început Operaţiunea Viena. Armata 6 Blindate a fost împinsă înapoi spre graniţa austriacă. Linia *Reichsschutz,* care fusese extinsă în grabă, nu a putut preveni intrarea Armatei Roşii şi în Austria. Cei din vârful ierarhiei naziste s-au retras apoi în aşa-numita *Alpenfestung*, sau „Fortăreaţă a Alpilor", acolo unde le-a fost dat să trăiască sfârşitul războiului. Generalul Friessner fusese de mult înlocuit cu generalul Wöhler, comandantul Armatei 8, care la rândul său i-a predat ştafeta generalului Lothar Rendulic. Niciunul dintre ei nu a reuşit să mai schimbe cursul războiului.

După căderea Germaniei, forţele combatante române şi-au întors armele spre vest. În practică, în România s-a întâmplat cam acelaşi lucru ca în est. Din clipa în care ultima bucăţică de pământ românesc a fost „eliberată", interesul a scăzut. Grosul trupelor române au fost desfăşurate sub comanda Frontului 2 Ucrainean, condus de mareşalul Rodion Malinovski. Este vorba despre armatele 1 şi 4 române şi despre Divizia de Voluntari „Tudor Vladimirescu", care a luptat în cadrul Armatei Roşii şi a fost comandată de colonelul Cambrea*. Acesta a fost rănit la 30 septembrie şi înlocuit de locotenent-colonelul Mircea Haupt**. Malinovski s-a confruntat cu o provocare destul de

---

* Nicolae Cambrea (1899–1976) a fost general român, participant în Al Doilea Război Mondial. După ce a fost luat prizonier în urma bătăliei de la Cotul Donului, i s-a propus preluarea conducerii Diviziei „Tudor Vladimirescu", pe care a comandat-o în două rânduri. A fost supranumit „generalul roşu" (n. red.).

** Mircea Otto Haupt (1899–1981) a participat în Primul Război Mondial ca sublocotenent în armata Imperiului Austro-Ungar, fiind născut

mare. Trupele sale au luptat în trei țări – România, Ungaria și Iugoslavia –, astfel că avea probleme logistice serioase. Părți semnificative ale armatei încă se aflau în Basarabia, printre care sute de tancuri, în timp ce frontul deja se afla în Ungaria, la Debrecen, unde se duceau lupte grele.

Lupta s-a intensificat în preajma orașului Debrecen, iar la 30 octombrie 1944 a început operațiunea în direcția Budapestei. Colaborarea dintre români și ruși nu a decurs fără probleme. În timpul unei contraofensive germane la Szolnok, trupele române au luat-o masiv la fugă. Armata Roșie a răspuns cu execuții pe loc. În cadrul bătăliei pentru Budapesta, Corpul VII român aflat sub conducerea generalului Nicolae Șova a avut o contribuție semnificativă. Chiar înainte ca Pesta să fie cucerită, generalul sovietic Afonin le-a ordonat românilor să plece din oraș. Era clar că sovieticii nu voiau să împartă cu românii victoria iminentă. Generalul român Șova era negru de mânie. Românii deplângeau 11 000 de morți, răniți și dispăruți în luptele de stradă, cam o treime din valoarea combativă a Corpului român.

Despre colaborarea dificilă dintre Armata Roșie și Armata Regală Română găsim o relatare interesantă a germanului *SS-Hauptsturmführer* ing. Kurz (care a lucrat probabil pentru SD), relatare care și-a găsit drumul pe frontul german printre liniile de apărare: „La Petri, o companie rusească, 200 de oameni, cu toții între 14 și 16 ani. Erau bine odihniți [...]. Un ofițer rus mi-a povestit că în iarna care vine, Uniunea Sovietică va

---

în Transilvania. După război devine ofițer în armata română. În noiembrie 1942 este luat prizonier în URSS și semnează o adeziune prin care se înrolează în Divizia „Tudor Vladimirescu". După terminarea celui de-Al Doilea Război Mondial este numit în mai multe funcții de conducere din cadrul armatei (n. red.).

aduce pe câmpul de luptă un milion de astfel de cadeți. Printre noii soldați din cadrul Armatei Roșii am văzut și români din Transnistria, Basarabia și nordul Bucovinei. Era vorba mai ales despre soldați ceva mai în vârstă [...]. Cheful de luptă al românilor este extrem de redus. Aceștia nu primesc provizii, ziare, iar regimentul nici măcar radio nu are. De Crăciun nu au primit nimic în plus. Corespondența de pe frontul de acasă a făcut 30 de zile pe drum. Ofițerii și soldații înjurau războiul și pe ruși. Le e teamă de înfrângerea Germaniei, altfel ar fi dezertat deja cu toții. Rușii sunt sătui de război. Aceștia îl înjură pe Stalin. [...] Soldaților români li se citește foamea în priviri. [...] Când ungurii sunt luați prizonieri, sunt lăsați rapid să-și îmbrace din nou hainele de civili. Sunt mulți dezertori unguri. Rușii s-au prins de asta și cer ca prizonierii de război unguri să fie predați Armatei Roșii."[39]

Capitolul 15

Lupta cu demonii trecutului

„În România nimeni nu a crezut cu convingere în comunism, sau cel puțin nu în varianta ucigașă a lui Ceaușescu. Frica a fost singura armă."

Jeroen van Kan, *Zwijgen of schrijven. In gesprek met Herta Müller* [„Taci sau scrii. În conversație cu Herta Müller" – n. tr.]

Procesarea trecutului a durat ceva vreme în România, lucru datorat mai multor factori. Mulți români au preferat să nu li se amintească de rolul neplăcut pe care țara l-a jucat în Al Doilea Război Mondial și cum s-a ascuns după Germania nazistă. În plus, în 1944, România a ajuns sub influența Uniunii Sovietice, balanța înclinând astfel spre istoriografia comunistă. Această istoriografie a fost prea puțin interesată de soarta evreilor, de pildă, și s-a concentrat mai ales pe soarta comuniștilor și a cetățenilor sovietici.

Este interesant de urmărit cum această viziune asupra istoriografiei României s-a aliniat de fapt cu apărarea lui Antonescu din timpul procesul său și al altor 23 de persoane, din luna mai 1946. Nu că lumea ar fi avut prea multă compasiune pentru Antonescu. În calitate de anticomunist, acesta a ajuns în fața plutonului de execuție. Însă rolul României în cadrul Holocaustului a avut o altă turnură datorită lui. Realitatea

este că niciun alt aliat al Germaniei nu și-a reglat conturile atât de temeinic cu propriii evrei cum a făcut-o România. Cu toate acestea, imaginea prezentată de Antonescu este una cu totul diferită. Într-o pledoarie din data de 6 mai 1946, el susținea că a deportat evreii pentru a-i proteja de germani (de DHM, chipurile) și de antisemitismul (Garda de Fier și alții) din propria țară. Nu a negat faptul că au fost uciși foarte mulți oameni, dar acest lucru a fost pus, printre altele, pe seama iernii neașteptat de aspre care ar fi transformat deportările într-unele atât de sângeroase. Toate acestea au contrastat puternic cu propriile sale vorbe, având în vedere faptul că la 6 septembrie 1941 Antonescu a anunțat Cabinetul român că Basarabia și Bucovina trebuiau curățate complet de evrei. De asemenea, diferitele faze care au caracterizat Holocaustul arată clar că distrugerea fizică a evreilor nu a reprezentat vreo problemă pentru București. S-a renunțat la această politică numai în „centrul României", cu toate că și acolo evreii au continuat să fie victimele muncii forțate și ale legilor discriminatorii.

Destul de remarcabil este faptul că în cazul foarte concret al masacrelor din Odessa care au urmat după atacul cu bombă asupra trupelor române, Antonescu, după cum am discutat deja, a lăsat impresia că el abia în luna iulie 1944 auzise de acest „incident". Având în vedere că masacrele au fost comise de armata română, acest lucru este foarte puțin probabil. Antonescu susținea însă că în vara anului 1944 fusese abordat de generalul Pantazi, care i-a sugerat exhumarea victimelor evreiești și distrugerea rămășițelor materiale pentru a preveni ca măcelul să fie descoperit[1].

Argumentul lui Antonescu a servit românilor drept acoperire perfectă pentru a se putea ascunde în spatele armatei, al germanilor sau al legionarilor. În Al Doilea Război Mondial,

românii au ales înainte de toate o atitudine oportunistă, care a conferit țării o poziție confortabilă*. Cu toate că această poziție le-a fost fatală multor evrei, acest lucru nu a fost însă un scop în sine. Surse timpurii indicau deja faptul că lucrurile erau mai complicate de atât. Matatias Carp**, secretarul general al organizației evreilor români, a publicat o serie de cărți între anii 1946 și 1948, în care au fost incluse documentele originale cu privire la Holocaustul românesc. Ulterior, această publicație s-a dovedit a fi una deosebit de valoroasă, deoarece multe dintre documentele incluse de Carp s-au pierdut de-a lungul anilor. Surse maghiare vehiculau ideea că de la București s-ar fi pornit o „acțiune de jefuire" la scară mondială pentru a „face dispărute" cărțile lui Carp. În orice caz, este clar că Bucureștiul s-a simțit cel mai confortabil cu interpretarea conform căreia propria prestație ar fi fost una „oportunistă". Au fost ignorate declarațiile care nu erau în concordanță cu afirmația lui Antonescu din 6 mai, cum că evreii nu s-ar fi bucurat de prea multă simpatie din cauza rolului lor în „colaborarea" cu comuniștii, că aceștia ar fi mișunat printre fronturi și că de aceea ar fi fost ținuți în ghetouri.

Un oarecare escapism cu privire la soarta evreilor a fost și este încă vizibil și în actuala Republică Moldova. Diana Dumitru

* Krista Zach a subliniat faptul că adesea a existat percepția că majoritatea evreilor români au trecut cu bine peste. În Wolfgang Benz (ed.), *Dimensionen des Völkermords. Die Zahl der jüdischen Opfer des Nationalsozialismus*, Deutscher Taschen Buch Verlag, München,1991, p. 381(n. a.).

** Matatias Carp (1904–1953) a fost avocat român de origine evreiască. Secretar al Federației Uniunilor de Comunități Evreiești. A documentat desfășurarea Holocaustului în România, toate sursele fiind adunate într-o lucrare intitulată *Cartea Neagră. Suferințele evreilor din România 1940–1944*, publicată prima dată în 1947 (n. red.).

a publicat despre asta şi susţine că, prin lucrările anumitor istorici precum Paul Goma, accentul se pune pe ideea că politica lui Antonescu referitoare la evrei nu ascunde de fapt o viziune antisemită asupra lumii, motiv pentru care uciderea evreilor nu ar putea fi etichetată cu termenul de Holocaust. Iziaslav Levit a venit cu o replică la scrierile lui Goma, atrăgându-i atenţia asupra faptul că în timpul retragerii din Basarabia ca urmare a Săptămânii Roşii deja se constatase (în lucrările lui Carp) un comportament asemănător pogromului de care au dat dovadă românii. Acesta a mai atras atenţia şi asupra faptului că numeroşi evrei basarabeni au fost mai curând sionişti decât comunişti. Cât de profund este impactul emoţiilor resimţite până în ziua de astăzi o arată dezbaterea unui colectiv de scriitori care au dorit să publice o colecţie de documente despre Holocaust. Aceştia nu s-au putut pune de acord cu privire la conţinutul acestei colecţii. Alexandru Moraru, unul dintre autori, susţinea că persecuţia evreilor nu a fost bazată pe etnie şi că de aceea nu a făcut parte din Holocaust. Documentele selectate l-au adus în conflict cu coautorul Sergiu Nazaria, care l-a învinuit că ar fi făcut „alegeri selective" şi „numai din ce-i convine lui". În cele din urmă, lucrarea, deşi planificată ca fiind una multiplă, a fost publicată într-un sigur volum, în anul 2005. În 2006 a avut loc primul simpozion despre Holocaust din Republica Moldova[2].

Discuţia cu privire la persecuţia evreilor români şi dacă aceasta s-a desfăşurat sau nu în cadrul Holocaustului are de-a face cu perioada respectivă, care a fost una cât se poate de ciudată şi cu un element destul de arbitrar (a se citi „oportunism") care a jucat un rol. Această perioadă scoate la iveală o faţetă a Holocaustului, diferită de cea pe care o vedem în altă parte. Autorităţile din zonele ocupate şi controlate de Germania au

grupat evreii mai întâi în ghetouri, de acolo fiind trimişi în lagărele de exterminare. În România au existat prea puține ghetouri şi nimeni nu a fost trimis în astfel de lagăre. În „politica" implementată de România, haosul a fost o variabilă stabilă. Aşa cum s-au desfăşurat lucrurile în cazul „Trenurilor morţii" din Iaşi, la fel şi moartea evreilor din Basarabia şi din restul regiunilor ocupate în anul 1941 a fost mai curând una fără un plan anume decât una de natură structurală. Istoricii Adina Babeş şi Alexandru Florian vorbeau de „o abordare precipitată". Aceasta nu schimbă însă intenţia de a ucide. În timpul deportărilor către Transnistria, unităţilor de execuţie ale SD-ului şi SS-ului le-au fost predaţi mai ales evreii, fapt ce a constituit un element important din ceea ce înţelegem prin Holocaust.

Oportunismul şi-a făcut simţită prezenţa acolo unde era nevoie de evrei (Hillgruber şi Raul Hilberg fac trimitere la acest lucru), însă lucrurile nu au stat altfel nici în Germania nazistă (*Lista lui Schindler*), dacă e să o luăm aşa. Oportunismul a fost o chestiune ce i-a privit mai ales pe evreii din *Altreich* („Vechiul imperiu"). Ca urmare a acestui tip de politică, părţi ale comunităţii de evrei au supravieţuit chiar şi în Basarabia, după cum arătau documentele germane despre oraşul Iaşi în august 1944, prezentate în cartea de faţă. Evreii erau suspectaţi şi atunci de colaborarea cu comuniştii. Faptul că au existat puţine asasinate sistematice asupra evreilor le dă anumitor istorici prilejul de a pune la îndoială aceste intenţii. După cum am văzut mai devreme însă, oportunismul nu i-a fost străin nici Germaniei naziste, iar acolo vorbim despre un Holocaust de facto. Sigur că victimelor le este totuna care dintre ideologii a dus la moartea lor, dar o negare a antisemitismului ca importantă forţă politică în România lui Antonescu nu poate fi o opţiune.

Încă înainte de căderea Zidului, la mijlocul anilor '80 ai secolului trecut, a fost dezvăluită pentru prima oară această faţetă a Holocaustului în România, prin lucrările lui Jean Ancel, printre altele. Acesta a scris o lucrare în 12 volume despre Holocaustul din România, în care materialele de arhivă româneşti au fost examinate în amănunt. Această lucrare a întărit imaginea unei ample implicări a românilor, imagine la conturarea căreia au contribuit şi lucrările (românceі) Lya Benjamin, precum şi studiul lui Randolph L. Braham, „The Destruction of Romanian and Ukrainian Jews during the Antonescu Era". După 1989 a urmat deschiderea unor noi arhive din Rusia şi Ucraina. Drept urmare, în 2004, guvernul României şi-a asumat pentru prima dată responsabilitatea pentru Holocaustul comis de autorităţile române pe teritoriul ţării. Oportunismul a fost vizibil abia atunci când şansele de izbândă pe Frontul de Est au devenit incerte. Bucureştiul a trebuit să ţină cont de un nou pact, de preferinţă unul cu puterile occidentale, astfel că a început să-şi impună restricţii cu privire la teroarea antievreiască. Au urmat apoi noi studii, ce au extins grupul celor care au contribuit la înfăptuirea Holocaustului. S-a dovedit faptul că au participat atât miliţiile ucrainene, cât şi etnicii germani, astfel incluzând şi problema celor care au „asistat"[3].

Odată cu prăbuşirea lui Antonescu, s-a încheiat era României independente, aceasta fiind în întregime înghiţită de sfera de influenţă sovietică. Premierul britanic Winston Churchill, care îl vizitase pe Stalin la Moscova în octombrie 1944, a declarat ulterior că, dacă Occidentul putea păstra Grecia şi Italia, el deja era mulţumit. Regele Mihai sperase ca prin intermediul loviturii de stat împotriva lui Antonescu să primească un loc la masa tratativelor de la Moscova, dar Stalin încă nu uitase contribuţia României la Operaţiunea Barbarossa, participarea acestuia fiind exclusă. România era pierdută.

În subsolul Ministerului de Externe din București a avut loc procesul lui Antonescu. Jurnalistul George Călinescu l-a observat pe mareșal, care, în pofida prizonieratului în Uniunea Sovietică în urma arestării sale și a întoarcerii în închisoarea din România, lăsa impresia că ar fi nevătămat. Antonescu a invocat faptul că-și servise patria timp de 45 de ani și considera, se pare, că merita o soartă mai bună. Acesta se ținea drept și era un ofițer cu „nervi tari", după cum l-a descris Călinescu. Bărbatul, un vegetarian ascet, nu era împovărat de „complicații intelectuale" și avea un „profil autoritar"[4]. La 17 mai a urmat pronunțarea pedepsei cu moartea.

Avocații săi au făcut recurs împotriva sentinței de condamnare, dar acesta le-a fost refuzat. Au existat încercări de a-l îndupleca pe rege și o tentativă de a-l transfera pe Antonescu la curtea de la Nürnberg. Comandantul militar sovietic din țară, mareșalul Fiodor Tolbuhin, a pus însă foarte multă presiune pe rege. Acesta i-a amintit incidentele anterioare din timpul Zilei Independenței din 10 mai, atunci când regaliștii îl aclamaseră pe regele Mihai și fuseseră imediat arestați. Regele a simțit că nu prea avea de ales. În consecință, a respins recursul, invocând faptul că încerca să evite conflictele. Cererile de grațiere înaintate de Lița Baranga, mama mareșalului, și de avocatul acestuia au ajuns pe biroul regelui. „Liderul nației" nu a mai avut și alți susținători, soarta mareșalului fiind astfel pecetluită.

În data de 1 iunie 1946 a avut loc execuția. Membrii familiei au sosit dimineața devreme la închisoarea Jilava, unde era prezent și un preot ortodox. Cei care au avut permisiunea de a intra primii la Antonescu au fost membrii familiei, iar acesta și-a primit soția cu un buchet mare de trandafiri roșii. Celelalte persoane prezente au fost mama acestuia, soacra, doamna Niculescu, și o verișoară a sa. Fiecare dintre ele a primit un trandafir. Mai apoi, i s-a permis intrarea preotului, urmând ca,

ulterior, mareşalul împreună cu ceilalţi trei condamnaţi, guvernatorul Transnistriei, Gheorghe Alexianu, ministrul de interne, Constantin Vasiliu, şi vicepreşedintele Mihai Antonescu*, să se îndrepte spre terenul de execuţie. Ion Antonescu a mers în fruntea celorlalţi, îmbrăcat într-un costum negru. Au fost escortaţi de 30 de poliţişti. La cererea mareşalului, mâinile nu i-au fost legate şi, aşa cum a fost şi cazul celorlalţi, nu a purtat legătură la ochi. La scurt timp înaintea execuţiei, Antonescu şi-a scos pălăria în semn de ultim salut. După care au răsunat împuşcăturile, Antonescu a picat întâi pe-o parte, după care s-a prăvălit pe burtă. După execuţii, comandantul unităţii de poliţie s-a îndreptat spre ei şi i-a mai împuşcat o dată în cap, pentru orice eventualitate. Antonescu a primit două gloanţe[5].

Antonescu a murit împreună cu alţi membri ai guvernului său. Avea să fie dat uitării după aceea, dar după căderea Zidului şi după execuţia lui Ceauşescu din 1989, a cunoscut o scurtă renaştere. Brusc, Antonescu a început să fie amintit intens ca oponent al comunismului, primind statutul de erou. Statui ale mareşalului au răsărit în diferite locuri din România, dar acest lucru a fost de durată relativ scurtă. România trebuia să-şi găsească drumul în noua Europă, iar venerarea unui lider fascist nu putea fi încurajată. După anul 2002, toate statuile ce-l înfăţişau pe mareşal au fost din nou înlăturate, epoca Antonescu dispărând încă o dată în culisele istoriei.

Timp de mulţi ani, nici calvarul românilor pe Frontul de Est nu a fost un subiect în istoriografia comunistă românească. Abia ceva mai recent a apărut lucrarea *Românii la Stalingrad* a lui Adrian Pandea, Ion Pavelescu şi Eftimie Ardeleanu, subiect asupra căruia a fost îndreptată atenţia şi în prezenta lucrare. Dezbaterea cu privire la numărul exact al victimelor căzute în

* Mihai Antonescu îndeplinea funcţia de vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri sau de viceprim-ministru (n. red.).

această bătălie continuă până în zilele noastre și fluctuează undeva între 149 000 și 158 000 de soldați, dintre care marea majoritate au fost luați prizonieri. În schimb, cei care au beneficiat mereu de atenție sunt românii din captivitate care au dezertat în tabăra comunistă, precum cei grupați în Divizia 1 Infanterie „Tudor Vladimirescu", care poartă numele revoluționarului din Țara Românească. După 23 august 1944 au fost adăugate mai multe divizii. După cum afirmă istoricul Tudor Vișan-Miu, campania românească în Uniunea Sovietică din timpul comunist a fost o pagină lăsată goală. Abia după 1989 au apărut studii ceva mai obiective, precum lucrările lui Constantin Kirițescu, ieșite de sub tipar în 1996. După 1989 a fost publicată în România și corespondența dintre Hitler și Antonescu, pusă cap la cap de Vasile Arimia, Ion Ardeleanu și Ștefan Lache. La nivel de istorie a mentalității, a existat publicația lui Vasile Șoimaru, cu interviuri ale celor implicați[6].

Majoritatea protagoniștilor germani au supraviețuit războiului. Hans Friessner și-a scris memoriile, *Verratene Schlachten,* în anul 1956, și a decedat la data de 26 iunie 1971 în Bayerisch Gmain. Erik Hansen din cadrul *Heeresmission* a ieșit din captivitatea sovietică în anul 1955 și a murit în libertate, la Hamburg, la data de 20 martie 1967. *Sonderbeauftragter*-ul Hermann Neubacher a petrecut șapte ani și jumătate în închisoare, iar în anul 1953 și-a scris memoriile, *Sonderauftrag Südost.* Von Killinger, omul din spatele clubului M.A., s-a sinucis la București. *Volksgruppenführer*-ul Schmidt a fost extrădat rușilor și a murit în urma unei lovituri de topor. În calitate de șef superior al SS și al poliției în Transilvania, Artur Phleps a întreprins împreună cu câțiva membri ai statului-major un tur de recunoaștere la 21 septembrie 1944 și a căzut în captivitatea rusă. În haosul creat în timpul unui raid aerian, acesta a fost împușcat mortal

de către sovietici. Dispariția sa a stârnit inițial suspiciuni în cadrul naziștilor de top. Himmler a emis chiar și un mandat de arestare. Atunci când obiectele sale personale au fost găsite în cele din urmă, soarta acestuia a fost clară. La 23 noiembrie, prin fiul său, Reinhart Phelps, care servea în Divizia „Prinz Eugen", i-a fost acordată postum Crucea de Fier în rang de Cavaler. Regimentul Voluntarilor SS 13 Munte a fost redenumit „Artur Phleps", iar unității i s-a permis să poarte o brățară cu acest nume.

După destrămarea guvernului în exil de la Viena, liderul Gărzii de Fier s-a refugiat în Spania. Acolo, în timpul Războiului Rece, a fost brusc redescoperit ca anticomunist, ajungându-se aparent la o colaborare secretă. Asemenea lui Hitler, aliații vestici au sperat ca Sima să dispună de o oarecare susținere în România, pe care să poată fi construită o opoziție anticomunistă. Se pare că în anul 1953 în România ar fi fost parașutați agenți, dar planul nu s-a dovedit a fi unul viabil. În anul 1993, Horia Sima a murit în Spania. Garda de Fier continuă să existe în România ca o societate obscură. Manuscrisul lui Codreanu (*Cărticica șefului de cuib)* a fost reeditat, precum și memoriile sale, *Pentru legionari*[7].

După război, regele României a fost răsplătit cu înalte onoruri atât de către sovietici, cât și de către americani. Acest lucru nu a exclus însă faptul că, în anul 1947, acesta a fost silit să părăsească țara, exilându-se în Elveția. În timpul nunții prințesei britanice Elisabeta* cu Philip Mountbatten, acesta a întâlnit-o pe Ana de Bourbon-Parma, cu care s-a căsătorit în Grecia și a avut cinci fiice. Cununia lor nu a fost oficiată de papă, deoarece Mihai nu a putut promite că avea să-și crească urmașii după învățătura catolică (Ana era catolică), acest lucru fiind împotriva Constituției României. Cuplul a trăit în

* Este vorba despre nunta viitoarei regine Elisabeta a II-a a Marii Britanii (n. red.).

Florența, Lausanne și Hampshire, ca mai apoi, în anul 1956, să se mute la Versoix, în Elveția. La trei ani după schimbarea regimului în estul și centrul Europei, regele s-a întors în țara sa. O reinstaurare a monarhiei nu părea posibilă, iar ideea unei cariere în politică a refuzat-o din start. Atunci când s-a întors în țară pentru a vizita România în anul 1992, acest lucru a adus laolaltă o masă enormă de oameni. Regele a ținut de la hotel un discurs în fața unui grup de aproape un milion de români adunați acolo.

Popularitatea regelui a fost un motiv de îngrijorare pentru președintele de atunci al României, Ion Iliescu. Regelui i se refuzase în repetate rânduri accesul în România. În 1997, sub președinția lui Emil Constantinescu, această măsură a fost relaxată. Regele a trăit apoi parțial în Elveția, parțial în România, mutându-se pe rând la Castelul Săvârșin, Palatul Elisabeta, precum și la Castelul Peleș și la Pelișor. Popularitatea monarhului a fost schimbătoare. În 2007, în urma unui sondaj de opinie, se pare că aproximativ 14% din români ar fi vrut ca monarhia să fie reinstaurată. Regele Mihai nu s-a impus poporului, dar din plan secundar a întreprins misiuni diplomatice pentru țară, care i-au adus prestigiu internațional. Pe măsură ce s-au scurs anii, popularitatea sa a crescut din nou. Cu ocazia împlinirii a 90 de ani, când a ținut un discurs în parlament în luna octombrie 2011, acesta a fost considerat de români cel mai de încredere reprezentant al țării. La 1 august 2016, soția sa, Ana, s-a stins la vârsta de 92 de ani, iar în luna iunie a anului următor, regele Mihai s-a retras din domeniul public. Regele s-a stins din viață la data de 5 decembrie 2017, în Elveția, iar la data de 13 decembrie, rămășițele sale au fost repatriate cu un avion militar al Forțelor Aeriene Române. Trupul neînsuflețit a fost depus la Castelul Peleș, în Munții Carpați, după care a

fost mutat la Palatul Regal din Bucureşti. La data de 16 decembrie, trupul regelui Mihai a fost depus la Mănăstirea Curtea de Argeş, alături de soţia sa, Ana.

Pentru poporul român, care a intrat în sfera de influenţă a Uniunii Sovietice, un nou episod a început după război. În luna octombrie 1944, Churchill îi confirma lui Stalin: 90% şi 10%. Asta însemnând: România avea să fie sub sfera de influenţă a Moscovei în proporţie de 90% şi sub o altă influenţă (vestică) în proporţie de 10%. Comuniştii s-au pus pe treabă cu oarecare tact, în sensul în care avea să dureze până în anul 1947, înainte de a fi declarată o republică populară. Guvernele anterioare nu fuseseră în stare să impună o politică românească proprie, puterea monarhului fiind de asemenea limitată. Premierul N. Rădescu* a fost nevoit să-şi găsească refugiu la Ambasada Marii Britanii, a emigrat în SUA şi a constituit un guvern în exil. Comuniştii, în frunte cu Ana Pauker, sprijinită de Moscova, au subminat structurile existente până când acestea s-au prăbuşit, şi s-a format Republica Populară. Regele a trebuit să facă loc altcuiva, ceea ce s-a şi întâmplat. Pauker, care a devenit ministru de externe, este un exemplu tipic de carieră comunistă. Această fiică a unui rabin din Moldova îşi petrecuse mare parte din viaţă în Rusia. Fostul său soţ, Karl Pauker**, fusese executat ca troţkist, ajungând ea însăşi, după ani de serviciu loial şi după ce fusese folosită, să sfârşească suspectată de

---

* Nicolae Rădescu (1876–1953), general şi om politic român. În calitate de preşedinte al Consiliului de Miniştri (6 decembrie 1944–28 februarie 1945), s-a opus acaparării puterii în stat de către comunişti. La presiunile reprezentantului Moscovei, A.I. Vîşinski, a fost nevoit să demisioneze (n. red.).

** Prenumele soţului Anei Pauker era Marcel. Fruntaş comunist dintr-o înstărită familie evreiască din România, acesta a intrat în dizgraţia lui Stalin şi a fost executat (n. red.).

serviciile secrete comuniste. În 1950 a fost plasată în arest la domiciliu, care a rămas în vigoare până la moartea sa, în 1960.

În vest, perioada comunistă ce a urmat a fost cunoscută mai ales ca regimul lui Nicolae Ceauşescu. Acesta a îmbinat cu uşurinţă marxismul abrutizant cu propria megalomanie. Ba chiar din anul 1970, Ceauşescu s-a autoproclamat Conducător, acelaşi termen folosit şi de Antonescu pe vremuri. Poporul român a arătat că scânteia libertăţii, însă, nu se stinsese şi a răsturnat regimul în anul 1989. Populaţia fusese chinuită de foamete ani de-a rândul, Ceauşescu introducând raţiile, pentru că poporul ar fi „mâncat prea mult". Realitatea era că România, care a întotdeauna a fost o mare ţară agricolă, în timpul comunismului nu a produs suficient pentru propria populaţie.

Note

Introducere

1 Observația lui Johan Fabricius cum că Antonescu ar fi un „lacheu român docil" care „se pleca" dinaintea lui Hitler este cu siguranță incorectă. Johan Fabricius, *Een wereld in beroering*, Editura Leopold, 1956, p. 67.

Capitolul 1 – *România și Germania nazistă din perspectiva geopoliticii celui de-Al Treilea Reich*

1 Albrecht Penck, „Politisch-Geographische Lehren des Krieges",în *Meereskunde, Sammlung volkstümlicher Vorträge*, caietul 106, Ernst Siegfried Mittler und Sohn, Berlin, 1915, p. 9; Perry Pierik, *Karl Haushofer en het nationaal-socialisme. Tijd, werk en invloed*, Editura Aspekt, Soesterberg, 2006, introducere.
2 Richard Hennig, Leo Körholz., Einführungen in die Geopolitik. B.G.Teubner Verlag, Leipzig, 1935 p. 89.
3 *Ibid.*, p. 90.
4 Bernd Martin, *Weltmacht oder Niedergang? Deutsche Grossmachtpolitik im 20.Jahrhundert*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1989, pp. 17–19.
5 Jan Romein, *Machten van deze tijd*, Wereldbibliotheek, Amsterdam/Antwerpen, 1950, pp. 117–128.
6 Karl Haushofer, *Weltpolitik von Heute*, Verlag und Vertriebsgesellschaft, Berlin,1934, p. 34.

7 Erich Obst, „Das Raumschicksal des Russischen Volkes", în *Bausteine zur Geopolitik* p. 207.

8 Albrecht Penck, „Politisch-Geographische Lehren des Krieges", în *Meereskunde, Sammlung volkstümlicher Vorträge,* caietul 106, Ernst Siegfriend Mittler und Sohn, Berlin, 1915, p. 9.

9 Artur Phleps, *Memoire über die Wahrung Deutscher Belange in Rumänien am 2. Dezember 1940* înhttps://www.academia.edu/31300674/Biobibliografisches_Handbuch_deutscher_Volksgruppen_S%C3%BCdosteuropa_P.

10 Rolf-Dieter Müller, *Hitlers Ostkrieg und die Deutsche Siedlungspolitik,* Fischerverlag, Frankfurt am Main, 1991, pp. 83–96. Pentru situația germanilor din străinătate, numiți în limba germană *Auslanddeutschen* de-a lungul secolelor, vezi Klaus J. Bade, Jochem Oltmer, „Zwischen Aus- und Einwanderungsland. Deutschland und die Migration seit der 17.Jahrhundert", în *Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft* Jg. 28 2–4/2003, p. 816.

11 Eric C. Steinhart, *The Holocaust and the Germanization of Ukraine,* Cambridge University Press, Washington, 2015, pp. 138, 177.

12 Discursul lui Himmler a fost publicat în Rolf-Dieter Müller, *Hitlers Ostkrieg,* p. 139, discurs prin care acesta a fost întru totul de acord cu discursul lui Hitler din 2 octombrie 1939, în care acesta susținea deja că 750 000 de germani din România, 600 000 din Iugoslavia și 480 000 din Ungaria trebuiau „puși la adăpost".

13 Dieter Pohl, *Die Herrschaft der Wehrmacht. Deutsche Militärbesatzung und die einheimische Bevölkerung in der Sowjetunion 1941–1944,* R. Oldenbourg Verlag 2009, München, pp. 146, 147.

14 Politica germană cu privire la etnicii germani a fost una destul de complicată. La bază a stat partidul versus SS. Inițial, în avantaj a fost partidul, datorită *Volksdeutscher Rat* (Consiliul etnic german), al cărui lider era Karl Haushofer. Acest consiliu s-a transformat mai târziu în așa-numitul Bureau Kursel, numit după Otto von Kursel, care a trebuit să cedeze locul pentru *VoMi,* Centrul de coordonare pentru etnicii germani, condus de Werner Lorenz.

Adjunctul lui Hitler, Rudolf Hess, a restabilit ulterior în mod formal autoritatea partidului, însă *VoMi*, condus de Himmler, a rămas forța motrice. Pentru mai multe informații despre *VoMi* și relațiile de putere, vezi Perry Pierik, *Karl Haushofer*, pp. 75–80; pentru relocarea germanilor etnici, vezi *Bundesministerium für Vertriebene, Flüchtlinge und Kriegsgeschädigte, Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-Mitteleuropa III, das Schicksal der Deutschen in Rumänien*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 1984, pp. 41–47/ http://www.geocities.ws/rausschmiss/S.pdf; Valdis O. Lumans, *Himmler's Auxiliaries. The Volksdeutsche Mittelstelle and the German National Minorities of Europe, 1933–1945*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill/Londra, 1993, p. 228.

15 Antoine Zischka, *De geheime oorlog om petroleum*, Erven J. Bijleveld, Utrecht, p. 175.

16 Hans-Ulrich Seidt, *Berlin, Kabul, Moskou. Oskar Ritter von Niedermayer und Deutschlands geopolitik*, Universitas, München, 2002, pp. 222, 223.

17 Dietrich Eichholtz, *War for Oil. The Nazi Quest for an Oil Empire*, Potomac Books, Washington D.C., 2006, pp. 24, 25.

18 *Ibid.*, p. 87.

19 Perry Pierik, *Karl Haushofer*, p. 97.

20 În *Weltpolitik von Heute*, Haushofer a numit-o și „dorința de cucerire a spațiului", p. 35 (n. a.).

21 Karl Haushofer, *op.cit.*, p. 112.

22 *Ibid.*, p. 36.

23 Adina Babeș, Alexandru Florian, *The Beginning of the War in the east and Hastening the Approaches against the Jewish Population*, Editura Academiei, 2020, s. l., p. 98.

24 Nicholas M. Nagy-Talavera, *The Green Shirts and Others. A History of Fascism in Hungary and Romania*, Centrul pentru Studii despre România, Iași/Oxford/Portland, 2001, pp. 393, 394.

25 Karl Haushofer, *op.cit*, p. 43.
26 Termenul de *Raumschicksal* (Spațiu predestinat) a fost introdus de Erich Obst în Karl Haushofer, Erich Obst, Hermann Lautensach și Otto Maull, *Bausteine zur Geopolitik*, Kurt Vowinckel Verlag, Berlin, 1928, p. 201.
27 „Politica spațiului a germinat în sânge", spunea Haushofer în *Weltpolitik von Heute*, p. 35.
28 Karl Haushofer, *op.cit.*, pp. 34, 35; Hennig, Körholz, p. 110.
29 Erich Obst, *op.cit.*, p. 201 ev.

Capitolul 2 — *De la regele Carol al II-lea la generalul Antonescu*

1 Gerhard Hirschfeld, Gerd Krumeich, Irina Renz, *Enzyklopädie Erste Weltkrieg*, Ferdinand Schöningh, Paderborn, München, 2003 pp. 395, 396; Stephen Pope, Elizabeth-Anne Wheal, *The Macmillan Dictionary of the First World War*, Macmillan, Londra, 1995, pp. 88, 89.
2 Georges Castellan, *Geschiedenis van Roemenië*, Voltaire, 's-Hertogenbosch, 2001, p. 63.
3 *Loc.cit.*
4 Karl Tschuppik, *Ludendorff, die Tragödie des Fachmanns*, Raport Hans Epstein, Viena, Leipzig, 1931, p. 95.
5 Perry Pierik, *Erich Ludendorff, biografie*, Uitgeverij Aspekt, Soesterberg, 2017, p. 161.
6 Harald Roth, *Kleine Geschichte Siebenbürgens*, Böhlau Verlag, Köln/Wien, 1996, prefață; Andras Ronai, *Atlas of Central Europe*, Society of St. Steven-Püski Publishing House, Budapesta, ediție facsimil, exemplar numerotat 0133, 1993.
7 Jean Nouzille, *Transsylvania. An Area of Contacts and Conflicts*, Editura Enciclopedică, București, 1996, pp. 209–211.
8 Perry Pierik, *Erich Ludendorff*, pp. 164–166.
9 Erwin Rommel, *Infanterie greift an*, Voggenreiter Verlag, Potsdam, 1942, p.131.
10 Perry Pierik, *Erich Ludendorff*, p. 167.

11 *Loc.cit.*

12 T. Schwarzmüller, *Zwischen Kaiser und Führer. Generalfeldmarschall August von Mackensen. Eine politische Biographie*, Ferdinand Schönigh Verlag, Paderborn, München, 1995, p. 136.

13 *Dokumente und dienstlicher Schriftverkehr des psychologischen Laboratoriums beim Reichskriegsministerium*, Corespondenţă internă (05.03.1937) despre von Falkenhayn, care în urma campaniei împotriva României a fost catalogat drept „deosebit de înzestrat". GDIR, Bestand 500, Findbuch 124632, Akte 6.

14 M. van der Staal, *Op leven en dood. Geschiedenis van de grote oorlog*, Libertas, 1920, p. 71.

15 Gerhard Hirschfeld, Gerd Krumeich, Irina Renz., pp. 395, 396; Stephen Pope, Elizabeth-Anne Wheal., pp. 88, 89.

16 Irina Livezeanu, *Cultural Politics in greater Romania*, Cornell University Press, Ithaca, Londra, 1995, p. 98.

17 A.G.M. Abbing, *Het drama Trianon, iets uit de geschiedenis van Hongarije voor onder en na den Wereldoorlog*, Jacob van Campen, Amsterdam, 1931, p. 69.

18 Ungaria a mai pierdut teritorii şi în detrimentul altor ţări vecine, cum a fost cazul regiunilor Burgenland şi Voivodina. Dennis Deletant, *Hitlers Forgotten Ally. Ion Antonescu and the Regime Romania 1940–1944*, Palgrave MacMillan, Chippenham, 2006, pp. 8, 9.

19 Dennis Deletant, *op.cit.*, p. 14; R.Craig Nation, *Black Earth, Red Star, A History of Soviet Security Policy, 1917–1991*, Cornell University Press, Ithaca, Londra, 1992, p. 97.

20 Elie Wiesel, Tura Friling, Radu Ioanid (ed.), *Comisia Internaţională pentru Studierea Holocaustului. Raport final*, Polirom, Iaşi, 2004, p. 75; Wilhelmus Petrus van Meurs, *The Bessarabian Question in Communist Historiography*. Utrecht, 1993 (nepublicat) pp. 66, 67.

21 Wilhelmus Petrus van Meurs, *The Bessarabië Question in Communist Historiografy*. Utrecht, 1993 (nepublicat) p. 59.

22 Pentru Kun, vezi Ivo van de Wijdeven, *De spoken van Visegrad. De onbekende geschiedenis van Polen, Hongarije, Tsjechië en Slowakije*, Spectrum, Utrecht, 2018, pp. 135–143.

23 Wilhelmus Petrus van Meurs, *op.cit.*, pp. 60, 61.

24 *Ibid.*, pp. 62, 63.

25 Z.R. Dittrich, A.P. van Goudoever, *Onafhankelijkheid als wensdroom. De buitenlandse politiek van Roemenië*, Nederlands Instituut voor vredesvraagstukken, NIVV-reeks nr. 25, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1980, pp. 86–88; Van Meurs, *op.cit.*, pp. 70, 71.

26 Elie Wiesel, *op.cit.*, pp. 79, 80.

27 *Ibid.*, p. 76.

28 Costel Coroban, *Playboy King? The Political Thought of Carol II of Romania between Idealism and Realism Before World War II*, în*Revista Istorică, tom XXIII*, nr. 3–4, 2012; Michel Sturdza, *The Suicide of Europe*, pp. 233, 234. Se pare că numele Lupescu a fost inspirat de numele său de familie real, Wolff. În anii în care a locuit la Paris şi-a spus din nou Magda, posibil şi pentru că la acea vreme, numele său, Magda, era echivalentul cuvântului „prostituată" în România.

29 Valentin Săndulescu, *Fascism and its Quest fort the 'New Man': the Case of the Romanian Legionary Movement*, în *Studia Hebraica*, Vol. 4 (2004).

30 Marius Turda, *New Perspectives on Romanian Fascism: Themes and Options* în *Totalitarian Movements and Political Religions*, 6: 1 2007; Valentin Săndulescu, *Fascism and its Quest for the 'New Man': The Case of the Romanian Legionary Movement*, în *Studia Hebraica*, Vol. 4. Pentru evoluţia mişcării *völkisch* (a grupului etnic) şi a ariosofiei, vezi, printre altele: George L. Mosse, *The Crisis of German Ideology*. Schicken Books, New York, 1964; Arthur Herman, *Prophetes des Niedergangs. Der Endzeitmythos im westlichen Denken*, Propyläen Verlag, Hamburg, 1998; Michael Prinz, Rainer Zitelmann (ed.), *National-sozialismus und*

Modernisierung, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1991; Manfred Kappeler, *Der schreckliche Traum vom vollkommenen Menschen. Rassenhygiene und Eugenik in der Sozialen Arbeit*, Schüren, Marburg, 2000; Uwe-K. Ketelsen, *Völkisch-Nationale und Nationalsozialistische Literatur in Deutschland 1890–1845*, Metzler, Stuttgart, 1956; Nicholas Goodrich-Clarke, *The Occult Roots of Nazism. Secret Aryan Cults and their Influence on Nazi Ideology*, New York University Press, New York, 1992; Perry Pierik, *De geopolitiek van het Derde Rijk*, capitolul 3 *Reich und Romantik* în Perry Pierik, *Karl Haushofer en het nationaal-socialisme.*

31 Z.R. Dittrich, *op.cit.*, pp. 86, 87.

32 Acest tip de învinuiri erau comune în acele timpuri, vezi Johannes Rogalla von Bieberstein, „Die These von der Verschwörung 1776–1945. Philosophen, Freimaurer, Juden, liberale und Sozialisten als Verschwörer gegen die Sozialordnung", în *Europäische Hochschulschriften* Vol. 63, Peter Lang, Frankfurt am Main/ Berna/Las Vegas, 1978.

33 Nu este clar cine a fost autorul unei ample scrisori pe această temă din data de 27 ianuarie 1941. În Klaus Popa, *Voor 70 Jaren*, 1941, *s. l., s. a.*, pp. 11–17. După acest episod, ambasada germană s-a bizuit mai mult pe nou-numitul dr. Hermann Neubacher.

34 Raul Cârstocea, *Native Fascist, Transnational Anti-Semites. The International Activity of Legionary Leader Ion I. Mota* în Academia.edu.

35 **South-Eastern Europe. A Political and Economic Survey*, The Royal Institute for International Affairs, Londra, 1939, p. 71.

36 Scrisoare din Berlin datată la 01.02.1941 din partea lui Andreas Rühring către SS-*Obergruppenführer* Lorenz BAB NS 19/3517, publicată în *Vor 70 Jahren 1941*, pp. 24–26. Și Klaus Schickert de la Dt. Nachrichten Buro (DNB) i-a luat apărarea lui Sima. Schickert, originar din orașul Königsberg, era un fost student al cunoscutului profesor Karl Alexander von Müller din München, iar disertația sa s-a numit „Die Judenfrage in Ungarn" [„Problema

evreiască în Ungaria"]. De asemenea, acesta a fost afiliat al Liceului NSDAP. Atât Fabricius, cât și von Killinger i-au tăiat din avânt.

37 Cristian Alexandru Groza, „The fascist Phenomenon. National Legionary State between Laws, Journals, Memoirs, and the Jewish Repression between 2–23 January 1941", în *Journal of Education Culture and Society No 1*, 2014, p. 69; Dennis Deletant, p. 64.

38 Groza vorbește despre „libertate deplină" în cazul lui Antonescu, p. 71, dar Deletant subliniază că în acest sens nu există niciun indiciu și că mai degrabă ar fi fost vorba despre o politică permisivă, p. 64.

39 Dennis Deletant, *op.cit.*, pp. 64–65

40 *Ibid.*, p. 66.

41 http://www.generals.dk/general/%C5%9Eteflea/Ilie/Romania.html.

42 Nicholas Nagy-Talavera, „Reminiscences of Iorga's Murderer: Traian Boeru", în Kurt W. Treptow (ed.), *Romanian Civilization Studies Vol. XIII.* 1996; Osemintele lui Codreanu deshumate, în *Nieuwsblad van het Noorden*, 19.11.1940; *Romanian-German Relations Before and during the Holocaust*, zp. zj. https://www.yadvashem.org/yv/pdf-drupal/en/report/english/1.2_Romanian_German_Relations_before_and_during_the_Holocaust.pdf. Pentru punctul de vedere al Gărzii de Fier cu privire la evenimente (aceștia au considerat că a fost vorba despre un puci), vezi Michel Sturdza, *The Suicide of Europe*, Western Islands Publishers, Massachusetts, 1965, capitolul 27, p. 211 e.v.

43 Dennis Deletant, *op.cit.*, p. 53; Radu Ioanid, *The Holocaust in Romania. The Destruction of Jews and Gypsies under the Antonescu regime 1940–1944*, Ivan R. Dee, Chicago, 2000, p. 45; Christopher Kshyk, „The Holocaust in Romania: The Extermination and Protection of the Jews under Antonescu's Regime", *Student Pulse* Vol. 6, nr. 12, p. 2.

44 Mai multe despre atmosfera din cadrul DHM, vezi *Der Schlachtweg der 13. Panzer-Division 1939–1945*, capitolul 2, Podzun Pallas Verlag, Friedberg, 1986.

Capitolul 3 – *Petrolul de la Ploiești*

1 Joachim Drews susținea că „abia dacă a existat o dezvoltare industrială proprie", în Joachim Drews, „Vom Soja-Anbau zum «Wohlthat»-Vertrag. Der ökonomische Anschluss Rumäniens an das Deutsche Reich", dinBesatzung und Bündnis, Deutsche Herrschaftsstrategien in Ost- und Südost-Europa în: *Beiträge zur Nationalsozialistischen Gesundheits- und Sozialpolitik Band 12*, Verlag der Buchläden. Oldenburg, 1995, p. 68.

2 *Übersicht der Heeresstärken der Staaten im Ost- und Südost Raum*, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12450, Akte 50; Ubersicht der Wehrwirtsschaft Rumäniens Stand Anfang 1940, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12450, Akte 51; OKW Az 3/WiRüAmt/W III, Vergleich die rumänische Eisenbahn mit den Eisenbahnen Jugoslawien, Ungarn und Deutschland, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12459, Akte 2.

3 Joachim Drews, *op. cit.*, p. 74; Helmuth Wohltat, *Der neue Deutsch-Rumänische Wirtschaftsvertrag* pp. 560–563, în Perry Pierik (ed.), *Der Vierjahresplan, Zeitschrift für Nationalsozialistische Wirtschaftspolitik 1939*, Soesterberg, 2020.

4 Avraham Barkai, *Das Wirtschaftssystem des Nationalsozialismus. Ideology, Theorie, Politiek 1933-1945*, Frankfurt am Main, 1998, p. 127; Joseph L. Wieczynski., *The Modern Encyclopedia of Russian and Soviet History band 25* z.p., 1981, pp. 214–219.

5 Perry Pierik, *Hongarije 1944–1945, de vergeten tragedie*; Krisztian Ungvary, *Die Schlacht um Budapest 1944/45. Stalingrad an der Donau*, Herbig Verlag, München, 2001; Endre B. Gastony, *Hungary and Geopolitics. The Second World War and the Holocaust 1938–1945*, editura Aspekt, Soesterberg, 2019.

6 L.M. Taubinger, *Die Entwicklung der ungarischen Erdölindustrie* în *Wirtschaftsdienst 36* (1956) p. 282; Perry Pierik, *Hongarije 1944–1945, de vergeten tragedie*; Manfried Rauchensteiner, *Der Krieg in Österreich,* Bundesverlag, Viena, 1984, p. 199; Hans Marsalek, *Die Geschichte des Konzentrationslagers Mauthausen*, Viena, 1980, p.109; Joel Hayward, „Too Little, Too Late. An Analysis of Hitlers' Failure in August 1942 to Damage Soviet Oil Production", în *The Journal of Military History 64,* iulie 2000.

7 Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die Deutsch-Rumänischen Beziehungen 1938–1944,* Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, 1954, p. 250.

8 Jonathan Morales, *Oil and World war II on the Eastern Front*, 2012, p. 9,

9 *Das Ölproblem: Erdölförderung und Erdölausfuhr in Rumänien, Sicherstellung der Bedürfnisse der Wehrmacht mit den Erdölprodukten in den Jahren 1942–1943.* În GDIR, Bestand 500, Findbuch 12450, Akte 145; OKW Erdölausfuhr Rumäniens nach mengen und Ländern (Vergleich der Jahre 1939–1938) în Ubersicht der Wehrwirtsschaft Rumäniens stand Anfang 1940, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12450, Akte 51.

10 Hermann Neubacher, *Sonderauftrag Südost 1940–45. Bericht eines fliegenden Diplomaten*, Musterschmidt Verlag, Göttingen/ Berlin/Frankfurt, 1958, pp. 38–42.

11 Oberkommando der Wehrmacht, zu: Die Wehrwirtschafts Rumänien nach dem Stand von Anfang 1940: V: B. Erdölwirtschaft în: *Ubersicht der Heeresstärken der Staaten im Ost- und Südost Raum*, în: GDIR, Bestand 500, Findbuch 12450, Akte 50.

12 Daniel Dumitran, Valer Moga (ed.), Papers of the international Conference held in April 15 – 27th 2013, pp. 352, 353.

13 Hermann Neubacher, *op.cit.*, p. 43.

14 *Ibid.*, p. 44.

15 *Ibid.*, pp. 44, 45.

16 *Ibid.*, p. 46.

17 Jonathan Morales, *op.cit.*, p. 9.

18 Perry Pierik, *Stalingrad*, p. 57.

19 *Pressestelle vertrauliche Mitteilungen, Wochenbericht Südosteuropa*, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12450, Akte 198.

20 *Das Problem der Öl- und Gasleitungen* GDIR, Bestand 500, Findbuch 12451 – Oberkommando des Heeres (OKH) Akte 397; Ubersicht der Wehrwirtsschaft Rumäniens stand Anfang 1940, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12450, Akte 51.

21 *Deutsche Wehrmission in Rumänien*, W-befehl nr. 5, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12450, Akte 63.

22 *Oberkommando der Wehrmacht, 26.03.1941* Betr.: *'Barbarossa'* Befehl für die Verteidigung des rumänischen Erdölgebietes, în: *Anweisungen, Anordnungen und andere operative Dokumente des Oberkommandos der Wehrmacht*, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12450, Akte 82; Richard L. Dinaor, „The German Military Mission to Romania, 1940–1941", în *IFQ issue 69* 2nd Quarter, 2013.

23 *Bericht der Heeresstärken der Staaten im Ost- und Südost Raum*, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12450, Akte 50 şi Akte 51.

Capitolul 4 – *Holocaustul românesc*

1 https://www.newyorker.com/magazine/1996/04/22/blaming-the-germans. Dennis Deletant făcea referire la o „politică suverană" în recenzia cărții lui Jean Ancel, *The History of the Holocaust in Romania*, volum editat de Leon Volovici şi Miriam Caloianu, în *Holocaust and Genocide Studies* II, p. 503.

2 O descriere interesantă despre atmosfera care se crease cu privire la poziția evreilor în România şi la noile teritorii dobândite după 1919 poate fi citită la prof. dr. L.H. Grondijs, *Tussen twee werelden. Studiën over de bewoners van Oost-Europa*, Elsevier, 1944, capitolul *Het twee stroomenland tussen Proet en Dnjestr*, pp. 160–165.

3 Octavian Ţîcu, „The Molotov Ribbentrop Pact and the Emergence of the «Moldovan» Nation: Reflections after 70 Years", în *Almanack of Policy Studies* (Politikos mokslų almanachas), ediția: 7/2010, pp 9–10; Marina Farima, „Moldovianism vs. Romanianism, the Dichotomy of Ethnic Identity. How Moldovia fails at Nation Building", în *Case Study Nation Building in Post Communist Societies*, Narva College, University of Tartu, Narva, 21.05.2018.

4 Petru Negură, „From a «Liberation» to Another. The Bessarabien Writers during the First Year of Soviet Power (1940–1941). Integration Strategies and Forms of Exclusion", în *Euxeinos 14*, 2014; Igor Caşu, „Moldova under the Soviet Communist Regime", în Vladimir Tismăneanu şi Bogdan C. Iacob (ed.), *Remembrance, History and Justice: Coming to Terms with traumatic Pasts in Democratic Societies, Central European University Press*, Budapesta/New York, 2015, p. 350.

5 Elie Wiesel, *op.cit.*, pp. 85–86.

6 *Ibid.*, p. 114; Atrocitatea petrecută în abator a ajuns în presa din Olanda prin procesul lui Eichmann, vezi „Het proces-Eichmann, de Jodenvervolging in Roemenië. Weer een reeks documenten", în *Nieuwe Tilburgsche Courant*, 24.05.1961.

7 Carp, p. 139.

8 Elie Wiesel, *op.cit.*, p. 127.

9 Carp, pp. 140,141; Propaganda de război s-a adresat şi temelor creştin-ortodoxe, salvării Europei de bolşevismul fără de Dumnezeu. Se vorbea despre un „război sfânt". Vezi Mioara Anton, „Kriegspropaganda in Rumänien. Die Ostfront, June 1941 – August 1944", Academia.edu.

10 *Ibid.*, p. 141.

11 *Loc. cit.*

12 *Ibid.*, p. 144–146.

13 *Ibid.*, p. 142.

14 https://www.yadvashem.org/education/educational-materials/lesson-plans/iasi-pogrom.html

15 Elie Wiesel, pp. 120–125.

16 Simon Geissbühler, *Bloody July. Romania and the Holocaust in Summer 1941*, Yad Vashem, Ierusalim, 29.10.2015.

17 Diana Dumitru, „How Bessaranbiens were perceived by the Romanian Civilian-Military Administration in 1941", *Euxeinos 15/16* (2014).

18 Christian Ingrao, *Hitlers Elite. Die Wegbereiter des nationalsozialistischen massenmords*, Propylän Verlag, Berlin, 2012, pp. 62, 87, 299; Perry Pierik, *Krim, Bestorming, belegering, verovering, bezetting en moord, 1941–1942*, Editura Aspekt, Soesterberg, 2014, pp.125–139. Pentru judecarea lui Ohlendorf la procesul de la Nürnberg, vezi http://www.worldcourts.com/imt/eng/decisions/1948.04.09_United_States_v_Ohlendorf.pdf

19 Steinhart, *op.cit.*, p. 156; Radu Ioanid, *op. cit.* p. 188.

20 Simon Geissbühler, „«He spoke Yiddish like a Jew»: Neighbors Contribution tot the Mass Killing of Jews in Northern Bukovina and Bessarabia, July 1941", în *Holocaust and Genocide Studies 28*,nr. 3 (Iarna 2014) pp. 430–431; Steinhart, *op.cit.*, p. 156.

21 Carp, p. 142–144.

22 Dalia Ofer, „The Ghettos in Transnistrien and Ghettos under German Occupation in Eastern Europe. A Comparative Approach", în *Beiträge zur Geschichte des NS 25*, Wallstein Verlag, Göttingen, 2009 p. 32; Svetlana Suveică, From Heroisation to Competing Victimhoods. History Writing on the Second World War in Moldova, în *Südosteuropa 65* (2017), nr. 2, p. 388; Radu Ioanid, *op.cit.*, p. 188.

23 Dalia Ofer, *op. cit.*, p. 36.

24 *Ibid.*, p. 33.

25 *Ibid.*, pp. 37, 38.

26 *Altreich*, după cum o numeau germanii, sau *Binnenrumänien*, după cum o numea Kriszta Zach, vezi Wolfgang Benz, p. 383.

27 *Ibid.*, p. 38.

28 Hans Schuster, *Die Judenfrage in Rumänien*, Felix Meiner Verlag, Leipzig, pp. 167–179.
29 Benz, *op. cit.*, p. 383.
30 John A.S. Grenville, *Neglected Holocaust Victims* în Michael Berenbaum, Abraham J. Peck (ed.), *The Holocaust and History. The Known, the Unknown, the Disputed and the Reexamined*, Indiana University Press, Bloomington/Indianapolis, 1998, capitolul 22.

Capitolul 5 – *Operațiunea Barbarossa*

1 Peter Gosztony, *Hitlers fremde Heere. Das Schicksal der nichtdeutschen Armeen in Ostfeldzug*, Econ-Verlag, Düsseldorf/ Wien, 1976, pp. 76–77; Rebecca Ann Haynes, „«A New Greater Romania?» Romanian Claims to the Serbian Banat in 1941",în *Central Europe*, Vol. 3, November 2005; Zusammenstellung der Grenzzwischenfälle an der rumänisch-ungarischen Grenze. Ungarische Einflüge im Rumänischen Luftraum (vom 22. Juni 1942 bis 22 August 1943, în GDIR, Bestand 500, Akte 111).
2 *Ibid.*, pp. 69–73.
3 *Ibid.*, p. 74.
4 *Ibid.*, p. 109.
5 Deutsche Heeresmission in Rumänien, 12.06.1941, *Memorandum nr. 2* în GDIR, Akte 89.
6 *Ibid.*, 10.06.1941, *Meldungen für Sicherung und Verteidigung der Grenzen Rumäniens gegen Russland* în GDIR, Akte 89.
7 *Ibid.*, p. 143.
8 *Ibid.*, p. 150.
9 *Ibid.*, p. 151–152.
10 Wirtschaftsinstitut für Russland und die Oststaaten E.V. Königsberg (ed.), Die Ukraine und die angrenzenden Gebiete. Wirtschaftgeographische Ubersicht (Nur für Dienstgebrauch), Ost Europa Verlag, Berlin, 1941, pp. 83–88.

11 EHRI Online Course in Holocaust Studies. AMR, Armata 4/870 Copy art USHMM archivs, RRG-25.003 reel 12 *The Holocaust in Ukraine.*
12 Iulia Padeanu, *The Holocaust in Romania. Uncovering a dark Chapter,* pp. 26–28.
13 *Deutsche Heeresmission in Rumänien,* 21.10.1941: Allgemeine Weisung nr. 6 für die D.V.K. der Rumänischen Besatzungsarmee. GDIR, Akte 108.
14 *Deutsche Heeresmission in Rumänien,* 23.10.1941, An den Kgl. Rumänischen Genertalstab z.Hden.d.Herrn general Palangeanu, GDIR, Akte 108.
15 Ereignismeldung 52, 14.08.1941.
16 Pentru istoria Diviziei 170 Infanterie, vezi Samuel W. Mitcham, *Hitlers Legions. German Army Order of Battle World War II,* p. 144.
17 Ereignismeldung 38, 30.07.1941.
18 *Ibid.* 37, 29.07.1941.
19 În ceea ce privește jafurile, vezi, printre altele, Ereignismeldung 19, 25 și 39 din 11.07.1941, 17.07.1941 și 31.07.1941.
20 Armeeoberkommando (OKH), 10.10.1941 Abschrift von Abschrift betr: Verhalten der Truppe im Ostraum, în GDIR, Akte 393.
21 Johannes Hürter, *Hitlers Heerführer,* München, p. 383.
22 Samuel W. Mitcham, *Hitlers Legions. German Army order of Battle World War II,* pp. 118, 119. Pentru eliberarea unităților germane de către trupele române, vezi *Deutsche Heeresmission in Rumänien,* 25.01.1942, An den Königliche Rumänischen Grossen Generlastab z. Hd.d. Herrn General Tataranu, în GDIR, Akte 108.
23 OKH Betr: *Zusammenarbeit mit den Truppen verbündeter Staaten und fremdländischen Freiwlilligenverbänden,* 15.01.1942 în T312/ R158. Von Stauffenberg avea să se specializeze mai târziu pe *Osttruppen* („trupele din est"), locuitorii Uniunii Sovietice care

au colaborat cu Germania nazistă. După spusele lui Nikolaus von Uxkuelll-Gyllenband (un membru al familiei unui comandant al legiunii azere), acesta îi considera „precum copilaşii lui". Perry Pierik, *Neu Turkestan aan het front. Islamitische soldaten uit de Kaukasus en de Balkan in dienst van de Waffen-SS*, Editura Aspekt, Soesterberg, 2019, p. 76.

24 Zusammenstellung der umgespurten Strecken, NAAR T78/R117.

25 Anlage 1 zu Tagesbefehl nr. 45, Soldaten der Ostfront, în T311/R264.

Capitolul 6 – *Atacul asupra Crimeii*

1 Perry Pierik, *Krim.*

2 Tagesmeldung vom 15.11.1941 în T311/R257.

3 Zwischenmeldung vom 16.11.1941 în T311/R257.

4 1.rum. Gebjgr. Rgt. Sonderbefehl nr. 111. Der Angriff für den 26 November 1941 în T311/R1051/KTB 72ste I.D.

5 Tagesbefehl nr. 109 für den 25.11.1941 T315/R1051/KTB Divizia 72 Infanterie.

6 Tagesmeldung 18.11.1941 în T311/R257.

7 Perry Pierik, *Krim.*

8 Pentru un rezumat succint al bătăliei pentru Crimeea, vezi Perry Pierik, *Krim, bestorming, belegering, verovering, bezetting en moord*, 1941–1942, Editura Aspekt, Soesterberg, 2014.

9 Peter Gosztony, *op. cit.*, pp. 291, 292.

10 Percy E. Schramm (ed.), *Kriegstagebuch des Oberkommando der Wehrmacht* 1942 Teilband II d.d. 29 şi 30.08.1942.

11 Stephen Walsh, *Stalingrad 1942–1943, the Infernal Cauldron.*

12 Opmerking Warlimont t.a.v. KTB OKW 02.09.1942.

13 MS#D-101 (OSS) *Crossing of the Kerch Straits by the 46th infantery division from the Crimea to the Taman Peninsula on 1 and 2 september 1942*, în www.maparchive.ru.

14 Observația lui Warlimont cu privire la KTB OKW, 02.09.1942.
15 Vortragsbericht der Deutschen Heeresmission in Rumänien an Oberkommando des Heeres und an Oberkomamndo der Heeresgruppe A, über Gliederung, Zustand und Führung der rumänischen Verbände der 1.Welle mit den Gliederungsskizzen vom Juli 1942, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 124500, Akte 136.
16 GDIR, Bestand 500, Findbuch 124500, Akte 136, 30.08.1942.
17 *Loc.cit.*
18 *Loc. cit..*
19 *Loc. cit.*
20 *Loc. cit.*
21 „Lebensraum Europas gewaltig erweitert", 02.09.1942 în Panzerfaust-Nachrichtenblatt einer Panzerarmee nr. 161.
22 Oberkommando des Heeres, 03.09.1942, Betr. 'Stab Don' T78/R649.

Capitolul 7 – *Stalingrad – Punct de cotitură*

1 24. Panzer-Division, 03.10.1942, Betrf. Kampfstärkenmeldung T315/R804.
2 Anlage zu 24. Pz. Div. Abt. Ia, Einsatzbereite Panzer (Stand 22.10.1944), T315/R804.
3 Deutsche Heeresmission in Rumanien an den Chef des Königlich Rumänischen Grossen Generalstabes Herrn General Şteflea, 02.10.1942, operatives Memorandum nr. 4, GDIR, Akte 77.
4 Pentru o privire de ansamblu în ceea ce priveşte mişcarea trupelor la Stalingrad, vezi Robert Kirchubel, *Atlas of the Eastern Front 1941–1945*, Osprey, Oxford, 2016, p. 127.
5 Peter Gosztony, *op.cit.*, pp. 305, 306.
6 *Ibid.*, p. 306.
7 *Loc. cit.*
8 *Ibid.*, pp. 309, 310.

9 *Ibid.*, p. 312.
10 Telexbericht An OKDO D.H.Gr.DDon, 06.12.1942, T311/R268.
11 Frido von Senger und Etterlin, *Krieg in Europa*, Köln/Berlin: Kiepenheuer & Witsch 1960, p. 73.
12 https://de.wikipedia.org/wiki/Armata_a_4-a_Rom%C3%A2n%C4%83.
13 Perry Pierik, Peter Steeman, *Stalingrad, de slag en de luchtbrug naar de dood*, Editura Aspekt, Soesterberg, 2014, pp. 97–99.
14 *Ibid.*, p. 104.
15 Bullitin artikel/ W.I. Tschuikow, (ed.), *Stalingrad Lehren der Geschichte*, Rüderberg Verlag, Frankfurt am Main, 1976, pp. 186; Horst Scheibert, *Ensatzversuch Stalingrad. Dokumentation einer Panzerschlacht 1942*, Kurt Vowinckel Verlag, Neckargemünd, 1956, p. 122.
16 Pentru date cu privire la desfășurarea celor mai importante evenimente, vezi *Gliederung des Ostfeldzuges* (01.10.1942–02.02.1943) 27.05.1943, GDIR, Akte 68.
17 *Chef der Deutschen Heeresmission in Rumänien*, Aktennotiz 28.12.1942, GDIR, Bestand 500, Findbuch 124500, Akte 77.
18 Șase scrisori din partea lui von Manstein adresate comandantului Grupului de armate Don, generalului plenipotențiar român al Înaltului Comandament al Armatei 3, șefului Marelui Stat-Major român al cartierului general, domnul general Șteflea, și comandantului suprem al Armatei 3 române, general-colonel Dumitrescu, d.d. 31.12.1942, T311/R270.
19 *Loc. cit.*
20 *Sterktemelding Armeegruppe Hollidt*, 02.01.1943, T311/R270.
21 GDIR, Bestand 500, Findbuch 124500, Akte 144, *Angaben über die Verluste der 3. und 4. Rumänischen armeen Am Don und bei Stalingrad.*
22 *9.Inf.-Division, betrf.: Beweglichtkeit der Grosswaffen der 3.rum. Geb.Div.* dd 19.03.1943 RH-24/44/140.

23 *1.Generalstabsoffizier der 9.Inf.-Division*, d.d. 28.02.1944, în BA-MA 24-44/139.

Capitolul 8 – *Retragerea din capul de pod Kuban*

1 *Deutschen Nachrichtenbüros (DNB)*, nr. 38, Eigendienst. 07.02.1943, Blatt 71, Bestand 500, Findbuch 12463, Akte 71.

2 Böhme, Polizei-Attaché bei der Deutschen Gesandschaft in Bukarest nimmt zur 'Dienststellung des polizei-Attaché in Bukarest' Stellung, d.d. 07.01.1943; Der Polizei-Attaché bei der Deutschen Gesandschaft in Bukarest, Böhme, äussert sich über den gesandten Freiherrn von Killinger, d.d. 07.01.1943/Der Polizei-Attaché bei der Deutschen Gesandschaft in Bukarest, Böhme, protokolliert seine 'Besprechungen bei Unterstaatssekretär Luther' am 08.01.1943, 10.30 Uhr în Klaus Popa, *Vor 70 jahren. Die NS-'Volksgruppenpolitik'in weiteren Archivdokumenten. Das Jahr 1943,s. l., s. a.*, pp. 1–10. Pentru clubul Mittwochgesellschaft, vezi Pierik, *Erich Ludendorff* pp. 183, 184.

3 *Ibid.*, p. 65.

4 *Der Chef des Generalstabes der Heeresgruppe Süd an den Chef des Königlichen Rumänischen Grossen Generalstabes Herrn General Jacobici*, den 23.12.1941 In: T311/ R295/ *Der Chef des Generalstabes der Heeresgruppe Süd an den Chef des Generalstabes des Heeres Generaloberst Halder*, den 21.12.1941 In: T 311/295.

5 Uwe Neumärker *et al.*, *Wolfsschanze, Hitlers Machtzentrale im Zweiten Weltkrieg*, p. 91.

6 Silviu Miloiu, „When the West is far away. Romanian attempts to withdraw from World War II (1943–1944)".Opinii finlandeze în *The Romanian Journey for Baltic and Nordic Studies*, Vol. 6, ediția 2 (2014), pp. 183–205.

7 Diferite scrisori pe această temă pot fi găsite în T78/R141. Una dintre persoanele germane de contact a fost un anume „Lübbert,

Delegierter für die Türkei der Firma Lassen & Co AG. Hamburg–Berlin *Umnak Istanbul*" (scrisoare din data de 21.07.1943).

8 KTB OKW Band 6, pp. 1531–1533.

9 https://www.academia.edu/31300674/Bio-bibliografisches_Handbuch_deut-scher_Volksgruppen_S%C3%BCdosteuropa_P.

10 Valdis O. Lumans, pp. 227–229; Andreas Gilbert, *Waffen-SS, Hitler's Army at War*, Ingram Publishers Services US; George H. Stein, *The Waffen-SS. Hitler's Elite Guard*, Cornell University Press, New York 1984, pp. 168 e.v. Despre pierderea conceptului de voluntari, vezi Bernd Wegner, *Hitlers politische Soldaten: Die Waffen-SS 1933–1945*, Ferdinand Schöningh, Paderborn/München, 1997, capitolul 17; despre colaborare și înrolare în *Waffen-SS* vezi și Hans Werner Neulen, *Euro-Faschismus und der Zweite Weltkrieg. Europa verratene Söhne*, Universitas, München, 1980, p.116 e.v.; Rolf-Dieter Müller, *An der Seite der Wehrmacht. Hitlers ausländische Helfer beim 'Kreuzzug gegen den Bolschewismus 1941–1945*, Ch.Links verlag, Berlin, 2007, p. 54, e.v.

11 *Aufstellung des Obergruppenführers-WSS Berger bezüglich die Musterung für die Waffen-SS in Rumänien, unterbreitet dem RFSS Himmler*, d.d. 30.07.1943, în Klaus Popa,*Vor 70 Jahren 1945*, p. 49. Numărul etnicilor germani din România din cadrul *Waffen-SS* este redat destul de diferit. Valdis O. Lumans menționează un total de 54 000 de români cu etnie germană în *Waffen-SS* spre finalul anului 1943. În orice caz, este cert că, după Stalingrad, avântul de a lupta în cadrul armatei române s-a diminuat și că au existau mai puține obiecții împotriva etnicilor germani care și-au părăsit propriile linii pentru a servi în *Waffen-SS*. Lumans, *op. cit.*, pp. 230.

12 *Antwortschreiben des RFSS Himmler an SS-Obergruppenführer Berger betreffend Werbung für die Waffen-SS in Rumänien* d.d.11.08.1943, în Klaus Popa, *Vor 70 Jahren 1945*, p. 52.

13 Perry Pierik, *Van Leningrad tot Berlijn, Nederlandse vrijwilligers in dienst van de Duitse Waffen-SS 1941–1945*, Soesterberg, 2006, p. 225. Mai ales în cazul şvabilor bănăţeni (care nu făceau parte din Brigada „Nederland") s-a ajuns la numeroase dezertări, vezi *Bundesministerium für Vertriebene, Flüchtlinge und Kriegsgeschädigte* (ed.). *Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Mitteleuropa band III, das Schicksal der Deutschen in Rumänien*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München, p. 57-e. Acest lucru se datorează parţial felului în care etnicii germani au fost trataţi, aceştia fiind consideraţi „inferiori" (în document se foloseşte cuvântul „animale") de către alţi membri ai SS-ului. Pregătirea lor militară (românească) ar fi fost, de asemenea, ridiculizată. Vezi *Monatsbericht Januari 1944 des Hauptamtes Volksdeutsche Mittelstelle* în Klaus Popa, *Vor 70 Jahren 1945*, pp. 87–90. În luna septembrie 1944 au fost înfiinţate aşa-numitele batalioane secuieşti (în afara cadrului Waffen-SS). Într-o scrisoare adresată OKH-ului (Guderian) de *Heeresgruppe Südukraine*, se pare că în această unitate au avut loc numeroase dezertări (se vorbea despre 700 de persoane). Brief Schäfer, Overst i.G. An: Chef des Stabes des Heeres An Herrn Generaloberst Guderian, dd. 18.09.1944, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 53. Şi Friessner a făcut referire la numeroasele dezertări la data de 17.09.1944, *Ibid.*

14 Dr. Hans Otto Roth (1890–1953) Vortrag von. Dr. Phil. Florian Roth, Haus des Deutschen Ostens, München, 13. Mai 2009, Seite 1 Dr. Hans Otto Roth (1890–1953) – Betrachtungen seines Enkels über den bedeutendsten rumäniendeutschen Politiker des 20. Jahrhunderts Vortrag von Dr. Phil. Florian Roth bei der Kreisgruppe München der Landsmannschaft der Siebenbürger Sachsen im Haus des Deutschen Ostens, München, 13. Mai 2009 via: file:///D:/Downloads/ Hans-Otto_Roth_MS.pdf.

15 Traditionsgemeinschaft 50. Infanterie-Division, Die 50. Infanterie-Division 1939–1945, Augsburg: Eigenverlag von der Traditionsgemeinschaft 50. Infanterie-Division, 1965, p. 315.

16 Pentru evacuarea din martie, spre exemplu 1943, vezi *Unterlagen Ia Heeresgruppe A*, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12463, Akte 14. Voor 13de Pz.D. zie; *Generalkommando XXXXIX (geb.) A.K. An Auffrischungsstab-West*, d.d. 08.02.1943 Bundesarchiv-Militärarchiv PG 3576013. Multe dintre unitățile evacuate s-au strâns la Zaporojie.

17 Diferite documente cu privire la Divizia 19 Infanterie română pot fi găsite în *Anlage zum KTB van de 50ste I.D.* în T315/R952, waaronder Operationsbefehl nr. 35 (19.09.1943) Sonderbefehl No. 40 (25.09.1943), Zwischenmeldung an Gen. Kdo. (28.09.1943) și Morgenmeldung 03.10.1943. Pentru mai multe informații generale despre unitățile române de pe linia Kleine Goten și despre zona litoralului din spatele acesteia, vezi *Unterlagen der Ia Abteilung der Heeresgruppe A*, d.d. 26.09.1943, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 25.

18 *Räumung des Kuban-Brückenkopfes und die Verteidigung der Krim vom 04.09.1943* în KTB OKW p. 1455.

19 *Unterlagen der Ia-Abteilung der Heeresgruppe A*, d.d. 08.10.1943, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 25.

20 Diferite mesaje de logistică trimise de comandantul strâmtorii Kerci între 20.05.1943 și 06.08.1943 în Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 19; *Unterlagen der Ia-Abteilung der Heeresgruppe A*, d.d. 09.10.1943, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 25; Frühmeldung Grenadier Regiment 121 d.d. 27.09.1943 în T315/R952. În *Vertrauliche Mitteilungen, Wochenbericht Südosteuropa* se vorbește despre mai puține pierderi pentru români: 500 de persoane, dintre care 109 căzute pe câmpul de luptă. Posibil să fie vorba aici doar despre momentul evacuării în sine. Vezi *Vertrauliche Mitteilungen. Wochenbericht Südosteuropa,*

Pressestelle des Reichssicherheitshauptamtes, d.d. 06.11.1943 în Klaus Popa, *Vor 70 Jahren 1945,* p. 73. Cu privire la defetismul de pe front, vezi Document RH 24-441/134 din Arhivele Federale Freiburg, în care se face trimitere la un proces împotriva a 12 soldați din Divizia 101 Vânători de Munte care au fost judecați pentru „lașitate în fața inamicului". Comandantul diviziei i-a amenințat cu pedeapsa capitală, la 13.01.1943.

21 *Morgenmeldung an den Gen.Kdo. für den 27.09.1943*, în T315/R952.

22 Pentru o analiză a situației vezi Erich von Manstein, *Verlorene Siege*, Athenaum Verlag, Bonn, 1955, pp. 512, 513.

Capitolul 9 – *Mius și linia Panther–Wotan*

1 *Unterlagen der Ia-Abteilung der Heeresgruppe A*, d.d. 09.10.1943, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 25.

2 *Loc.cit.*

3 Die Abwherschlachten der 6. Armee im Donezbecken und in der Nogaischen Steppe vom 18. 08.– 03.11.1943; *Der Schicksalweg der 13. Panzer-Division 1939–1945*, Podzun-Pallas Verlag, Friedberg, 1986, pp. 166–167.

4 Peter Dimt, *Die Pantherlinie. Bausoldaten zwischen Peipussee und Finnenmeer*, Kurt Vowinckel-Verlag, Berg am See, 1990.

5 Jörn Hasenclever, *Wehrmacht und Besatzungspolitik in der Sowjetunion. Die Befehlshaber der rückwärtigen Heeresgebiete 1941–1943*, Ferdinand Schöningh, Paderborn/München, 2010, p. 336.

6 Brian Taylor, *Barbarossa to Berlin. A Chronology of the Campaigns of the Eastern Front 1941 to 1945* Vol. II, Spellmount, Chalford, 2008, p. 106.

7 Generalul Stahel pentru Zaporojie, generalul Steinbauer pentru Dnipropetrovsk și generalul Nehring pentru Kremenciug,

în Fernschreiben 20.02.1943 van Von Manstein aan Pz.AO.K.1 en Pz.A.O.K.4 e.a. În GDIR, Bestand 500, Findbuch 124659, Akte 12.

8 Die Winterschlachten der 6. Armee im grossen Djnepr-Bogen im Brückenkopf Nikopol und im Raum Nikopol-Apostolowo-Kriwoi Rog vom 10.01. bis 18.02.1944, bearbeitet durch KTB Führer Major Dr. Franck, Armee-Oberkommando 6 Mai 1944, în T311/R1469.

9 Panzer-Grenadier-Division, 04.10.1943 Betreft: Zusammenarbeit mit Tiger-Panzern, T315/R808, 04.10.1943.

10 Earl Ziemke, *From Stalingrad to Berlin*, Pen & Sword Books, Barnsley, 2014, pp. 222–224.

11 Beauftragter d.Reichsmin. f. d. bes. Ostgebiete aan Reichsministerium für die besetzten Ostgebiete, betrift Rückführung der Kaukasier, d.d. 26.01.1944, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12463, Akte 64. Pentru numărul de persoane deportate, vezi Rolf-Dieter Müller (ed.), „Die Deutsche Wirtschaftspolitik in den besetzten Sowjetischen Gebieten 1941–1943. Der Abschlussbericht des Wirtschaftsstabes Ost und Aufzeichnungen eines Angehörgen des Wirtschaftskommandos Kiew", în Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wisschenschaften (ed.), *Deutsche Geschichtsquellen des 19. Und 20. Jahrhunderts, Band 57*, p. 378.

12 *Unterlagen der Ia Abteilung der Heeresgruppe A*, Band 3 teil 1, 25.10.1943, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 27.

Capitolul 10 – *Între Nipru și Bug*

1 Perry Pierik, *Hitlers Lebensraum, de geestelijke wortels van de veroveringstochten naar het oosten*, Editura Aspekt, Soesterberg 1999, pp. 260–261, reeditată apoi cu titlul *De geopolitiek van het Derde Rijk*.

2 *Unterlagen der Ia Abteilung der Heeresgruppe A*, Band 3 teil 1, 25.10.1943, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 27.

3 *Ibid.*, Band 3 teil 1, 27.10.1943, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 27.

4 KTB OKW Band 6, 29.10.1943 pp. 1228, 1229.

5 Funkspruch dd. 26.10.1943, Gez. Hansen, General der Kavallerie 219/43, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 124500, Akte 175: Schriftwechsel zwischen dem Befehlshaber der Deutschen Heeresmission in Rumänien General der Kavallerie E. Hansen, dem Chef des Generalstabes der Rumänischen Armee Korpsgeneral I. Steflea, dem Ministerpräsidenten Rumäniens Marschall I. Antonescu, dem Führer und Obersten Befehlshaber der Deutschen Wehrmacht A. Hitler über die Verteidigung der Halbinsel Krim und Transnistriens, September 1943 – März 1944.

6 Deutscher General b. Obkdo.d.rum. Wehrmacht, aan: Chef des gen. Stabes des Heeres, 29.11.1943, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 124500, Akte 175: Schriftwechsel zwischen dem Befehlshaber der Deutschen Heeresmission in Rumänien General der Kavallerie E. Hansen, dem Chef des Generalstabes der Rumänischen Armee Korpsgeneral I.Steflea, dem Ministerpräsidenten Rumäniens Marschall I. Antonescu, dem Führer und Obersten Befehlshaber der Deutschen Wehrmacht A. Hitler über die Verteidigung der Halbinsel Krim und Transnistriens, September 1943 – März 1944.

7 Scrisoare din data de 02.11.1943 a generalului Ştefleа către mareşalul Antonescu, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 124500, Akte 175: Schriftwechsel zwischen dem Befehlshaber der Deutschen Heeresmission in Rumänien General der Kavallerie E. Hansen, dem Chef des Generalstabes der Rumänischen Armee Korpsgeneral I.Steflea, dem Ministerpräsidenten Rumäniens Marschall I. Antonescu, dem Führer und Obersten Befehlshaber

der deutschen Wehrmacht A.Hitler über die Verteidigung der Halbinsel Krim und Transnistriens, September 1943 – März 1944.

8 Scrisoare de la Hitler pentru Antonescu, început de noiembrie 1942, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 124500, Akte 175.

9 *Telegram des Auswärtigen Amts an die Deutche Gesnadtschaft Bukarest* nr. 3598 vom 16.1.21943, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 124500, Akte 175.

10 Jenö Ruszkay, *Ungarn und seine Nachbarn im Herbst 1943*, în Klaus Popa, *Vor 70 Jahren 1945*, p. 55.

11 Die Abwehrschlachten der 6. Armee im Donezbecken und in der Nogaischen Steppe vom 18.08 – 03.11.1943, bearbeitet durtch KTB-Führer Major Dr.Franck, Armee-Oberkommando 6, November 1943, în T312 R1468.

12 KTB OKW band 7 pp. 760–763.

13 Die Zweite Winterschlacht der 6. Armee zwischen Dnjepr, Ingulez und Bug von 3 – 23.03.1944. bearbeitet duch KTB-Führer Mahor Dr. Franck Armee-OP bergkommando 6 Juni 1944.

Capitolul 11 – *Drama de la Sevastopol*

1 Oberkommando der Heeresgruppe A, Bezug: Ausbau der Festung Krim, daarin stond: 'Der Führer hat den Ausbau der Krim zur Festung befohlen', dd. 24.05.1943 în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 33. Responsabili pentru această extindere au fost Pionierii Festung Stab 5, cantonați în Simferopol.

2 Stand und Kampfkraft der sich auf der Krim befindliche Verbände, GDIR, Bestand 500, Findbuch 124500, Akte 189, voor Tatarengrab zie Zwischenmeldungen der Truppenteile für 03.11.1943, T315/R952.

3 Robert Forczyk, *Where the Iron Cross Grow. The Crimea 1941–1944*, p. 278.

4 Forczyk, *op. cit.*, pp. 278, 279. Conform unui document din data de 28 decembrie 1943, în armata germană au servit 53 254 de soldați străini, vezi KTB OKW vol. 6, pp. 1483, 1484. Regimentul Vânători de Munte Crimeea, format în aprilie 1944, a servit în principal alături de unități ale Diviziei 4 Munte, unde au servit și cazacii Batalionului 6 Crimeea. Când acesta a fuzionat cu regimentul de munte, numerotarea a fost schimbată în Compania 17 Cazaci. Pe lângă „civili sovietici", noua unitate Crimeea a fost echipată și cu artileria sovietică ce fusese capturată. Aceasta a implicat artilerie de 7,62 cm (*Pak* 36). Vezi Generalkommando Vde A.K. Befehl zur Aufstellung des Gebirgsjägerregiments 'Krim' d.d. 03.04.1944 în Bestand 500, Findbuch 12474, Akte 92.

5 David T. Zabecki, *The German War Machine in World War II. An Encyclopedia,* ABC-Clio, Santa Barbara, 2019, p. 67.

6 Der Oberbefehlshaber der 17. Armee, 01.10.1943, befehl für den Arbeitseinsatz der Zivilbevölkering auf der Krim, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 5.

7 Pentru mai multe detalii, Jaenecke a făcut trimitere la von Kleist. *Interrogtion record of Colonel-General E.G.Jaenecke, Commandor of the 17th Army*, 22.11.1947 în http://skoblin.blogspot.com/2010/07/interrogation-of-colonel-general-e-g.html.

8 Peter Gosztony, *op.cit.*, p. 383.

9 General zbV beim OKH, d.d. 29.04.1944, Abschlussbericht über die Vorgänge auf der Krim im April 1944 în GDIR, Akte 251;Brian Taylor, *op. cit.*, p.172.

10 David T. Zabecki, *op. cit.*, p. 67.

11 Diverse rapoarte în *Berichte der Schiffahrtstellen in Konstantza, Nikolajew usw., Schriftverkehr und Anweisungen des Reichskommissars für die Seeschiffahrt, Berichte der Schiffskapitäne*, Bestand 500, Findbuch 12463, Akte 233. Rapoartele menționate mai sus datează din februarie și martie 1944.

12 *Der Oberbefehlshaber der Kriegsmarine*, d.d. 19.05.1944, *Die Tätigkeit der Kriegsmarine bei der Verteidigung und Räumung der Krim vom Herbst 1943 ab* în T1027/ R1907/Admiral Schwarzes Meer, d.d. 23.05.1944, Abschlussbericht über der Festung Sebastopol.

13 OKW/WFST Op (M) hat dem Ob.d.M. fernmündlich gemeldet, d.d. 13.05.1944, T1027/R1907.

14 David T. Zabecki, *op. cit.*,p. 67.

Capitolul 12 – *De la Odessa până la Prut*

1 Generalkommando LXXII.A.K. z.b.V. d.d. 05.04.1944, Korpsbefehl zur Verteidigung der Brückenkopf-Stellung Odessa.

2 Aniversarea eliberării Odessei de sub ocupația nazistă, în https://www.prlib.ru/en/history/619158.

3 OKH dagboek, 09.05.1944 în T78/R420.

4 Heeresgruppe Südukraine an Rum.Verb.Kdo. (Oberst Ivanescu), Betr: Ablösung der ukrainischer, Russischer usw. Einheiten durch rum. Minderheiten-Einheiten, d.d. 20.07.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 43.

5 KTB OKW, band 7, p. 764.

6 Pentru armata lui Vlasov, vezi Joachim Hoffmann, *Die Geschichte der Wlassow-Armee*, Rombach Verlag, Freiburg, 1986, precum și Sven Steenberg, *Wlassow, Verräter oder Patriot?*, Verlag Wissenschaft & Politik, Köln, 1968; pentru colaborarea cu minoritățile musulmane, vezi Jeloschek, Richter, Schütte, Semler, *Freiwillige vom Kaukasus. Georgier, Armenier, Aserbaidschaner, Tschetschenen u,.a., auf deutscher Seite. Der Sonderverband Bergmann und seine Gründer Theodor Oberländer*, Leopold Stocker Verlag, Graz, 2003; Joachim Hoffmann, *Kaukasien 1942/43. Das deutsche Heer und die Orientvölker der Sowjetunion*, Rombach Verlag, Freiburg, 1991; Joachim Hoffmann, *Die Ostlegionen* 277 Der Grosse Rum.

Generalstab-Fernschreiben (Steflea) -Ubersetzung- An das Rum. verb.kdo.Oberst Ivanescu, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 43, Rombach verlag, Freiburg, 1981; despre turkmeni şi *Waffen-SS* în Balcani, vezi Perry Pierik *'Neu Turkestan' aan het front, islamitische soldaten uit de Kaukasus en de Balkan in dienst van de Waffen-SS*, Editura Aspekt, Soesterberg, 2019. Pentru relaţiile politice cu marele muftiu, printre altele, vezi Emerson Vermaat, *Hitler en de arabieren*, Editura Aspekt, Soesterberg, 2016.

7 Deutsche Heeresmission in Rumanien, betr. Einstellung von Kriegsgefangenen in die Deutsche Wehrmacht, în Kommandant Kriegsgefangenen-Stammbezirk Rumänien, 07.02.1943, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 124500, Akte 143. Pentru desfăşurarea voluntarilor auxiliari *Hiwi*, vezi, printre altele, specificările „Personelle lage" ale diviziilor 278 şi 305 Infanterie din data de 1 august 1944, cu o bază de date despre aceşti *Hiwi* ce cuprinde 1 595 şi 1 155 de persoane; T77/R1142 OKW Wfst. Într-o scrisoare din data de 21.04.1944 adresată de ministrul Reichului pentru teritoriile ocupate din est lui *Herr Ministerialdirigent* dr. Bräutigam, se vorbea despre 30 000 de voluntari auxiliari *Hiwi* în cadrul Armatei 18 germane la acea dată. În GDIR, Bestand 500, Findbuch 12463, Akte 62.

8 Der Grosse Rum. Generalstab-Fernschreiben (Steflea) -Ubersetzung- An das Rum. verb.kdo. Oberst Ivănescu, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 43.

9 KTB OKW Band 7, p. 784.

10 *Ibid.*, p. 785; Sean H. Seyer, *The Plan put into Practice: USAAF Bombing Doctrine and the Ploesti Campaign*,University of Missouri, Saint Louis, 2005.

11 KTB OKW Band 7, pp. 785, 790, 791.

12 *Ibid.*, p. 787.

13 *Ibid.*, p. 791.

14 *Ibid.*, pp. 787, 788.

15 *Ibid.*, p. 789.

16 Pentru corespondența amănunțită din data de 27.07.1944, 29.07.1944, 04.08.1944, 06.08.1944, 09.08.1944, 15.08.1944 en 18.08.1944 vezi Klaus Popa, *Vor 70 Jahren. Die NS-Volksgruppenpolitik in weiteren Archivdokumenten, das Jahr 1944.*

17 KTB OKW band 7, p. 790.

18 *Ibid.*, p. 797.

1 O perspectivă simpatică asupra „spiritului" românesc din acele vremuri a fost oferită în *Pressen stelle, vertrauliche Mitteilungen. Wochtenbericht* 268, 275–277 și 278 pentru perioada dintre 11–18 iunie 1944, 30 iulie–20 august 1944 și 20 august–27 august 1944, în *Wochentliche Zusammenstellungen der vertraulichen Mitteiluntelle, vertrauliche Mitteilungen über die politischen, wirtschaftlichen und militärische Lage.* GDIR, Bestand 500, Findbuch 124500, Akte 198 (n. a.).

2 Hans Friessner, *Verratene Schlachten. Die Tragödie der deutschen Wehrmacht in Rumänien und Ungarn*, Holsten Verlag, Hamburg, 1956, pp. 31–34.

3 GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 43.

4 Scrisoarea lui Schörner din 20.07.1944 în dublu exemplar, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 43.

5 Der Oberbefehlshaber der Heeresgruppe Südukraine, An die Generale einschl. Div.-Führer, d.d. 23.07.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 43.

6 Hans Friessner, *op. cit.*, pp. 30–33.

7 'Schematische Kriegsgliederung der Heeresgruppe Süd' in: Hans Friessner, *op. cit.*, p. 253.

8 Fernschreiben Heeresgruppe Südukraine aan OKH d.d. 29.07.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 43. Revocarea deciziei: Fernschrieben H.Gr.Südukraine d.d. 19.08.144, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 51.

9 Bemerkungen zum Besuch des O.B. beim LVII.Pz.Korps und IV.A.K., 31.07.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 43.

10 Anlage 7 Abschlussmeldung über das Unternehmen 'Michael', Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 51.

11 Diferite menţiuni despre Operaţiunea Michael în KTB. Heeresgruppe Südukraine, d.d. 16.07.1944, 22.07.1944, 23.07.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 40, precum şi în Abschlussmeldung über das Unternehmen 'Michael', GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 51.

12 KTB Heeresgruppe Südukraine d.d. 29.07.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 40; dezertorii erau mai ales moldoveni: (Telex) scrisoare pentru *Heeresgruppe Südukraine* din data de 19.07.1944, Nach Meldung der Gruppe Mieth sind vom rum. 7.I.D. zum Feind übergelaufen... A fost vorba despre patru persoane în noaptea de 13 spre 14 iulie şi şase persoane în noaptea de 17 spre 18 iulie 1944. Sodaţii aparţineau de Compania 3 a Diviziei 16 Infanterie române, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 43.

13 Bemerkungen zum Besuch des O.B. beim LVII.Pz.Korps und IV.A.K.

14 *Ibid.*, Samuel W. Mitcham, *The German Defeat in the East 1944–45*, Stackpole Books, Mechanicsburg, 2001, p. 192. La data de 14.07.1944 s-a ajuns la interzicerea vizitelor la bordelurile străine. În 10 august, *Heeresgruppe Südukraine* a anunţat o investigaţie cu privire la bordelurile secrete din România., Anlage KTB Heeresgruppe Südukraine, 14.07.1944 şi 10.08.19844, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 44.

15 KTB Heeresgruppe Südukraine d.d. 29.07.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 40.

16 'Schematische Kriegsgliederung der Heeresgruppe Süd' în Hans Friessner, *Verratene Schlachten. Die Tragödie der*

deutschen Wehrmacht in Rumänien und Ungarn, Holsten Verlag, Hamburg, p. 253; Tagesmeldung Heeresgruppe Südukraine 28.07.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 39; KTB Heeresgruppe Südukraine 29.07.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 40. Numărul mare al tunurilor de asalt „Sturmgeschütz" din cadrul Diviziei 1 Blindate române este posibil să fi provenit din unitatea H. Sturmgeschützbrigade 905, care oricum a fost repartizată diviziei în jurul zilei de 16.07.1994, vezi Tagesmeldung 16.07.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 39.

17 Vezi scrisoarea de la Ştefleа GDIR, Grosser Rumänischer Generalstab an das Oberkommando der Heeresgruppe Südukraine, 04.08.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 51. Pentru chestiunea din data de 02.08.1944 au urmat scuze din partea Corpului LVII, adresate românilor. În *Grosser Rumänischer Generalstab an das Oberkommando der Heeresgruppe Südukraine*, scrisoarea de la Ştefleа la cererea lui Antonescu, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 51. În ceea ce priveşte observaţia comandantului Diviziei 1 Blindate române, vezi Bemerkungen zum Besuch des O.B. beim LVII. Pz.Korps und IV.A.K. În ceea ce priveşte scuzele, vezi Armeegruppe Wöhler Betr. Schreiben Gr.Rum.Gen.Stab. 05.08.1944, Stellungsnahme, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12465, Akte 51.

18 KTB Heeresgruppe Südukraine 10.08.1944, T311/R158.

19 Scrisoare din partea lui Friessner adresată lui Hitler şi Guderian, din data de 03.08.1944, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 51.

20 Besprechung des Chefs d. Gen.St. der H.Gr.Südukraine mit dem Chef der G.Rum. Gen.St. am 09.08.1944 în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 51.

21 Vorläufiger Gefechtsbericht der 79. Infanterie-Division über die Kämpfe von, 20.08.1944 – September 1944, în T78/R140.

22 Hillgruber, *op. cit.*, p. 211.
23 Walter Rehm., *Jassy, Schicksal einer Division oder einer Armee?*, Scharnhorst Buchkameradschaft, Neckargemünd, 1959, p. 38.
24 Der Oberbefehlshaber der Heeresgruppe Südukraine, An Alle deutsche und rumänischen Kommandeure, d.d. 18.08.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 51; Besprechung mit den Chefs d. Gen. St. der 6. Und 8. Armee und dem Chef d.D.V.V.St. 3 am 19.08.1944 in Slanic, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 51.
25 KTB Heeresgruppe Südukraine, 20.08.1944 T311/R158; Mitcham, *The German Defeat in the East*, p. 173.
26 KTB Heeresgruppe Südukraine 20.08.1941.
27 Walter Rehm, *op. cit.*, pp. 42, 43.
28 *Ibid.*, pp. 44–48.
29 Hans Friessner, *op. cit.*, p. 75, raport de la Grupul de armate Dumitrescu: Gruppe Ic/A.O., An Abteilung Ia d.d.21.08.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 54.
30 Hans Friessner, *op. cit.*, p. 73.
31 *Ibid.*, p. 75.
32 KTB Heeresgruppe Südukraine 21.08.1944.
33 *Ibid.*, 24.08.1944.
34 Hillgruber, *op. cit.*, p. 215.

Capitolul 14 – *Prăbuşirea regimului Antonescu*

1 Anca Oltean, „The Importance of the Act of 23 august 1944 in the geopolitical Context of the Second World War", *Analele Universităţii din Oradea*, Seria Relaţii Internaţionale şi Studii Europene, tom IX, 2017, pp. 7–14;(*Hillgruber, *op. cit.*, p. 216).
2 Detaliile cu privire la Divizia 376 Infanterie provin din Raportul de luptă de 15 pagini al diviziei, întocmit la data de 22 ianuarie 1945: OKH/Abwicklungsstab Gruppe F, Gefechtsbericht für die 376.Inf.Div. vom 18.08.1944 – 29.08.1944, în T78/R139.

3 Schlagregen, Leutnant, Betr. takt. Erlebnisbericht des Lt. Schlagregen (106.I.D.) Bezug: OKH, T78/R139.
4 OKH/Abwicklungsstab Gruppe F, Gefechtsbericht für die 376. Inf.Div. vom 18.08.1944 – 29.08.1944, în T78/R139.
5 Geschichte der 258. Inf.Div. und Gefechtsbericht für die Zeit von 20.08 bis 30.08.1944. Zusammengestellt durch den Sachbearbeiter Oblt. Schalke, T87/R140.
6 Niederschrift über die Vernehmung des Rückkämpfers Lt. Lange, 370.I.D., d.d. 15.09.1944 GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 53.
7 KTB Heeresgruppe Südukraine, 24.08.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 49.
8 *Ibid.*, 23.08.1944.
9 Anca Oltean, *op. cit.*, pp. 7–14.
10 KTB Heeresgruppe Südukraine 27.08.1944.
11 *Ibid.*, 23.08.1944.
12 Hans Friessner, *op. cit.*, p. 92.
13 KTB Heeresgruppe Südukraine, 23.08.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 49.
14 Walter Warlimont, Im Hauptquartier der deutschen Wehrmacht 1939–1945. Grundlagen, Formen, Gestalten. Band 2, November 1942 – Mai 1845, Weltbildverlag: z.j., p. 500. Într-un document strict secret al CIA-ului, OSS-ul (predecesorul CIA-ului) a raportat faptul că agenții britanici fuseseră aduși cu avionul. gov.; Library/Readingroom, document CIA-RPD13x00001R0001001 40011-7.
15 T78/R140.
16 Silviu Miloiu, „When the West is far away: Romanian Attempts to withdraw from World War II (1943–1944)".Opinii finlandeze în *The Romanian Journal for Baltic and Nordic Studies*, Vol. 6, ediția 2 (2014), p. 203.
17 Andreas Hillgruber, *op.cit.*, p. 210.

18 Vor 70 Jahren. Die NS-Volksgruppenpolitik in weiteren Archivdokumenten, das Jahr 1944, p. 91; Mitcham, *The German Defeat in the East,* p. 190.

19 *Ibid.*, p. 90; Mitcham, *The German Defeat in the East,* p. 192.

20 Besprechung des Oberbefehlshabers mit den Oberbefehlshabern der 6. Und 8. Armee u.a. Am 15.09.1944 in Szatmar Nemety, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 35.

21 Obkdo.d.Heeresgruppe Südukraine, betr. Panzerbekämpfung, d.d. 15.09.1944. GDIR, 500, Findbuch 12469, Akte 53.

22 Panzerjäger-Sturmgeschütz 38 T (Hetzer), Führungsgrundsätze Inf.Sturmgesch. Kp. Ca anexă la scrisoarea OKH-ului adresată Grupului de armate *Heeresgruppe Südukraine* din data de 06.09.1944. GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 53.

23 Obkdo.d. Heeresgruppe Südukraine an: Armeegruppe Fretter Pico, 8.Armee e.a. d.d. 19.09.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 53.

24 Besprechung des Oberbefehlshabers mit den Oberbefehlshabern der 6. Und 8. Armee u.a. am 15.09.1944 in Szatmar Nemety, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 35.

25 Acest tip de lupte interne au fost numite conflicte „interfasciste" de către Grzegorz Rossoliński-Liebe, *Inter-Fascist Conflicts in East Central Europe: The Nazis, the "Austrofascists", the Iron Guard, and the Organization of Ukrainian Nationalists,* Berghahn, Oxford, 2017 (n. a.).

26 Abschrift des Fernschreiben nr. 835 des Majors der Schutzpolizei Suchanek an den Chef der Sicherheitspolizei und des SD, SS-Gruppenführer Dr. Kaltenbrunner, betreffende Führende Legionäre im Sonderlager Fichtenhain, în: Klaus Popa, *Vor 70 Jahren,* p. 16.

27 Klaus Popa, *Vor 70 Jahren 1945,* citat din *Lagebricht Südosteuropa Folge 296.*

28 Hillgruber, *op.cit*, pp. 227, 228; http://www.geocities.ws/rausschmiss/S.pdf.

29 Pentru viaţa lui Andreas Schmidt, vezi Klaus Popa (ed.) *Völkisches Handbuch Südosteuropa* via: http://www.geocities.ws/rausschmiss/S.pdf.

30 1. Jänuar 1945 Abschrift des *„Bericht aus Rumänien"* von Ing. Kurz, besorgt vom SS-Hauptamt, Amtsgruppe D am 24.1.1945 in Berlin-Wilmersdorf, în https://www.academia.edu/41117971/Documents_concerning_the_Deutsche_Volksgruppe_in_Rum%C3%A4nien_-_the_German_Ethnic_Group_in_Romania_-_in_the_year_1945 Volker Knoop, *Himmlers letztes Aufgebot. Die NS-Organisation 'Werwolf'*, Böhlau Verlag, Köln/Weimar/Wien, 2008, pp. 122–136; Perry Pierik, *Sicherheitsdienst! Friedrich Knolle bekentenissen van een SD-officier*, Editura Aspekt, Soesterberg, 2011, p. 127 şi 128. După război, isteria Werwolf le-a oferit sovieticilor o scuză pentru a reduce la tăcere orice opoziţie, arestând cetăţenii „dificili" şi declarându-i „agenţi Werwolf", vezi Volker Knoop p. 207 şi următoarea (n. a.).

31 https://www.academia.edu/31300674/Bio-bibliografisches_Handbuch_deutscher_Volksgruppen_S%C3%BCdosteuropa_P/file:///D:/Downloads/Bio-bibliografisches_Handbuch_deutscher%20(2).pdf

32 Besprechung des Oberbefehlshabers mit den Oberbefehlshabern der 6. Und 8. Armee u.a. am 15.09.1944 in Szatmar Nemety, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 35.

33 Fernschreiben O.K.H. an Heeresgruppe F, Betr.: Rettung deutscher Volksgruppe in Rumänien, d.d. 01.09.1944, Fernschreiben an Reichsführer-SS, Feldkommandostelle van SS-Obergruppenführer Phleps, d.d. 01.09.1944 în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 54; Valdis O. Lumans, pp. 220, 221.

34 *Das Schicksal der deutschen in Rumänien*, pp. 75–80.

35 *Ibid.*, p. 77.

36 *Ibid.*, p. 99.

37 *Ibid.*, pp. 94, 95.

38 Perry Pierik, *Hongarije 1944–1945, de vergeten tragedie*, Editura Aspekt, Nieuwegein, 1995.

39 11. Januar 1945 Abschrift des *„Bericht aus Rumänien"* von Ing. Kurz, besorgt vom SS-Hauptamt, Amtsgruppe D am 24.1.1945 in Berlin-Wilmersdorf, în Klaus Popa, *Vor 70 Jahren Die NS-"Volksgruppenpolitik" in weiteren Archivdokumenten Das Jahr 1945.*

Capitolul 15 – *Lupta cu demonii trecutului*

1 Radu Ioanid, *The Holocaust in Romania*, p. 178.

2 Diana Dumitru, „The Evolution of Holocaust Studies in Moldovan Historiography 1991–2017", în *Dapim Studies of the Holocaust.*

3 O privire de ansamblu asupra istoriografiei românești poate fi găsită în Hildrun Glass, „Der Holocaust in Rumänien. Wege der Forschung", *Einsicht 11*, Frühjahr 2014. În completare, vezi și Simon Geissbühler, „«He spoke Yiddish like a Jew': Neighbors' contribution to the Mass Killing of Jews in Northern Bukovina and Bessarabia, July 1941", în *Holocaust and Genocide Studies 28, No. 3* (iarna 2014).

4 *Ibid.*, pp. 246–251.

5 *Ibid.*, pp. 257, 258. Execuția a fost filmată: https://www.youtube.com/watch?v=Ak6jwsLS9Sk

6 Scrisoare din partea istoricului Tudor Vișan-Miu adresată autorului, ce conține o sinteză a istoriografiei României cu privire la Al Doilea Război Mondial, din data de 04.05.2020. Cartea lui Kirițescu tratează titlul *România în Al Doilea Război Mondial.*

7 Pentru influența mișcării legionarilor în prezent, vezi Cecilie Endresen, „«The Legionaries rise!» The neo-Legionary

movement in post-Communist Romania", *Südostforschungen* 69, octombrie 2011. După Al Doilea Război Mondial, comunitatea de români din Germania a fost formată din aproximativ 3 400 de persoane, dintre care 1 200 erau etnici români (restul erau etnici germani). Majoritatea etnicilor români aderaseră la mişcarea legionarilor. Unii dintre ei serviseră în SS, precum V. Dobrescu de la departamentul Germania de nord-vest, Vasile Bărbulescu în Germania de sud, regiunea Freiburg, şi Grigore Scopochirja de la organizaţia veteranilor de război din München. Vezi *Rumanian Refugee Organizations in Germany*, February 1955. Cia. gov/library/readingroom.

Literatură de specialitate

Anton, Mioara, „Kriegspropaganda in Rumänien. Die Ostfront, June 1941 – August 1944", în Academia.edu.

Babeş, Adina; Florian, Alexandru, *The Beginning of the War in the east and Hastening the Approaches against the Jewish Population,* Editura Academiei, s.l., 2020.

Bade, Klaus J.; Oltmer, Jochem, „Zwischen Aus- und Einwanderungsland. Deustchland und die Migration seit der 17. Jahrhundert", *Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft Jg. 28 2-4*/2003.

Barkai, Avraham, *Das Wirtschaftssystem des Nationalsozialismus. Ideology, Theorie, Politiek 1933–1945,* Frankfurt am Main, 1998.

Benz, Wolfgang, (ed.), *Dimensionen des Völkermords. Die Zahl der jüdischen Opfer des Nationalsozialismus,* Deutscher Taschen Buch Verlag, München, 1991.

Berenbaum, Michael; Peck, Abraham J. (ed.), *The Holocaust and History. The Known, the Unknown, the Disputed and*

the Reexamined, Indiana University Press, Bloomingrton/ Indianapolis, 1998.

Bieberstein, Johannes Rogalla von, „Die These von der Verschwörung 1776–1945. Philosophen, Freimaurer, Juden, liberale und Sozialsiten als Verschwörer gegen die Sozialordnung", *Europäische Hochschulschriften*, Vol 63, Peter Lang, Frankfurt am Main/Berna/Las Vegas, 1978.

*Bundesministerium für Vertriebene, Flüchtlinge und Kriegsgeschädigte (ed.), *Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Mitteleuropa band III, das Schicksal der Deutschen in Rumänien*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München.

Cârstocea, Raul, *Native Fascist, Transnational Anti-Semites. The International Activity of Legionary Leader Ion I. Mota*, Academia. edu.

Castellan, Georges, *Geschiedenis van Roemenië*, Voltaire, s-Hertogenbosch, 2001.

Caşu, I., „Moldova under the Soviet Communist Regime", în Vladimir Tismaneanu and Bogdan C. Iacob (ed.), *Remembrance, History and Justice: Coming to Terms with traumatic Pasts in Democratic Societies*, Central European University Press, Budapesta/New York, 2015.

Deletant, Denis, recenzia cărţii lui Jean Ancel, *The History of the Holocaust in Romania*, volum editat de Leon Volovici şi Miriam Caloianu, în *Holocaust and Genocide Studies* II, p. 503.

Idem, *Hitlers Forgotten Ally. Ion Antonescu and the Regime Romania 1940–1944*, Palgrave MacMillan, Chippenham, 2006.

**Der Schicksalweg der 13. Panzer-Division 1939–1945*, Podzun-Pallas Verlag, Friedberg, 1986.

Dimt, Peter, *Die Pantherlinie. Bausoldaten zwischen Peipussee und Finnenmeer*, Kurt Vowinckel Verlag, Berg am See, 1990.

Dinaor, Richard L., „The German Military Mission to Romania, 1940–1941", *IFQ issue 69*, 2nd Quarter, 2013.

Drews, Joachim, „Vom Soja-Anbau zum «Wohlthat»-Vertrag. Der ökonomische Anschluss Rumäniens an das Deutsche Reich", în Besatzung und Bündnis, Deutsche Herrschaftsstrategien in Ost- und Südost Europa în *Beiträge zur Nationalsozialistischen Gesundheits-und Sozialpolitik Band 12*, Verlag der Buchläden, Oldenburg, 1995.

Dumitran, Daniel; Moga, Valer, (ed.)., *Economy and Society, Consumption and Eastern Europa. Papers of the international Conference held in Alba Iulia*, April 15–27th 2013.

Dumitru, Diana, „How Bessarabiens were perceived by the Romanian Civilian-Military Administration in 1941", *Euxeinos 15/16* (2014).

Idem, „The Evolution of Holocaust Studies in Moldovan Historiography 1991–2017", *Dapim Studies of the Holocaust*.

Eichholtz, Dietrich, *War for Oil. The Nazi Quest for an Oil Empire*, Potomac Books, Washington D.C., 2006.

Endresen, Cecilie, „«The Legionaries rise!» The neo-Legionary Movement in post-Communist Romania", *Südostforschungen 69*, Oktober 2011.

Fabricius, Johan, *Een wereld in beroering*, Uitgeverij Leopold, 1952.

Farima, Marina, „Moldovianism vs. Romanianism, the Dichotomy of Ethnic Identity. How Moldovia fails at nation Building", în: *Case Study Nation Building in Post Communist Societies*, Narva College, University of Tartu, Narva, 21.05.2018.

Forczyk, Robert, *Where the Iron Cross Grow. The Crimea 1941–1944.*

Friessner, Hans, *Verratene Schlachten. Die Tragödie der deutschen Wehrmacht in Rumänien und Ungarn*, Holsten Verlag, Hamburg, 1956.

Gastony, Endre B., *Hungary and Geopolitics. The Second World War and the Holocaust 1938–1945*, Uitgeverij Aspekt, Soesterberg, 2019.

Geissbühler, Simon, „«He spoke Yiddish like a Jew»: Neighbors' Contribution to the Mass Killing of Jews in Northern Bukovina and Bessarabia, July 1941", *Holocaust and Genocide Studies 28*, nr. 3 (Iarna 2014).

Idem, *Bloody July. Romania and the Holocaust in Summer 1941*, Yad Vashem, Ierusalim, 29.10.2015.

Gilbert, Andreas, *Waffen-SS, Hitler's Army at War*, Ingram Publishers Services US.

Glass, Hildrun, „Der Holocaust in Rumänien. Wege der Forschung", *Einsicht 11*, Frühjahr 2014.

Gosztony, Peter, *Hitlers fremde Heere. Das Schicksal der nichtdeutschen Armeen in Ostfeldzug*, Econ Verlag, Düsseldorf/Wien, 1976.

Grondijs, L.H., *Tusschen twee werelden. Studien over de bewoners van Oost-Europa*, Elsevier, Amsterdam, 1944.

Groza, Cristian Alexandru, „The fascist Phenomenon. National Legionary State between laws, Journals, Memoirs, and the Jewish Repression between 2-23 January 1941", *Journal of Education Culture and Society No 1*, 2014.

Hasenclever, Jörn, *Wehrmacht und Besatzungspolitik in der Sowjetunion. Die Befehlshaber der rückwärtigen Heeresgebiete 1941-1943*, Ferdinand Schöningh, Paderborn/München, 2010.

Haushofer, Karl, *Weltpolitik von Heute*, Verlag und Vertriebsgesellschaft, Berlin, 1934,

Idem; Obst, Erich; Lautensach, Hermann; Maull, Otto, *Bausteine zur Geopolitik*, Kurt Vowinckel Verlag, Berlin, 1928.

Hayward, Joel, „Too Little, Too Late. An Analysis of Hitlers's Failure in August 1942 to Damage Soviet Oil Production", *The Journal of Military History 64*, July 2000.

Haynes, Rebecca Ann, „«A New Greater Romania?» Romanian Claims to the Serbian Banat in 1941", *Central Europe*, Vol. 3, noiembrie 2005.

Hennig, Richard; Körholz, Leo, *Einführungen in die Geopolitik*, B.G. Teubner Verlag, Leipzig, 1935.

*„Het proces-Eichmann, de Joden vervolging in Roemenië. Weer een reeks documenten", *Nieuwe Tilburgsche Courant*, 24.05.1961.

Hillgruber, Andreas, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die deutsch-rumänischen Beziehungen 1938-1944*, Franz Steiner verlag, Wiesbaden, 1954.

Hirschfeld, Gerhard; Krumeich, Gerd; Renz, Irina, *Enzyklopädie Erste Weltkrieg*, Ferdinand Schöningh, Paderborn/München, 2003.

Hürter, Johannes, *Hitlers Heerführer*, München.

Ioanid, Radu, *The Holocaust in Romania. The Destruction of Jews and Gypsies under the Antonescu regime 1940–1944*, Ivan R. Dee, Chicago, 2000.

Ingrao, Christian, *Hitlers Elite. Die Wegbereiter des nationalsozialistischen Massenmords*, Propylän Verlag, Berlin, 2012.

Kirchubel, Robert, *Atlas of the Eastern Front 1941–1945*, Osprey, Oxford, 2016.

Knoop, Volker, *Himmlers letztes Aufgebot. Die NS-Organisation 'Werwolf'*, Böhlau Verlag, Köln/ Weimar/Viena, 2008.

Kshyk, Christopher, „The Holocaust in Romania: The Extermination and Protection of the Jews under Antonescu's Regime", *Student Pulse Vol.6*, nr. 12.

Livezeanu, Irina, *Cultural Politics in greater Romania*, Cornell University Press, Ithaca/Londra, 1995.

Lumans, Valdis O., *Himmler's Auxiliaries. The Volksdeutsche Mittelstelle and the German National Minorities of Europe, 1933–1945*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill/Londra, 1993.

Manstein, Erich von, *Verlorene Siege*, Athenaum Verlag, Bonn, 1955.

Marsalek, Hans, *Die Geschichte ders Konzentrationslager Mauthausen*, Viena, 1980.

Martin, Bernd, *Weltmacht oder Niedergang? Deutsche Grossmachtpolitik im 20. Jahrhundert*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1989.

Meurs, Wilhelmus Petrus van, *The Bessarabian Question in Communist Historiography*, Utrecht, 1993 (nepublicată).

Miloiu, Silviu, „When the West is far away: Romanian Attempts to withdraw from World War II (1943–1944)". Opinii finlandeze în *The Romanian Journal for Baltic and Nordic Studies*, Vol. 6, ediția 2, 2014.

Mitcham, Samuel W., *Hitlers Legions. German Army Order of Battle World War II.*

Idem., *The German Defeat in the East 1944–45*, Stackpole Books, Mechanicsburg, 2001.

Müller, Rolf-Dieter, (ed.), „Die deutsche Wirtschaftspolitik in den besetzten sowjetischen Gebieten 1941–1943. Der Abschlussbericht des Wirtschaftsstabes Ost und Aufzeichnungen eines Angehörgen des Wirtschaftskommandos Kiew", în Historischen Kommission bei der bayerischen Akademie der Wisschenschaften (ed.). *Deutsche Geschichtsquellen des 19. Und 20. Jahrhunderts, Band 57.*

Idem, *Hitlers Ostkrieg und die deutsche Siedlungspolitik*, Fischerverlag, Frankfurt am Main, 1991.

Idem, *An der Seite der Wehrmacht. Hitlers ausländische Helfer beim 'Kreuzzug gegen den Bolschewismus 1941–1945*, Ch. Links verlag, Berlin, 2007.

Nagy-Talavera, Nicholas, „Reminiscences of Iorga's Murderer: Traian Boeru", în Kurt W. Treptow (ed.), *Romanian Civilization Studies Vol. XIII*, 1996.

Idem, *The Green Shirts and Others, a History of Fascism in Hungary and Romania*, Centrul pentru Studii despre România, Iași/ Oxford/Portland, 2001.

Nation, R. Craig, *Black Earth, Red Star. A History of Soviet Security Policy, 1917–1991*, Cornell University Press, Ithaca/Londra, 1992.

Negură, Petru, „From a «Liberation» to Another. The Bessarabien Writers during the First year of Soviet Power (1940–1941). Integration Strategies and Forms of Exclusion", în *Euxeinos 14*, 2014.

Neubacher, Hermann, *Sonderauftrag Südost 1940–45. Bericht eines fliegenden Diplomaten*, Musterschmidt Verlag, Göttingen/ Berlin/Frankfurt, 1958.

Neulen, Hans Werner, *Euro-Faschismus und der Zweite Weltkrieg. Europa verratene Söhne*, Universitas, München, 1980.

Neumärker, Uwe, *et al.*, *Wolfsschanze, Hitlers Machtzentrale im Zweiten Weltkrieg.*

Ofer, Dalia, „The Ghettos in Transnistrien and Ghettos under German Occupation in Eastern Europe. A Comparative Approach", *Beiträge zur Geschichte des NS 25*, Wallstein Verlag, Göttingen, 2009.

Oltean, Anca, „The Importance of the Act of 23 august 1944 in the geopolitical Context of the Second World War", Analele

Universității din Oradea, Seria Relații Internaționale și Studii Europene, tom IX, 2017, pp. 7–14.

Penck, Albrecht, „Politisch-Geographische Lehren des Krieges", *Meereskunde, Sammlung Volkstümlicher Vorträge Heft 106*, Ernst Siegfriend Mittler und Sohn, Berlin, 1915.

Pierik, Perry, *Hongarije 1944–1945, de vergeten tragedie*, Uitgeverij Aspekt, Soesterberg, 1995.

Idem, *Hitlers Lebensraum, de geestelijke wortels van de veroveringstochten naar het oosten*, Uitgeverij Aspekt, Soesterberg, 1999.

Idem, *Van Leningrad tot Berlijn, Nederlandse vrijwilligers in dienst van de Duitse Waffen-SS 1941–1945*, Soesterberg, 2006.

Idem, *Krim. Bestorming, belegering, verovering, bezetting en moord 1941–1942*, Uitgeverij Aspekt, Soesterberg, 2014.

Idem, *Karl Haushofer en het nationaal-socialisme. Tijd, werk en invloed*, Uitgeverij Aspekt, Soesterberg, 2006.

Idem, *Erich Ludendorff. Biografie*, Soesterberg, 2017.

Idem; Steeman, P., *Stalingrad, de slag en de luchtbrug naar de dood*, Uitgeverij Aspekt, Soesterberg, 2014.

Idem, *Neu Turkestan aan het front. Islamitische soldaten uit de Kaukasus en de Balkan in dienst van de Waffen-SS*, Uitgeverij Aspekt, Soesterberg, 2019.

Idem, *Sicherheitsdienst! Friedrich Knolle bekentenissen van een SD-officier*, Uitgeverij Aspekt, Soesterberg, 2011.

Pohl, Dieter, *Die Herrschaft der Wehrmacht. Deutsche Militärbesatzung und die einheimische Bevölkerung in der Sowjetunion 1941–1944*, R. Oldenbourg Verlag, München, 2009.

Popa, Klaus, *Vor 70 jahren. Die NS-'Volksgruppenpolitik' in weiteren Archivdokumenten. Das Jahr 1943, s.l,, s.a.*

Pope, Stephen; Wheal, Elizabeth-Anne, *The Macmillan Dictionary of the First World War*, Macmillan, Londra, 1995.

Rauchensteiner, Manfried, *Der Krieg in Osterreich*, Bundesverlag, Viena, 1984.

Rehm, Walter, *Jassy, Schicksal einer Division oder einer Armee?*, Scharnhorst Buchkameradschaft, Neckargemünd, 1959.

Romein, Jan, *Machten van deze tijd*, Wereldbibliotheek, Amsterdam/Antwerpen, 1950.

Rossoliński-Liebe, Grzegorz, *Inter-Fascist Conflicts in East Central Europe: The Nazis, the "Austrofascists", the Iron Guard, and the Organization of Ukrainian Nationalists*, Berghahn, Oxford, 2017.

Schramm, Percy E., (ed.)., *Kriegstagebuch des Oberkommando der Wehrmacht 1942 Teilband II*, Bernard & Graefe Verlag, München, 1982.

Schuster, Hans, *Die Judenfrage in Rumänien*, Felix Meiner Verlag, Leipzig.

Seidt, Hans-Ulrich, *Berlin,Kabul, Moskau. Oskar Ritter von Niedermayer und Deutschlands Geopolitik*,Universitas, München, 2002.

Senger und Etterlin, Frido von, *Krieg in Europa*, Kiepenheuer & Witsch, Köln/Berlin, 1960.

Seyer, Sean H., *The Plan put into Practice: USAAF Bombing Doctrine and the Ploesti Campaign*, University of Missouri, Saint Louis, 2005.

**South-Eastern Europe. A Political and Economic Survey*, The Royal Institute for International Affairs, Londra, 1939.

Staal, M. van der, *Op leven en dood. Geschiedenis van de grote oorlog*, Libertas, 1920.

Stein, George H., *The Waffen-SS. Hitler's Elite Guard at War 1939–1945*, Cornell University Press, New York, 1984

Steinhart, Eric C., *The Holocaust and the Germanization of Ukraine*, Cambridge University Press, Washington, 2015.

Sturdza, Michel, *The Suicide of Europe*, Western Islands Publishers, Massachusetts, 1965.

Suveică, Svetlana, „From Heroisation to Competing Victimhoods. History Writing on the Second World War in Moldova", *Südosteuropa 65* (2017), nr. 2.

Taubinger, L.M., „Die Entwicklung der ungarischen Erdölindustrie", *Wirtschaftsdienst 36*, 1956.

Taylor, Brian, *Barbarossa to Berlin. A Chronology of the Campaigns of the Eastern Front 1941 to 1945,* Vol. II, Spellmount, Chalford, 2008.

**Traditionsgemeinschaft 50. Infanterie-Division (ed.), *Die 50. Infanterie-Division 1939–1945*, Eigenverlag von der Traditionsgemeinschaft 50. Infanterie-Division, Augsburg, 1965.

Tschuppik, Karl, *Ludendorff, die Tragödie des Fachmanns*, Verlag Hans Epstein, Viena/Leipzig, 1931.

Ţîcu, Octavian, „The Molotov Ribbentrop Pact and the Emergence of the «Moldovan» Nation: Reflections after 70 Years", *Almanack of Policy Studies* (Politikos mokslų almanachas) ediţia: 7/2010.

Ungvary, Krisztian, *Die Schlacht um Budapest 1944/45. Stalingrad an der Donau,* Herbig Verlag, München, 2001.

Walsh, Stephen, *Stalingrad 1942–1943, the Infernal Cauldron.*

Warlimont, Walter, Im Hauptquartier der deutschen Wehrmacht 1939–1945.Grundlagen, Formen, Gestalten. Band 2, noiembrie 1942 – mai 1945, Weltbildverlag, s.a.

Wegner, Bernd, *Hitlers politische Soldaten: Die Waffen-SS 1933–1945*, Ferdinand Schöningh, Paderborn/München, 1997.

Wiesel, Elie; Friling, Tura; Ioanid, Radu, (ed.) ş.a., *Comisia internaţională pentru Studierea Holocaustului. Raport final,* Polirom, Iaşi, 2004.

Wieczynski, Joseph L., *The Modern Encyclopedia of Russian and Soviet History, Band 25,* s.l., 1981

Wijdeven, Ivo van de, *De spoken van Visegrad. De onbekende geschiedenis van Polen, Hongarije, Tsjechie en Slowakije,* Spectrum, Utrecht, 2018.

Wohltat, Helmuth, „Der neue deutsch-rumänische Wirtschaftsvertrag", pp. 560–563 în Perry Pierik (ed.), *Der Vierjahresplan,*

Zeitschrift für Nationalsozialistische Wirtschaftspolitk 1939, Soesterberg, 2020.

Zabecki, David T., *The German War Machine in Worldwar II. An Encyclopedia*, ABC-Clio, Santa Barbara, 2019.

Zischka, Antoine, *De geheime oorlog om petroleum*, Erven J. Bijleveld, Utrecht, 1937.

Documente / Materiale de arhivă

Abschlussmeldung über das Unternehmen 'Michael', GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 51.

Angaben über die Verluste der 3. Und 4. Rumänischen Armeen Am Don und bei Stalingrad GDIR, Bestand 500, Findbuch 124500, Akte 144.

Anlage 1 zu Tagesbefehl nr. 45, Soldaten der Ostfront, în T311/ R264.

Bemerkungen zum Besuch des O.B. beim LVII.Pz.Korps und IV.A.K., 31.07.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 43.

Besprechung des Chefs d. Gen.St. der H.Gr.Südukraine mit dem Chef der G.Rum.Gen.St. am 09.08.1944,în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 51.

Besprechung des Oberbefehlshabers mit den Oberbefehlshabern der 6. Und 8. Armee u.a. am 15.09.1944 in Szatmar Nemety, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 35.

Besprechung mit den Chefs d. Gen. St. der 6. Und 8. Armee und dem Chef d.D.V.V.St. 3 am 19.08.1944 in Slanic, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 51.

Beurteilung der Divisionen, d.d. 09.05.1943, RH 24-44/143.

CIA.gov./Library/Readingroom, document CIA-RPD13x00001 R000100140011-7.

Das Ölproblem: Erdölförderung und Erdölausfuhr in Rumänien, Sicherstellung der Bedürfnisse der Wehrmacht mit den Erdölprodukten in den Jahren 1942 – 1943, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12450, Akte 145.

Das Problem der Öl- und Gasleitungen, GDIR,Bestand 500, Findbuch 12451 - Oberkommando des Heeres (OKH), Akte 397.

Der Oberbefehlshaber der Kriegsmarine, d.d. 19.05.1944, Die Tätigkeit der Kriegsmarine bei der Verteidigung und Räumung der Krim vom Herbst 1943 ab în T1027/R1907; Admiral Schwarzes Meer, d.d. 23.05.1944, Abschlussbericht über der Festung Sewastopol.

Der Chef des Generalstabes der Heeresgruppe Süd an den Chef des Königlichen Rumänischen Grossen Generalstabes Herrn General Jacobici, den 23.12.1941 în T311/R295.

Der Chef des Generalstabes der Heeresgruppe Süd an den Chef des Generalstabes des Heeres Generaloberst Halder, den 21.12.1941, în T 311/R295.

Der Oberbefehlshaber der Heeresgruppe Südukraine, An die Generale (einschl. Div. Führer, d.d. 23.07.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 43.

Der Oberbefehlshaber der Heeresgruppe Südukraine, An Alle deutsche und rumänischen Kommandeur, d.d.: 18.08.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 51.

Deutsche Heeresmission in Rumanien, 12.06.1941, Memorandum nr. 2 în GDIR, Akte 89.

Deutsche Heeresmission in Rumanien an den Chef des Königlich Rumänischen Grossen Generalstabes Herrn General Steflea, 02.10.1942, operatives Memorandum nr. 4, GDIR, Akte 77.

Deutsche Heeresmission in Rumanien, 10.06.1941, Meldungen für Sicherung und Verteidigung der Grenzen Rumaniens gegen Russland în GDIR, Akte 89.

Deutsche Wehrmission in Rumänien, W-Befehl nr. 5, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12450, Akte 63.

Fernschreiben H.Gr.Südukraine dd. 19.08.144, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 51.

Fernschreiben O.K.H. an Heeresgruppe F, Betr.: Rettung deutscher Volksgruppe in Rumänien, d.d. 01.09.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 54.

Fernschreiben an Reichsführer-SS, Feldkommandostelle van SS-Obergruppenführer Phleps, d.d. 01.09.1944, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 54.

Generalstabsoffizier der 9.Inf.-Division, d.d. 28.02.1943, în RH 24-44/139.

Generalkomamndo V.A.K. Befehl zur Aufstellung des Gebirgsjägerregiments 'Krim' d.d. 03.04.1944, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12474, Akte 92.

Generalkommando LXXII.A.K. z.b.V. d.d. 05.04.1944, Korpsbefehl zur Verteidigung der Brückenkopf-Stellung Odessa.

Gliederung des Ostfeldzuges (01.10.1942–02.02.1943) 27.05.1943, GDIR, Akte 68.

Heeresgruppe Südukraine an Rum.Verb.Kdo. (Oberst Ivanescu), Betr: Ablösung der ukrainischer, russischer usw. Einheiten durch rum. Minderheiten-Einheiten, d.d. 20.07.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 43.

MS#D-101 (OSS) Crossing of the Kerch Straits by the 46th infantery division from the Crimea to the Taman Peninsula on 1 and 2 september 1942, în www.maparchive.ru

Niederschrift über die Vernehmung des Rückkämpfers Lt.Lange, 370.I.D., d.d. 15.09.1944, GDIR, bestand 500, Findbuch 12469, Akte 53.

Oberbefehlshaber der 3. Rum.Armee Herrn Generaloberst Dimitrescu, d.d. 31.12.1942, T 311/R270.

Obkdo.d. Heeresgruppe Südukraine, betr. Panzerbekämpfung, d.d. 15.09.1944, GDIR, 500, Findbuch 12469, Akte 53.

Oberkommando des Heeres, 03.09.1942, Betr. 'Stab Don' T78/R649.

Oberkommando der Heeresgruppe A, Bezug: Ausbau der Festung Krim, d.d. 24.05.1943, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 33.

Oberkommando der Wehrmacht, 26.03.1941 Betr.: *'Barbarossa'* Befehl für die Verteidigung des rumänischen Erdölgebietes. În

Anweisungen, Anordnungen und andere operative Dokumente des Oberkommandos der Wehrmacht, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12450, Akte 82.

Oberkommando der Wehrmacht, zu: Die Wehrwirtschafts Rumänien nach dem Stand von Anfang 1940: V: B. Erdölwirtschaft în *Ubersicht der Heeresstärken der Staaten im Ost- und Südost Raum*, în GDIR, Bestand 500, Findbuch 12450, Akte 50.

OKH/Abwicklungsstab Gruppe F, Gefechtsbericht für die 376. Inf. Div. vom 18.08.1944 - 29.08.1944, în T78/R139.

OKH Betr: *Zusammenarbeit mit den Truppen verbündeter Staaten und fremdländischen Freiwlilligenverbänden*, 15.01.1942, în T312/R158.

Panzerjäger-Sturmgeschütz 38 T (Hetzer), Führungsgrundsätze Inf. Sturmgesch. Kp. als bijlage bij brief aan brief OKH aan 'Heeresgruppe Südukraine' d.d. 06.09.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 53.

Pressestelle vertrauliche Mitteilungen, Wochenbericht Südosteuropa, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12450, Akte 198.

Räumung des Kuban-Brückenkopfes und die Verteidigung der Krim vom 04.09.1943 în KTB OKW.

Rumanian Refugee Organizations in Germany, February 1955 Cia.gov/library/ readingroom

Schlagregen, Leutnant, Betr. takt. Erlebnisbericht des Lt. Schlagregen (106.I.D.) Bezug: OKH, T78/R139.

Sterktemelding Armeegruppe Hollidt, 02.01.1943, T311/R270.

Tagesmeldung Heeresgruppe Südukraine 28.07.1944, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12469, Akte 39.

Telexbericht An OKDO D.H.Gr.DDon, 06.12.1942, T311/R268.

Ubersicht der Wehrwirtsschaft Rumäniens stand Anfang 1940, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12450, Akte 51.

Vergleich der rumänischen Eisenbahn mit den Eisenbahnen Jugoslawien, Ungarn und Deutschland, GDIR, Bestand 500, Findbuch 12459, Akte 2.

Vorläufiger Gefechtsbericht der 79. Infanterie-Division über die Kämpfe von, 20.08.1944–septembrie 1944, în T78/R140.

Vortragsbericht der Deutschen Heeresmission in Rumänien an Oberkommando des Heeres und an Oberkommando der Heeresgruppe A, über Gliederung, Zustand und Führung der rumänischen Verbände der 1. Welle mit den Gliederungsskizzen vom Juli 1942, in: GDIR, Bestand 500, Findbuch 124500, Akte 136.

Zes brieven van Von Manstein aan de Befehlshaber Heeresgebiet Don, aan de Bevollmächtigten General beim rum. AOK 3, aan de Chef des Kgl., Rum. grossen Hauptquartiers Herr General Steflea.

Zusammenstellung der Grenzzwischenfälle an der rumänisch-ungarischen Grenze. UngarischeEinflüge im Rumänischen Luftraum (vom 22. Juni 1942 bis 22 August 1943, în GDIR, Bestand 500, Akte 111).

Zusammenstellung der umgespurten Strecken, T78/R117.

Zwischenmeldung vom 16.11.1941 în T311/R257.

Linkuri

https://www.prlib.ru/en/history/619158

*http://www.generals.dk/general/%C5%9Eteflea/Ilie/Romania.html

https://www.newyorker.com/magazine/1996/04/22/blaming-the-germans

https://www.yadvashem.org/yv/pdf-drupal/en/report/english/1.2_Romanian_ German_Relations_before_and_during_the_Holocaust.pdf

https://www.youtube.com/watch?v=Ak6jwsLS9Sk

http://www.worldcourts.com/imt/eng/decisions/1948.04.09_United_States_v_Ohlendorf.pdf

http://www.geocities.ws/rausschmiss/S.pdf

Dr. Hans Otto Roth (1890–1953) Vortrag von Dr. Phil. Florian Roth, Haus des Deutschen Ostens, München, 13. Mai 2009, Seite 1 Dr. Hans Otto Roth (1890–1953) – Betrachtungen seines Enkels über den bedeutendsten rumäniendeutschen Politiker des 20. Jahrhunderts Vortrag von Dr. Phil. Florian Roth bei der Kreisgruppe München der Landsmannschaft der Siebenbürger Sachsen im Haus des Deutschen Ostens, München, 13. Mai 2009 via: file:///D:/Downloads/Hans-Otto_Roth_MS.pdf

Phleps, A., *Memoire über die Wahrung deutscher Belange in Rumänien* am 2. Dezember 1940 în https://www.academia.edu/31300674/

Bio-bibliografisches_Handbuch_deutscher_Volksgruppen_S%C3%BCdosteuropa_P

file:///D:/Downloads/Bio-bibliografisches_Handbuch_deutscher%20(2).pdf

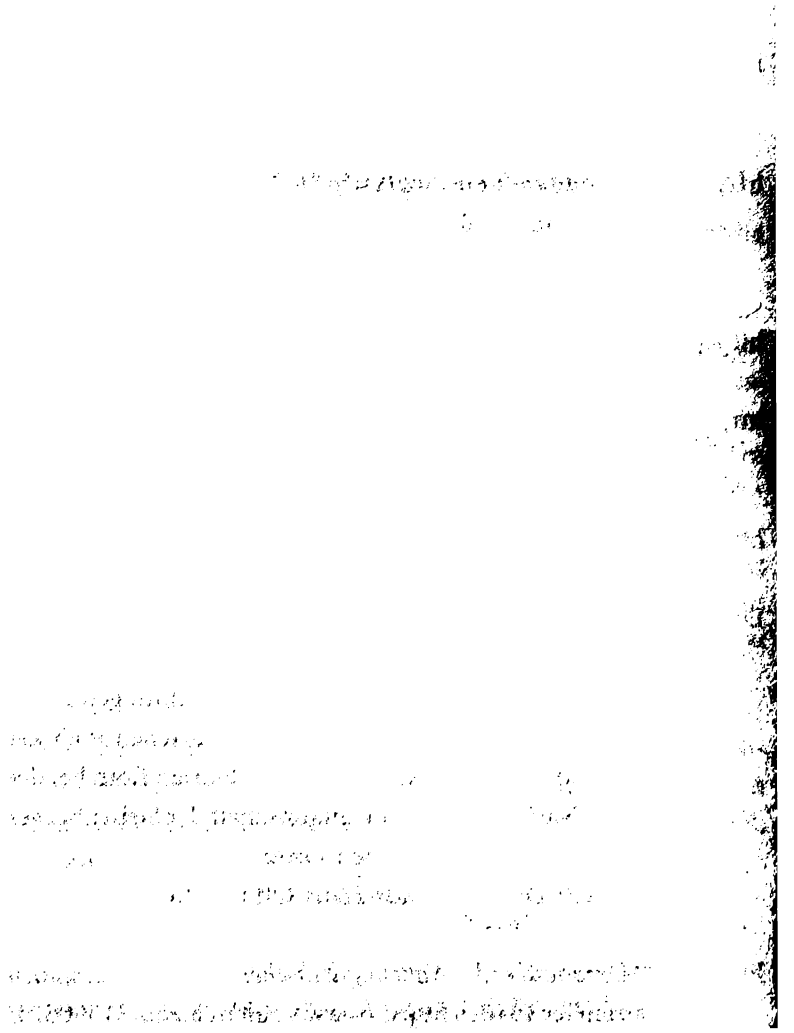

Prescurtări

D.V.K. = Comandoul german de legătură
FH = obuzier „Feldhaubitze"
GDIR = Documente germane în Rusia
HSSPF = Şeful superior al SS şi al poliţiei
KOR = Organizaţia pentru război, România (*Kriegsorganisation Rumänien*)
Korück = *Korpsrückwärts*
KTB = Jurnal de război
MG = mitralieră
OKH = Înaltul Comandament al armatei germane (*Oberkommando des Heeres*)
OKW = Înaltul Comandament al Wehrmachtului (*Oberkommando der Wehrmacht*)
Pak = Tun antitanc
R = Rusia
SD = *Sicherheitsdienst*, agenţie de informaţii a SS şi a NSDAP
I.D. = Divizia Infanterie
P = Blindate (*Panzer* în lb. germană)
Pz = Blindate (*Panzer* în lb. germană)

D = Divizie
Div = Divizie
Gr. = Grenadier
SS = *Schutzstaffel*

Mulţumiri

Aş vrea să le mulţumesc în mod special câtorva persoane pentru rolul lor în realizarea acestei cărţi şi pentru introducerea în fascinanta Românie.

Adrian Pandea
Aida Minerva Tănăsescu
Finn Pierik
Gillis Kersting
Marius Ghilezan
Maurice Becker
Tudor Vişan-Miu
Tudor Şeicărescu

Contributors

Cuprins

Prefață 5
Introducere 11

Capitolul 1 – *România și Germania nazistă din perspectiva geopoliticii celui de-Al Treilea Reich* 17
Capitolul 2 – *De la regele Carol al II-lea la mareșalul Antonescu* 35
Capitolul 3 – *Petrolul de la Ploiești* 70
Capitolul 4 – *Holocaustul românesc* 83
Capitolul 5 – *Operațiunea Barbarossa* 98
Capitolul 6 – *Atacul asupra Crimeii* 116
Capitolul 7 – *Stalingrad – Punct de cotitură* 131
Capitolul 8 – *Retragerea din capul de pod Kuban* 144
Capitolul 9 – *Mius și linia Panther–Wotan* 157
Capitolul 10 – *Între Nipru și Bug* 165
Capitolul 11 – *Drama de la Sevastopol* 172
Capitolul 12 – *De la Odessa până la Prut* 179
Capitolul 13 – *Străpungerea decisivă de la Iași* 189

Capitolul 14 – *Prăbuşirea regimului Antonescu* 211
Capitolul 15 – *Lupta cu demonii trecutului* 240

Note 253
Literatură de specialitate 291
Prescurtări 311
Mulţumiri 313

CORINT
ISTORIE

TITLU	AUTOR
Adolf Hitler. Însemnări intime și politice vol.1	Adolf Hitler, François Delpla
Adolf Hitler. Însemnări intime și politice vol.2	Adolf Hitler, François Delpla
Agent dublu în Războiul Rece. Autobiografia lui Oleg Gordievski	Oleg Gordievski
Alexandru al II-lea. Țarul reformator	Henri Troyat
Amurgul Vechii Europe. Trieste '79, Viena '85, Praga '89	Richard Bassett
Antoniu și Cleopatra. Adevărul din spatele celei mai frumoase povești de dragoste din lumea antică (ediția a II-a)	Diana Preston
Anul 1000. Exploratori, negustori și începutul globalizării	Valerie Hansen
Armata secretă a Israelului. Povestea unității Talpiot	Jason Gewirtz
Bani murdari. Cum fac afaceri cartelurile de droguri	Tom Wainwright
Beria. Mâna dreaptă a lui Stalin	Amy Knight
Biblioteca lui Stalin. Dictatorul și cărțile sale	Geoffrey Roberts
Blocați conturile! Crimă și spălare de bani în Rusia lui Putin	Bill Browder
Capcana lui Tucidide. Mai pot evita Statele Unite și China războiul?	Graham Allison
Călători în al Treilea Reich	Julia Boyd
Călătoria prin Eldorado	Nikolai Vasilievici Sablin
Charles, Camilla și Diana. Dragoste și tragedie în Casa de Windsor	Jean des Cars
CINCI. Povestea victimelor lui Jack Spintecătorul	Hallie Rubenhold
Codul Enigma. Alan Turing și înfrângerea Germaniei naziste	David Boyle
Confesiunile unui fost islamist	Maajid Nawaz
Coreea de Nord. Un stat-gherilă în transformare	Philippe Pons
Coreea de Nord. Viața dincolo de clișee	Daniel Tudor, James Pearson
Coreea de Sud. Povestea unui fenomen economic, politic și cultural	Daniel Tudor
Crimeea și noul imperiu rus (ediția a II-a)	Agnia Grigas
Cupluri tragice ale istoriei	Jean des Cars
Cuptoarele morții. Mărturia unei supraviețuitoare de la Auschwitz	Olga Lengyel
Departe de casă. Memoriile unui copil-soldat	Ishmael Beah
Destin deturnat. O istorie a lumii prin ochii islamului (ediția a II-a)	Tamim Ansary
Diana. Povestea unei prințese spusă de ea însăși	Andrew Morton
Dragă Zari. Povești nespuse ale unor femei din Afganistan	Zarghuna Kargar
Dresda 1945. Furtuna de foc	Sinclair McKay
După căderea Romanovilor. Elita rusă în exil la Paris	Helen Rappaport
După sfârșitul istoriei. Un dialog despre ultimii 30 de ani	Mathilde Fasting (editor), Francis Fukuyama
Familia Borgia. Crime, nepotism, corupție	Christopher Hibbert

TITLU	AUTOR
Furtuna din iad. Sfârșitul Germaniei naziste și atrocitățile învingătorilor	Thomas Goodrich
Genghis-han și nașterea lumii moderne	Jack Weatherford
Gripa spaniolă din 1918. Pandemia care a schimbat lumea	Laura Spinney
Habsburgii. Ambiția de a stăpâni lumea	Martyn Rady
Irlandezul. Asasinul mafiei	Charles Brandt
ISIS. Califatul terorii	Loretta Napoleoni
ISIS. Jocul morții	Mark Bourrie
Islamiștii europeni. Revolta tinerei generații	Robert S. Leiken
În infernul de la Stalingrad. Mărturii ale soldaților germani	Vol. îngrijit de Reinhold Busch
În inima mării	Nathaniel Philbrick
În inima regalității	Jean des Cars
Întoarcerea acasă. Povestea adevărată a unui drum anevoios spre libertate (ediția a II-a)	Slavomir Rawicz
Întoarcerea Leviatanului rus. Cultura violenței și obsesia imperialismului	Serghei Medvedev
Jacqueline Bouvier Kennedy Onassis. Povestea nespusă	Barbara Leaming
John F. Kennedy – Marilyn Monroe. O iubire imposibilă	Paul-Jean Franceschini
Jurnalele de călătorie ale lui Albert Einstein	Ze'ev Rosenkranz
Jurnalele din Berlin, 1940–1945. Însemnările unei prințese ruse	Marie Vassiltcikov
La Belle Epoque	Mary McAuliffe
La Goulue. Regina de la Moulin Rouge	Maryline Martin
La porțile Leningradului. Amintiri de pe Frontul de Est	William Lubbeck, David Hurt
Madame Claude. O lume secretă a plăcerii, privilegiilor și puterii	William Stadiem
Mareșalul lui Stalin. Viața lui Gheorghi Jukov	Geoffrey Roberts
Maria Antoaneta. Procesul reginei (ediția a II-a)	Raphaël Dargent
Matilda. Prim-balerina Teatrului Imperial Rus și amanta Țarului Nicolae al II-lea	Matilda Kșesinskaia
Memoriile lui Ernst Röhm	Ernst Röhm
Memoriile unui mercenar din Grupul Wagner	Marat Gabidullin
Miliardarii naziști. Istoria întunecată a celor mai bogate dinastii germane	David de Jong
Moscova înhață România. O mărturie occidentală din anii 1944–1947	Robert Bishop și E.S. Crayfield
Navalnîi. Un democrat împotriva autoritarismului	Jari Matti Dollbaum, Morvan Lallouet, Ben Noble
Naziștii și drogurile. Senzații tari în Al Treilea Reich (ediția a II-a)	Norman Ohler

TITLU	AUTOR
Nebunia nucleară. O istorie a crizei rachetelor din Cuba	Serhii Plokhy
Nu vreau război! Interviurile uitate ale lui Hitler (1923–1940)	Éric Branca
Oppenheimer: un prometeu american	Kai Bird, Martin J. Sherwin
Paris. Napoleon al III-lea, baronul Haussmann și crearea unui oraș al visurilor	Mary McAuliffe
Parisul anilor nebuni	Mary McAuliffe
Povestea Vienei (ediția a II-a)	Jean des Cars
Prin deșert spre libertate. Fuga mea din Coreea de Nord (ediția a II-a)	Eunsun Kim, Sébastien Falleti
Prizonier la japonezi	Alistair Urquhart
Prizonieri în noaptea polară. Roald Amundsen, Emil Racoviță și Expediția „Belgica"	Julian Sancton
Războiul din Pacific în Peleliu și Okinawa. Memoriile unui soldat	E.B. Sledge
Saga dinastiei Romanov. De la Petru cel Mare la Nicolae al II-lea (ediția a II-a)	Jean des Cars
Scandaluri regale. Povești șocante despre regi, regine, papi și împărați	Michael Farquhar
Secretele morții lui Mussolini. Adevărul despre controversata execuție a Ducelui	Luciano Garibaldi
Secretele Palatului. Viața privată a Casei de Windsor	Tina Brown
Singur în Damasc. Viața și moartea spionului israelian Eli Cohen	Samuel Segev
Siria. Țara care ne-a fost casă	Alia Malek
Sissi. Împărăteasa Austriei (ediția a II-a)	Jean des Cars
Supraviețuitorul. Mărturia zguduitoare a unui deținut din lagărele naziste	Frank Krake
Și apoi s-a dezlănțuit iadul. Două decenii în Orientul Mijlociu (1996–2016)	Richard Engel
Tunelurile terorii. Războiul dintre Hamas și Israel	Alan Dershowitz
Țările Arabe din Golful Persic. De la regate ale deșertului la puteri globale	Rory Miller
Vorî: Hoți și asasini. Supermafia rusă	Mark Galeotti
Zăpada însângerată. Memoriile unui soldat german de pe Frontul de Est	Günter K. Koschorrek
Zelenski. Un actor pe scena vieții și a morții	Galagher Fenwick

În curând:

Europa de Est

de Tomek Jankowski

Pentru comenzi și informații, contactați:
GRUPUL EDITORIAL CORINT
Departamentul de Vânzări
Str. Mihai Eminescu nr. 54A, sector 1, București, cod poștal 010517
Tel./Fax: 021.319.47.97; 021.319.48.20
Depozit
Str. Gării nr. 11, Mogoșoaia, jud. Ilfov
Tel.: 0758.053.416
E-mail: vanzari@edituracorint.ro
Magazin virtual: www.edituracorint.ro

Tiparul executat la: